

517

1561-c

77

АНАЛЕКТА
ORDINIS S. BASILII MAGNI

A. D. 1932

TOMUS V, Fasc. 1-4

ЗАПИСКИ
ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

ТОМ V, Вип. 1-4

ЗМІСТ

<i>Роман Лукань, ЧСВВ., Василиянські школи</i>	1
<i>Іван Филипчак і Р. Лукань ЧСВВ., Ц. к. Окружна Головна школа в Лаврові 1788/89—1910/11</i>	5
<i>Р. Л., Доповнення</i>	149
<i>Р. Л., Спис директорів-василіян у Лаврівській школі від 1788/89 до 1910/11</i>	154
<i>Р. Л., Статистика учнів у Лаврівській школі від 1788/89 до 1910/11 шк. років</i>	154
<i>Захар Павлюх †, Хто під ким яму копає, сам у неї впаде</i>	158
<i>Василь Стояловський †, Мої спогади про Лаврівську школу</i>	163
<i>о. Іляріон Гмитрык †, Мои воспоминания про монастырь, церковь, школу и науку в Лавровѣ</i>	165
<i>о. Іван Штернберґ Стояловський †, Мої спомини про Лаврівську школу</i>	172
<i>Антін Качмарський †, Мій побут у Лаврівським монастирі</i>	173
<i>д-р Іван Копач, Мій Лаврів</i>	175
<i>о. Антін Федоряк, Мої спомини зперед 40 літ</i>	179
<i>Знімки (усіх 44+8 планів)</i>	153, 159—219
<i>Володимир Січинський, Архітектура Лаврова</i>	193
<i>В. Січинський, Й Скр. і Р. Л., Література про Лаврів</i>	223

ЛЬВІВ-ЖОВКВА 1932-1941

„ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ В.“

Науковий василіянський журнал, призначений студіям історіографії українсько-церковного та чернечого життя. Редагують і видають його оо. Василіяни, при ближчій участі визначних українських та чужих учених у всьому світі, від 1924-го року. Адреса редакції: Львів, Жовківська 36, (Lemberg, Żovkivśkastr. 36), видавництва ж: Жовква (Verlag der PP. Basilianer in Żovkva).

» Записки ЧСВВ«.	т. I,	† вип. 1	(Жовква 1924, 160)	. . .	RM 20.—
»	»	т. I,	† вип. 2-3	(Жовква 1925, 161—416)	» 25.—
»	»	т. I,	вип. 4	(Жовква 1927, 417-669+3)	» 18.—
»	»	т. II,	† вип. 1-2	(Жовква 1926, 220)	. . . » 25.—
»	»	т. II,	† вип. 3-4	(Ж. 1927, 221-488+VII+1)	» 20.—
»	»	т. III,	вип. 1-2	(Жовква 1928, 304)	. . . » 18.—
»	»	т. III,	вип. 3-4	(Л.-Ж. 1930, 305-764+VIII)	» 24.—
»	»	т. IV,	вип. 1-2	(Жовква, 1932 488)	. . . » 25.—
»	»	т. IV,	* вип. 3-4	(Ж. 1933-39 і -41, 489-784...)	
»	»	т. V,	вип. 1-4	(Л.-Ж. 1932-36 і -41, 224)	. . . » 50.—
»	»	т. VI,	вип. 1-2	(Львів-Жовква 1936, 480)	» 30.—
»	»	т. VI,	* вип. 3-4	(Л. 1936-39 і -41, 481-752...)	
»	»	т. VII	(друкується)		
»	»	т. VIII	(друкується)		

З М І С Т

друкованих і неврятованих »Записок ЧСВВ«, збережених тільки в єдиному примірнику:

Том IV, вип. 3-4. Львів-Жовква 1933-1939, 489-784...

I. СТАТТІ. *Ks. d-r Antoni Borowski*, *Etyka św. Bazylego W. o własności prywatnej* (489-526). *Проф. д-р Іван Огівенко*, *Нові Cyrillo-Methodiana*. Нариси, замітки й рецензії (527-568). *Маркіян Козут ЧСВВ.*, *Бесіда св. Василія В. до молодців про клясичну літературу* (569-596). *Микита Думка*, *Римські легіони на західно-українських землях* (597-611). — II. МАТЕРІЯЛИ. *Й. Скр.[умень ЧСВВ.] та о. Гліб Кинах ЧСВВ.*, »Краткое лѣтословіе« о. М. Паппа ЧСВВ. (612-633). *Микола Андрусьяк*, *Пастирські листи галицьких владик кінця XVIII ст.* Причинок до галицько-української бібліографії (634-642). *Гліб Кинах ЧСВВ.*, *Переписка Духновича з Василіянами* (643-670). *Антін Генсьорський*, *Праця А. Петрушевича про давню архимандрію ЧСВВ. в Уневі* (671-718). *Cyryllus Korolewskyj et P. Josaphat I. Skrutel OSBM.*, *Catalogus Archivi Procuratoris Generalis Ecclesiae Ruthenae in Urbe. Continuatio* (719-737). *Свящ. Бронислав Уссас*, *Інвентаризація матеріалів до історії ЧСВВ.* (738-742). *Богдан Барвінський*, *Два листи митр. Іпатія А. Потія* (743-746). *Михайло Струтинський* †, *В. Ягіч до А. Шахматова* (747-751). — III. MISCELLANEA. *Степан Томашівський* †, *Загадочний напис на камінній плиті в стіні церкви св. Василія в Володимирі* (752-755). *Роман Лукань ЧСВВ.*, *Причинки до історії бучацьких шкіл ЧСВВ.* (755-772). *Проф. Ріхард Меніцький, д-р Маріян Бартиновський, свящ. Володислав Толочко, Й. Скрутьень ЧСВВ. і Р. Лукань ЧСВВ.*, *Пам'яті вченого історіографа ЧСВВ.* (772-784...): I. Бл. п. проф. Ян Марек Гіжицький; II. Ян Марек з Гіжиць Гіжицький; III. Мученик історичної науки; IV. Приятель та історіограф ЧСВВ; V. Бібліографія писань Wолуїаіа'а про ЧСВВ.

Цей том небаром появиться 2-им скороченим виданням із щонайважливішими статтями.

Том VI, вип. 3-4. Львів-Жовква 1936-1939, 481-752...

СТАТТІ. *Володимир Січинський/Прага*, *Історія українського граверства XVI-XVIII століття*. Скорочений нарис (481-537+I-XLIV). *свящ. Бронислав Уссас/Варшава*, *З історії нищення уніятської спадщини через митр. Йосифа Семашка*

Іван ФИЛИПЧАК/Самбір

Ц.К. ОКРУЖНА ГОЛОВНА ШКОЛА В ЛАВРОВІ 1788/89-1910/11

ІСТОРИЧНА МОНОГРАФІЯ

Василіянські школи в історії нашого народу займають особне місце. Монастирі на Україні від давних часів були центрами та осередками просвіти й культури в наших предків. У василіянських монастирях процвітали науки, повставали перші наші літописи, творилося й ширилося письменство, розвивалося мистецтво й мalarство, в монастирях засновувано школи, де молодь добувала собі знання й виховувано її в монастирських школах на добрих громадян своїй Церкві й своїй суспільности. Перші такі школи, що в них учили черці, бачимо на Україні вже за князя св. Володимира Великого, та наступника його Ярослава Мудрого. Слідами князя Ярослава М., пішла внучка його, Анна, донька Всеволода Ярославича. Вона, як ігуменя в монастирі св. Андрея в Києві, що його їй побудував батько її, в 1080-их рр. засновує в тім своїм монастирі дівочу школу. Та школа була першою дівочою школою не тільки в Києві, на Україні, але також в Європі. Таким чином ігуменя Анна дала приклад, що найшов широкий відгомін у багатьох місцях у нашій країні. Не тільки над Дніпром поширено в нас школи, але також на Волині й в Галичині. Свідчить про те та подія, що в 1090-их рр. чернець Василь, себто: літописець Нестор, візитує ті школи (наприклад: у Володимирі над Бугом) і назначає вчителів у них. Та той гарний розвій українського чернечого шкільництва знищили дикі орди й племена своїми нападами на наш край. Аж у часах берестейської унії школами в уніяській Церкві журиться митрополит, Іпатій Потій, що заснував духовну семінарію в вильнянськiм св. троїцькiм монастирі й школу в Володимирі Волинськiм. Пильно дбає про школи на наших землях також митрополит Йосиф Рутський. У Новгородку, в монастирі, заснував школу для новгородських і шляхетських дітей. Другу школу відкрив у космодемьянськiм монастирі в Минску. В обидвох тих школах, що їх пізніше підніс митрополит до висоти духовної семінарії, вчили василіянці. — По першій загальній василіянській капітулі, що відбулася в липні 1617 р. в родинній митрополичій маєтності, в Руті, повстають високі школи для василіян і духовенства в монастирях: у Полоцьку, Красноборі, Жировичах, Володимирі Вол. і Борунах. Коло 1630 р. заснував митр. Рутський духовну семінарію в Минску, відки виходили численні місіонарі й борці за унію. Школи, що їх заснував митр. Рутський, своїм напрямом і розвитком, під деяким оглядом перевисшали всі тодішні висші школи, що існували на українській області; перевисшали вони навіть моголянські колегії, напр. сучасні Рутському: колегію в Києві, колегії в Винниці на Поділлі й в Кремінці на Волині.

В XVIII в. (по замойськiм соборі 1720 р., по василіянських капітулах у Львові 1739 р. і в Дубні 1743 р.) василіянці посвятили радо свої сили виховати молоде покоління. В литовській провінції св. Троїці мали вони висші й низші школи в осьятих монастирях: Антопіль (риторика в 1740-их рр., 1774); Березвеч (риторика 1800 й людова школа до 1834); Бересть литов. (школа 1797-1830); Битень (мор. богословіє й риторика 1792-1797); Боруни (філософія й риторика 1774; школи світської молоді 1773-1782, 1793-1831); Бучач;¹ Вербилів (школи 1815-1832); Вильня (богосл. 1774-1795; повітова школа від 1825 р.); Витебськ (філос. 1774; людова школа 1822-1 V 1832); Жировичі (Лев Кишка заснував філос. студії; риторика 1774; людові школи до 1828); Лавришів (богосл. 1774); Любавичі (старослов. студії в 1770-их рр.); Ляди (повітові

¹ Гл. мої: Причинки до історії бучацьких шкіл. »Записки ЧСВВ.« IV вип. 3-4.

школи 1809-1834); Минскь; Новий Двір (у пінських повіті, старослов. студії в пол. XVIII в.); Орша (школа в XVIII в.; чернеча риторика 1828); Пінськь; Подубись (школи 1773-1838); Полоцьк (богосл., рит. 1774; філософ.); Свиржень (богосл. 1774 до 1795); Сиротин (початкові школи); Толочин (повіт. школи 1779-1830); Торокани (чернечі студії); Якобштадт (риторика 1774; початкова школа). — В українській провінції Покрову Преч. Діви Марії були школи в осьтих монастирях: Бар (школи до 1830 р.); Біллівка (богосл. для світських священників 1739; богословіє й філософія для ченців 1776); Білосток вол. (богословіє й філософ. 1776; риторика); Верхи на Волині (студії старослов. мови, 1714 р.); Винниця (філософ.); Віцинь в золочівщині (риторика; філософ. 1776/77); Володимир Вол. (філософ. 1773; рит. 1774; школи для світських до 1831 р.); Головинці (богосл. 1776); Городище в рівенським повіті (богословіє 1776); Гошів у болохівщині (риторика в 2 пол. XVIII в.); Гоша на Волині (філософ. 1741/42; філософ. й богосл. 1776/77; риторика в 1770-их рр.; школа для світських); Гранів (богословіє 1776); Дермань; Добромилъ (догмат. богословіє 1757/58-1770/71);¹ Дрогобич (о. Глиkerій Дубицький, що ігуменував у Дрогобичі 30 років (1775-1805), заснував у 1770-их рр. гімназію, що в ній викладано також і філософію. Заснував він також українську людову школу, що існувала до 1830 р. Крім тих шкіл існувала там від 1784 р. людова німецька головна школа що її вели василіяни до 1890-их рр.); Жидичин; Житомир; Загайці (філософ. до 1774; риторика від 1774; богосл. 1776/77); Загвіздя к. Станиславова (богословіє для світських свящ. 1741); Загорів (риторика; філософ. 1776); Замота (філософ., церк. право); Збарж (риторика; філософ., 1781/82; богосл. 1776/77); Зимне (чернечі студії в пол. XVIII в.); Каменець Под. (богословіє до 1795 р.; напр.: 1773/74 шк. р. викладав тут богословіє о. Онуфрій Крижановський, ЧСВВ. (†1793); о. Адріян Шубович, ЧСВВ. викладав догм. богосл. 1778/79); Канів (сер. школи); Коржівці на Поділлі (філософ. 1776); Краснопуца (риторика 1772/73; богословіє 1809-1814); Кременець на Волині (риторика, філософія);² Крехів (риторика); Крилос (богосл. для світських 1741); Лаврів (гл. низше); Лисянка в київщині (філософ., богосл. 1776); Луцьк (у монастирі Чесного Хреста богословіє к. 1743 р., опісля філософ.); Любар (філософ. 1773, 1776/77; гімн. науки); Львів (у св.-юрським монастирі філософ. від 1743 р.,³ пізніше спекул. богосл. 1775/76, 1779/80,⁴ 1781/82); Малєйці на Поділлі (філософ. 1776; гімн. науки й нім. мови); Мильче (риторика); Нискиниці (філософ. 1776); Овруч (філософ., богосл. 1776/77; школи 1783-1830); Остріг (філософ. 1777-1779;⁵ риторика 1782-83; школи 1777-1795); Перемишль (духовна семинарія до 1780 р.; середні школи для молоді); Підгірці (філософія 1770/71, 1778-79,⁶ 1779/80);⁷

¹ В добромилській василіянській книгозбірні зберігаються рукописні догматичні виклади з 1763/64, 1764/65, 1765/66, 1766/67, 1768/69, 1769/70 шк. рр., що їх списано тоді в Добромилі. — Про василіянське богословіє в Добромилі вийде особня праця.

² З 1773/74 шк. р. походять два кременецькі рукописи, що містять філософічні виклади о. Гедеона Львовича Бейнера, ЧСВВ., жидичинського архимандрита й ректора в кременецькій академії. Записав ті виклади D. Kostecki. Зберігаються вони в монастирській книгозбірні в Лаврові.

³ Заснував ту філософію в св.-юрським монастирі жидичинський архимандрит, Гедеон Паковський (†1745 у Львові). На професора покликав василіянина, Василя Босковича, доктора св. богословія, родом із Хорватії. Пізніше о. Боскович був генер. прокуратором у Римі, опісля єпископом у Крижевцях, у Хорватії. — В василіянській книгозбірні в Добромилі знаходиться один рукопис, певне з 1740-их рр., із викладами проф. Босковича. Списав їх о. Венямин Неронович.

⁴ В Лаврові зберігається один рукопис із викладами про догматичне й моральне богословіє. Списано той рукопис у св.-юрським монастирі 1779/80 шк. р.

⁵ З 1777-1779 рр. заховався в Лаврові рукопис, що в нім списано тоді філософ. виклади в Острої.

⁶ В Лаврові є два прим. філософічних викладів професора філософ., о. Іларіона Тарасовського (†1803 в Добромилі), що їх списано в Підгірцях 1770/71, 1778/79 шк. р.

⁷ 1780 р. видано друком іспитові підгорецькі філософічні тези п. н.: Propositiones ex Universa Recenti Ecclēctica Philosophia selectae quas Illustrissimo excellentissimo Domino Domino Josepho Rzewuski. Drohobycensi, Nowosielicensi etc:

Погоня (богословіє для світських 1739); Почаїв (риторика; богосл. 1776/77); Самбір людова школа, що її вели оо. василіяни від 1760 р.); Сатанів над Збручем (ритор. 1773/74, догматичне богословіє 1775/76, 1776/77,¹ 1779/80); Спас коло Ст. Самбора (риторика 1776/77, 1779/80, 1783/84);² Стрий (богословія світ. священників, учив ігумен Августин Терногородський, 1739-1742); Страклів (богословіє й філософ. 1776/77); Теребовля (філософія 1763/64-1764/65,³ 1773/74;⁴ богословіє 1773/74,⁵ 1774/75);⁶ Тригори (богословіє й філософ. від 1776); Тулин (богосл. й філософ. в 2 пол. XVIII в.); Умань (гімназія від 1760-их рр.; філософ. 1772/73,⁷ 1779/80;⁸ богосл. 1773; школи, скасовані на весні 1834); Унів (риторика 1776/77); Холм (філософія; заснував її холм. еп. Володкович, пізніший митрополит); Шаргород (філософ. 1771/72,⁹ 1772/73-1773/74;¹⁰ риторика 1774/75;¹¹ богословіє для світських 1771/72;¹² школи для світської молоді до 1795 р.); Щеплоти в яворівським повіті (риторика від 1770 р.). Бачимо, що багато шкіл мали василіяни. Як до тих шкіл додамо ще численні школи, що їх вели в нас також сс. василіянки в XVIII в., особливо в литовській провінції, то дійсно правдивий висказ, що наші землі в тодішніх часах покривала сіть численних монастирських шкіл.

Ті школи повні значіння. Вже тоді вважали їх за найліпші. Вони були огнищами, відки розходилися ясні проміння освіти й культури по всій нашій землі; вони пильнували св. віри, шанували й зберігали рідну традицію, рідну мову й виховували нам ряди поколінь, визначних мужів у нашій Церкві й народі, що вміли, як пристойть, цінити давну минулість, людей з посвятою, з живою вірою та сталим характером.

Praefecto Generali Lieutnantii in exercitu Regni Poloniae Equiti Ordinis Sancti Stanislai Patrono et Protectori Amplissimo. Monachi Sancti Basilii Magni Monasterii Podhorencensis in addictissimum animum contestationem. D. D. D. 21⁵×16⁵, (1)+(3)++(28) листів. — На кінцевій сторінці вдолі: »Propugnabuntur in Monasterio Podhorencensi Ordinis Sancti Basilii a Monachis eiusdem ordinis, Philosophis absolutis. Anno D. 1780. Die 12 mai V. S.«

¹ В Лаврові є три богословські рукописи з Сатанова, а саме: 1). De theologicis disciplinis prolegomena... з 1775/76 р. Це цілорічні виклади з догматики для васил. богословів »secundum instituti nostri rationem« (к. 95). На 96 к. подано наприклад: »Ordo S. Basilii«. На увару заслуге розв'язка питання про епиклезу (к. 73); 2). Theologia tractatus moralibus comprehensa... De Uno et Trino Deo... з 1775/76 р.; 3). Tractatus theologicus Dogmatico Moralis de virtutibus theol. in communi... з 1776/77 р. Дуже гарна розправа в цім рукописі: de infallibilitate Romani Pontificis ex cathedra loquentis (к. 334 й наст.). — Пор. також описи тих рукописів о. Й. Скрутеня ЧСВВ., переховувані в лаврівським архіві.

² В спаським монастирі к. Старого Самбора була колись також єпископська школа. В Лаврові зберігається рукописний Великий Устав, що його списав учитель у тій школі в Спасі, Дмитро з Нижанкович, 1601 р.; формат Уставу: 30⁵ × 20 см.

³ З тих років походить теребовельський василіянський рукопис (формату: 20 × 15⁵, 626 стор.), що містить цікаві дволітні філософічні виклади в теребовельським монастирі. Нині той рукопис у рукописнім відділі в добромільській книгозбірні. — Про той рукопис почато вже з богословом В. В. ЧСВВ. особну працю.

⁴ Того року вчив філософії в Теребовлі о. Адріян Шубович ЧСВВ.

⁵ Того року вчили богословія в Теребовлі: о. Валеріян Синицький ЧСВВ. і о. Гімназій Левицький ЧСВВ.

⁶ Того шк. р. викладав богословіє в Теребовлі о. Г. Левицький ЧСВВ.

⁷ Вчителем філософії був там тоді о. Лев Павшинський ЧСВВ., відомий поет.

⁸ Філософії в Умані вчив тоді о. Геракль Белькевич ЧСВВ.

⁹ Вчив її тоді о. Г. Левицький ЧСВВ.

¹⁰ З тих шк. років зберігається в Лаврові рукопис: Philosophia Universa cl. iuventutis Scholarum Szarogradensium Or. S. Basilii M. per Emer. P. Ambrosium Redaszowski... Списав ті виклади Дмитро Викуловський. На кінці в рукописі знаходяться гратуляційні бесіди до ректора, промови підчас приїзду василіянського протоігумена й ін.

¹¹ Вчив тоді риторики в Шаргороді о. Доротей Михальський, опісля василіян. протоігумен (1797-1803); вмер, як ігумен у св.-юрським монастирі у Львові, 1 липня 1809.

¹² Викладав тоді богословіє для світських о. Аліпій Ангелович ЧСВВ.

Велике завдання сповнив також василіянський монастир у Лаврові, де в XVIII віці довгі роки були богословські, філософічні й риторичні студії для василіянських клириків. І так, моральне богословіє викладано в Лаврові: 1740/41 (вчив о. Василь Слюзикевич ЧСВВ.), 1741/42 (о. Патрикій Попель), 1749 (о. Мелетій Дотавський), 1751, 1752, 1755, 1770/71 (о. Аліпій Ангелович); догматичне й моральне богословіє: 1771/72 (о. Варлаам Корницький і о. Епифан Розлуцький), 1772/73 (о. В. Корницький і о. Кость Уласцевич), 1773/74 (о. Валеріян Синицький і о. Г. Левицький), 1774/75 (о. Йосафат Охоцький і о. Іннокент Болга), 1779/80 (о. Доротей Михальський і о. Анастас Дідицький), 1780/81 (о. Д. Михальський), 1781/82 (о. Іполит Линкевич і о. Дор. Михальський); 1782/83 (о. Іп. Линкевич). Філософію викладано в лаврівським монастирі: 1740/41 (о. Салюст Кобилянський і о. Василь Слюзикевич), 1742/43 (о. С. Кобилянський), 1743/44 (о. С. Кобилянський), 1744/45 (о. Василь Слюзикевич),¹ 1751 (о. Михайло Гронзевич), 1755/56 (о. Плятон Gutz), 1757/58 і 1758/59 (о. Анастас Петровський), 1759/60, 1761/62 (о. Осип Моргулець) 1763/64 і 1765/66 (о. Осип Дзиковський), 1776/77 (о. Дор. Михальський), 1777/78 (о. Геракль Белькевич і о. Адріян Шубович), 1778/79 (о. Г. Белькевич).

Коли 1775 догматичне богословіє – перейшло з Лаврова до Сатанова, тоді в Лаврові введено курс риторики для василіянських клириків (1775/76). Учив її тоді о. Дор. Михальський ЧСВВ. Риторичні студії були в Лаврові також 1783/84 шк. р. Вчив василіянин, Модест Гриневецький, пізн. професор у львівським університеті й протоігумен ЧСВВ.² З тог шкільного року заховав цінний рукопис: »Synopsis Scientiarum In Monast. Laurovien. ex 1783 in 1784 An. tradendarum«, що його опублікував о. Йосафат Скрутень ЧСВВ. в »Записках ЧСВВ.« II 437.

Площанський,³ Стшетельська-Гринбергова⁴ й Голубець⁵ подають, що в Лаврові був конвікт і 1775 р. були в нім два Туркули, чотири Фредри, два Манастирські й Терлецький. Ті конвіктори були це сьвітські й вони вчилися в Лаврові враз із василіянськими клириками, або й-осібно, що дуже можливо; викладано їм тоді риторикку, опісляж, як побачимо, і філософію. Є вістки, що конвіктори були в Лаврові кілька років. У »Літописі василіянського монастиря в Лаврові«, II частина, під 1775 р. читаємо, що тоді приїхав до Лаврова, на 3 рік виховання, »D. Basiliius Turkul, Filius Capitanei Basztynensis«. Під 20/VII 1778 р. згад. »Літопис« подає таке: »X. Herakli Bielkiewicz z Jchmc. Panami Konwiktorami uczniami Swemi z rozgządzenia mieysca Przełożonego do Mokrzan na Wakacyę wyiachał«. Знаємо, що 1777/78 шк. року о. Белькевич учив у Лаврові філософії; отже також учив тоді й конвікторів.

Згаданий Площанський⁶ подає ще, що в Лаврові вже 1782 р. вчив брат Герман Вергановський 9 учнів німецької мови. Думаю, що тими 9-ма учнями були василіянські богослови, що вчилися в Лаврові 1781/82 шк. р. Про ту науку нім. мови в літописі лавр. монастиря під 8/II 1782 записано таке: »Zaczęły się Lekcyje Niemieckie: Uczniów Scholastyków 9. Nauczyciel dziesiąty«. Вони довго не тревали, бо 29. серпня 1782 р. відіхав богослов Герман Вергановський до Львова, де його висвячено на священника. Зі Львова мав, по словах у згад. літописі, поїхати вчити граматики в Бучачі. Пізніше був він першим управителем у бучацькій лавровій головній школі⁷.

¹ З тих часів походять два філософічні рукописи. Один із 1741-1743 р. містить виклади з філософії в Лаврові. На кінці в рукописі бачимо риторичні записки з 1694 р.: »In... Praemisliensi Collegio Soc. Jesu«. Інший рукопис містить філос. виклади в Лаврові з 1744/45 р. На кінці в рукописі читаємо: »Cursus Philosophicus Per me Basilium Sluzikiewicz O: D: B: Magni, traditus Anno 1744 in Annum 1745. In Monasterio Lauroviensi«. Обидва згадані рукописи в Добромилі.

² Про василіянські студії в Лаврові в XVIII в. виїде осібно праця.

³ В. А. Площанській. Лавровъ село и Монастырь въ Самборскомъ округѣ. »Науковий Сборникъ« II. Львовъ 1866. 337.

⁴ Staromiejskie. Ziemia i ludność, opracowała Zofia Strzetelska Grynbergowa. Lwów 1899. 321.

⁵ М. Голубець. Лаврів. »Записки ЧСВВ.« II 64.

⁶ Л. с., 337.

⁷ Пор. про те мої: Причинки до історії бучацьких шкіл. »Записки ЧСВВ.« IV.

Ще одну шкільну установу припало мати монастиреві в Лаврові. Маю на думці славу ц. к. окружну головну школу, що її вели дуже довго (1788/89-1910/11) лаврівські василіяни. Вона сповнила в глухих куті в західній бойківщині високе й велике своє завдання. Але, як узагалі монастирських шкіл у нас донині ще не просліджено, так до цього часу призабуто було в нас і про лаврівську школу. Всежтаки були деякі зацікавлення нею. Ще перед війною, як мені відомо, збирав матеріяли про школу в Лаврові о. Модест Пелех ЧСВВ., теперішній ігумен у лаврівським монастирі. 1929-1930 робив це також о. Іриной Вігоринський ЧСВВ. Зацікавився нею був М. Голубець і звернув увагу, що лаврівська школа заслуговує на особну монографію.¹ Друкуючи згаданий цінний »Synopsis Scientiarum«, о. Й. Скрутень заявив, що лаврівська школа, »хоч як важна й повна значіння, не діждалася ще жерельного освітлення«.² Те трудне завдання зробив саме Впов. п. проф. Іван Филипчак, що на просьбу о. М. Пелеха ЧСВВ., прибув 8 липня 1931 р. до Лаврова й того ще дня почав він ту трудну роботу. Як дуже радо заявив я свою поміч у тій праці, так сердечно вітаю овоч її, цю джерельну історичну монографію про лаврівську школу й бажаю авторові її, Впов. п. Професорові, щоби Господь поміг йому написати такі праці про монастирські школи в Дрогобичі й Бучачі.

Роман Лукань, ЧСВВ.

Збираючи матеріяли до архіву тов. »Бойківщина« в Самборі, заїхали ми з д-р Михайлом Скориком до Стрільбич, до б. нашого посла, бл. п. о. Івана Яворського. Від нього ми дістали більшу скількість шкільних актів із давних Distrikts-Schul-Aufseherrat'ів, що ними були за весь час консисторської влади над школами парохі Старого Самбора й Стрільбич: оо. Ревакович, Вітошинський, Кушакевич і Турчманович. Забравши ті акти до Самбора, віддали ми їх до архіву »Бойківщина«, де упорядкував їх д-р В. Кобільник і сказав, що акти цікаві й можна зробити з них монографію про шкільництво на Бойківщині. Небаром я забрався до роботи й вийшли з цього матеріялу дві монографії. Одна: »Школа в Стрільбичах«, що її присвятив я о. Яворському в пошану його особи за збереження тих актів, на що наша суспільність не звертає уваги; друга: »З історії шкільництва на західній Бойківщині«, напечатана в журналі: »Літопис Бойківщини«. Ч. 1. Самбір 1931 (43-112).

Коли на похоронах о. Ів. Яворського в Стрільбичах я оповів про це о. Модестові Пелехові, ігуменові ЧСВВ., сказав мені о. ігумен, що в лаврівським монастирі знаходиться також велика кількість старих шкільних актів про давню лаврівську школу, звану К. к. Kreis-Haupt-Schule й просив мене, чи я не згодивсяби зладити монографію цієї школи. Я обіцяв прийти пізніше... Щойно на другу просьбу о. ігумена, поїхав я на лат. Зелені свята до Лаврова, де через 4 дні, при помочи одного василіяньського схолястика, я вспів їх ледви переглянути й зорієнтуватись у матеріялі. Відїжджаючи до дому, я обіцяв о. ігуменові забратись до роботи підчас вакацій під умовою, що дадуть мені до помочи одного ченця, орієнтуючого себе в тім ділі. І дійсно. О. ігумен Пелех подбав про це, і перед моїм приїздом (на 2 тижні) приїхав з Добромиля студент богословія, Роман Лукань ЧСВВ., що в тих справах добре визнавався. До могої приїзду він акти впоряд-

¹ Пор. »Записки ЧСВВ.« II 67.

² Й. Скр. Сторінка з історії монастир. школи в Лаврові. »Записки ЧСВВ.« II 437.

кував, розсортював, уложив в теки й позначив томи. Забралися ми обидва до роботи від вчасного ранку до пізнього вечора. Він вишукував мені акти, також піднявся тяжкої й нудної праці виписувати зі всіх Verzeichniss'ів, Ehrenbuch'ів Einladung'ів усіх учеників у бувшій лаврівській школі, а з катальогів усіх директорів, катехитів, учителів. Найбільше труду василіян, бувших професорів у лаврівській духовній школі й в К. к. Kreis-Haupt-Schule. Свої записки помістив Роман Лукань ЧСВВ. в примітках до моєї розвідки поклавши при них свої ініціали — Р. Л., про давних учених професорів, про яких, як то кажуть, світ забув, а твори їх лежать у рукописах в лаврівській (і добромильській) бібліотеці й чекають своїх дослідників. За його муравлину й охочу, повну посвяти молодого чоловіка працю, що »тіни забутих предків«¹ витягнув на денне світло, складаю йому сердечне спасибіг і бажаю найкращих успіхів на полі нашої науки в будучині, до чого має велике замилювання, хист і знання — й, як бачу, до неї спосібиться. Без його помочи, це діло не пішлоби так скоро! Впр. о. ігуменові Модестові Пелехові ЧСВВ. дякую за щирсердечне прийняття мене в монастирі, за охоче доставлення мені всіх джерел, шкільних актів із лаврівського архіву, — а всім Преп. оо. Духовним, Братям і василіянським схолястикам дякую за те, що підчас мого місячного побуту в чернечій келії, старалися мені його в годинах рекреації як найбільше упріємнити.

I

Лаврівський монастир, хоч від давних часів плекав у своїх мурах науки, однак у часах цісаря Йосифа II його наставники передбачили, що й на них можуть посипатися докори, нещастя — а хто знає — чи й не замкнення монастиря й чи не треба буде розійтись по світі, як це зробили в тім часі скитські ченці. Тому вони заздалегідь пильнувалися й 1784 року вислали до Дрогобича двох своїх схолястиків, Гервасія Канафоцького й Епіфана Несторовського, за Listem posłuzszalnym.....na mieszkanie i uczenie się języka niemieckiego,¹ без знання котрого інтелігентна людина в австрійській державі, що до неї недавно прилучено Галичину, обійтися не могла... Ченці ті по скінченню наук до Лаврова не вернули; їх післано на більше zagrożені місця... Лаврів продумував дальше сам про себе...

Хоч Лаврів ширив таки освіту поміж околичним населенням і з його стін також виходила чернеча і світська молодь і розносила просвіту по тім темнім куті Бойківщини і скрізь по краю, мимо цього, чіпився його цісар Йосиф II. Декретом з дня 8 вересня 1784 року таки засуджено лаврівський монастир на касату, разом з 14 іншими монастирями.² Полишився він лише на горячі просьби протоігумена, Віктора Старожинського, що звертався в своїх просьбах навіть до цісаря. Ті просьби відіслано до рішення львівській губернії, однак губернія не віднеслася прихильно до аргументів о. протоігумена, щоби лаврівський монастир обернути на свого рода лічницю для хорих василіян. Щойно протекція самбірського старости, котрий заманений,

¹ ЛЛМ. (= Літопис лаврівського монастиря) II ч. Рік 1784, дня 21 IX ст. ст.

² Пор. М. Голубець. Лаврів. »Записки ЧСВВ.« II 65.

правдоподібно, хабарем,¹ підшепнув лаврівським василіянам, щоб у Лаврові заснували німецьку взірцеву школу. Цю думку підсунено монастиреві в найскрутнішій хвилі, тоді, коли до Лаврова приїхала для ліквідації монастиря комісія, що про неї згадує літописець лаврівського монастиря словами:

«... w tym czasie solenna była Kommissya y rzeczy spisywałysię właśnie na zniesienie Klasztoru ale osobliwszą Łaską Pana Boga to miejsce obrocone zostało na szkołę niemieckich uczenie y podiolsię klasztor swoim Expensum Professorow trzymać y wszelkim szkolnym potrzebom dogadzać — iako o tym Gubernialny Dekret w krotkich słowach między Papierami mieyscowemi. — To utrzymaniesię Klasztoru naybardziej ma bydz przyznane przy starannosci Rządcy J. Wielmożnemu Onszetowi staroscie y Nagiemu Kommissarzowi ktorzy choć mało co pomagali ale przynaymniey swoje zdanie opinii dobrej dawali y bynaymniey nie scigali na zniesienie y niebrozdziili robotom zakonnym owszem cosię tylko podawalo przyjmowali y przez ręce swoje ad Excelsum Gubernium Noty pisane przyjmuiąc przesyłali cum adiuncta propria gratiosa Sententia in Favorem Monasterii Zaco². . . . JM. będącym Klasztor ex Comestibilibus iaksię kiedy zdało Przełożonemu mieysca. — W Roku więc. 789 nadzwyczajnie trudno przy niepodobnym do wierzenia Ubostwie swoim y przy długach na 5 Tysięcy Zakłado(wi) znacznym gwałtownie usiłował Klasztor zacząć szkoły Niemieckie Normalne y zaraz z Lwowa wyznaczonego Niemca na Professora sprowadził Selnig czyli Zelnig a na Dyrektora Jmc. X. Amrozego Gutkowskiego z Drohobyczy. Item na Professora 2-go Jmc. Xa Longina Janowicza ZSBW. Szkoły dwie klasy w Starych Murach iak mogło bydz naywygodniey zreparował, y aby początek studentow chodzenia do szkoły stalsię, Poddanych Ławrowskich dzieci oddawać gwałtownie przymusił a ztąd gdysię to rozgłosilo y przytym Cyrkularzem obwieszczono zostało pomnożylosię Studentow do 50 y coś więcej».³

Щоби забезпечитися на всякі можливі несподіванки від тодішнього уряду, вніс протоігумен оо. василіян, іменем лаврівського монастиря, відповідно умотивоване письмо до львівської шкільної комісії, з проською заложити в Лаврові публичну німецьку школу з титулом головної школи й правами державних шкіл, замість дотеперішньої духовної семинарії. На свою просьбу о. протоігумен, Віктор Старожинський, дістав дня 23 жовтня 1788 року через перемиську греко-католицьку єпископську консисторію ось яку відповідь:

Decretum de Persistentia Monasterii Lawrow et nova erectione Scholarum Normalium Capitalium.

Victori Starozynski Basilianorum Provinciali = 2051. Cum vi Prae Excelsae Resolutionis dd — 19 A praes 28. 9-bris A. C. Nr. 26396. Monasterium Lawroviense, tamquam pro receptando Religiosorum de aliis supprimendis Monasteriis illuc transferendorum, et cum Scholis Normalibus in ibidem instituendis, ac in Cura Animarum juvamine ulterius persistere debeat. Hinc illa Prae Excelsa Resolutio cum in finem praefatae Rlmae Domini communicatur, ut ad generalem Scholarum Normalium Lembergensem Inspectionem se conferat de necessariis circa eandem Scholarum Institutionem informetur, atque duo Individua ad docendum capatia de permanentibus Religiosis in Laurow, sin secus ex aliis Monasteriis destinet in locum advenientium duo de Laurow dirigere non intermittat. — In absentia Illmi ac Rmi Dni Loci Ordinarii Julianus Szporring 1-mus Consiliarius et Vicarius Generalis. — Ex Consilio Consistorii Graeco Cath. Premislensis Dtto 2. X-bris 1788. Carolus Sobota Cancellarius. Praesent. 23. X-bris 1788.

Крім цього письма, самбірський циркулярний уряд прислав від себе в лаврівський монастир наступне письмо:

Nachdem Se Majestet um das allgemeine Vohl sorgfältig, allergnädigst zu erlauben geruheten, daß in dem Basilianer Kloster zu Lawrów die Normalhauptschule zum Unterrichte der Jugend in der deutschen und pohlischen Sprache unter-

¹ Ibid., 66.

² Дальше нечиткі два слова. Р. Л.

³ ЛЛМ. Третя частина від 1784-1853 р. (II-ий т. Actorum Monasterii Lawroviensis). Перепис того тексту зробив Р. Л.

richtet werden soll, auch der Hr. Vincenz Selnig noch mit einem Ordensgeistlichen dieselbe den 1-ten Jänner 789 zu anfangen bestimmt sind, so sollen die dortige Inwohner, um den höchsten Willen zu erfüllen ihre schulfähige Kinder in die Schule zu schicken nicht versäumen.

Onchet mp.

I. Romanowicz,¹

Цими двома письмами забезпечив собі лаврівський монастир у першу чергу своє існування в тих тяжких часах, а даліше вплинув на розвій освіти в тім темнім бойківським куті, заложивши публичну державну школу. Чи оо. василіяни були підготовані вести таку публичну світську школу на правах державної школи, на це питання можемо сміло позитивно відповісти, якщо візьмемо на увагу цей факт, що саме по касаті єзуїтів василіяни прийшли в поміч тодішній польській річипосполитій, бо на просьбу Едукаційної Комісії, що урядувала тоді в Варшаві, обіймили вони без найменшого вагання кільканацять єзуїтських колегій,² особливо в полуднево-східних краях, зісталих ще при старій річипосполитій після першого поділу Польщі і вели їх на загальне вдоволення тоді, як інші чини відмовляли своєї помочи, що ствердили історики і що відбилося сильним відгомном у тодішній і пізнішій польській літературі.³ Тому не завагались вони ні на крок взяти в свої руки німецьку головну школу в Лаврові. Щоби відразу поставити школу на належній висоті, подбав лаврівський монастир про відповідно кваліфікованих учителів, що в тих часах до недавно занятої Галичини напливали з чесько-німецьких країв. Особливо ходило тут про вчителя німецької мови, як державної мови, хоч і між василіянами були, як небаром побачимо, знавці цієї мови. Але добути такого світського вчителя, щоби мав відповідні кваліфікації й педагогічні прикмети по засадах навчання І. Фельбігера, зясованих в Allgemeine Schulordnung було досить трудно. Василіянський протоігумен, о. Віктор Старожинський, вишукав саме такого кваліфікованого, якого уряд вимагав, учителя Винкента Selnig'a, що з ним зробив наступний контракт:

Między Jmc. X Wiktorem Starożyńskim Prowincyałem Bazylikańskim z iedney, a z Jmc. Panem Vinc: Selnigem z drugiey strony stanął pewny kontrakt o to: Iz w Monastéze Ławrowskim Bazylikańskim za łaskawym pozwoleniem Naywyższych Krajowych Rządów przy zaczynaiących się Nacyonalnych Szkołach, Jmc. P. Selnig determinuje się być Professorem za potwierdzeniem Prześwietney Inspekcyi Szkolney pod temi obowiązkami: 1-mo Jmc. P. Selnig oprócz godzin, w których podług przepisów Prześwietney Inspekcyi Szkolney, uczyć będzie klasę sobie wyznaczoną, inszych godzin wolnych, ma uczyć niemieckiego języka Zakonników wyznaczonych; z niemi korrepetować y mówić po niemiecku. 2-do obowiązue się Jmc. P. Professor Konwiktów, gdy ci w klasztorze będą szczegulniey cwiczyć w języku niemieckim. 3-tio Jmc. P. Professor niema wychodzić⁴ za klasztor bez pozwolenia mieyscowego Przełożonego, y ma w dobrej harmonii przestawać z Jmc. X. Dyrektorem y innemi Zakonnikami. Prowincyał zaś z strony Monasteru Ławrowskiego 1-mo obowiązue się

¹ АЛМ. (= Архів лаврівського монастиря). Gest. Protok., I 7.

² М. Коссаць, Шематизмъ Провинції св. Спасителя Чина св. Василя Великого въ Галиції, Львовъ 1867, 306-307 і Edward Likowski. Dzieje kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX wieku. Poznań 1880; Warszawa 1906; і німецьке видання Апол. Глочинського того твору (Краків 1903). — Василіяни по касаті оо. єзуїтів обіймили їхні школи в тих місцевостях: у Бересті, Новгородку, Городні, Минську, Черелі, Лискові, Пінську, Брацлаві, Дубні, Полоцьку, Казимири, Ушаку, Острозі, Винниці, Барі, Каменці Под., Луцьку, Кременці, Житомирі, Люблинці, Овручі, Антополі, Вильні й б. ін. — Р. Л.

³ А. Mickiewicz, Dziady III, IV; Syrokomla і многи інші.

⁴ Пізніше поправлено на >wyjechać<. Р. Л.

wyznaczyć Jmc. P. Professorowi Stancę wygodną z opalem w zimie. 2-do Przynręka wikt uczciwy z zakonikami, a gdy konwiktorowie w klasztorze będą, Jmc. P. Professor będzie iadał z niemi. 3-tio Roczney pensyi Jmc. P. Professorowi wyznacza Złotyeh polskich Czteryста, y przy końcu każdego Kwartału ma odbierać Zł. Pol. 100 przy inney wdzięczności, do którey y Prowincyał, y Klasztor widząc Jmc. P. Professora pilność w uczeniu y dobrą obyczayność, znać się będzie. Y ten Kontrakt zaczynający się w Roku ninieyszym 1788. D. 20^{go} Miesiąca Grudnia dla większey wagi, przy uproszonym potwierdzeniu Prześwietney Inspekcyi Szkolney obydwie Strony rękoma własnemi podpisują. Datt w Lwowie D. 14 Miesiąca Grudnia Roku. 1788.

Victor Starożyński Ord^s

Vincenz Selnig mpia.

S. Basilij M. Provincialis mp.

Lehrer¹

В заключеній умові між о. протоігуменом Старожинським і п. Selnig'ом і по затвердженню цієї умови зі сторони урядової особи о. Ів. Фр. Гофманна, схоліярха лат. митрополичої капітули і члена ц. к. краювої шкільної комісії,² а притім великого приятеля лаврівського монастиря, що з дальшою перепискою побачимо, відїхав пан Selnig зі Львова до Лаврова дня 23 грудня 1788 р. і станув на місці дня 1 січня 1789. Відпочавши й придивившись – відносинам, в недовгій часі розпочав Сельніг науку з 6-ма учениками в новооснованій, тоді першій в тих сторонах, доступній для всіх народній школі, званій з початку: K. k. Normal-Kreis-Haupt-Schule.

З тим паном Сельнігом, учителем німецької мови в лаврівській головній школі, мав монастир досить, як побачимо, клопотів. Не хотів він їсти монастирських харчів і нарікав на часті пісні страви. Щоби його вдоволити, монастир згодився на те, що він буде харчуватися поза монастирем, у якогось п. Карла Отто. Досить, що пан Сельніг був по королівськи платний, бо за свою працю побирав 400 fl. річної платні тоді, як повітовий староста мав 300 fl. річної платні тому, щоби standesgemäß міг жити і тримати пару коней, як висказалася свого часу цїсарева Марія Тереса.

Здавалосьби, що пан Сельніг із своїми 400 fl. річної платні і монастирськими харчами та свобідним мешканням і обслугою, забавить довгий час, як учитель, у лаврівським монастирі, однак, як довідуємося з письма о. Гофманна з дня 11 І 1790 р., писаного до о. Амвросія Гутковського в Лаврові,³ не забавив він там довго, бо лише до 11 січня 1790 року. По відході п. Сельніга, мусів монастир оглянутися за іншим кандидатом до німецької мови й дійсно такого знайшов в особі Федора Яновського, що по відході Сельніга зараз зявився в Лаврові і обіймив науку німецької мови.

До відходу п. Сельніга з монастиря причинились такі обставини: Платня 400 fl. річно, була для монастиря за велика, іменно в тих часах, коли ліси не принесли жадного доходу, ніхто тоді дерева не експлюатував, а лаврівський монастир, як монастир оточений лісами і бідним населенням, не міг числити на великі доходи. Зрештою, п. Сельніг своїм поведенням давав лихий приклад, чого монастир стерпіти не міг, що бачимо з слїдуючого латинського тут наведеного документу:

¹ Це слово »Lehrer« дописано пізніше. Оригінал того контракту в АЛМ., в книзі: »Gestions-Protokoll der k. k. Lawrower Hauptschule«. І т. від 1788-1847 р., 1-2.

² Оригінал в АЛМ. Gestions-Protokoll. Т. I 1. Пор. К. Widmann, Zapiski do historyi szkół ludowych w Galicyi, a w szczególności we Lwowie. (Koniec w. XVIII i pocz. XIX). Lwów 1891, с. 16.

³ АЛМ. Verordnungen 1789-1793.

Consignatio

Punctorum Admodum Reverendo P. Superiori in Lawrow ratione Dni Selnig a generali scholarum inspectione commendatorum.

1mo Quemadmodum ex parte officii huius sollicitate vigilabitur, ut vigore guberni. Resoluti sub Nr. 2510 dd^o 31 Januar: a. c. per P. Superiorem omnibus scholae necessitatibus, ejusque suppellectili, ut fas est, provideatur, et obligationes in contractu hic loci probato expressae ex parte monasterii erga D-um Selnig rite adimpleantur, ita etiam

2do vetatur Admodum Reverendo P. Superiori, ne huic Selnig, etiamsi is talia importune peteret,

a, crematum daret bibendum, excipe casum rariorem, et deficiente alio jentaculo, semper tamen in moderata portione,

b, nonnisi diebus dominicis et festivis vitrum vini ei offerendum, aliis vel cerevisia, vel si hanc libere renueret, aqua potanda venit,

c, ne exemplo docentium juvenus veracitati assuefiat, a multiplicatis jentaculis abstinendum erit, dandum tamen Dno Selnig ante exordium scholae quolibet die aliquod jentaculum,

d, famulus, si proprium intenterere vellet, propriis ejus sumptibus est alendus, aequum tamen videtur, ut hoc dimisso quidam ex famulis monasterio ministrantibus necessaria Dno Selnig obsequia perficiat,

e, quia operarius nonnisi terminato labore suo, et statis temporibus mercedem suam jure repetere potest; hinc eidem Dno Selnig nonnisi in fine cujuslibet quartualis et non anticipative 100 florenos¹ polonicales solvendi sunt.

Admodum Reverendus P. Superior hac occasione amicabilem requiritur, ut huic Selnig pacifice convivat, in iis, quae aequitas postulat erga eum sit propensus, et si quos in illo defectus observaverit, eos Prorsum pro remediatione exponere non gravetur.

Leopoli die 16 Februarij 789

Hofmann mp.

* Scholast. Metropolitanus.²

ОО. васи́ліяни, позбувшись Сельніга, старались сердечно про добір учительських сил, бо хотіли, щоб їхня школа стояла на висоті задачі; старались примінити свою школу до державних вимог і потреб тодішньої австрійської шкільної політики, що йшла за кличем знаного тоді і голосного реформатора шкіл на пруськім Шлеську Івана Гната Фельбігера, опата в Жегані, світила на тодішнім педагогічнім овиді. Він відпущений на просьбу цїсаревї Марії Тереси до Австрії королем Фридрихом II, прибув до Відня 1774 р. де зїстав іменованій членом Studienhofkommission, а пізнійше генеральним директором народних шкіл. На засіданнях Studienhofkommission він висказав погляд, що горожани в даній державі будуть такими, якими їх держава хоче мати, якщо держава возьме шкільництво в свої руки і надасть йому з гори обдуманий плян і напрям. Ця сміла гадка, незнана дотепер в педагогії, зробила вражіння і подобалася відразу цїсаревї Марії Тересі і тим австрійським бюрократам, які, як добре зорганізованою машиною, правили ріжнородною під національним оглядом Австрією. Вони відразу заакцептували погляд Фельбігера і прийняли його Allgemeine Schulordnung як догму виховання австрійських народів.

Народні школи поділено після його вказівок на нормальні, головні і тривіальні. Нормальна школа була 6-ти класова, одна на цілий край як взірцева, з п'ятьма учителями і директором. В ній вчили в класах вищих таких предметів, яких учать нині в гімназіях. Вчили також технольоґії, латинської мови, науки сільського хазяйства, доброго

¹ Пізніше поправлено на »floreni«. Р. Л.

² Gest. Prot. der k. k. Lawrower Hauptschule. I 5-6.

поведення. При цій школі введено шестимісячний практичний педагогічний курс для вчителів головних шкіл.¹

Головні школи були в засаді 4 класові з чотирьох учителями, з котрих один був директором. Основано їх по більших циркулярних (Kreis-) містах. При тих школах бували рівнож педагогічні тримісячні курси для вчителів тривіальних шкіл.

Тривіальні (прості) школи були однокласові, а ділились на 2 (або 3) відділи, при однім учителі. Основувано їх в менших містах, місточках, або більших селах. В тривіальній школі, в першій відділі, вчили ось яких предметів: 1. Die Religion, 2. Das Buchstabieren, 3. Das Schönschreiben, 4. Das Kopfrechnen, 5. Das Rechtsprechen. У другім відділі: 1. Die Religion, 2. Das Lesen deutsch, latein geschrieben, 3. Das Schönschreiben current, Kanzelley, 4. Das Rechnen, 5. Das Rechtsprechen, 6. Das Recht- und Diktando-Schreiben 7. Die Anleitung zu schriftlichen Aufsätzen.

В головній чотирьокласовій школі був уровень навчання далеко вищий. Крім згаданих предметів з тривіальної школи, вчили в першій класі головної школи ще: die ersten Redetheile der deutschen Sprache, — у другій класі: Das Lesen mit Anwendung der Regeln, die Deutsche Sprachlehre, das Rechnen in der 4 Rechnungsarten, die Aussprache. В третій класі головної школи, крім згаданих предметів: Die biblische Geschichte, das Evangelium, den II Theil des Lesebuches, das Rechnen in den Brüchen, in der Regel Detri, das Lesen und Dictando-Schreiben latein-Wörter. В четвертій класі головної школи вчили: Die Religion mit Erklärung passenden Stellen der h. Schrift, die schriftlichen Aufsätze, Das Recht- und Dictando-Schreiben, Die Geometrie, Die Baukunst, Das Zeichnen, Die Erdbeschreibung des öster. Kaiserthums, richtige Aussprache. В другім році цієї класи (вона була дволітня), крім згаданих предметів, вчили: Die Mechanik, Die Erdbeschreibung fremden Staaten, Die Naturgeschichte, Die Naturlehre, Die richtige Aussprache, Das Schönlesen. Однак з фінансових оглядів не всюди введено четверту класу у головних школах. Довгий час, з малими винятками, лишились вони (до 1856) трикласовими, з додатком елементарної класи.² Надзір над усіма школами в цілім краю мала краєва шкільна комісія, що містилася при губернії у Львові. Підлягала вона генеральній дирекції шкіл у Відні, а з нею найвищій владі: Studienhofkommission, значить надвірній шкільній комісії. Надзір над школами по повітах виконували від 1817 року повітові шкільні інспектори, звані Distriktsschulaufseher'ами, по нашому декани, а ранше — директори циркулярних шкіл, а також циркулярні уряди (Kreis-Amt), котрі бували лише в обwodових містах. Distrikts-Schul-Aufseher'и підлягали і консисторіям, перед котрими здавали звіти зі своєї діяльності, діставали циркулярі і розпорядки до виконання.

Серед тяжких фінансових обставин прийняв на себе лаврівський монастир обов'язок удержувати і вести головну школу, звану початково: k. k. Normalhauptschule, що 123 роки була одиноким розсадником освіти на західній Бойківщині, перемінена з часом на Kreis-Hauptschule.³ Маєток монастиря опирався в тих часах переважно на ялових

¹ Politische Schulverfassung der deut. Schulen. Wien 1817. Поп. К. Widmann, оп. с.

² «Літопис Бойківщини». Самбір 1931, стор. 43-112.

³ АЛМ. Шкільні акти т. IX-X.

лісах, яких ніхто не експлуатував, бо нікому цього не потреба було, а орної гірської землі мав монастир мало, що часто не вистарчало на прокормлення братії. Василіяни вчили цілком даром; справити мусіли всі шкільні прибори, лавки, таблиці, столи, обов'язались виставити відповідний будинок і оплачувати деяких світських учителів, яких уряд від часу до часу надсилав. З часом уряд переконався, через часті візитації, економічні та податкові інспекції, що василіяни роблять жертву, учать молодь щиро, навіть з віддалених сторін, ба й з других країв розлогої монархії молодь горнулася до їхньої школи, що вони сповнюють свою працю лояльно і чесно зглядом монархії і династії, для того пішов їм на руку і назначив одноразову річну ремунацію (котру нераз тяжко було зреалізувати), а котра опісля йшла в цілості на потреби самої школи.

Яко доказ признання уряду для оо. василіян, оповістила самбірська округа (Kreis-Amt), письмом з дня 29 XII 1789 року, за N. 30335, в цілій околиці, що лаврівська школа має титул: K. k. Normal-Haupt-Schule і служити буде для всього самбірського циркулу. Науку піchnуть оо. василіяни коло великодня, щоб околичні мешканці своїх спосібних дітей віддавали зараз на науку до цієї школи, де вчити будуть по німецьки і по польськи.¹ Коли висока губернія затверджувала першого вчителя німця для цієї школи, Сельніга, затвердила рівночасно першого директора цієї школи, о. Амвросія Гутковського (Gutkowski), що дня 22 січня 1789 року приїхав з Дрогобича до Лаврова і дня 1 березня обіймив обов'язки управителя школи.² О. Гутковський управляв цією школою півтора року і відбув два публичні іспити. Дня 30 липня 1790, по літнім іспиті, виїхав з припоручення лікаря до Львова, де перебував в домі своїх родичів, або в монастирі св. Юрія, де й вмер на чохотку дня 18 жовтня 1790 року.

О. Гутковський при своїм слабім здоров'ю мав досить праці і рижних клопотів з наладженням першої німецької школи. Мусів придбати всяке шкільне приладдя, після приписів Фельдбігера, на що шкільні німецькі власти давали позір. Він мусів відреставровати шкільні кімнати,³ опісля мусів вмовляти у своїх монастирських підданих, щоби вписували дітей до школи, чого вони в тих часах не могли ніяк зрозуміти, що то таке школа і на що вона здалася. Опісля звертався до циркулярної влади в Самборі за поясненнями, чи лише з Лаврова приймати має діти до школи, чи також з інших місцевостей.⁴ Дня 31 вересня 1789 року дістав о. директор Гутковський від львівської шкільної комісії три розпорядки, а саме: в справі спорядження відповідного лекційного каталогу, в справі безплатних шкільних книжок на премії для пильних учеників, що повинно зазначене бути в протоколах, опісля в справі вчителя Selnig'a, що його поведення не було відповідне для монастирського окруження.

¹ АЛМ. Gest. Prot. II.

² Ibidem.

³ В лаврівським монастирським літописі ч. III записано на сторони 163 під 1815 роком, отже в 26 літ по заложенню школи, таку вістку: Szkoły spoczątku składały się z czterech klass, i były tylko w dwóch celiach trzymane, a od roku 1789 do R-u 1815. w roku 1815 dopiero s. p. X. Marian Howiński wymurował drogich dwie szkoły (кляси — прим. авт.), піwnice, i kuźnię i kuchnię kurną przymurował koło klasztoru.

⁴ АЛМ. Gest. Prot. I 3.

Невідповідне поведення учителя Selnig'a було причиною, що дня 11 січня 1790 року звільнено його від обов'язків нотою: Demselben wird zur Verständigung des Lehrers Selnig bedeutet, dass weil sich dieser Lehrer bei der Verwaltung seines Amtes weder fleissig genug, und noch weniger gesittet aufgeführt habe, man von Seite der Oberaufsicht in seine vom Klostervorsteher nöthig befundene Entlassung einwilligen und statt seiner, einen gewissen Janowski dahin bestimmen. Hofmann.¹ Відправивши Selnig'a, лишився о. Гутковський з учителем, Федором Яновським і о. Льонгином Яновичем до кінця другого шкільного року (1789/90), що закінчився публичним іспитом 15 липня (Neumonats) 1790 року.

II

З часів директури о. Гутковського заховалися на щастя всі шкільні акти: 1. Sammlungskatalog für die I-te Klasse an der Schule zu Lawrów für den Sommerkurs 1790. 2. Einladung für öffentlichen Prüfung N. 69 Schüler in der k. k. Lawrower Hauptschule nach geendigtem Sommerkurse den 15 des Neumonats 1790 vor Mittage von 9 bis 12, nach Mittage von 3 bis 6 Uhr.² На другій стороні цього запрошення поміщено: Das Personale der Lawrower Hauptschule und dessen Beschäftigung, в котрім читаємо, що о. Амвросій Гутковський, як монах ЧСВВ., управляв школою і вчив 14 годин тижнево, а саме: малого катехизму 3 години в I класі, катехитичних бесід із поясненнями 1 годину, німецької мови (Sprachlehre) 3 години, німецького і польського правопису (Rechtschreiben mit Diktandoschreiben) 3 години, польського правопису (das polnische Schönschreiben) 1 годину, біблійної історії 1 годину, пояснення євангелії 2 години в II класі; разом 14 годин тижнево. Учитель о. Льонгин Янович ЧСВВ.³ вчив тижнево 20 годин, з чого в класі I десять годин, в класі II десять годин. З німецького катехизму ч. 3 приготуванням способом 3 години, переводами 1 година. З другої часті цього катехизму вчив 1 годину, перекладати з різних шкільних книжок 8 годин у першій класі, 2 години в другій класі. Читання з відпитуванням прочитане 2 години в першій класі. Читання написаного 1 година в другій класі; разом 20 годин.

Пан Федір Яновський, що прийшов на місце знаного нам добре Сельніга, вчив 24 години тижнево, з чого в першій класі 15 годин, а в класі другій решту осьтих предметів: 1. Das deutsche Buchstabenkennen, Buchstabiren und Lesen 4 години; 2. das poln. Buchstabenkennen, Buchstabiren und Lesen 3 години; 3. Die Tabellen Buchstabenkennen, Buchstabiren und Lesen 1 годину; 4. Das Abändern der Neun, und Zeitwörter 2 1/2 години; 5. Das Rechnen in першій класі 1 1/2 год., а в другій

¹ АЛМ. Шк. ак., т. IX-X.

² АЛМ. Шк. акти т. V.

³ Про василянина о. Льонгина Яновича в «Літописі василянського монастиря в Лаврові», II ч., під днем 24 XI 1780 довідуємося, що того дня прибув він із Унева, де покінчив філософські студії, до Лаврова, на богослов'є. На піддіякона висвятив його еп. М. Рилло 26 XII 1780 р. в Лаврові; 1 VIII 1781 р. в Валяві на священника. — Під днем 3 X ст. ст. 1782 р. читаємо знову так: X. Longin Janowicz odiachal obediencialiter do S. Spasa na uczenie Retoryki więkzszej, де (в Спасі, коло Ст. Самбора) мали василяни тоді риторичні та граматичні студії. (Пор. М. Возняк, Наші університетські традиції. «Ілюстрована Україна» I. Львів-Жовква, ч. 4 з 15 II 1913, ст. 4; пор. також: А. Андрохівич, Львівське «Studium Ruthenum». «ЗНТШ». СXXXI 127). Вмер о. Л. Янович у Краснопущі, в квітні 1810 р. Р. Л.

клясі 4 год.; 6. Das Deutsche Schönschreiben 3 години в першій клясі і 3 год. в другій клясі; 7. Den Komenius 2 години в II клясі. Сума всіх годин у I клясі була: 28, а в II клясі: 30; разом: 58 годин. Всіх учнів у двох клясах, за часів директора о. Гутковського, в роках 1789/1790 було 69, в ріжнім віці життя — від 6 літ почавши, на 22 роках життя скінчивши. — Найприємніше для нас це, що з часів першого директора лаврівської школи збереглися нам протягом минулих століть цілком добре заховані три шкільні акти: Один з 1789 року, а два другі з 1790. Є це перші німецькі Schulextrakt'i; по нашому назватиби клясифікаційні списи учительського збору, заразом сумаричні викази учеників, їхній поступ в науці, релігія, народність, дата відбутого першого публичного іспиту, характер школи, місцевість, циркул і т. і. В тих списках найдивніше для нас те, що всі діти місцевих і замісцевих бойків записані (в цих списках) по народности як поляки... гр.-кат. обряду... Цікава річ, що ті Schulextrakt'i, самі василіяни рубрикували, бо друків не мали, і вставили у відповідні рубрики тільки дві народности: polnische, deutsche. Всі діти вписані в рубрику: polnische, а рубрика deutsche порожня. З цього бачимо наглядно, як і з поетичного таланту другого з черги директора лаврівської школи, що всі василіяни кінця XVIII віку і перших десятків XIX в., жили традиціями ще старої Польщі і всі уважали себе за поляків по національності, хотяй по обряду уважали себе за rusinów.

За слідуючих директорів лаврівської школи згадані шульекстракти унікають рубрики по національності, а пишуть лише релігію.

Ми вже згадували, що учитель Сельніг, починаючи в січні 1789 року вчити в лаврівській школі, мав з початку 6 учеників, однак число їх щораз більшало, так що при кінці літнього шкільного курсу 1789 вчилися осьті ученики:

1. Бабич Василь, літ 16, родом із Лаврова, син мельника, прийнятий до школи 3 I 1789.
2. Добровольський Онуфрій, літ 12, родом із Межинця, син власника гостинниці, прин. до школи 2 I 1789.
3. Левицький Матій, літ 17, родом із Ступосян, син українського священика, прин. до школи 6 III 1789.
4. Левицький Іван, літ 12, родом із Ступосян, син укр. священика, прин. до школи 6 III 1789.
5. Левицький Александер, літ 11, родом із Ступосян, син укр. священика, прин. до школи 6 III 1789.
6. Лужецький Степан, літ 17, родом із Хмелю, син укр. священика, прин. до школи 11 III 1789.
7. Лужецький Дмитро, літ 13, родом із Хмелю, син укр. священика, прин. до школи 11 III 1789.
8. Пйонтковський Станислав, літ 12, родом із Тершева, син шляхтича, прин. до школи 3 I 1789.
9. Пйонтковський Осип, літ 7, родом із Тершева, син шляхтича, прин. до школи 1 I 1789.
10. Середницький Іван, літ 15, родом із Потока, син шляхтича, прин. до школи 2 I 1789.
11. Шайдицький Іван, літ 15, родом із Михнівця, син укр. священика, прин. до школи 2 I 1789.
12. Полянський Семен, літ 11, родом із Лаврова, селянський син, прин. до школи 23 III 1789.
13. Полянський Симон, літ 10, родом із Лаврова, син столяра, прин. до школи 23 III 1789.
14. Карваш Тадей, літ 10, родом із Лаврова, син селянина, прин. до школи 23 III 1789.

15. Камінський Степан, літ 9, родом із Лаврова, селянський син, прин. до школи 23 III 1789.
16. Гавриляк Іван, літ 7, родом із Лаврова, син козаля, прин. 23 III 1789.
17. Кухарський Симон, літ 10, родом із Лаврова, селянський син, прин. до школи 23 III 1789.
18. Канів Іван, літ 13, родом із Нанчілки, селянський син, прин. 24 III 1789.
19. Лучик Степан, літ 9, родом із Нанчілки, селянський син, прин. до школи 24 III 1789.
20. Сандак Григорій, літ 6, родом із Нанчілки, селянський син, прин. до школи 24 III 1789.
21. Капарис Іван, літ 6, родом із Нанчілки, селянський син, прин. до школи 24 III 1789.
22. Кубранич Петро, літ 9, родом із Нанчілки, селянський син, прин. до школи 24 III 1789.
23. Швед Іван, літ 10, родом із Нанчілки, селянський син, прин. до школи 24 III 1789.
24. Сікорський Іван, літ 9, родом із Скородного, син шляхтича, прин. до школи 9 V 1789.
25. Дудкевич Іван, літ 10, родом із Лаврова, селянський син.
26. Шайдицький Іван, родом із Михнівця, син укр. священика, прин. до школи 16 V 1789.
27. Дембицький Микола, літ 20, родом із Топільниці, син кравця, прин. до школи 30 V 1789.
28. Дубравський Іван, родом із Топільниці, син шляхтича, прин. 18 VI 1789.
29. Вислоцький Осип, літ 16, родом із Ступосян, син шляхтича, прин. до школи 18 VI 1789.
30. Вислоцький Михайло, літ 9, родом із Ступосян, син шляхтича, прин. до школи 18 VI 1789.
31. Терлецький Войтих, син шляхтича, прин. до школи 18 VI 1789.
32. Ільницький Василь, літ 9, родом із Великої Бутлі, син укр. священика, прин. 12 VII 1789.
33. Гріш Франц, родом із Соколі, син шляхтича, прин. до школи 12 VII 1789.
34. Гріш Осип, родом із Соколі, син шляхтича, прийнятий до школи 12 VII 1789.
35. Кухарський Михайло, літ 5, родом із Лаврова, син кравця, прийняли його до школи 12 VII 1789.
36. Лужецький Іван, літ 22, родом із Хмелю, син укр. священика, прийняли його до школи 15 III 1789.
37. Червинський Іван, літ 9, родом із Лімної, син кравця, прийняли його до школи 20 V 1789.¹

На публичний іспит, що відбувся літом 1789 року, запросив о. А. Гутковський, директор головної школи, визначніших громадян з дальшої околиці, свої шкільні влади з Самбора і Львова, повітового шкільного і місцевого дозорців і всіх батьків своїх учеників особним запрошенням. В тім гарно розмальованім »Einladung'u«, крім випсаного класифікаційного звідомлення (звіту), поданий був також порядок маючого відбутися публичного іспиту, а на кінці є деякі відомости в справі прийяття нових учеників на слідуєчий шкільний рік.

Відповіді учеників на іспиті, після тодішнього звичаю, рішали про його перехід до висшої кляси. Відзначаючим ученикам роздавано нагороди пильности і вписувано їх до »Золотої Книги«. Золота книга (Ehrenbuch) була це звичайно красно оправлена більших розмірів, книга зі золоченими берегами, визолоченим хребтом і позолоченими окладинками, в котрій записувано відличних і похвальних учеників, а приношено її до школи тільки підчас публичних іспитів, на котрих бували запрошені достойні гості. По скінченім іспиті господар кляси

¹ Див. Sammlungskatalog für die I-te Klasse an der Schule zu Lawrow für den Sommerkurs 1789 — у т. VI »Шкільних актів« у лаврівським архіві.

або директор брав з повагою тую книгу у руки, розпинав золочені клямри, отвирав книгу. Ученики з запертим віддихом, а зібрані гості з неменшим зацікавленням, ждали відчитання тих щасливих нагороджених учеників, котрі удостоїлись чести — бути записаним у золоту книгу, на вічні віки і на пам'ятку для грядучих поколінь. Деякі листи золотої книги були нераз дуже красиво розписані і добірними фарбами розмальовані. Деякі так гарно і оригінально, що й нині заслуговують на признання і похвалу.¹ Крім «Золотої Книги» в кожній головній і тривіальній (сільській) школі, була друга так звана «Чорна Книга» (Schwarzes Buch), до котрої записувано якісь більші провини, або проступки учеників. Чорна книга була великим пострахом для учеників. Її мало коли ученики бачили, бо рідко її уживано, але все-таки уживано. Її поява в школі ділала страшно депримуєчо на молодь. Це було щось таке страшне бути записаним у чорній книзі, якби засуджено винуватого на кару смерті, або грішника на великі муки. Бували случаї, що дїтвак, задля нерозваги учителя і необдуманого його кроку, записаний до чорної книги, звихнувся на ціле життя. Тратив амбіцію, неодного огортала розпука, він бачив перед собою ці страшні слова: *lasciate ogni speranza...* Сильні лише характери, сильні нерви дітей, видержували цю зневагу. Вони або жалували своїх діточих, часто невинних, вибриків і поправлялися, або нічого собі з цього не робили, переконані, що їхня провинка не така страшна, а були й такі, що задля стиду, опускали школу... Чорна книга була це, як каже влучно один з б. учеників лаврівської школи,² вічна ганьба тодішньої педагогії.³

До Золотої Книги, по-раз перший в шкільнім році 1789/90, вписано як преміянтів тих учеників: Баби́ча Васи́ля за пильність, Сікорського Івана за пильність і добре поведення, Левицького Івана й Гаври́ляка Івана за пильність.⁴ З 1789/90 шк. р. вписано в Золоту Книгу 12 II 1790 р. за I піврік (зимовий курс) ось тих учнів із елементарної кляси: Соболевського Івана за вважаня в школі, Дуткевича Івана за пильність і Лехновського Григорія за пильність у науці.⁵ З I кляси: Іль-

¹ Два такі листи, з часів дирекції о. Максимовича, находяться між світлинами при кінці нашої праці.

² Захар Павлюх, нині генерал-авдитор на пенсії у Відні.

³ Нинішня педагогія від яких 40-50 літ закинула золоту, а тим більше чорну книгу. Так похвалями як нагородами, а тим більше карами, не треба виховувати молоді, а вести її прикладно без цих середників — бо й нагороди ведуть часто до фальшивої емуляції і деморалізують, а щож доперва чорні книги, які молоді душі раз на все ломили, часто за діточі промахи, на які тодішні учителі за мало мали виrozumіння, а всякі промахи карали різгами або вписували у чорну книгу. Були то страшні часи, часи пановання у школі різги, на що дозволяли закони, ба й родичі часто просили, щоби на неслухняного дїтвака учитель не жалував різги. Тодішні часописи, журнали, книжки, малюють часто учителів як страшних людей, обовязково з різгами або киями в руці. Лаврівська школа не могла тоді становити винятків, вона, як всі інші школи в цілій Європі, стосувала у себе рівнож різги і чорні книги, як тодішні середники виховання молоді.

⁴ «Золота Книга», або спис відзначених учнів у головній окружній школі оо. василіян у Лаврові від 1789-1874/75 р. стор. 3. Та «Золота Книга» має 184 стор., формату: 22×18 см. Сторони позначив підписаний. Колись давніше була вона, як видно, дуже гарно оправлена й зі золоченими берегами. Та, на жаль, обгортки (окладинки) від неї хтось вирвав; сьогодні вона вже без них. Р. Л.

⁵ Золота Книга, 3.

ницького Василя, Соболевського Адама й Кухарського Симена за пильність, за управителя школою в Лаврові, о. Амвросія Гутковського.¹ В II-ій класі того шк. року (1789/90) вчилися ось ті учні в лаврівській школі: 1. Грос Ксаверій, 2. Грос Осип, 3. Гриневецький Микола, 4. Левицький Іван, 5. Левицький Александер, 6. Ліщинський Осип, 7. Лужецький Степан, 8. Лужецький Дмитро, 9. Пйонтковський Станислав, 10. Полянський Симон, 11. Сікорський Іван, 12. Терлецький Адальберт.² У «Золоту Книгу» за зимовий курс із тієї класи вписано обидвох учнів Гросів.³ За літний курс вписано 15 липня 1790 р. в «Золотій Книзі» з елементарної класи: Соболевського Осипа, Маличевського Івана й Соболевського Антона;⁴ з першої класи: Матковського Федора, Топільницького Івана, Ільницького Василя, Боберського Осипа й Соболевського Адама;⁵ з II класи ось тих учнів: Сікорського Івана й Левицького Івана.⁶

III

Як із пізнаних до цього часу звітів бачимо, лаврівська головна школа під опікою оо. василіян добула за неповні два роки значіння й слави далеко поза самбірським обводом. До неї горнулися родичі зі своїми дітьми з околичних повітів самбірського і сяніцького обводу, а передовсім з повітів ліського, турчанського, добромильського, старосамбірського, а навіть з подальших сторін східньої Галичини, як це бачимо з позісталих Verzeichniss'ів. За два тижні по другім публичнім шкільнім іспиті виїхав о. Гутковський, як знаємо, до Львова, де й помер. Про приїзд до Львова о. Гутковського довідався директор нормальної б-и класової школи й радник львівської шкільної округи, схолярх лат. митроп. капітули, о. Ів. Ф. Гофманн. Як людина високої культури й визначний педагог свого часу, подбав він про добро лаврівської школи. Йому залежало на тім, щоби лаврівська школа не заснітилась, тому вишукував між василіянами відповідного чоловіка на директора. В урядовім листі, який заховався між лаврівськими документами, з дня 1 серпня 1790, пише зі Львова о. Гофманн до василіянина о. Маріяна Говинського в Бучачі, титулюючи його відразу на коверті: *Dirigirender Katechet der Laugower Hauptschule*, з горячою просьбою, щоби приймив місце директора лаврівської школи, звідки о. Гутковський мусів виїхати, бо гострий воздух і гірське підсоння були йому шкідливі. В тім листі, повнім любови і признання для о. Гутковського, о. Гофманн величає сього б. директора, як визначного священика й педагога. Хвалить також його організаторський талант і заслуги для новозаснованої школи⁷ й просить о. Говинського, щоб обіймив по нім той красний уряд — виховання молоді. На просьбу о. Гофманна, прибув о. Говинський із Бучача до Лаврова 14 вересня 1790 р., щоб обняти уряд директора, котрий сповняв 21 літ. Зі собою він привіз кілька примір-

¹ Золота Книга, 3-4.

² Див. Katalog für die II-te Klasse. Den 1-ten Hornh. 1790, в т. III-IV «Шкільних актів» у лаврівськім архіві.

³ Золота Книга, 4.

⁴ Тамже 4.

⁵ Тамже 4-5.

⁶ Тамже 5.

⁷ АЛМ. Шк. акти т. IX-X.

ників книжок для бідних учеників.¹ З днем 14 вересня 1790 обіймив уряд директора, котрий сповняв до 1810/11 року.

О. Маріян М. Говинський ЧСВВ. був це муж незвичайно світлий, учений монах, наділений поетичним талантом. Він лишив по собі пять великих томів своїх праць філософічних, догматичних, з історії церкви, писаних дуже гарним і виразним почерком у латинській клясичній мові. Між цими творами подибуємо багато латинських і польських віршів, писаних у честь Богоматери та в честь ріжних духовних достойників. Володів він також дуже добре німецькою мовою, в котрій по-лишив чимало богословських трактатів і це може була й головна причина, чому то так горячо просив його о. Гофманн прийняти директуру в лаврівській школі. Вірші його, повні артизму, глибокого чуття й ніжності, спочивають у рукописах, оправлених у півшкіру, разом із прозовими його творами в книгозбірні лаврівського монастиря, під числами 853, 854, 856, 857, 861² і ждуть якоїсь милосерної душі, щоб

¹ Тамже, т. IX-X.

² 1-ий том «Писань о. Маріяна Говинського ЧСВВ.», під ч. 853, формату: 25×19 см, містить вірш його: »Pożegnanie polaków z Francuzami«, пізніше риторичні записки, вірші релігійного змісту й похвальні оди в лат., поль. і нім. мовах та записки з поезики й граматики. — II т., ч. 854, формату: 25×21 см, містить 3 книги поеми: »De Arte Bene amandi sive De diligendo Deo« в віршованій формі, з переписаним текстом у лат. мові й перекладом його на польську мову. Та поема Кастанана, Cler. Regul. Minorum, вийшла друком уперше в Римі, 1724 р. Передруковано її в василіянській друкарні в Вільні. О. М. Говинський переклав її з вильнянського видання на польську мову. Після тої поеми йде трактат: »De Secundo Adventu Christi et de Antichristo« й »De Meditatione recte instruenda et veritate per eam investiga(n)da«. — III т., ч. 856, формату: 25·5×20 см, містить оди й пісні о. М. Говинського ЧСВВ., в польській і латинській мовах; також граматичні й стилістичні записки й принагідні промови. — IV т., ч. 857, формату: 24·5×19 см, містить, крім віршів у польській і лат. мовах, також інші писання, як переписи віршів деяких клясичних латинських авторів і інші прозові писання. — V т. писань о. М. Говинського, ч. 861, формату: 26·5×20 см, обіймає богословські писання, на основі Ляктанція, в лат. мові й одну псалмову елегію в середині рукопису. — Про ті »оди й інші писання пок. о. Говинського, колишнього лаврівського ігумена«, згадує анонімний автор рукопису з 1830-их рр. п. н.: »Pierwsza przejazdka po Galicyi«, що знаходиться в книгозбірні Осолінських у Львові, під ч. 2865. — В лаврівській книгозбірні, крім згаданих грубих рукописів, зберігаються також ще два рукописи о. Говинського. Один із двома віршами в лат. мові п. н.: »Ad Divam Virginem Matrem« (Ode Paracletica + Carmen votivum), формату: 24×19 см, 13+(1) стор. Згадані два лат. вірші вийшли також друком п. н.: Illustrissimo Reverendissimo Domino Domino Joanni Francisco Hofmann, Iuris Canonici Doctori, Praeposito Ecclesiae Metropolitanae, C. R. Consiliario, et in C. R. Leopoliensi Universitate, C. R. Examinum Commissario; Abbati infulato Żółkiewiansi Fautori et Educatori suo vigilantissimo praesentem Oden Paracleticam carmine Sapphico donatam, et carmen votivum ad Divam Virginem Matrem. Pr. Marianus Howiński, O. S. B. M. Professus dat, donat, dedicat. Leopoli, Typis Schnayderianis. МДСССXXXII. 26×21 см, 13+(1) стор. До друку приладив їх сам о. Говинський; однак не діждався їхнього видання за свого життя; вийшли вони вже по смерті його (+25 IV 1832 в Лаврові). — Другий рукопис, формату: 23·5×19 см, 11+(1) стор., обіймає »Wiersz Elegijno-Dydaktyczny« п. н.: »Sancti Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis de exercitio et profectu in virtutibus ad quas unusquis(ue) Christianus tenetur,« у латинським тексті й перекладі, що його зладив о. Говинський на польську мову в 13 стоповім вірші. Того вірша о. Говинського: »Sancti Anselmi...« описав основник і редактор »Записок ЧСВВ.«, о. Йосафат Скрутень ЧСВВ., ще як богослов; опис того вірша зберігається сьогодні в лаврівській книгозбірні враз із іншими описами деяких лаврівських рукописів, що їх зладив о. Й. Скрутень. — Ще один причинок, цікавий про особу о. Маріяна Мартина Говинського. В лаврівській книгозбірні заховалися обгортки з одного вірша-присвят о. Маріяна Говинського. На 1-ій сторінці в тих обгортках читаємо: »Carmen

їх, як слід, оцінила й привела на денне світло, бодай для наших фахівців, як що вже не для звеличання наших великих, на свій час, людей. О. Говинський, маючи 22 роки, як учений чернець-поет, дивився на перший розділ Польщі, опісля на другий і третій, і тоді написав по польськи ось який вірш:

- »Pieśń o upadku Polskieu«
 »Ginie oyczyzna, naród w przepaść leci
 »Zegna was matka ukochane dzieci.
 »Prożne nadzieje i daremne myśli
 »Na cóż my teraz o polacy przyszli
 »Znikło w momencie, co naród uradził
 »Oyciec polaków, swa oyczyznę zdradził,
 »Królu, jakież to przyzeczzenia, rady
 »Tyś nam zaprzysiąg, pierwszy do zdrady.
 »Ale pamiętaj, ty, — o zdrajco — sobie!
 »Przyjdzie czas, kiedy na ostatnym grobie
 »Takie w nagrodę, ty odbierzesz słowa
 »Tu leży króla wiarotómcy głowa!
 — »A my po stracie ukochanej matki
 »Gdy się po świecie będziem tulać dziatki
 »Tyle u narodów zjednamy pochwały
 »Król zdradził dzieci, co mu zaufały.

Маючи 40 літ життя, о. Говинський обіймив уряд директора, котрий, як побачимо, через 21 літ сповняв пунктуально і чесно, ведучи головну школу до шораз красшого розвитку.

IV

З найдавніших шкільних записок, що збереглися в лаврівським монастирі з часів урядування о. Говинського, треба згадати, що дня 28 червня 1791 циркулярна шкільна округа в Самборі прислала книжки на премії для учнів на іспит і zarazом повідомила о. директора, що заходять труднощі щодо відкриття третьої кляси в наступнім шкільнім році, для браку відповідного світського вчителя і вбожества монастиря, що й занотовано в протоколі.¹ Однак о. директор Говинський труднощі ці поборов і таки 1791/2 року отворено третю клясу.²

Дня 3 липня 1791 дістала лаврівська головна школа від високих шкільних властей зі Львова, через самбірський циркулярний уряд, 9 безплатних книжок,³ а дня 16 липня відбувся знову публичний шкільний іспит, на основі установлених приписів. По тім іспиті роздано преміянтам прислані книжки і втягнуно їхні імена до »Золотої Книги« (до Ehrenbuch'u), а виготовлені екстракти відіслано до шкільних властей до Самбора і до Львова.

Apprecatorium Illustri Reverendissimo Domino, Domino Mariano Howinski. Ordinis Divi Basilii Magni Lauroviensis Coenobii ad S-tum Onuphrium solertissimo Superiori, Fautori Clementissimo, Poeseos Magistro peritissimo, Patri ac Patrono omni venerationis cultu prosequendo, dum novi lucem celebrasset anni devotissime oblatum ac dedicatum. Lauroviae die 1-ma Januarii 1830«. Вірш, присвячений о. Говинському, і зміст його нам невідомі, бо хтось вирізав декілька карток, що на них містилася та віршова присвята. На стор. 3-4 в обгортці йде прозова »Praefacio«. Під неюж підпис: »Ant. Tyliśzczak Q. S. B. M. Cler(i)c(us) Artiq(ue) Poeticae operam dans«. — В 100-літню річницю смерті о. Говинського, цього трудівного й визначного василіянина, появляються друком в цій праці про лавр. школу два вірші його в польській мові: »Pieśń o upadku Polskieu« і »Pożegnanie Polaków z Francuzami«. Р. Л.

¹ АЛМ. Gest. Prot. I 10.

² Ibidem.

³ АЛМ. Gest. Prot. I. 10 і Золота Книга, 11.

Дня 20 серпня 1791 року о. директор Говинський відіслав до Відня, до книгарні Піллера (Normalschulbuchhandlung), кавцію, якої зажадала шкільна влада за побирані для лаврівської школи книжки, спроваджені від часу до часу з цієї книгарні. При тій спосібности зроблено в тім часі спис спроваджених шкільних книжок і полагджено зі згаданю книгарнею рахунки.¹ Третю клясу отворено дорогою альтернатії у вересні 1791/92 шк. року, що можемо бачити зі »Золотої Книги«, до котрої записано 5 учеників з цієї кляси. З жалем мусимо тут згадати, що з часів о. Говинського не дійшов до нас ані один катальог-Verzeichniss, в котрім завсіди знаходився спис учителів, з якими о. Говинський служив, з якими працював, крім »Золотої Книги«, в котрій записувано лише відзначаючих учнів.² Збереглися лише клясифікаційні викази учнів.

В 1792 році, дня 11 березня ч. 3500, прислала самбірська шкільна циркулярна дирекція, за підписом директора Кабата, губерніяльний обіжник із жаданням, щоби з початком нового шкільного року, в тих школах, в котрих введено нові програми, учительський збір відбував місячні конференції і свої ухвали, що мали добро школи на ціли, щоби предкладали шкільній владі. Тим самим розпорядком влада наказує, щоби кожний християнський і жидівський учитель тримав у своїй школі спис спосібних до школи дітей. Спис цей треба добути або з магістрату, або від домінії, або від начальника громади за рецепісом і з року на рік слід його доповнювати і вести як шкільну метрику. Так само треба вести в кожній парохії книжку (спис) вмерлих дітей і ті відомости треба доставляти вчителям та зарядам шкіл з початком шкільного року.

В місяці травні цьогож (1792) року, та сама шкільна окружна дирекція, за підписом директора Кабата, зажадала від о. Говинського відпису тих дітей, що полишили школу, не покінчивши її, питаючи, длячого це зробили, чи з убожества, чи задля недбальства родичів, а то длятого, щоб окружна державна влада (Kreis-Amt) могла винуватих потягнути до відвічальности.

Опісля в місяці липні (24) 1792 року, дирекція школи в Лаврові дістала обіжник з Відня, до ч. 23886, за підписом Кольоврата, що лагодиться до друку літературний альманах, в яким подається в цілости стан усіх публичних наукових закладів, які знаходяться в дідичних австрійських краях. В альманаху подається всі університети, ліцеальні, гімназійні, нормальні, головні і тривіальні школи, їхнє вивінування, біографічні відомости про професорів, директорів, учителів і учительок, їхні заслуги на полі наукової праці, спис усіх бібліотек, їх начальників, кустосів, писарів. Найвисша шкільна влада не хоче поминути і Галичини і тому при тій спосібности, через високу губернію, жадає надіслати відповідні матеріяли (як долучені взірці А. В.) найпізніше до 6 тижнів.

Під впливом відомих подій у Франції, повіяло в 1792 році в австрійських краях трохи вільним духом. Деклярація прав людини, кличі свободи, вільности, рівности, братерства-братнього, зробили й тут своє. Австрія перелякалася й надала деякі полекші своїм народам. Учи-

¹ АЛМ. Gest. Prot. I 10.

² Золота Книга, 11.

телям у мійських горожанських школах дозволено організуватися й в межах цієї організації працювати над удіпшенням шкільного діла. Провідником цієї організації й її речником бував директор у циркулярній школі. До цієї організації мусіли директори головних шкіл відсилати свої екстракти й всякі звіти. Організація та, вглянувши в діла даної школи, висказувала свій погляд на дану справу. Вона, до певної міри, заступала державну шкільну владу, її ж розпорядження й погляди були міродайними так для уряду, як і для поодиноких шкіл. Під впливом тих подій, дирекція циркулярної школи в Самборі, іменем цієї ~~учителівської~~ організації (Kreislehrerversammlung), звертається обіжником з дня 12 березня 1792 р. до дирекції школи в Лаврові і Дрогобичі, щоби шкільні екстракти і всякі урядові письма присилати від тепер під адресою: Kreislehrerversammlung до Самбора.¹ Дальше звертає ця якби нова шкільна влада увагу: aus Anlass des zu Drohobycz angestellten Lehrers Mattloch, wurde dem Kreisschuldirektion empfohlen, sich mit dem Ordenslehrer gelegentlich bekannt zu machen, ihre Kenntnisse in der deutschen Sprache zu untersuchen, das Nöthige zu ihrer Ausbildung zu verfügen, und gemeinschaftlich mit dem Ortsschuldirigirenden den Lectionskatalog zu verfassen.

Слідуючого (1793) року, висока губернія прислала обіжник з дня 14 березня, до ч. 6197, за підписом Кабата питаючи, чому im verflossenen Winterkurse keine Schulstrafgelder im ganzen Kreise eingeflossen sind, weil es unwahrscheinlich ist, dass alle Schulen von allen schulfähigen Kindern richtig und ununterbrochen besucht werden. В дальших словах влада звертає увагу на те, щоби під кінець кожного місяця, під особистою відповідальністю, присилати викази недбалих родичів, які не посилають дітей до школи. При тім замічується, що недостача одежі або обува, велика студінь, зле відживлювання, пильні роботи в полі або пашення худоби, на основі приписів з дня 6 IX 1791, ч. 19867, звільняють лише часово дітей зі школи і тоді за те не можна їх карати.² Того самого року, дня 7 квітня, висока губернія видала знову до ч. 7245 обіжник, в котрім звертає увагу директорам головних шкіл не допускати до того, щоби молодь щойно по кількох тижнях по розпочаттю шкільної науки вписувалася до школи. Також не треба дозволити, щоби деякі ученики, їдучи підчас свят до родичів, перебували там довший час без позволення дирекції.³

О. директор Говинський провадив лаврівську головну школу в найтяжших для Австрії часах, в часах революційних французьких кличів, які сильним гомоном лунали по Європі, опісля в часах страшних воєн, що їх Австрія вела з Францією, Наполеоном, то що, — в часах упадку німецько-римської імперії і повстання нової австрійської держави, — майже до часу походу Наполеона на Москву.

Як у тих страшних часах розвивалася лаврівська головна школа, хто вчив у ній, крім о. Говинського, про те не можемо нічого певного сказати, тому що доля не залишила нам від 1794 до 1811 р. ні одного документу, за виїмком так званої »Золотої Книги«. Зі спису втягнених там учеників,⁴ можемо догадуватися, що школа таки мусіла розвива-

¹ АЛМ. Шк. акти. IX-X.

² АЛМ. Шк. а. IX-X.

³ Ibidem.

⁴ Цей спис, що його ми тут друкуємо, зладив Р. Лукань ЧСВВ.

тися нормально й що з її стін таки виходила щораз більша скількість учеників у світ, бо що року щораз більше число відличних учеників було в »Золотій Книзі«.

За часів о. М. Говинського лаврівська школа перебула також одну велику кризу в устрою шкільництва, а саме: В 1805 р. австрійські бюрократи ввели новий шкільний закон п. н. Politische Schulverfassung. Цей закон не був поступовий, навпаки він подавав ціле шкільництво взад. Обмежено програму навчання Фельб'ігера, хоч поділ шкіл на нормальні, головні і тривіальні задержано, але вчителям не дозволено розвивати самостійно думання дитини; зате вправлювано механічно пам'ять. Впровадили також безоглядну германізацію, науку німецької мови зачали від першої кляси навіть у тривіальних школах. Ціле шкільництво піддано під надзір політичних властей і не дозволено відступати від Methodenbuch'u, а навчати всього треба було пам'ятаю без розбору, без усякого самостійного мудрування, наперекір засадам Пестальоція й Гербарта, яких слава лунала скрізь по Європі і яких успіхами в навчанню цікавилися навіть великі філософи і короновані голови. Австрійські державні мужі голосили, що Das Schulwesen ist und bleibt allezeit ein Politicum. Вони боялися кличів, які йшли з Франції, тому учителям не вільно було виходити поза Methodenbuch. Цей стан не змінився й по віденському конгресі (1815), а ціле шкільництво ведене було в дусі Метерніха. Австрія вичерпана довгами, ріжними контрибуціями і воєнними відшкодуваннями, не могла розвивати шкільництва, а тягар удержання шкіл перекинула в більшій частині на громади і льокальні чинники. О. Говинського ці переміни вже не обходили, бо в 1811 р. зложив уряд директора школи, маючи тоді 61 літ життя, задержав однак на дальше ігуменство, котре справував до 1832 р., до дня своєї смерті. Умер 25 IV 1832, в 82 році життя. Поховали о. М. Говинського на лаврівському цвинтарі, коло церкви св. Івана Хрестителя на горі.

За часів управи о. М. Говинського лаврівською школою відомі нам із »Золотої Книги« й клясифікаційних списів осьті учні: 1790/91 шк. р. за зимовий піврік 15 II 1791 р. вписано в »Золотій Книзі« тих учнів із елементарної кляси: Цихольського Іллю, Смільського Осипа й Нановського Александра.¹ З I кл.: Снарського Казимира, Звіринського Осипа, Свиричинського Фелікса, Германовича Василя, Карваша Тадея, Смільського Франса, Гроса Петра, Маличевського й Соболевського Івава.² З II кл.: Гроса Ксавера, Гроса Осипа, Матковського Федора, Топільницького Федора, Соболевського Адама, Лисецького Степана й Ліщинського Осипа.³ За літний піврік 15 VII 1791 р. вписано з I кляси: Фелікса Свиричинського, Франса Смільського, Осипа Смільського, Матія Конопацького, Казимира Конопацького, Тому Лужецького, Петра Гроса, Тому Сікорського, Казимира Снарського, Осипа Звіринського й Александра Нановського.⁴ З II кляси: Осипа Ліщинського, Ксавера Гроса, Адама Соболевського, Осипа Гроса, Федора Матковського, Івана Топільницького, Симена Полянського, Василя Димитревича, Івана Левицького й Станіслава Пйонтковського.⁵

1791/92 р., за I піврік, 15 I 1792, вписано в »Золотій Книзі« з I кляси: Петра Гроса, Матія Конопацького, Казимира Конопацького, Петра Гриневецького, Івана Терлецького, Антона Терлецького, Антона Гриневецького, Валентина Журовського, Осипа Журовського й Павла Германовича.⁶ З II кляси: Фелікса Свиричинського, Івана Волянського, Осипа Звіринського, Степана Липецького, Івана Липецького, Осипа Пйонтковського, Михайла Вислоцького.⁷ З III кляси: Василя Ільницького, Осипа Ліщинського, Ксавера Гроса, Осипа Гроса, Федора Матковського, Станіслава

¹ Золота Книга, 5.² Тамже, 5-6.³ Тамже, 6.⁴ Тамже, 7.⁵ Тамже, 8.⁶ Тамже, 8-9.⁷ Тамже, 9.

Пйонтковського, Осипа Боберського.¹ За літний піврік 16 червня 1792 р. вписано в ній учнів з I кляси: Матія Конопацького, Валентина Журовського, Івана Терлецького, Павла Германовича.² З II кляси: Феликса Свирщинського, Івана Волянського й Степана Липецького.³ З III кляси: Осипа Ліщинського, Ксавера Гроса, Федора Матковського, Осипа Боберського, Осипа Гроса.⁴

1792/93 шк. р. з I кляси вписано за I піврік тих учнів: Комірського Осипа, Левицького Михайла, Костецького Івана, Клечинського Михайла, Нановського Івана, Коршника Антона, Черхавського Лаврента й Стронського Тому.⁵ З II кляси: Дорожовського Якова, Терлецького Антона, Терлецького Івана, Гриневецького Петра, Журовського Валентина, Яворського Михайла, Дуткевича Михайла й Конопацького Матія.⁶ З III кл.: Полянського Симона, Терлецького Адальберта, Пйонтковського Станислава, Липецького Степана, Хилинського Каєтана, Звіринського Осипа, Снарського Казимира й Германовича Василя.⁷ За II піврік, 16 липня 1793 р., вписано з I кляси: Дашкевича Антона, Клечинського Михайла, Комірського Осипа, Левицького Григора, Черхавського Лаврента, Комарницького Василя.⁸ З II кляси: Германовича Павла, Дорожовського Якова, Яворського Михайла, Журовського Валентина, Волянського Якова, й Дудкевича Івана.⁹ З III кляси: Терлецького Адальберта, Хилинського Каєтана, Полянського Симона, Звіринського Осипа, Липецького Степана, Сікорського Тому й Снарського Казимира.¹⁰

1793/94 шк. р. в лаврівській школі в I клясі вчилися: Нановський Іван, Здзюшинський Тома, Янович Федір, Тарасівський Віктор, Тернавський Андрій, Банківський Іван, Левицький Михайло, Костецький Іван, Лисковацький Іван, Косман Василь, Подолинський Іван, Костецький Атанас, Левицький Александер, Клечинський Адам, Заболицький Іван, Керницький, Лопушанський Іван, Тарасівський Клим, Клечинський Людовик, Дідівський Михайло, Подолинський Петро, Юрчак Іван, Потоцький Т., Стрілецький Петро, Строчинський Іван, Строчинський Андрій, Коростинський Лев, Шайдицький Іван, Попель П., Клечинський Стан., Соболевський Стан., Шайдицький Юрко, Пилкевич Юрко, Пилкевич Федір, Созанський Іван, Вислоцький, Товарицький (мабуть Іван,¹¹ родом із с. Потока, пізніший лікар і фізик у Ряшеві¹² та фондатор стипендії для шкільної молоді.¹³ Р. Л.), Зотонський Антін, Лозинський і Полянський Іван.¹⁴ Разом: 41. В II клясі того шк. року (1793/4) вчилися: Комарницький Василь, Черхавський Лаврент, Дашкевич Антін, Комарницький Андрій, Клечинський Мих., Маличевський Андрій, Гриневецький Антін, Цихольський Ілля, Комірський Осип, Коршник Антін, Дашкевич В., Левицький Гр., Гриневецький Симон, Нановський Ал., Клечинський П., Шайдицький Іван, Волошиновський Т., Бабич Василь.¹⁵ Разом: 18. В III клясі були: Звіринський Осип, Хилинський М., Германович Павло, Яворський М., Пйонтковський Осип, Журовський Вал., Конопацький Матій, Дорошівський Яків, Хилинський Каєтан, Конопацький М., Терлецький Антін, Журовський Осип, Соболевський Осип, Снарський Казимир, Гриневецький П., Волянський Я., Стронський Ст., Соболевський Ант., Конопацький Казимир, Грос П., Левицький П., Маличевський Іван, Лужецький Т., Дуткевич Іван, Сікорський Тома.¹⁶ Разом: 25. В «Золотій Книзі» записано за I піврік шк. 1793/94 р., 15 лютого 1794 р., осьтих учнів із I кляси: Мих. Левицького, Ів. Нановського, Віктора Тарасівського, Тому Здзюшинського, Івана Костецького, Адама Клечинського, Ів. Лопушанського.¹⁷ З II кляси: Антона Гриневецького, Мих. Клечинського, Іллю Цихольського, Лаврента Черхавського, Антона Дашкевича, Василя Комарницького й Григорія Левицького.¹⁸ З III кляси: Осипа Звіринського, Якова Дорошівського, Павла Германовича, Мих. Яворського, Тому Сікорського, Валентина Журівського й Мих. Хилинського.¹⁹ За II піврік 12 VI 1794 вписано в ній з I кляси: Ів. Нанівського, Т. Здзюшинського, Ф. Яно-

¹ Тамже, 10. ² Тамже, 10. ³ Тамже, 11. ⁴ Тамже, 11. ⁵ Тамже, 11-12.

⁶ Тамже, 12. ⁷ Тамже, 12-13. ⁸ Тамже, 13. ⁹ Тамже, 14. ¹⁰ Тамже, 14.

¹¹ Пор. Абетковий список учнів у лаврівській школі від 1789 р. sub voce, в лаврівським архіві. Р. Л.

¹² Пор. про стипендії при кінці цієї монографії. Р. Л.

¹³ Гл. низше (про стипендії). Пор. також: І. Филипчак, Село без анальфabetів. Фейлстон у «Ділі», 175/1931. Р. Л.

¹⁴ Classification Schüler der 1-ten Klasse 1794, у VIII томі «Шкільних актів» у лаврівським архіві. Р. Л.

¹⁵ Classification Schüler der 2-ten Klasse, в АЛМ. Шк. а. VIII.

¹⁶ Classification Schüler der 3-ten Klasse (АЛМ. Шк. а. VIII).

¹⁷ Золота Книга, 15.

¹⁸ Тамже, 15. ¹⁹ Тамже, 16.

веча, В. Тарасівського, Андрія Тернавського, Ів. Банковського, Ад. Клечинського, Мих. Левицького.¹ З II кл.: Василя Комарницького, Лаврента Черкавського, Антона Дашкевича, Андрія Комарницького, М. Клечинського, Анд. Маличевського.² З III кл.: Осипа Звіринського, Мих. Хилинського, Павла Германовича, М. Яворського, Осипа Пйонтковського, Вал. Журовського й Матія Конопацького.³

Шк. 1794/95 р. за I піврік у «Золотій Книзі» вписано 12 II 1795 осьтих учнів з I кл.: Стрілецького Петра, Шайдицького Івана, Стручинського Андрія, Буковського Тому, Клечинського Людовика й Стручинського Івана.⁴ З II кл.: Нановського Івана, Яновича Федора, Лисковацького Івана, Здзюшинського Тому й Тернавського Андрія.⁵ З III кл.: Комірського Осипа, Комарницького Василя, Черкавського Лаврента, Маличевського Андрія, Дашкевича Антона, Клечинського Михайла, Терлецького Антона й Конопацького Матія.⁶ За II піврік у ній вписано з I кл.: Стрілецького П., Буковського Т., Клечинського Л., Стручинського І., Шайдицького Івана й Дидівського.⁷ З II кл.: Нановського Івана, Яновича Федора, Здзюшинського Тому й Дучинського Льва.⁸ З III кл.: Снарського Казимира, Конопацького Матія, Гроса Петра, Маличевського Андрія, Черкавського Лаврента, Дашкевича А., Терлецького А., Гоморського Ос. і Клечинського М.⁹

З 1795/96 шк. р. відомі нам у лаврівській школі осьті учні в елементарній клясі: Топільницький Тома, Кострицький Юрко, Яворський Михайло, Топільницький Федір, Пузаківський Михайло, Турянський Іван, Михалковський Юрко, Устияновський Василь, Яворський Фабіян, Височанський Василь, Банковський Василь, Турянський Михайло, Дубаневич Іван, Волянський Войтїх, Копистинський Іван, Бандровський Василь, Яворський Тома, Траскевич Ілля, Височанський Іван, Сметковський Федір, Бірнбавм Антін, Пужаковський Василь, Терлецький Василь, Подолінський Василь, Костецький Іван, Полянський Іван, Дашкевич Василь, Шайдицький Степан, Волянський Антін, Растваецький Іван, Яремтівський Іван, Левицький Василь, Левицький Александер, Цихольський Микола,¹⁰ Копистинський Василь, Терлецький Іван, Білінський Іван, Білінський Ілля, Лужецький Василь, Сторочинський Василь, Струтинський Степан, Заремба Михайло.¹¹ Разом: 42. В I клясі вчилися: Команицький Микола, Созанський Іван, Урбанський Осип, Гутковський Корнїло, Солотвинський Антін, Яворський Іван, Цихольський Михайло, Созанський Юрко, Яворський Микола, Фаленський Тома, Фаленський Гнат, Собищанський, Терлецький Бонаventura, Лопушанський Іван, Должицький Антін, Лозинський Ілля, Загачевський Петро, Зотинський Антін, Терлецький Атанас, Коростинський Атанас, Бирецький Атанас, Кручкєвич, Должицький Александер, Сторонський Іван, Бачинський Василь, Попель Осип, Попель Гнат, Лукачевський Михайло, Ляховський Станислав, Германович Іван, Бирецький Петро, Сторонський Антін, Ляховський Осип, Здарський Антін, Кострицький Павло.¹² Разом: 36. В II кл. були: Стрілецький Петро, Шайдицький Іван, Урбанський Іван, Шайдицький Юрко, Косман Василь, Костецький Іван, Левицький Александер, Костецький Атанас, Пужаковський Іван, Бурковський Гнат, Левицький Михайло, Банковський Іван, Юрчак Іван, Тарасівський Клим, Копистинський Віктор, Лужецький Симон, Подолінський Петро, Пилкевич Федір, Кухарський Симен, Дидовський Мих., Сторочинський Іван, Сторочинський Андрій.¹³ Разом: 24. В III клясі: Конопацький Матій, Германович Павло, Комарницький Василь, Терлецький Антін, Конопацький Казимир, Пйонтковський Осип, Туховський Осип, Маличевський Андрій, Тернавський Андрій, Здзюшинський Тома, Янович Федір, Нановський Іван, Сторонський Тома,

¹ Тамже, 16-17. ² Тамже, 17. ³ Тамже, 17. ⁴ Тамже, 18. ⁵ Тамже, 18. ⁶ Тамже, 19. ⁷ Тамже, 19. ⁸ Тамже, 20. ⁹ Тамже, 20.

¹⁰ Пізніше Цихольський Микола вступив до василіянського Чина й в чернецтві називався Натанїл. Родився він 1782 р.; син Василя, пароха з Дашівки, в устрицькїм деканаті, в сяніцькїм окрузі. Богословські студії відбув in lingua ruthena в василіянськїм монастирі в Краснопущі. Всвячено його на священика у Львові, 2 II 1814 р. (пор. Амвросій Андрохович, Львівське »Studium Ruthenum«, ЗНТШ., СЛ 65). В добромільськїм архіві зберігається свідцтво, що його я найшов у Лаврові. З того свідцтва, виданого Миколі Цихольському 15 VIII 1805 р. в Перемишлі, довідуємося, що він учився в перемиськїй гімназії й того року покінчив поетику. Те свідцтво підписав Гнат Савичевський, префект у згаданій гімназії. Вмер о. Натанїл М. Цихольський у добромільськїм монастирі, як духовник і сповідник, 3 V 1857 р., в 74 р. життя (пор. *Catalogus mortuorum Religiosorum Ordinis S-ti Basilii Magni ab Anno 1805-1894*, с. 14 в лаврівськїм архіві). Р. Л.

¹¹ Klassifikation, в VIII томі »Шк. актів« у АЛМ.

¹² Ibidem. ¹³ Ibidem.

Цихольський Ілля, Черкавський Лаврент, Комарницький Андрій, Дучинський Лев, Левицький Петро, Волянський Яків.¹ Разом: 19. »Золота Книга« записує з 1795/96 шк. р. за I піврік осьтих відзначених учнів з I класи: Урбанський Осип, Комарницький Микола, Созанський Юрко, Солотвинський Антін, Собищанський (Микола,² прим. Р. Л.), Яворський Микола й Гутковський Корнило.³ З II класи: Урбанський Іван, Шайдицький Іван, Стрілецький Петро, Сторочинський Андрій і Косман Василь.⁴ З III класи: Конопацький Матій, Туховський Осип, Черкавський Лаврент, Терлецький Антін, Пйонтковський Осип і Нановський Іван.⁵ За другий піврік із I кл.: Комарницький Микола, Созанський Іван, Урбанський Осип, Солотвинський Антін, Яворський Іван, Цихольський Михайло, Фаленський Тома, Фаленський Гнат, Собищанський Микола, Гутковський Корнило й Терлецький Бонавентура.⁶ З II кл.: Стрілецький Петро, Шайдицький Іван, Урбанський Іван, Шайдицький Юрко, Косман Василь, Костецький Іван, Стрілецький Іван, Костецький Іван, Левицький Александр, Костецький Атанас.⁷ З III кл.: Конопацький Матій, Германович Павло, Комарницький Василь, Терлецький Антін, Конопацький Казимир, Пйонтковський Осип, Туховський Осип, Тернавський Андрій, Здюшинський Тома, Янович Федір, Нановський Іван, Сторонський Тома.⁸

1796/97 р. лаврівська школа мала осьтих учнів у елементарній класі: Білинський Іван, Бандровський Василь, Пужаковський Василь, Білинський Ілля, Бихавський Тома, Терлецький Василь, Лось Гнат, Bügnbaum Антін, Цихольський Микола, Дністрянський Іван, Дольський Іван, Левицький Василь, Бихавський Гнат, Ярентовський Іван, Бихавський Мартин, Полянський Іван, Височанський Василь, Головецький Іван, Габерський Андрій, Должицький Іван, Костецький Іван, ~~Собищанський~~ сочанський Микола, Лопушанський Михайло, Комарницький Юрко, Квятковський Осип, Ляховський Франциск, Стремковський Михайло, Копистенський Василь, Шайдицький Степан, Коростинський Іван, Копистинський Осип, Петяківський Іван.⁹ Разом: 32. В I кл. були: Фалецький Тома,^{*} Гутковський Корнило,^{*} Собищанський Микола,^{*} як »Praemianten«; Фалецький Гнат,^{*} Попель Гнат^{*} і Терлецький Танас, як »Accedenten«; Яворський Михайло,^{*} Топільницький Тома,^{*} Пужаковський Михайло,^{*} Топільницький Федір, Яворський Фабіян, Ляховський Станислав, Бирецький Петро, Попель Осип, Турянський Михайло, Ляховський Осип, Сторонський Антін, Копистинський Іван, Михайликівський Григор, Височанський Василь, Трешкевич Ілля, Яворський Тома, Устияновський Василь.¹⁰ Разом: 23. В II кл.: Стрілецький Іван,^{*} Солотвинський Антін,^{*} Созанський Іван,^{*} Урбанський Осип,^{*} Комарницький Микола,^{*} Лозинський Ілля, Кручкевич Іван,^{*} Коростинський Атанас, Яворський Іван,^{*} Цихольський Михайло,^{*} Яворський Микола,^{*} Лопушанський Антін, Должицький Антін, Лопушанський Іван, Созанський Григор, Лукачевський Михайло, Сторонський Іван, Бирецький Атанас, Тарасівський Віктор, Лужецький Симон,^{*} Пилкевич Федір, Коростинський Александр, Тарасівський Клим, Бачинський Василь, Должицький Александр, Зотинський Антін¹¹ і Терлецький Бонавентура.^{*} Разом: 27. В III кл.: Стрілецький Петро,^{*} Шайдицький Іван, Шайдицький Григор,^{*} Косман Василь,^{*} Левицький Петро,^{*} Тернавський Андрій,^{*} Конопацький Матій, Конопацький Казимир, Пйонтковський Осип, Здюшинський Тома, Урбанський Іван,^{*} Костецький Василь, Костецький Атанас,^{*} Левицький Александр,^{*} Костецький Іван, Левицький Михайло, Пужаковський Іван, Юрчак Іван, Боберський Осип, Ефинович Павло, Туховський Осип, Комарницький Василь, Германович Павло.¹² Разом: 23. В »Золотій Книзі« за II піврік шк. 1796/97 р. вписано осьтих учнів із I кл.: Фалицький Тома, Гутковський Корнило, Собищанський Корнило, Фалецький Гнат, Попель Гнат, Терлецький Атанас, Яворський Мих., Топільницький Тома, Пужаковський Михайло й Попель Осип.¹³ З II кл.: Стрі-

¹ Ibidem.

² Пор. Klassifikation der II Klasse з 1796/97 шк. р. в VIII т. »Шк. актів« у АЛМ.

³ Золота Книга, 21.

⁴ Тамже, 21-22.

⁵ Тамже, 22.

⁶ Тамже, 22-23.

⁷ Тамже, 23.

⁸ Тамже, 23.

⁹ Klassifikation, в VIII т. »Шк. актів« у АЛМ.

^{*} Зіркою зазначаємо тих учнів, що їх записано в »Золотій Книзі«, 24 стор., за I піврік 1796/97 шк. р.

¹⁰ Klassifikation, у VIII т. »Шк. актів« у АЛМ.

^{*} Тих учнів вписано в »Золотій Книзі«, 24-25 ст., за I піврік.

¹¹ Klassifikation, I. cit.

^{*} Тих учнів записано в »Золотій Книзі«, 25 ст., за I піврік.

¹² Klassifikation, I. cit.

¹³ Золота Книга, 26.

лецький Іван, Созанський Іван, Солотвинський Антін, Урбанський Осип, Команицький Микола, Лозинський Ілля, Кручкєвич Іван, Яворський Іван. Цихольський Михайло й Лужецький Симон.¹ Із III кл.: Стрілецький Петро, Шайдицький Іван, Шайдицький Григор, Косман Василь, Левицький Петро, Тернавський Андрій, Урбанський Іван, Костецький Атанас, Левицький Александер, Левицький Михайло й Костецький Василь.²

З шк. 1797/98 р. повного спису учнів у лаврівській школі місцевий монастирський василіянський архів не має. Подамо лише відзначених учнів за пильність, що їх записано в «Золотій Книзі». Найперше за I піврік, із елементарної класи: Лось Гнат, Устияновський (мабуть Василь³ або Михайло,⁴ прим. Р. Л.), Гуттетер Яків, Гавдинський Адальберт і Должицький Іван.⁵ З I класи: Яворський Михайло, Білинський Іван, Пужаковський Василь, Михайликовський Григор, Білинський Ілля, Костецький Іван, Терлецький Василь і Головецький Іван.⁶ Із II кл.: Лопушанський Антін, Лукачевський Михайло, Должицький Антін, Фалецький Тома, Гутковський Корнило, Бирецький Атанас, Пужаковський Михайло, Фалецький Гнат і Попель Гнат.⁷ Із III кл.: Созанський Іван, Солотвинський Антін, Кручкєвич Іван, Команицький Микола, Коростинський Танас і Яворський Іван.⁸ За II піврік того шк. року (1797/98) вписано в «Золотій Книзі» осьтих відзначених учнів за пильність із елемент. класи: Лось Гнат, Устияновський Василь, Гуттетер Яків, Лось Мартин і Коницький Іван.⁹ Із I кл.: Білинський Іван, Михайликовський Григор, Білинський Ілля, Яворський Михайло, Пужаковський Василь, Устияновський Василь, Rossygnon Винкент, Бихавський Тома, Бихавський Мартин, Костецький Іван і Терлецький Василь.¹⁰ З II кл.: Гутковський Корнило, Бирецький Атанас, Терлецький Атанас, Попель Гнат, Лукачевський Михайло, Лопушанський Антін, Должицький Антін, Фалицький Тома Фалицький Гнат, Собищанський Микола й Rosignon Микола.¹¹ З III кл.: Созанський Іван, Солотвинський Антін, Команицький Микола, Яворський Іван, Лозинський Ілля, Лопушанський Іван і Лужецький Симон.¹²

Шк. 1798/99 р. в лаврівській школі вчилися ті учні в елементарній класі: Бриневич Іван,* Волянський Іван,* Вербовський Лев,* Бирецький Микола,* Раставецький Антін,* Ерентовський Михайло, Височанський Іван, Калинович Ілля, Устияновський Федір, Смеречанський Ілля, Височанський В., Левицький Яків, Питяковський Іван, Яворський Ілля, Баранський Юрко, Комарницький Адам.¹³ У I класі: Reunberger Павло,* Бихавський Тома,* Лось Гнат,* Коницький Іван,* Полянський Іван,* Устияновський Михайло,* Бихавський Мартин,* Гриневецький Юрко,* Лукачевський Іван,* Gutteter Яків,* Бихавський Гнат,* Лозинський Юрко, Топільницький Антін, Демяновський Іван, Дашкевич Ф., Головецький Микола, Ваницький Гиякнт, Мисевич Юрко, Лось Мартин, Турянський Іван, Gutteter Венедикт, Мацькович Іван, Демяновський Т., Яворський Ілля, Семетковський Іван, Должицький Іван, Дашкевич Ф., Гриневецький М., Лозинський Юрко, Височанський Микола.¹⁴ В II кл.: Білинський Іван,* Яворський Михайло,* Білинський Ілля,* Терлецький Василь,* Михайликовський Юрко,* Пожаковський Василь,* Соболевський Станислав,* Устияновський Василь,* Цихольський Микола,* Копистинський Іван, Головецький Іван, Комарницький Юрко, Дністрянський Іван, Габерський Андрій, Яворський Тома, Rossygnon Винкент, Левицький Василь, Терешкевич Е., Лихновський Павло.¹⁵ В III класі: Попель Гнат,* Гутковський Корнило,* Фалицький Тома,* Олесевич Демян,* Бирецький Атанас,* Топільницький Тома,* Терлецький Атанас,* Турянський Михайло,* Яворський Фабіян,* Лукачевський Михайло,* Лопушанський Антін, Пужаковський Михайло, Височанський Василь, Rossygnon Микола, Фалицький Гнат,* Собищанський Микола,* Ільницький Виктор, Бирецький Петро, Должицький Антін, Сторонський Іван, Сторонський Антін, Ольшанський Степан, Ільницький Лев, Ольшанський Микола, Должицький Александер, Топільницький Т.¹⁶ Разом усіх: 16+30+19+26=91 уч.

¹ Золота Книга, 26-27.

² Тамже, 27.

³ Пор. Золота Книга, 30, 33.

⁴ Пор. Klassifikation der I Klasse з 1798/99 шк. р. в VIII т. «Шк. актів» у АЛМ.

⁵ Золота Книга, 28.

⁶ Тамже, 28-29.

⁷ Тамже, 29.

⁸ Тамже 26.

⁹ Тамже, 30.

¹⁰ Тамже, 30.

¹¹ Тамже, 31.

¹² Тамже, 31.

* Зіркою зазначено тих відзначених учнів, що їх записано в «Золотій Книзі», 32 ст. (класа елементарна й I-ша).

¹³ Klassifikation, з 1798/99 шк. р., в VIII т. «Шк. актів» у АЛМ.

* Тих відзначених учнів вписано в «Золотій Книзі», 33.

¹⁴ Klassifikation, I. cit.

* Тих відзначених учнів записано в «Зол. Книзі», 33.

¹⁵ Klassifikation, I. cit.

¹⁶ Ibidem.

З 1799/1800 шк. р. знаємо тих учнів із елементарної класи: Завалкевич Гаспар, Легеца Андрій, Комаровський Михайло, Височанський Федір, Височанський Іван (усіх тих учнів записано в »Зол. Книзі«, 34 ст), Височанський Василь, Баранський Григор, Комарницький Адам, Топільницький Степан, Яворський Ілля, Куницький Бонавентура, Матковський Павло, Яворський Михайло, Новосільський Григор.¹ Разом: 14 учнів. У I кл. того шк. р. було: 12 учнів, у II класі: 27, у III кл.: 18 учнів.² Усіх разом: 71. До »Золотої Книги« вписано того шк. року осьтих учнів із I класи: Матій Гринецький, Гнат Бриневиц, Іван Турянський, Ілля Калинович, Михайло Яреговський, Іван Полянський і Антін Раствецький.³ З II кл.: Павло Райнбергер, Мих. Устияновський, Тома Бихавський, Ілля Трешкевич, Мартин Бихавський, Іван Конецький, Яків Gutteter, Венедикт Gutteter, Гнат Бихавський, Іван Деляновський і Василь Левицький.⁴ З III кл.: Гнат Попель, Іван Білінський, Микола Собищанський, Микола Rossignon, Лев Ільницький, Михайло Яворський, Іван Дністрянський, Винкент Rossignon і Андрій Гаверський.⁵ Учився того шк. р. в III класі також Микола Цихольський,⁶ пізніше василіянин і духовник у добромільським монастирі.

1800/1801 шк. р. в елементарній класі записано в »Золоту Книгу« (35-36 ст.): Іллю Яворського, Андрія Чеклинського, Бонавентуру Конецького, Федя Ільницького, Атанаса Бесацького, Александра Ільницького, Андрія Мудрака й Бонавентуру Собищанського. В I класі записали: Мих. Коцуровського, Андрія Легецу, Гаспара Завалкевича, Таранського, Винкента Гидинського й Федя Височанського.⁷ В II кл. вчилися: Гнат Бриневиц, літ 11, родом із Явори, в самбірським окрузі, син кравця, вписався 16 IX 1800 р.; Матій Гринецький, літ 14, родом із Лімни, в тодішній самбірським окрузі, син священика, вписався 11 IX згаданого року; Ілля Яворський, літ 13, родом із Турки, син шляхтича, вписався 8 X; Мих. Ерентовський, літ 11, родом із Грозьови, селянський син, вписався 28 IX; Ілля Калинович, літ 13, родом із Головецька, вписався 26 IX; Юрко Лозинський, літ 12, родом із Шумняча в самбірським окрузі, син церк. дяка, вписався 30 IX; Антін Раствецький, літ 11, родом із Бандрова, в Сяніччині, вписався 24 IX, син церк. дяка; Іван Турянський, літ 13, родом із Мельничного в самбірським окрузі, селянський син, вписався 18 IX; Федь Устияновський, літ 9, родом із Бандрова, вписався 28 IX; Іван Волянський, літ 11, родом із Бандрова, син церк. дяка, вписався 24 IX. Разом: 10 учнів.⁸ В »Золотій Книзі« (с. 36) вписані ті учні з II класи: Матій Гринецький, Ілля Калинович, Гнат Бриневиц, Михайло Ерентовський, Іван Турянський, Ілля Яворський, Григор Лозинський, Іван Волянський. Із III кл.: Михайло Устияновський, Іван Головецький, Тома Бихавський, Андрій Гаверський, Яків Gutteter, Михайло Клоевич, Мартин Бихавський, Венедикт Gutteter, Іван Конецький, Антін Топільницький, Іван Демяновський.⁹ Інші учні нам невідомі.

1801/1802 шк. р. в елементарній класі тих учнів записано в »Золотій Книзі« (37): Андрій Мудрак, Бонавентура де Собищанський, Іван Пятаковський, Лука де Яворський, Іван Дубаневич. У I кл.: Андрій Чикилинський, Мих. Красницький, Бонавентура Конецький, Григор Яворський, Федь Ільницький, Симон де Вишневицький, Александер Ільницький і Станислав де Яворський.¹⁰ У II кл.: Мих. Коцуровський, Баранський, Андрій Легеца, Федь Височанський, Сташкевич, Винкент Гидинський.¹¹ З »Fleiß-und Sammlungskatalog der III-ten Klasse« 1801/1802 р. (АЛМ. Шкільні акти VI) довідуємося, що тоді в тій класі вчилися: 1. Бихавський Тома, літ 15, родом із Дашівки, в сяніцьким окрузі, шляхецький син. 2. Бихавський Гнат, літ 13, родом із Дашівки, шляхецький син. 3. Бихавський Мартин, літ 10, родом із Дашівки. шлях. син. 4. Бриневиц Гнат, літ 12, родом із Явори, син кравця. 5. Дашкевич Фелікс, літ 17, родом із Гошева, в сяніцьким окрузі, священичий син. 6. Дашкевич Іван, літ 14, родом із Гошева й т. д. 7. Федь Демяновський, літ 14, родом із Грозьової, в самбірським окрузі, дяків син. 8. Добрянський Антін, літ 19, родом із Кривоого, в сяніцьким окрузі, священичий син. 9. Gutteter Яків, літ 12, родом із Шандрівця, в сяніцьким окрузі, шляхецький син. 10. Gutteter Венедикт, літ 11, родом із Шандрівця й т. д. 11. Гринецький Матій, літ 16, родом із Лімни, в самб. окрузі, священичий син. 12. Яворський Ілля, літ 13, родом із Турки, шлях. син. 13. Яреговський Мих., літ 12, родом із Грозьової, в самб. окрузі, селянський син. 14. Кали-

¹ Ibidem ² Ibidem. ³ Золота Книга, 34. ⁴ Тамже, 34-35. ⁵ Тамже, 35.

⁶ Klassifikation, l. cit.

⁷ Золота Книга, 36.

⁸ Fleiß und Sammlungskatalog der 2-ten Klasse з 1800/1801 р., АЛМ. Шкільні акти VI.

⁹ Золота Книга, 37.

¹⁰ Тамже, 38.

¹¹ Тамже, 38.

нович Ілля, літ 15, родом із Головецька, дяків син. 15. Кубинський Григор, літ 19, родом із Стрільбич, селянський син. 16. Лозинський Григор, літ 13, родом із Шумяча, дяків син. 17. Лихновський Павло, літ 15, родом із Жукотина, в турчанській повіті, дяків син. 18. Лихновський Мих., літ 14, родом із Туря, священничий син. 19. Михайликовський Григор, літ 16, родом із Мшанця, в старосамб. повіті, дяків син. 20. Полянський Іван, літ 13, родом із Лаврова, селянський син. 21. Раставецький Антін, літ 13, з Дзвиняча, в сяниськім окрузі, дяків син. 22. Турянський Іван, літ 16, родом із Мельничного, в турчанській повіті, шляхецький син. 23. Тарашкевич Ілля, літ 16, родом із Волошинової, селянський син. 24. Устияновський Федь, літ 11, родом із Бандрова, селянський син. 25. Волянський Іван, літ 13, із Дзвиняча, дяків син. 26. Конецький Іван, літ 16, з Тупосян, у сяниськім окрузі. 27. Топільницький Іван, (про нього нічого не подано). 28. Топільницький Антін, літ 15, з Вижного Висоцька, шляхетський син. У »Золотій Книзі« (38-39) вписано в III класі учнів: Тома de Бихавський, Яків de Gutteter, Мартин de Бихавський, Іван de Конецький, Венедикт de Gutteter, Михайликовський Григор, Тарашкевич Ілля, Гнат Бихавський, Гнат Бриневич, Грицько Лозинський, Матій Гриневецький, Іван Дашкевич.

1802/1803 шк. р. за I піврік в елементарній класі вписані в »Золотій Книзі« (39) учні: Володислав de Вислоцький, Іван Матишівський, Іван Левицький, Іван Мартиновський, Петро Стрелецький, Василь Конецький і Василь Красницький. В I класі: Андрій Мудрак. Симон de Вишневський, Лука de Яворський, Іван Дубаневич, Іван Пахович, de Собищанський (мабуть: Бонавентура), Степан Вишневський.¹ В II кл. вчилися тоді: 1. Андрій Чикилинський, літ 15, з Вицева, в старосамб. повіті. 2. Грицько Яворський, літ 11, з Комарників, у турчанській повіті, шлях. син. 3. Ілля Яворський, літ 14, з Мельничного, шлях. син. 4. Федь Ільницький, літ 14, з Бітлі, в турчанській повіті, шлях. син. 6. Михайло Красницький, літ 15, з Красної, в самб. окрузі, шлях. син. 7. Конецький Бонавентура, з Ступосян, шлях. син. 8. Зелюнка Домінік, літ 14, з Галівки, в самб. окрузі, шлях. син. 9. Топільницький Іван, літ 13, з Ісаїв, у турчанській повіті, шлях. син.² У »Золотій Книзі« (40) з теж класи вписані: Чикилинський Андрій, Грицько de Яворський, Бонавентура de Конецький, Александер de Ільницький, Михайло de Красницький, Федь de Ільницький. З III класи: Грицько Лозинський, Грицько Баранський, Іван Волянський, Андрій de Легеза, Антін Раставецький, Ілля de Яворський, Мих. Яревовський, Мих. Коцуровський, Устияновський.³ За II піврік вписані в »Зол. Книзі« (41) в елементарній класі: Петро Стрелецький, Іван Матишівський, Володислав de Вислоцький, Іван de Полянський, Яків Левицький, Мих. Бірнбаум, Тома de Ільницький, Іван Левицький. В I кл.: Симон de Вишневський, Андрій Мудрак, Іван Пахович, Іван Дубаневич, Степан Вишневський, Лука de Яворський, Бонавентура de Собищанський (Золота Кн., 42). В II кл.: Мих. Красницький, Андрій Чикилинський, Александер Ільницький, Грицько de Яворський, Бонавентура de Конецький, Федь Ільницький, Ілля Яворський, Іван Топільницький, (З. К. 42). У III кл.: Іван Волянський, Грицько Лозинський, Мих. Коцуровський, Грицько Баранський, Антін Раставецький, Андрій Легеза, Ілля Яворський, Іван Турянський, Федь Устияновський (З. К. 43).

1803/04 шк. р. за I піврік записано в »Зол. Книзі« (44-46) в елементарній класі 12 учнів, у I класі 9, у II-й 7, у III-й 6 учнів. За II піврік у елементарній класі записані: Василь Товарницький, Франц Малецький, Василь Созанський, Станислав Ниселовський, Осип Созанський, Микола Ільницький, Петро Мудрак, Іван Малецький, Іван Михайликовський, Мих. Терешкевич, Мих. Фіяловський, Александер Демьяновський, Мих. Лосевич, Казимир Конецький (З. К. 46-47). В I кл.: Мих. Бірнбаум, Петро Стрелецький, Микола Полянський, Володислав Вислоцький, Яків Левицький, Іван Матишівський, Яків Товарницький, Матій Яворський, Василь Товарницький і Тома Ільницький (47). У II кл.: Ксаверій Дзянот, Андрій Мудрак, Симон Вишневський, Лука Яворський, Бонавентура Конецький, Іван Пахович, Степан Вишневський, Іван Дубаневич (З. К. 48). У III кл.: Андрій Чикилинський, Грицько Яворський, Ниселовський Ксавер, Федь Ільницький, Александер Ільницький, Тома Лозинський, Ілля Яворський і Василь Височанський (З. К. 48).

1804/1805 шк. р. в »Золотій Книзі« (49-51) вписано в елемент. класі за I піврік: 12 відзначених учнів, у I кл.: 14, у II кл.: 6, у III кл.: 8 учнів. За II піврік вписані в елемент. кл.: Федь Вільчинський, Іван Малецький, Свирщинський Вінкент, Тома Сікорський, Степан Пухир, Федь Яворський, Іван Островський, Микола Заячків-

¹ Тамже, 40.

² Каталог II кл. з 1802/1803 р. Шкільні акти VI.

³ Золота Книга, 40-41.

ський, Степан Яворський, Іван Дорошкевич (З. К. 52). В I кл.: Людовик Романовський, Василь Созанський, Франц Малецький, Ниселовський Станислав, Петро Мудрак, Осип Созанський, Федір Мартиновський, Яків Михайликовський, Микола Ільницький, Іван Левицький, Василь Товарницький, Александер Демяновський, Мих. Фіяловський, Мих. Терешкевич, Іван Питяковський і Адам Вишотравка (З. К. 52-53). В II кл.: Романовський Ерасм, Бірнбавм Мих., Вислоцький Володислав, Стрілецький Петро, Товарницький Василь, Матишівський Іван, Вишотравка Іван, Полянський Микола, Ільницький Тома (З. К. 53-54). В III кл.: Ниселовський Ксавер, Вишневецький Симон, Пахович Іван, Яворський Лука, Собишанський Бонавентура, Устияновський Іван, Блажовський Домінік, Дубаневич Василь і Вишневецький Степан (З. К. 54).

1805/06 шк. р. за I піврік у З. К. (55-56) вписано в елемент. класі: 2 учнів, у I кл.: 8, у II кл.: 4, у III кл.: 6 учнів. За II піврік із елементарної класи вписані в З. К. (56): Чернецький Дмитро, Пилкевич Грицько, Розлуцький Василь, Демяновський Іван, Кропивницький Іван і Стрілецький Фелікс. У I кл.: 14 учнів (між ними: Сікорський Тома, Турянський Павло, Ниселковський Станислав, Малецький Іван, Яворський Федь, Комарницький Яків, Турянський Осип, Гриневецький Лев, З. К. 56-57). У II кл.: 10 учнів (Романовський Людовик, Михайликовський Яків, Мудрак Петро, Малецький Франц, Созанський Василь, Созанський Осип, Голубовський Осип і інші, пор. З. К. 57). У III кл.: 10 учнів (Политинський Фелікс, Голубовський Адальберт, Романовський Ерасм, Новосілецький Олекса, Полянський Микола, Бірнбавм Мих., Вільчинський Яків, Стрілецький Петро й інші, пор. З. К. 58).

1806/07 шк. р. за I піврік у З. К. (58-60) вписано в елемент. класі: 12 учнів, у I кл.: 7, у II кл.: 8, у III кл.: 8 учнів. За II піврік у елемент. класі 21: Заячківський Антін, Новосілецький Лев, Устияновський Петро, Стрілецький Фелікс, Розлуцький Іван, Лукашівський Грицько, Драпальський Франц, Лопушанський Гнат, Кропивницький Осип, Тернавський Василь, Пушинський Станислав, Лазовський Корнило, Цвинкевич Іван, Тристовський Микола, Шумлянський Василь, Конецький Осип, Паславська Магдалина,¹ Лазовський Франц, Кривецький Іван, Паславський Іван, Лопушанський Петро (З. К. 61-62). В I кл. вписано в З. К. (62) 12 учнів (Терлецький Антін, Оленич Андрій, Костецький Василь, Верешневич Максиміліян, Островський Іван, Хашівський Лука, Лихновський Іван і інші). В II кл.: 12 (Турянський Павло, Тарашкевич Михайло, Гудз Микола, Лужецький Василь і інші, пор. З. К. 63). В III кл.: 12 учнів (Михайликовський Яків, Мартиновський Федь, Малецький Франц, Воячинський Станислав, Вишотравка Іван, Фіяловський Мих., Товарницький Василь і інші, пор. З. К. 63-64).

1807/08 шк. р. за I піврік у З. К. (64-66) вписано в елемент. класі: 10 учнів (Лукашевський Ілля, Лукашевський Іван, Добрянський Тома, Цинкевич Іван, Сілецький Іван, Чайковський Петро, Савицький Андрій, Савицький Віктор і інші). В I кл.: 8, у II кл.: 11, у III кл.: 10 учнів. За II піврік у елементарній кл.: 8 учнів (Андрій Савицький, Осип де Яворський, Андрій Лужецький, Струсь Франц, Струсь Осип, Алексеви Іван і інші, пор. З. К. 66) У I кл.: 7 (Лукашевський Грицько, Лукашевський Ілля, Лукашевський Іван, Тристоцький Микола й інші. (З. К. 66-67). У II кл.: 10 (Осип де Бояк, Максиміліян де Верешневич і інші. З. К. 67). В III кл.: 9 (Павло де Турянський, Терешкевич Мих., Гудз Микола, Гриневецький Лев, Яворський Федір і інші. З. К. 67).

1808/09 шк. р. за I піврік у З. К. (68-70) вписано в елемент. класі: 5 учнів (Осип де Яворський, Гавриїл Заячківський, Осип Лисикевич і інші). В I кл.: 9 учнів, у II кл.: 6, у III кл.: 16 учнів. За II піврік записано в З. К. (70-71) в елемент. класі 13 учнів (Максиміліян де Шишковський, Едвард де Шишковський, Осип де Яворський, Людовик де Станкевич, Володислав де Новосілецький, Осип де Терлецький, Шасний де Копистинський, Іларій Семинський, Іван Алексієвич, Онуфрій Борисевич, Михайло Фіяловський, Ілля Желеховський, Іван Павликовський). У I класі: 10 (Ілля де Яворський, Андрій де Савицький, Франц де Струсь, Осип де Струсь, Віктор де Савицький, Андрій Лужецький, Іван де Терлецький, Іван де Матковський і інші (З. К. 71). В II. кл.: 7 учнів (Ілля Лукашівський, Іван Розлуцький, Грицько Лукашівський, Микола Юристовський, Іван Лукашевський, Микола де Ільницький, Осип де Кропивницький (З. К. 72). У III кл. записано відзначених 13 учнів (Осип де Бояк, Лука Хашівський, Антін Терлецький, Іван Демяновський, Максим де Верешневич, Василь Розлуцький, Ісидор де Турянський, Мих. де Ільницький, Іван де Островський, Василь Костецький, Дмитро Чернецький і інші. З. К. 72).

¹ Перший раз стрічаємо того шк. року ученицю в лаврівській школі.

1809/10 шк. р. в елементарній класі вчилися: Петро Дубаневич, літ 9, із Вовчого, селянський син. Фіяловський Іван, літ 9, із Борині, селян. син. Коростинський Іван літ 8, з Лютовиськ. син судді. Криницький Грицько, літ 8, з Явори, син священника. Конецький Менандер, літ 8, з Протісного, в сяніцькім окрузі, шляхецький син. Кривецький Іван, літ 9, з Вицева, селянський син. Новосілецький Фаб'ян, літ 8, з Туря, шляхецький син. Подолинський Порфир, літ 9, з Лютовиск, дяків син. Павликовський Іван, літ 14, з Гвоздця, селянський син. Стрілецький Александер, літ 9, з Райського, в сяніцькім окрузі, шляхецький син. Струтинський Іван, літ 10, з Потока, шлях. син. Терлецький Антін, літ 8, з Соколя, в сяніцькім окрузі, шлях. син. Витушинський Гнат, літ 11, з Головецька, священничий син. Желеховський Ілля, літ 10, з Лаврова, селянський син. Погорецький Василь, літ 15, з Тершева, син священника. Терлецький Степан, літ 9, з Соколя, в сяніцькім окрузі, дяків син.¹ У «Золотій Книзі» (73) за I піврік із теї класи записано 9 учнів, за II піврік 12 учнів (З. К. 75: Іван de Коростинський, Порфир Подолинський, Василь Погорецький, Грицько Криницький, Іван Кривецький, Менандер de Конецький, Гнат Витошинський і інші). З I класи відомі нам ті учні: Алексієвич Іван, літ 11, з Коросна, в добромільськім повіті, священничий син. Блащук Вінкент, літ 8, з Турки, урядничий син. Бурисевич Оніфр, літ 14, з Ясениці, дяків син. Фіяловський Михайло, літ 14, з Волошинової, селянський син. Копистинський Щасний, літ 13, з Орельця (повіт Лісько), шляхецький син. Новосілецький Володислав, літ 12, з Туря, шляхецький син. Нурковський Вінкент, літ 8, шлях. син. Семинський Іларіон, літ 10, з Вовчого, селянський син. Терлецький Осип, літ 13, з Тернави в сяніцькім окрузі, шлях. син. Заячківський Гавриїл, літ 15, з Гововецька, селянський син.² Яворський Осип, Лисикевич Йосафат і Гнат Лопушанський.³ Разом: 13. В «Золотій Книзі» за I піврік вписано з I кл. 9 учнів (73-74); за II піврік 8 учнів (Блащук, de Нурковський, Заячківський, de Яворський, de Копистинський, de Терлецький, (75-76). В II кл. вчилися: Цинкевич Іван із Турки, Яворський Ілля з Явори, Лужецький Андрій (свящ. син) із Лінини, Матковський Іван із Маткова, Андрій і Віктор Савицькі (шлях. сини) з Лаврова, Селепкевич Тома з Дубового Дністрика, Терлецький Іван із Соколя й Кривницький Осип із Ільника (шлях. син). У «Золотій Книзі» (74) за I піврік вписано 5 відзначених учнів (de Яворський, de Савицький, Лужецький, Терлецький і Цинкевич); за II піврік вписано одного учня (de Яворський) (76). В III кл. вчилися: Лукашівський Ілля з Ботельки (дяків син), Юристовський Микола з Коросна, Лукашівський Грицько (свящ. син) з Ботельки, Ільницький Микола з Мельничного (шлях. син) і Лукашівський Іван із Ботельки (дяків син). За I піврік вписано в З. К. (74) з III кл.: 5 учнів; за II піврік двох (Лукашівський Ілля й Юристовський Микола, 76).

1810/11 шк. р. елементар. класа мала 17 учнів (Цировський Яків із Лопушанки, селянський син, Дорошевич Антін із Ботельки, Дубаневич Іван із Боберки, Коростинський Іван із Лютовиськ, Квичоло Пилип із Тернави, Лопушанський Петро з Самбора, Матковський Михайло з Топільниці, Матковський Гнат із Топільниці, Нурковський Фаб'ян і Нурковський Наркис із Лубної (в сяніцькім окрузі), Михайло й Осип Павлевичі з Білича, Струтинський Мих. з Потока, Стрілецький Олекса з Райського, Антін і Степан Терлецькі з Соколя). В «Зол. Книзі» за II піврік вписано в елемент. класі 7 учнів (Мих. Павлевич, Норберт de Нурковський і інші, 77-78). В I кл. вчилися: 14 учнів, у II кл.: 12, у III кл.: 10 учнів. В З. К. (78-79) за II піврік вписано з I кл.: 10 учнів (Дашкевич Іван, Терлецький Антін, de Новосілецький Антін, Кривецький Іван, Подолинський Порфир, Витошинський Гнат і інші). В II кл.: 5 учнів (Франц de Струсь, Вінкент de Нурковський і інші). В III кл.: 5 учнів (Терлецький Іван, Ілля de Яворський, Іван de Стрілецький, Андрій Лужецький і Андрій de Савицький).

V

Австрійська держава мусіла довгі роки лічитися з ран, які завдав їй Наполсон і її відвічний ворог Франція. Упорядкувавши трохи свої матеріальні відносини, під управою канцлера Метерніха не було мови

¹ Fleiß und Sammlungskatalog für die Elem. Klasse, з 1809/10 шк. р., АЛМ. Шкільні акти VI. Того шк. року в елемент. класі вчилися також два de Шишковський (Максиміліан і Едвард), Петро Лопушанський і Федь Лукашівський.

² Fleiß und Sammlungskatalog für die I Kl., з 1809/10 р., АЛМ. Шкільні акти VI.

³ Klassifikation з 1809/10. АЛМ. Шк. акти VIII.

про який будь поступ у шкільництві. В 1817 р. перевидано шкільний закон із 1805 р. під дещо зміненою назвою: Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. k. deutschen Erbstaaten. На підставі цього закону, головні школи залишено майже всюди яко триклясові, з трома вчительськими силами і директором, а додано елементарну клясу. Ввели в життя тзв. клясових учителів, спеціалістів до поодиноких кляс, котрі ввесь свій вік вчили ту саму клясу. Директор з правила навчав най-висшу клясу. Лаврівська головна школа не творила винятку. До половини XIX ст. (до 1856 р.) вона остала триклясовою, з додатком елементарної кляси, що її заведено ще 1789/90 р., за часів першого директора, о. Гутковського, ЧСВВ.¹ До неї приймали тих дітей, котрі нічого не вміли, навіть не пізнавали букв, а до першої кляси таких, котрі дома навчилися уже силябізувати і трохи читати.

Наука відбувалася в лаврівській головній школі рано від години 8 до 11, а по полудні від год. 2 до 4. В кожний четвер по полудні діти були вільні від шкільних занять. Тоді ученики ходили в погідні дні на прохід з оо. учителями і бавились під їх проводом, або в недалеких монастирських лісі збирали суниці, малини, гриби і т. п. Найстарший поділ годин, що залишився в лаврівських шкільних актах із 1812/13 р. для II кляси, виглядає так:

В понеділок: від 8-9 Das Übersetzen des 2-ten Theiles, учив Hr. Wołoszyński; від 9-10-11 das Schönschreiben; по полудні від 2-3-4 Katechismus deutsch und polnisch. Pater Chomczyński.

Вівторок: 8-9 Sprachlehre, Pr. Praefect; від 9-10-11 Die Rechtschreibung mit dem Dictando, Hr. Wołoszyński; від 2-3 Das Rechnen; від 3-4 Übersetzen des 2-ten Theiles, Hr. Wołoszyński.

Середа: 8-9 Das deutsche Lesen nach den Regeln des 2-ten Theils, Pr. Sidorowicz; 9-10 das Rechnen, Pr. Sidorowicz; 10-11 Sprachlehre, Pr. Praefect; 2-3 Komenius, Pr. Sidorowicz; 3-4 Übersetzungen, des 2-ten Theils, Hr. Wołoszyński.

Четвер: 8-9 Sprachlehre, Pr. Praefect; 9-10-11 das Schönschreiben, Pr. Chomczyński. Recreation.

П'ятниця: 8-9 das deutsche Lesen, Pr. Sidorowicz; 9-10-11 Die Rechtschreibung mit dem Dictando-schreiben, Hr. Wołoszyński; 2-3-4 Katechismus, Pr. Chomczyński.

Субота: 8-9 das deutsche Lesen, Pr. Sidorowicz; 9-10 Übersetzen des 2-ten Theils, Hr. Wołoszyński; 10-11 Das Rechnen, Pr. Sidorowicz; 2-3 Sprachlehre, Pr. Praefect; 3-4 Erklärung des Evangeliums.

Неділя: Katechisation.

Для кляси III поділ годин в тім самім році виглядав так:

Понеділок: 8-9 Sprachlehre, Pr. Praefect; 9-10, 10-11 Schönschreiben, Pr. Chomczyński; 2-3, 3-4 Katechismus Nr. 3 deutsch und polnisch, Pr. Chomczyński.

Вівторок: 8-9 Rechnen, Pr. Sidorowicz; 9-10, 10-11 Die Rechtschreibung mit dem Dictandoschreiben, Hr. Wołoszyński; 2-3 Sprachlehre, Pr. Praefect; 3-4 Die biblische Geschichte, Pr. Sidorowicz.

Середа: 8-9 Übersetzen des 2-ten Theils, Hr. Wołoszyński; 9-10 Sprachlehre, Pr. Praefect; 10-11 Das Rechnen, Pr. Sidorowicz; 2-3 die Anleitung

¹ АЛМ. Шк. а. IX-X.

zu schriftlichen Aufsätzen, Pr. Praefect; 3-4 Übersetzen des Katechismus, Pr. Chomczyński.

Четвер: 8-9 Das Rechnen, Pr. Sidorowicz; 9-10, 10-11 Das Schönschreiben, Pr. Chomczyński; 2-3, 3-4 Recreation.

Пятниця: 8-9 Die Anleitung zu schriftlichen Aufsätzen, Pr. Praefect; 9-10, 10-11 Die Rechtschreibung mit dem Dictandoschreiben, Hr. Wołoszyński; 2-3, 3-4 Katechismus, Pr. Chomczyński.

Субота: 8-9 Sprachlehre, Pr. Praefect, 9-10 Rechnen, Pr. Sidorowicz; 10-11 Übersetzen des 2-ten Theiles, Hr. Wołoszyński; 2-3 Biblische Geschichte, Pr. Sidorowicz; 3-4 Erklärung des Evangeliums, Pr. Chomczyński.

Поділ годин для елементарної й першої кляси з 1812/13 р. не задержався; зберігся з 1815/16 р., що його подаємо в цілості; зміни в предметах у тих часах так часто, як нині, не роблено. Кляса елементарна вчилася рано 2 години й пополудні 2.

Понеділок: 8-9 Buchstabieren deutsch, Hr. Sozański; 9-10 Übersetzen, Rev. Kulmatycki; 2-3 Kopfrechnen, Hr. Sozański; 3-4 Katechismus, Pr. Katechet.

Вівторок: 8-9 Lesen Komenius, Rev. Łotocki; 9-10 Schönschreiben, Hr. Sozański; 2-3 Kopfrechnen, Sozański, 3-4 Lesen polnisch, Pr. Director.

Середа: 8-9 Übersetzen, Rev. Kulmatycki; 9-10 Lesen deutsch, Hr. Sozański; 2-3 Lesen Komenius, Rev. Łotocki; 3-4 Katechismus, Pr. Katechet.

Четвер: 8-9 Buchstabieren-polnisch, Pr. Director; 9-10 Schönschreiben, Hr. Sozański; 2-3, 3-4 Recreation.

Пятниця: 8-9 Übersetzen, Rev. Kulmatycki; 9-10 Kopfrechnen, Hr. Sozański; 2-3 Lesen Komenius, Rev. Łotocki; 3-4 Buchstabieren deutsch, Hr. Sozański.

Субота: 8-9 Schönschreiben, Hr. Sozański; 9-10 Buchstabieren-polnisch, Pr. Director; 2-3, 3-4 Lesen deutsch, Hr. Sozański.

В клясі першій поділ годин в 1815 р. представлявся так:

Понеділок: 8-9 Lesen polnisch, Rev. Łotocki; 9-10 Lesen deutsch, Rev. Sozański; 10-11 Komenius, Hr. Sozański; 2-3 Sprachlehre, Pr. Director; 3-4 Rechnen, Hr. Sozański.

Вівторок: 8-9 Übersetzen, Rev. Kulmatycki; 9-10, 10-11 Schönschreiben, Rev. Łotocki; 2-3 Tabelle, Rev. Łotocki; 3-4 Lesen deutsch, Sozański.

Середа: 8-9 Lesen polnisch, Rev. Łotocki, 9-10 Sprachlehre, Pr. Director; 10-11 Katechismus, Pr. Katechet; 2-3 Komenius, Hr. Sozański, 3-4 Kopfrechnen, Hr. Sozański.

Четвер: Übersetzen, Rev. Kulmatycki; 9-10 Lesen polnisch, Rev. Łotocki; 10-11 Lesen deutsch, Hr. Sozański; 2-3, 3-4 Recreation.

Пятниця: 8-9 Komenius, Hr. Sozański; 9-10, 10-11 Schönschreiben; 2-3 Sprachlehre, Pr. Director; 3-4 Katechismus, Pr. Katechet.

Субота: Übersetzen, Rev. Kulmatycki; 9-10 Komenius, Hr. Sozański; 10-11 Kopfrechnen, Hr. Sozański; 2-3 Tabelle, Rev. Łotocki; 3-4 Katechismus, Pr. Katechet.

Неділя: Katechisation.

Що до віку, то шкільна молодь у лаврівській головній школі представляється в тих часах ось як: До елементарної кляси, як подає Einladung zur öffentlichen Prüfung із 1812 р., приймали дітей від 6 до 12 літ життя; до першої кляси від 6 до 14 року, до другої кляси від 7 до 15 року, до третьої від 10 до 16 року життя. Були винятки, що приймали і старших.

По зложенню директури через о. М. Говинського в 1811/12 році, директором у школі назначено о. Данила Мединського, що сповняв свій уряд три роки (1811/12, 1812/13, 1813/14). Він походив з Коломийщини, вчився в містечку Гвіздці, де також була заложена німецька школа в часах йосифинських, а котру вели й удержували латинські монахи, оо. бернардини¹ і заложенням цієї школи спасли від закриття свій монастир. Між оставшими по о. Мединським документами маємо його свідоцтво з гвоздецької школи. Для цікавості подяємо його в цілости:

Vorzeiger dessen Demetrius Medynski von Hankowiec in Galizien gebürtig, 14 Jahr alt, russischer Religion, Schüler der 3-ten Klasse hat die k. k. gwozdzieter Hauptschulen durch 3 Jahr fleißig besucht, und bei vorgenomener Prüfung bewiesen, daß er die für die 3-te Klasse im Sommerkurse vorgeschriebene Lehrgegenstände, als: die Religionslehre aus den erweiterten Katechismus Nr. 3 nebst Beweisen der heiligen Schrift, deutsche Sprachlehre, 2-ten Theil biblische Geschichte, Schönschreiben, die Rechtschreibung, auch das Rechnen, so weit als es vorgeschrieben in Brüchen, und andern Arten gut erlernt habe. An seinen sittlichen Betragen wurde Vieles wahrgenommen, das ihn aufs Beste empfehlen kann.

Gwozdzietz den 12. Neumonath 1791.

Pr: Petrus Scholz
Lehrer der 3-ten Klasse.

З о. Д. Мединським² учив разом в школі о. Алипій Миляннович.³ Як катехит він учив три роки, по 25 годин тижнево, релігії, — світських предметів учив о. Маркіл Филяшевич,⁴ 29 годин тижнево (рахунки, переклади з німецької мови на польську і Schönschreiben). Помічними вчителями були: чернець Натанайл Ціхольський, учив 22 год. німецької і польської мови і чернець Йосафат Качанівський⁵ (1811/12), учив 18 год. німецької мови, правопису і диктантів, а чернець Єротей Gryptsay (1811/12) вчив 12 годин Коменіюса і правильного читання. За часів директури о. Мединського вчили ще два монахи: Висаріон Кукура⁶

¹ Оо. бернардини удержували подібну школу, як у Лаврові, лише їх школа була тривіальна, а ніколи головна, до 1890 р. В тім році гвардіян бернардинів, о. Фелікіян Фірек, викинув з монастиря лавки і все шкільне приладдя і довів шкільній владі в Коломиї, що бернардини не будуть більше удержувати приватної школи. Містечко Гвоздець залишилося на один рік без школи, на що нарікали урядники судові і скарбової каси, бо їхні діти не мали школи. Щойно в осені 1891 р. зорганізовано в Гвіздці публичну школу, покищо двокласову.

² о. Д. Мединський ЧСВВ., † 13 III 1846, як ігумен у Бучачі. Р. Л.

³ о. Алипій Миляннович ЧСВВ., † 12 III 1824, як парох у Кристинополі Р. Л.

⁴ Пізніше василіянин, о. М. Филяшевич, проживав у Варшаві, де й вмер. Р. Л.

⁵ о. Йосафат Качанівський ЧСВВ., * 1785, як син дяка в Малім Станиславчику, в нижанковецькій деканаті, к. Перемишля. Богословія вчився в василіянським монастирі в Краснопуші. На священика висвячено його у Львові, 2 II 1814 (пор. А. Андрохович, Op. et l. cit., 65). До гімназії ходив у Перемишлі, де 1808/809 р. вчився риторички eminenter (пор. Шкільне свідоцтво з 15 I 1809, що його видав префект у перемиській гімназії, Гнат Савичевський, для учня Івана Качанівського, в АЛМ. Шк. а. VIII). Вмер о. Й. Качанівський, як ігумен у Краснопуші, 5 VIII 1849 р., в 64 р. життя. Р. Л.

⁶ У василіянським архіві в Добромилі зберігаються деякі документи о. Висаріона Василя Кукура ЧСВВ., що їх найшов підписаний у лаврівським архіві 1931 р. З метрики, що її зладив у лат. мові 13 III 1810 р. заступник декана й парох у Нижанковичах (коло Добромила), Александер de Krasnopolski, довідуємося, що Василь Кукура родився 17 III 1789 р. в Нижанковичах, як син тамошнього громадянина, Андрія Кукура й Анни, доньки Василя Губчака. З шк. свідоцтва з 4 IV 1816 р. знаємо, що Висаріон Кукура, як василіянський схолястик, учився грецької філології в львівській ліцеї. Третій документ, це письмо перемиського єпископа Івана Снігурського, з 17 XII 1836 р., що ним він назначив о. Вис. Кукуру ЧСВВ. на пароха в Лаврові. Полишилися ще два письма від василіянського протоігумена о. Ореста

і чернець-братчик Власій Созанський. З поданого висше поділу шкільних годин із 1812/13 шк. р. довідуємося, що в лаврівській школі вчив також о. Орест Хомчинський¹ ЧСВВ., як катехит і вчитель.

Під час управи лаврівською школою директором о. Данила Мединського ЧСВВ. (1811/12-1813/14 р.) стан учнів був оський:

1811/12 шк. р. в елементарній класі вчилися: Дорошівський Антін із Липя, Жукотинський Федь з Плоского, Жукотинський Андрій з Плоского, Демяновський Яків із Мшанця, Кривецький Онуфрій із Вицева, Левицький Антін, Паславський Мих., Паславська Магдалина, Паславська Маріянна,² Лукашівський Федь, Ковалевський Михайло з Готинця, Витошинський Танас, Гадинський Андрій, Гальчишак Федь з Білича, Сторонський Яків із Дидової, Уейський Микола з Туря. Разом: 15 учнів. У I класі 11 учнів, у II кл.: 20, у III кл.: 12 учнів. У З. К. за II піврік вписано в елемент. класі відзначених 5 учнів (обидва Жукотинські, Дорошівський, Демяновський і Кривецький, 80-81); у I-кл.: 7 учнів (Мих. Павлевич, Гнат Матковський, Мих. Матковський, Квичало Пилип і інші, 81); у II кл.: 7 учнів (Подолінський Порфир, Погорельський Василь, Терлецький Антін і інші, 81); у III кл.: 3 учні (Струсь Франц, Лубинський Антін і Фіяловський Мих., 81).

1812/13 шк. р. елемент. клася мала 19 учнів: Нурковський Сатурин, Лужецький Тома, Гадинський Андрій, Уейський Микола, Білінський Іван, Пясецький Василь, Копистинський Осип, Левицький Антін, Паславський Михайло, Гринкевич Грицько, Ричак Михайло, Левицький Іван, Білінський Франц, Машак Мих., Дубаневич Атанас, Полянський Павло, Дубаневич Кость, Гринкевич Василь, Мальчевський Василь. У I кл.: 15, у II 13, у III 13 учнів. Разом усіх: 60 учнів. У З. К. (83-85) в елемент. класі за II піврік вписано 12 учнів (Нурковський, Гадинський, Лужецький, Білінський, Пясецький і інші); в I кл.: 6 (обидва Жукотинські, Олекса Созанський і інші); в II: 7 (обидва Матковські, Іван Дашкевич і інші); в III 9 учнів (Порфир Подолінський, Гнат Копистинський, Гаврило Заячківський і інші).

1813/14 шк. р. вчилися в лавр. школі в елементарній класі: Павло Полянський з Лаврова, Теофіл Свирщинський з Кривки, Амврос Гринецький з Головецька, Никодим Перестрільський з Ступосян, Іван Яворський з Турки, Людовик Перестрільський з Ступосян, Петро Лопушанський з Грозевої, Іван Білінський з Турки, Іван Головецький з Головецька, Степан Яворський, Андрій Гринецький з Галівки, Микола Гринецький з Галівки, Андрій Топільницький, Симон Топільницький, Авраам Крайсбергер, Фішель Ляйнер, Іван Крижановський з Галівки, Тома Лужецький, Маркила Свирщинська (мабуть з Кривки — Р. Л.), Маріянна Перестрільська з Ступосян, Маріянна Паславська з Галівки, Панько Тиховський з Галівки, Василь Мальчевський, Лев Паславський з Галівки, Антін Свирщинський з Кривки й Микола Терлецький. Разом 26 учнів. У I кл.: 18, у II 10, у III 12 учнів. Разом: 64 учні. В З. К. (86-88) того шкільного р. (1813/14) за II піврік вписано в елемент. класі 11 учнів + 3 учениці (Полянський Павло, Свирщинський Теофіл, Перестрільський Людовик, Перестрільський Никодим, Яворський Іван, три Гринецькі, Крижановський, Лужецький, Білінський, Маркила Свирщинська, Маріянна Перестрільська й Маріянна Паславська). В I кл.: 10 учнів (Пясецький Василь, Жукотинський Федь, Чехович Осип, Ступницький Тома, Чехович Іван, Вислоцький Маркил і інші). В II 6 учнів, у III також 6 учнів вписано в згадану З. К., як відзначених.³

VI

В 1814/15 р. обіймив директуру в головній лаврівській школі о. Наркис Сидорович, василіанин і дотеперішній учитель в тій школі. З по-

Хомчинського. Своїм письмом із 20 XII 1837, писаним у Львові, назначує о. Висаріонові Кукурі переселитися з Лаврова до Добромилля й обіймати там уряд учителя василіянських новиків. Із другого письма о. Хомчинського зі Львова, з 13 III 1839 (№ 15), довідуємося, що о. Кукура мав переселитися з Добромилля до Львова. Вмер о. В. Кукура 23 II 1840 р., як сповідник у добромильському монастирі. Р. Л.

¹ Пізніше, 5 VIII 1826 р., на львівській капітулі, вибрано о. Хомчинського на протоігумена, що ним був він до 30 VIII 1842. Вмер він як жовківський архимандрит, 1855 р., в 75 р. життя в Жовкві. Р. Л.

² Це в друге стрічаємо відомости про учениць у лаврівській школі.

³ Огляд учнів у лавр. школі від 1811/12-1813/14 р. зладив Р. Лукань ЧСВВ., на основі «Шкільних актів» III-IV, VI, VIII (АЛМ.).

смертних, особистих документів о. Сидоровича, які залишилися в лаврівському архіві, видно, що богословські науки покінчив він у львівському університеті як емінеентист. Походив із Бережанщини, з села Теляче, як син тамошнього пароха, що й засвідчує полишена дуже цікава метрика, яку повторяємо в цілости:

Niżej podpisany czynię Wypis z księgi Narodzonych, Parochialnej Cerkwi pod Tytułem S. Praksey, we Wsi Telaczu, Dekanacie y Cyrkule Brzeżańskim sytuowanej, zaświadczać: Iż Imci Pan Mikołaj Sidorowicz Obrządku Greko-Katolickiego, zrodzony z Rodziców W. Imci Księdza Piotra Sidorowicza Parocha Telackiego i Marty z Jego Małżonki Sabatowiczow pochodzący, prawnie ślubnych, Roku Tysiąc Siedmset Ośmdziesiąt szóstego. Dnia szesnastego miesiąca Maja. Ochrzczony i Bierzmowany od W. Imci Xsiędza Konrada Dąbczewskiego Parocha Cerkwi Epiphaniae Christi Domini Telackiey, przy Kmotrze W. Imci Xsiędzu Andrzejku Perfeckim Parochu Wsi Wołoszczyzna. Signatt. Telacze 7 Ianuarii 1801. A^o Ignacy Szafranowicz administrator Parochii Telackiej m. p. (печать).

В молодім віці, маючи 28 літ, обіймив уряд директора лаврівської школи і сповняв його через 9 літ, до своєї смерті, яка наступила в 37 році життя (1837) в Лаврові. Діяльність його, як директора, припадає на часи цілковитого успокоення Європи, по страшній наполеонській бурі. Тоді то деякі відважніші люди, члени шкільної комісії, здобулися на сміливіший крок у ділянці шкільництва. Почали тут і там, бодай в дусі Метерніха, закладати школи, хочби тривіальні, щоби лише дати народови книжку в руки. По видрукованню закону Politische Schulverfassung (1817) шкільна комісія порозсилала його скрізь по східній Галичині до урядів парохіяльних, громадських, до камеральних зарядів, до шкільних повітових і місцевих дозорців, навіть до домінії, котрі з засади противилися освіті хлопа, боячись, що недоучений селянин не схоче відробляти панщини, зледачіє, що повернеться йому в голову і буде зле впливати на загал.¹ Вони лякали підданих навіть тим, що підучених селян заберуть на довгі роки до війська, підуть війнами і пропадуть.²

В тім теж часі (1817) видано друком приписи для місцевих «дозорців парохіяльних шкіл», про їхні шкільні обовязки, про право піклуватися школою, шкільною молодю й учителями. Того самого року появилася невеличка, на 46 сторінок малої вісімки, книжечка п. з.: *Покинности подданныхъ къ ихъ Школарскъ во оупотребленіе оучилищъ парашіальныхъ 1817 года* — в нашій книжній і в польській мові.³ В 1820 р. висока губернія оповістила розпорядок шкільної надвірної комісії, що вчителям головних і нормальних шкіл буде вільно поза своїми обовязковими годинами давати ученикам коррепетиції (Nachstunden- und Privat-Unterricht), дальше, щоби Prüfungs-Extraktи, крім директора, підписував увесь учительський збір.⁴

В 1817 р. появилось найвисше цісарське розпорядження, силою котрого для всіх найнизших тривіальних шкіл установлено 250 fl. (W.W.-Wiener Währung) річної платні для вчителя, який служив у камеральних добрах. Частину тих грошей давав скарб державних дібр, а частину (більшу) громади, після слідуячого ключа, який поміщено в оголошенім конкурсі на вчительські посади в Біличі і Лініні Великій

¹ Див. М. Harasiewicz, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, сс. 988-1045.

² *Ibidem*.

³ Більше про ту книжечку див. Літопис Бойківщини за рік 1931, сс. 66-68.

⁴ АЛМ. Шк. акти ІХ-Х.

біля Лаврова: Wielebnym Ichmościom X. X. Parochom, Kooperatorem Dekanatu Starosamborskiego. Stosownie do rozporządzenia JWielm. Konsystorza pod 22 p. m. Nr. 3. publikuje się konkurs na Dwa wakance przy Gminnych dwóch szkołach to iest: 1. w Biliczu, 2. w Leninie Wielkiej od dnia 22 m. p. trwający. Te obydwu mieysca mają mieć swych odłączonych nauczycielów, dla których za osobną na każdego mocą Naywyższej Nadworney Kamery Dekretu z 4^{9bris} r. z. Nr 43572. roczne (одне слово нечитке) wyznaczone iest nast: Kazda tak Bilicza iak Leniny Gromada od siebie zaręczyła Nauczycielowi rocznie wypłacać po 168 f. Na mocy wyżey cytowanego dekretu c. k. Prefektura Gwozdecka ma rocznie dopłacać 73 f. Mocą wspomnianego dekretu dla obydwóch wyznaczono po 6 Łater drew, rachuiąc ieden po 1 f 30 x czyni 9 f.

Razem . . . 250 f.

a do tego kazda zmianowanych wyżey Szkół, dla ogrzania Szkoły 6, u-bezpiecza (два слова нечиткі) на писания (одне слово нечитке) 8 f. z kassy c. k. Prefektury Gwozdeckey wydawać się mających.

Kandydaci przeto uchwałą Konsystorską uprzymiotowani własno-ręczne prośby do Jaśnie Wielmożnego Konsystorza stylizowane przez tut. Urząd Szkół powiatowych dozorczy podawać mają. Sign. 22. Februari 1819. Rewakowicz.¹

В тім то часі, недалеко Лаврова і під благородним впливом наук, які розносились із шкільних мурів лаврівської школи по цілій бойківщині, założено перший раз від наших княжих часів, тривіальні школи в Лінині Великій, Біличі, Стрільбичах, а опісля в Страшевичах. З огляду на велику, як на ті часи, учительську платню, ті посади в короткій часі обсаджено відповідно кваліфікованими вчительськими силами,² а оо. василіяни вчили в своїй школі дальше даром. З часом, як згадано, перемиська консисторія виробила їм із шкільного (Йосифинського) фонду ремунацію, котра в 1817 р., за часів о. Сидоровича, виносила 6 зл. річно для директора, а для оо. учителів по 3 зл. річно Щойно в 1820 р. піднесено ремунацію трохи висше, як про те свідчить слідующий обіжник:³ Mittelst Eröffnung des Hoherwürdigen Przemysler gr. kat. Konsistorium, wurde zu Folge hoher Entschliessung von 9ten May I. J. Zl: 19393 die Samborer k. k. Kreiskasse beauftragt, den nachbenannten Lehrern an der Hauptschule in dem Laurower Basilianer Kloster die Remuneration für das Schuljahr 1820 und zwar:

dem dirigirenden Narcisus Sidorowicz	27 fl.	—	W.W.
dem Lehrer Barnabas Kulmatycki	13 fl.	30x » »	
» » Julian Mokrzycki	13 fl.	30x » »	
» » Basilius Sozański	13 fl.	30x » »	
» » Meletius Wanczarowski	13 fl.	30x » »	

aus dem Normalschulfonde, ferner dem Katecheten Isidor Mechowicz dreizehn Gulden 30x W.W. aus dem Religionsfonde, jedoch ohne Perzenten Zuschuss zu erfolgen.

¹ АЛМ. Prot. Schul-verordn. I 34.

² Літопис Бойківщини. Ч. 1. Самбір 1931. Рік I, сс. 43-112.

³ АЛМ. Gest. Prot. I 42.

Welches man der Schuldirektion der Lawrower Hauptschule zum Verständigung der betreffenden Lehr-Individuen bekannt machen.

Bukowa den 22ten Juny 1821.

Nikolaus Witoszyński

Starosoler Schul-distrikts-Aufseher m. p.

За часів о. Н. Сидоровича віденський уряд присилав дуже часто до наших шкіл свої видавництва, як шкільні книжки, читанки, катехизми, рахункові книжки, книжки для доповнюючої науки, на чім робив добрі інтереси. Деякі видання мали спеціальне цісарське припоручення, як: Laut h. Studienhof. Coons Dekret vom 11 August 1821. Zl: 5305. S^e Majestät mt. a. h. Entschliessung von 30ten July d. J. anzuordnen geruhet, dass das Buch: Praktisches Handbuch zur Erklärung der in den k. k. Öster.-Staaten vorgeschriebenen Katechismen oder angewandte Katechetik von Johann Michaël Leonhard k. k. Nieder-Öster. Regierungsrathe und Domscholaster in Wien im Verlags Gewölbe des k. k. Schulbücher Verschleisses zu Wien bey St. Anna in der Johannes Gasse den Ordinariaten als sehr brauchbar für den Katechetischen Unterricht und dessen Wiederholung in den Volksschulen zur weiteren Verfügung empfohlen werde й т. д.

Так само через кілька років за порядком припоручувано в урядовій дорозі через гр. кат. перемиську консисторію і львівську губернію книжку віденського вчителя головної школи Пайтля, п. н. Methodenbuch, зі слідуючою урядовою допискою: Die Lehrer werden hiemit aufgefordert dieses Werk sich allsogleich zu verschaffen, um sich mit dem Inhalte des benannten Methodenbuches bekannt zu machen, und die darinn sich enthaltene Methode pünctlich auszuüben. Es wird zugleich verfügt damit der dirigirende Lehrer über die Befolgung den diesfälligen Weisung genau wache, und die Bemerkungen zu welchen er sich bei Anwendung der in diesem Methodenbuche aufgestellten Grundsätze veranlasst finden wird, nach Verlauf zwey Jahren, mittels hiesigen Amtes dem Hochwohlgeb. Consistorie zur weiteren Beförderung vorlegen.

Bukowa den 22ten Jänner 1822.

Nic. Witoszyński
Schuldistrikts-Aufseher.

Письмом із Нагуєвич, із дня 22 серпня 1822 р., заповідає повітовий шкільний інспектор, о. Ник. Витошинський, візитацію у лаврівській головній школі й просить о. директора, щоб усе було в порядку, особливо, щоб українська шкільна молодь знала по українськи читати і писати...¹ В лаврівській головній школі вчили тоді обовязково по німецьки й по польськи. Однак наша українська перемиська й львівська консисторія боролися тоді довгі роки сильно за права нашої мови. Вони тоді засипували просьбами віденське центральне правительство о права для нашої мови в наших школах і добились того, що нашә молодь в тих тривіальних школах, де була в більшості, вчилась по українськи, а де була в меншості, вчилась, бодай релігії, по українськи.² Для цікавості наводимо письмо о. Витошинського в ори-

¹ АЛМ. Schulverordnungen u. Currenden, 16.

² М. Harasiewicz, op. с. 987-1054; Літопис Бойківщини, як висше 43-112.

гіналі, як документ часу: In Erwiederung der Zuschrift der Schuldirektion von 26ten August l. J. Zl: 18 wird hiemit bekannt gemacht, dass ich der am 9ten September an der Lauower Hauptschule abzuhaltenden öffentlichen Prüfung beywohnen, und zugleich die Schul-Visitation vornehmen werde; ich hoffe, dass alles vorschrittsmässig sich vorfinden wird, besonders aber die vorgeschriebenen Schulschriften, als auch mündlich vom Hochwolgeb. Loci Ordinarius empfohlenen ruthenischen Schriften der ruthenischen Jugend in guter Ordnung werden befunden werden.

Чи о. інспектор Витошинський знайшов усе в лаврівській головній школі в порядку? Думаємо, що так, знаючи, що школа була ведена з такою педантичністю, до якої це покоління рутенців заправили німці, але сумніваємося, чи знайшов empfohlenen ruthenischen Schriften der ruthenischen Jugend in guter Ordnung, знаючи, який дух панував тоді між василянами.

Тому що в Лаврові ходила тоді до головної школи у спорім числі молодь латинського обряду, як се можна пізнати по іменах і прізвищах учнів, а науки релігії вчили тоді по німецьки, навіть наших українських дітей, тож повітовий шкільний інспектор (декан), сповняючи волю консисторії, урядово домагався науки релігії в українсько-руській мові для нашої шкільної дітвори, в нашій таки школі. Того ж (1822) року, цар Франц I, письмом із дня 5 липня, постановив, що головні вакації мають зачинатися 15 липня, а кінчитися 31 серпня кожного року, при чім додано, що день перед новим роком і день по св. Стефані вільні від шкільної науки.

За часів директора о. Наркіса Сидоровича вчителювали в Лаврові: чернець Йосафат Лотоцький¹ (1814-1815), клирик Діонісій Кульматицький (1814-1815),² а катехитом був о. Йосафат Качанівський.³ В році 1815/16 катехит той самий; учителювали: чернець Арсеній Молодівський; чернець Онисифор Пазерський⁴ і помічний учитель брат Власій Созанський. В 1816/17 р. обіймив уряд катехита о. Сидір Мехович;⁵ учителювали: о. Варнава Кульматицький⁶ і о. Юліян Мо-

¹ о. Йосафат Лотоцький умер у Крехові, 21 XI 1849 р., в 70 р. життя. Р. Л.

² В АЛМ. в VIII томі «Шкільних актів», маємо 5 шкільних свідоцтв із вересня 1810 р. З них довідуємося, що Дмитро Кульматицький (у чернецтві: Діонісій), родом із Черняви, коло Перемишля, вчився в львівськiм лицей фiлософiї та iнших предметiв. Р. Л.

³ Пізніше (напр. 1827 р.) о. Йосафат Качанівський ЧСВВ. був директором у головній школі в Дрогобичі Р. Л.

⁴ АЛМ. у VIII т. «Шкільних актів» має 3 документи, що належать до особи того василянина. Метрика, що її зладив о. Іван Ангелович, бобрецький декан, у Підгородищі, 18 VII 1802 р., свідчить нам, що Онуфрій (в чернецтві: Онисифор) Пазерський родився 1 VII 1783 р. в Жабокруках, к. Бібрки, як син жабокруцького священика, о. Юрія Пазерського й матери Катерини. З його двох шкільних свідоцтв знаємо, що він учився в львівській головній школі в 1790-их рр. і поетики в львівській гімназії 1801/1802 р. Вмер бр. Онисифор Пазерський у Лаврові, 20 VII 1841 р. Р. Л.

⁵ о. Сидір Мехович ЧСВВ., вмер у Добромилі, як учитель василянських новиків, 31 січня 1838 р. Р. Л.

⁶ З шк. свідоцтва його (АЛМ. Шк. акти VIII), знаємо, що Василь Кульматицький учився поетики в перемиській гімназії 1805/06 р. Родився він 1782 р., як син Івана, кріпака (plebei) з Башні в кобильницькiм деканатi, в Жовкiвщинi. Богословiя вчився в василянськiм монастирi в Краснопуцi. На священика висвячено його 2 II 1814 у Львовi. (Пор. А. Андрохович, Ор. et l. с. CL 65). Вмер о. Варнава В. Кульматицький ЧСВВ., в Погоні, 20 V 1834 р. Р. Л.

крицький;¹ наступного шкільного року (1817/18) й 1818/19 учителювали ті самі й помічний учитель, чернець Власій Созанський. В 1819/20 р. ті самі й помічний учитель, чернець Мелетій Ванчарівський. Від 1820 до 1823 стан учительського збору не змінився; крім Созанського помічними ж були чернець Омелян Скибицький (1820/21), о. Іларіон Соханович² (1821/22) і чернець Юстин Лазечко (1822/23).

Уліпшений закон із 1817 р., п. н. Politische Verfassung der deutschen Schulen in k. k. deutschen Erbstaaten, вводить нові приписи що до відбування іспитів, які мають відбуватися що пів року як для публичних, так і приватних учеників, що вчилися дома. Параграф 13 того закону каже: Damit sowohl die Obrigkeiten, denen die Aufsicht über die Unterweisung und Bildung der Jugend anvertrauet ist, als auch die Einwohner jedes Ortes, vorzüglich die Ältern der Schulkinder von der Nützlichkeith der Lehrgegenstände, von der Zweckmässigkeit der Lehrart, von dem Fortgange der Schüler, von der Geschicklichkeit und Arbeitsamkeit des Lehrers immer mehr überzeugt, Lehrer und Schüler zum Fleisse angespornt, und durch den Beyfall der Verständigen und Gutgesinnten, vorzüglich aber ihrer Vorgesetzten aufgemuntert werden, sind in allen deutschen Schulen halbjährig öffentliche Prüfungen anzustellen. Wenn auch die Prüfungen nicht jedes Mahl mit gleicher Feyerlichkeit angestellt werden können, so sind sie doch desswegen halbjährig zu halten, weil der Zeitraum von einem Jahre zu lange ist, um dadurch die Jugend zum fleissigen Schulbesuche und zum Lernen anzueifern. — § 14 каже: Die Prüfungen veranstaltet an den Hauptschulen der Director, Bei der Prüfung muss nebst den monathlichen Fleissverzeichnissen (N° 1), und Probeschriften der Extrakt über den Fortgang jedes Schülers in den vorgeschriebenen Gegenständen nach dem vorgeschriebenen Formulare (N° 2) von dem Lehrer vorgelegt werden... — § 15. Schuljugend erscheint an diesem für die festlichen Tage in Feyertagskleidung, vorzüglich reinlich gewaschen und gekämmt. — § 16. Bey der Prüfung müssen der Ortsseelsorger und der Ortsschulaufseher von Amtswegen gegenwärtig sein. — § 17. Zu der Prüfung sind bey Hauptschulen von dem Direktor, bey den übrigen von dem Ortsseelsorger mittels des Lehrers oder Gehülfen die angesehensten Personen, Magistratualen, herrschaftliche Beamten, Richter und Geschwornen einzuladen. — § 18. Die Gegenstände, worüber geprüft werden soll, und die Dauer der Prüfung bestimmt die Person, welche den Vorsitz führet. Ordentlich prüfen die Lehrer; doch ist es ansehnlicheren Gästen gestattet, selbst Fragen an die Schüler über das Erlernte zu stellen. Der Beschluss der Prüfung ist mit dem Ablesen der Nahmen solcher Schüler zu machen, welche sich durch Fleiss, Fortgang und Sittsamkeit vor andern ausgezeichnet haben. Щоби вдоволити шкільні власти й на ділі показати, що лаврівська головна школа цілком пристосувалася до нових приписів, о. директор Сидорович відбув по думці наведених висше параграфів перший публичний шкільний іспит, із захованням усеї приписаної урочистости і паради. На те свято він запросив усіх камеральних достойників із гвоздецької префектури і спаської фервальтерії, а також околичну шляхту і сільське духовенство та родичів тих дітей,

¹ о. Юліян Мокрицький ЧСВВ. родився 1782 р.; вмер, як ігумен, у гошівським монастирі, в липні 1869 р. Р. Л.

² о. Іларіон Соханович ЧСВВ. вмер, як парох, у Дрогобичі, 7 IX 1827. Р. Л.

які вчилися в лаврівській школі. По відбутім прилюднім іспиті вислав до циркулярної шкільної дирекції в Самборі слідующий Bericht. Die erste öffentliche Prüfung ist an der hiesigen Hauptschule den 29ten März mit vorgeschriebenen Feyerlichkeit abgehalten worden. Die Kinder haben sich des Beifalles der anwesenden Gäste würdig gemacht. — Die Direction berichtet diess der Wohllöbl. k. k. Kreis-Schul-Direction und sendet die Einladung zur öffentlichen Prüfung sub / den Schul-Extract sub // und Dictando-Bücher sammt den Probschriften sub /// ein. In Beilage sub //// folgt das Verzeichniss der für das Jahr 1817 gekommenen Bücher zur Vidimirung, ob es mit der Rechnung der Kreis-Schul-Direction übereinkomme, um bei der nächsten Gelegenheit das Geld dafür zu überschicken. Den Auftrag vom 23ten Februar l. J. im Rücksicht der neu angestellten Lehrer ad № $\frac{6}{14}$ hat man noch nicht erhalten. Die Lehrer der hiesigen Hauptschule haben die philosophischen und theologischen Studien geendiget, und waren schon an anderen Hauptschulen als Lehrer angestellt, wie es aus dem Schul-Extracte erscheint. Signat. Lawrow am 9ten April 1817. k. k. Schuldirektor Sidorowicz.

В часах директури о. Сидоровича (1817) декани були установлені шкільними повітовими інспекторами (Distrikts-Schul-Aufseher). Першим таким повітовим інспектором на старосамбірський повіт був о. декан Ревакович, парох Старого Самбора. Йому підлягала лаврівська школа. Він звістив її перший раз в 1817 р. і звіт із візитації переслав до єпископської консисторії в Перемишлі. В тім звіті о. Ревакович представив о. директора Сидоровича jako чоловіка, що має на собі певного рода гріхи. Консисторія донесла про це протоігуменови, jako безпосередньому наставникови о. Сидоровича. Останній написав до консисторії свою оборону, котрої бруліон залишився в лаврівських актах. Що закинув о. Ревакович директорови Сидоровичеви в своїм звіті, сього не знаємо. Однак зі змісту оборони о. Сидоровича можемо легко догадатися, які саме заміти поробив йому о. інспектор. Що правда, текст теї оборони в кількох місцях зіпсований, однак не настільки, щоб аж годі було зловити її провідну думку. Сидорович пише: Hochwürdigstes Consistorium! Das am 15ten X^{bris} l. J. durch das Provincialamt erhaltenen Dekret Hochwürdigsten C-m dtto 19 Aug. 1817 № 1668 enthält für Unterzeichneten eine Strafe, denn 1.) Das erwähnte Decret ist auf der Visitation des Hochwohlg. Starosamborer Dechant Rewakowicz gegründet, da aber der Herr Dechant falsche und erdichtete¹ Anzeigen auf das Lehrpersonale der hiesigen Hauptschule angenommen hat, so ist ein Beweis, dass der Hr. Dechant einen Groll wider das Lawrower Kloster nährt, besonders da die gemachten Anzeigen weder der Partheyre noch dem Klostersvorsteher gemeldet wurden. 2. Der seit seiner Jugend untugendhafte ausschweifende und unruhige Mensch Joachim Wyszotrawka, wie es die Provinzialakten bezeugen werden, beneidete Unterzeichneten um der Ursache willen, dass er durch sein tugendhaftes zwölfjähriges im Orden Leben und durch sechsjährige fleissige Erfüllung der Pflichten eines Lehrers..... Gunst und Wohlwollen seiner Vorgesetzten verdient hat, der... Trunkenbold hat auf Unterzeichneten eine Ausschwei-

¹ Пригадую відому з давних часів річ, що духовенство біле і чорне не любилося взаємно і одно другому доскулювало. В часах, про які мова, духовенство біле було більше національно свідоме і тримало з народом, чорний натомість клир був більше полякуючий.

fung erdichtet und dieselbe zum Beweise, dass er schon ohne Gewissensbissen ist, mit falsch angegebenden Zeugen... einigen weltlichen Geistlichen probiren wollen,... die Namen derselben sind dem Unterzeichneten unbekannt... es folgt nur in Beilage sub / das Zeugniß per copiam des Hochwöhl. Johann Tarczanowski Pfarrer von Krasne, welcher da er noch als Cooperator im angränzenden Dorfe Lininka wohnte, Unterzeichneten einigen Mahl besucht hat. Die übrigen Geistlichen geruhe Hochwürdiges Consistorium... Man hat (gehört) dass er den Pfarrer von Krasne Johann Tarczanowski... Zahl des Zeugen gesetzt hat. Der Zeugniß... gesetzt hat... Der Zeugniß... sub / die Nahmen der übrigen erdichtete... zur Abstellung eines gewissenhaften Zeugnißes ex offo zu nöthigen... Das Gutachten des Hr... Dechants wegen der Berauschung ist nur ein Vortheil, denn Unterzeichneter hat an diesem Tage Vor- und Nachmittags durch 4 Stunden in der Schule gearbeitet und als Hebdomadarius musste er allen Ordensobliegenheiten in der Kirche beiwohnen, wie kann also der Hr. Dechant ihn einer Berauschung beschuldigen? Nebst dem Lehramte und der Aufsicht der Unterrichte... dass er Tag und Nacht arbeiten muss... so hat er keine Zeit sich zu berauschen... Nach der Aussage aber des Pr. Elias Saliński war der Prädiger Joachim Wyszotrawka an der Tage der Visitation berauscht, jedoch hat man die Erdichtung eines berauschten Mannes als wahren Anzeige angenommen... und... der Berauschung... 3) Die Frau Przestrzelska wohnt schon vor Ankunft des Unterzeichneten zu Lawrów, und hatte sich wegen der Erziehung ihrer Kinder ein der... gelassen, dass sie also den Dirigirenden gesprochen oder ihn sammt anderen Lehrern eingeladen hat so geschah es an Feyerlichkeiten der Höflichkeit halben, also Unterzeichneter unschuldig angeklagt und des guten Nahmens beraubt ist, so bittet er gehorsamst das Hochwürdigste Consistorium geruhe dem falschen Angeber Wyszotrawka, welcher nicht nur die That zu erdichten sondern noch dazu zwey oder drey weltliche Geistliche als Zeugen falsch angeben sich erfret hat nach dem G... der Frevelthat zu bestrafen... Unterzeichneten aber für unschuldig zu erklären... Тут дописано кілька слів і перечеркнено; між ними можна відчитати слово Rewakowicz. Опісля знову вставлено кільканацять слів і ще раз їх счеркнено; можна однак відчитати: Consistorium geruhe dem falschen Angeber, дальше: Provinzial, fordern, ein anderes Individuum statt Unterzeichneten zu Dirigirenden der hiesigen Hauptschule zu bestimmen. На другій стороні між перечеркненими словами прочитати можна: die tägliche Erfahrung überführt uns von der Wahrheit... ein jeder Lehrer... Freunde und Feinde habe... Sign. Lawrów am 22 X^{ber} 1817. Pr. Narcissus Sidorowicz, Direktor.

Який оборот узяла та немила справа — не знаємо, але з цілою певністю твердимо, що о. Сидорович вийшов уневиннений, бо зістав на дальше в Лаврові директором школи, до своєї смерти, а в сліду ючим 1818 р. о. Ревакович вже не був шкільним інспектором, на його ж місце видавав розпорядки і візитував школи о. Вітошинський. В першій мірі новий шкільний інспектор, о. Вітошинський зі Стрільбич, опісля з Нагуєвич, казав о. Сидоровичеві прислати виказ учительського персоналу лаврівської школи, а також оцінку його пильности у виконуванню обовязків. Се зробив о. Сидорович отсим письмом: Wohllobliche k. k. Schul-Distrikts-Aufsicht! Um der am 14ten May erhaltenen Requisition vom 2ten May l. J. № 66. Genüge zu leisten erstattet

Unterzeichneter den Bericht, dass das Lehrpersonale der hiesigen Hauptschule im Schuljahre 1817 aus dem Dirigirenden Narcissus Sidorowicz, Katecheten Isidor Mechowicz, zwey Lehrern Barnabas Kulmatycki und Julianus Mokrzycki bestand. Diese Lehr-Individuen haben den öffentlichen Unterricht fleissig besorgt und die vorgeschriebenen Gegenstände den 4 Lehrklassen an der hiesigen Hauptschule thätig vorgetragen. Laurov am 21ten May 1818. k. k. Schuldirektor Pr. Sidorowicz.

Інспектор, о. Вітошинський, через часті візитації лаврівської школи, мусів добре пізнати директора о. Сидоровича і педагогічні здібности його самого та підчиненого йому вчительського персоналу, коли в кілька літ пізніше, саме в посліднім році директору і життя о. Сидоровича (1823), віддає йому провід і заступство при публичнім іспиті в Лаврові, що стверджує слідующий документ, писаний особисто о. Вітошинським: Dem dirigirenden Lehrer der Laurower Hauptschule B. O. Geistlichen Narciss Sidorowicz! Es wird Ihr Bericht vom 17 Februar l. J. rücksichtlich der am 27 Februar l. J. an der Laurower Hauptschule abzuhaltenden öffentlichen Prüfung zur Wissenschaft genommen, und Sie werden an mit beordnet die Stelle des Gefertigten zu vertreten, und der Prüfung ordentlich beyzuwohnen, daher haben Sie auch nachträglich über den Erfolg samt Vorlegung der Dortschriften Schulakten den erforderlichen Bericht erstatten. V. Schul-Dstr. Afst. Nahuiowice den 22 Februar 1823. Nik. Witoszyński, Sch. Dst. Aufs.

Від часу заведення головної школи в Лаврові (1789) аж до смерти о. директора Сидоровича (1823), програми навчання, які приписані були ще Фельбігером у своїй суті — через реформу 1805 і 1817 років, мало змінилися, з виїмком малих поправок у деяких предметах, як: У другій класі замість предмету »Lesen«, писано в новіших каталогах: das flüssige Lesen, у третій класі введено в 1823 р. Lateinisches Lesen mit dem Dictando-Schreiben. Зміни, які через реформу зроблено в четвертій класі, до Лаврова не відносилися, бо четвертої класи тоді в цій школі не було. Її впровадили щойно 1855/6 р.

Стан учнів у лаврівській школі під час управи нею о. Наркиса Сидоровича ЧСВВ., від 1814/15-1822/23 шк. р. був такий:

1814/15 шк. р. в елемент. класі було 18 учнів (як: Антін Височанський, Павло Ільницький, Андрій і Сильван Топільницькі, Кость Дубаневич, Дашкевич Іван, Лагодич Іван і інші). В I кл. 22 учні + 1 учениця (Маркила Свирчинська). В II кл.: 15, у III кл.: 8 учнів. Разом 64. В З. К. (90) за II піврік записано, як відзначених, у елемент. класі: 7 учнів; у I кл.: 7 учнів + 1 ученицю; у II кл.: 4 учні, у III кл.: 3-ох учнів (Жукотинський, Созанський Александер і Ковалевський Мих.).

1815/16 шк. р. елементарна класа мала 25 учеників(-ниць): Завалкевич Іван, Підгірський Осип, Уейський Микола, Загірський Андрій, Красницький Александер, Яворський Оніфро, Яворський Петро, Яворський Осип, Копистинський Грицько, Лужецький Петро, Стецкевич Гнат, Ковалевський Казимир, Сохановський Іван, Товарницький Микола, Турянський Андрій, Дубаневичівна Марія, Лазовська Росалія, Лужецький Лев, Перестрільський Винкент, Сохановський Федь, Устияновська Марія, Устияновська Катерина, Яворський Іван, Загачевський Іван. У I кл.: 19 учнів і 2 учениці (Паславська Марія й Свирчинська Маркила). В II кл.: 23 учнів, у III кл.: 9 учнів. У З. К. (92) за II піврік у елемент. класі вписано, як відзначених, 8 учнів (Завалкевич Іван, Підгірський Осип, Уейський Микола й інші) й 2 учениці (Лазовська Росалія й Устияновська Марія). В I кл.: 9 учнів (Височанський Антін, Яреговський Олекса, Ільницький Павло, Мудрак Карло, Перестрільський Людовик і інші) й 2 учениці (Свирчинська Маркила й Паславська Марія). В II кл.: 7 учнів (Гавицький Яків, Левицький Іван, Вислоцький Маркил, Гриневецький Амврос і інші). В III кл. двох учнів (Красницький Іван і Пясецький Василь).

1816/17 шк. р. в елемент. класі вчилися: 27 учнів (Целень Дмитро з Лаврова, Гриневич Андрій з Бистрого, Ітрина Олекса з Бистрого, Шайдич Федір із Бистрого,

Гер Карло з Любачева, Юліян і Михайло Краївські з Полянко, Кульчицький Микола з Туря, Куневич Василь, Левандовський Петро з Лімної, Левандовський Антін з Лімної, Лужецький Лев із Нанови, Парашак Іван із Бистрого, Погорецький Федь з Тершева, Демяновський Макар із Грозьової й інші) й три учениці (Дубаневичівна Марія з Смільної, Лужецька Катерина й Лужецька Марія, обидві з Лютовиськ). В I кл.: 19 учнів і 1 учениця (Паславська Марія), в II кл.: 27 учнів, у III кл.: 25 учнів. У Золотій Книзі (94) за II піврік вписано, як відзначених, у елементарній клясі: 7 учнів (Завалкевич Мих., Перестрільський Винкент, Лопушанський Іван і інші). В I кл.: 5 учнів (Уєйський Микола, Завалкевич Іван і інші). В II кл.: 10 учнів (Мудрак Карло, Лакомицький Карло й інші). В III кл.: 7 учнів (Гавицький Яків, Пясецький Василь, Бихавський Корнило й інші).

1817/18 шк. р. в елемент. клясі вчилися 36 учнів + 4 учениці (Струсівна Леонора й Струсівна Вільгельміна з Лінинки, Кияляновська Катерина з Лаврова й Полянська Катерина з Лаврова). З учнів осьті: Ковальський Іван із Кривки, Лопушанський Василь з Недільної, Сікорський Осип із Боберки, Струсь Маврит із Лінинки, Топільницький Осип із Грозьової, Желеховський Павло з Лаврова, Бабич Іван із Лаврова, Гудз Павло з Плоского, Панько Галькевич з Лаврова, Гриневецький Антін із Смільника, Михайло й Федь Кияляновські з Лаврова (селянські сини), Комарницький Іван із Вижнього Висоцька, Корхут Михайло з Лаврова й інші. В I кл.: 15 учнів + 4 учениці (Дубаневичівна М. з Смільної, Катря й Маріяна Лужецькі з Лютовиськ і Паславська Марія з Галівки). В II кл.: 17 учнів, у III кл.: 23 учні. В Золотій Книзі (96) за II піврік вписано, як відзначених, у елементарній клясі: 7 учнів (Струсь Маврит і інші) й 2 учениці (обидві Струсівні). В I кл.: 4 учнів (Завалкевич Мих., Загачевський Іван і інші) й 1 ученицю (Паславська Марія). В II кл.: 4 учнів (Завалкевич Іван і інші). В III кл.: 4 учнів (Досталь Іван із Тисівця, Мудрак Карло з Волошинової, Полянський Павло з Лаврова й Височанський Антін з Вижнього Висоцька).

1818/19 шк. р. елемент. кляса мала 37 учнів + 3 учениці (Катря Кияляновська з Лаврова, Катря Полянська з Лаврова й Зотеринівна Юлія з Мигової). З учнів були осьті: Іван і Грицько Бабичі з Лаврова, Іван і Ілля Боберські з Лопушанки, Степан Чепіль з Лихнівця, Федь Данилів із Лаврова, Мих. Гриневецький з Соколової Волі, Юліян Гриневецький з Смільника, Мих. Кияляновський з Лаврова, Іван Копистинський з Бука, Микола Королевич із Вицева, Грицько Струк із Великої Нанчільки, Іван Швед із Лаврова й інші. В I кл.: 16 учнів + 4 учениці (Катря й Мар. Лужецькі, Леонора й Вільгельміна Струсівні). В II кл.: 17 учнів, у III кл.: 14 учнів. — У З. К. (98) за II піврік, як відзначених, вписано в елемент. клясі 7 учнів і 1 ученицю (Зотерин Юлія). В I кл.: 4 учнів (Маврит Струсь, Гриневецький Антін, Лопушанський Василь, Целень Дмитро) й дві учениці (обидві Струсівні). В II кл.: 4 учнів, у III кл.: 4 учнів.

1819/20 шк. р. в елемент. клясі вчилися: 47 учнів + 3 учениці (Минчакевичівна Єлисавета з Великої Волосянки, Зодерин Франціска з Мигової й Зозелин Петро-нелла з Самбора). З учнів училися: Аликсієвич Спиридон, Антошник Федь з Головешька, Білінський Федір із Туря, Блажівський Казимир із Блажева, Гут Мих. з Білича, Коваль Василь з Лютовиськ, Маркевич Мартин із Стрілковець, Минчакевич Филимон із Вел. Волосянки, Платок Василь з Галівки, Шеремет Оніфро з Бандрова, Терлецький Михайло з Росок, Терлецькі Іван і Михайло з Терла, Зозель Адальберт із Лінинки й інші. В I кл. було 31 учнів (Боберський Ілля й Іван із Лопушанки, Боберський Вячеслав із Вижнього Висоцька, Чепіль Степан із Михнівця, Жуковський Федір і інші) й 4 учениці (Варвара Боберська з Вижнього Висоцька, Катря Кияляновська й Катря Полянська з Лаврова, Юлія Зодерин із Мигової). В II кл.: 14 учнів (Антін Штурм і інші) й 4 учениці (дві Лужецькі (Катря й Марія) й дві Струсівні (Леонора й Вільгельма)). В III кл.: 17 учнів. У З. К. (100) за II піврік вписано в елемент. клясі 8 учнів (Ридошівський Матій, Пригідський Адам, Милькович Максим, Шеремет Оніфро й інші) й дві учениці (Зодерин Франціска, Минчакевичівна Єлисавета). В I кл.: 5 учнів і 2 учениці (Варвара Боберська й Юлія Зодерин). В II кл.: 3 учні й 2 учениці (обидві Струсівні). В III кл.: 4 учні (Іван і Мих. Завалкевичі й інші).

1820/21 шк. р. елементарна кляса мала 32 учнів і 2 учениці (Шайдицька Франціска й Зодерин Франціска). З учнів осьті: Федір Борис, Яків Брилиньський із Топільниці, Олекс і Панько Гошовські з Явори, Грицько Когут, Лялька Оніфро, Мисів Максим, Макарів Гнат із Смерічки, Долеба Іван із Поляни (к. Доброміля) й б. і. В I кл. вчилися 41 учнів + 4 учениці (Катря Кияляновська, Єлисавета Минчакевич, Катря Полянська й Петронелла Зозелин). У II кл.: 22 учні й 2 учениці (Варв. Боберська й Юлія Зозерин). У III кл.: 13 учнів і 2 учениці (обидві Струсівні).

В З. К. (102) вписано за II піврік в елемент. класі: 4 учнів (Гошовський Олекса, Лялька й інші) й 2 учениці (Шайдицька й Зодерин Франціска); в I кл.: 8 учнів і 2 учениці (Минчакевич Єлисавета й Петронелла Зозелин); у II кл.: 7 учнів (Струсь Маврит, Боберський Винкент, Гриневецький Юліян, Кияновський Михайло й інші) й 2 учениці (Варв. Боберська й Юлія Зодерин); у III кл.: 4 учнів (Завалкевич Мих., Гриневецький Антін, Яворський Іван, Цельнь Дмитро).

1821/22 шк. р. в елемент. класі були: 22 учні й 3 учениці (Минчакевич Марія, Пшигоцька Теодосія й Туфиківна Катря). З учнів осьті: Хомяк Петро, Данилко Гнат, Гірний Микола, Гошовський Панько, Калиновичі Степан, Семен і Павло, Когут Грицько, Королевич Іван, Коростинський Іван, Ковальчик Грицько, Лишкович Станислав, Мальчевський Яків, Полянський Теофіль, Савчак Іван, Склярський Микола, Стояловський Михайло, Синовський Тома, Шайдицький Іван, Швед Іван, Туфик Антін, Матковський Йордан. У I кл.: 34 учні, в II кл.: 29 учнів, у III кл.: 21 учень. — У З. К. (104-105) за II піврік вписано, як відзначених, осьтих учнів у елемент. кл.: Савчака Івана, Коростинського, Когута, Данилка, Хомяка й Гірного; в I кл.: Гошовського Олексу, Бориса Федора, Олинича Івана, Ляльку Оніфра, Мисева Максима, Пирила Івана, Рога Івана й Брилича Олексу; в II кл.: Ридошівського Матія, Милковича Максима, Шеремета Оніфра, Духняка Михайла, Сікорського Іполита, Левицького Гната, Кульматицького Якова й Левицького Федора; в III кл.: Струся Маврита, Боберського Винкента, Минчакевича Мих., Томашпольського Івана, Кривецького Якова й Волошиновського Осипа.

1822/23 шк. р. в елемент. класі вчилися 24 учні й 3 учениці (Пшигоцька Теодосія, Шайдицька Франціска й Туфиківна Катря); в I кл.: 28 учнів і 1 учениця (Шайдицька Франціска); в II кл.: 28; у III кл.: 37 учнів. — У З. К. (106-107) за II піврік у елементарній класі вписано відзначених 9 учнів (Шеремет Мих., Дністрянський Федір і інші), в I кл.: 7 (Савчак Іван, Красницький Микола й інші), в II кл.: 7 (de Гошівський Олекса, Борис Федір, de Комарницький Друть Корнило, Лялька Оніфро, de Дверницький Гонорій і інші).¹

VII

О. директор Н. Сидорович умер у Лаврові яко молодий чоловік, маючи ледви 37 років життя. Що було причиною його смерти в такім молодім віці і на яку недугу помер, сього на жаль ніде не записали і ми не могли з записок нічого більше довідатися. Поховали його в Лаврові, певно при церкві св. Івана Хрестителя, на горі в лісі, де ховають усіх черців, однак гробу того чоловіка, котрий з таким розмахом провадив лаврівську школу, ми не могли відшукати. Честь його памяти!

В 1823 р. на місце помершого о. Н. Сидоровича іменували директором лаврівської головної школи о. Сидора Меховича,² дотеперішнього катехита тої школи, на основі осьього декрету: Die hohe Landesstelle hat mittels Erlasses von 11ten 7^{ber} I. J. Zl: 50506 die Anzeige, dass an der Lawrower Hauptschule nach dem Ableben des dirigirenden Lehrers Narciss Sidorowicz die Direktion dieser Schule Ihren Pater Isidorus Mechowicz übertragen werden sey, zur Wissenschaft genommen und diese Anleitung nach dem Antrage des Schul-Distrikts-Aufsehers und Konsistoriums als zweckmässig genehmigt. Wovon Sie zur Wissenschaft und Darnachachtung verständiget werden.

Nahujowice den 28ten Jänner 1824.

Nikolaus Witoszyński
Schul-Distr. Aufseher mp.

¹ Стан учнів від 1814/15-1822/23 рр. зладив Р. Л. на основі Шкільних актів III-IV, VI, VIII (АЛМ.).

² О. С. Мехович ЧСВВ. походив із села Татарів, у самбірським повіті. Вмер у Добромилі, 31 січня 1838 р., в 57 році життя, як учитель василіянських новиків. — Р. Л.

О. С. Мехович сповняв уряд директора в лаврівській головній школі повних десять літ (1823-1833). З часів його урядування лишилася в АЛМ. велика скількість актів, які наказували вводити нові видання віденських і польських нижок: Die hohe Landesstelle hat mit Dekrete vom 7 März l. J. Zl: 11386 nachstehendes eröffnet: Laut Verordnung der h. Studien-Hof-Kommission vom 3ten v. M. Zl. 807 hat eine neu verfasste Deutsche Sprachlehre für Schüler der ersten und zweiten Klasse der Normal-Haupt- und Trivial-Schulen in den k. k. Staaten die a. h. Genehmigung S^e Majestät erhalten, und ist statt der bisherigen Anleitung, die deutsche Sprache richtig zu sprechen, zu lesen und zu schreiben in den Schulen einzuführen. Крім цієї книжки припоручувано з року на рік нові видання віденського директора нормальної школи, Пейтля: Methodenbuch, що для вчителів у тривіальних школах є конечний: ...dieses verbesserte Schulbuch unter dem Titel Forderungen an Trivial-Schulen ist bereits in Wien im laufenden Jahre 1824 erschienen, wovon ein Exemplar ungebunden 12 x C. M. und gebunden 16 x C. M. kostet.

В році 1825 прийшов подібний розпорядок увести в школі нове видання польської граматики: Początki Gramatyki ięzyka polskiego; Da die zum Gebrauche der Volksschulen mit hohen Studien-Hof-Kommissions Dekrete von 30ten März 1822 bestimmte polnische Grammatik »Początki Gramatyki ięzyka polskiego« in der Pillerischen Buchdruckerey bereits aufgelegt wurde, und sogleich auch schon zu haben ist, so wird die Direktion im Grunde der hohen Gubernial-Verordnung von 6ten N^{ber} w. J. Zl: 63390 und Consistorial Auftrages von 25ten 9^{ber} w. J. Zl: 318 beauftragt, dieses Lesebuch an der Laurower Hauptschule einzuführen.

Nahujowice den 15ten Februar 1825.

Nik. Witoszyński
Schul-Distr. Aufseher m. p.

Між тими всіма актами ми не нашли ні одного, щоб уведено які нові, або й старі, українські книжки.

Того самого року перемиська консисторія повідомляє дирекцію головної школи в Лаврові, що на підставі розпорядку високої губернії, з дня 13. II. 1825 р. ч. 5734, ремунація за науку в лаврівській школі належить тільки іспитованим учителям, а до цієї ремунації не може мати претенсії помічний учитель Blasius Sozański, wenn er sich nicht befleissen wird besser zu verwenden, die Schulstunden ordentlich zu halten, er in Zukunft von der bewilligten Remuneration wird ausgeschlossen werden, weswegen derselbe im Nahmen des Hochwürdigsten Consistorium ermanet wird. Nahujowice den 16ten März 1825. Nik. Witoszyński, Distr. Schul. Aufs. mp.

Наступного (1826) року вчитель Созанський ще дістав ремунацію, але небаром, по її отриманню, дістав другий раз від шкільного надзору, разом з учителем Rev. Нестором Рудницьким, упімнення за Vernachlässigung des Nothwendigen und nicht ordentliche Haltung der Lehrstunden und Vortragung der vorgeschriebenen Lehrgegenstände.¹ Також поручається дирекції пильнувати згаданих учителів у кожній нагоді й на кожній педагогічній нараді, щоби свої обовязки точно виконували. Однак, як із актів виходить, не багато ці упімнення помагали, бо заасигновану губерніяльною владою, з дня 19. XI. 1827, за

¹ B Gest. Prot., I 85 зазначено: als auch des tadelhaften Lebens.

1827 рік, учителеві Созанському ремунарацію, наказує повітовий шк. інспектор, о. Вітошинський, письмом з дня 4 січня 1828 ч. 16, задержати; поручає також увільнити вчителя Созанського Власія при захованню всякої формальности і відсунути його зі школи, асигновані ж владою гроші обернути на книжки й зшитки для бідних учеників, і високої консисторії подати звіт.¹

Слідуючого (1829) шкільного року не видно поправи й поступу в науці в класі учителя Rev. Нестора Рудницького й прийнятого на місце Созанського, Арсенія Чеховича, про що свідчить звіт шкільного повітового інспектора, о. Вітошинського: Aus dem samt Condouitenliste des Lehrpersonals vom Wintercourse l. J. erstatteten Berichte ist es ersichtlich, dass Hr. Lehrer Nestor Rudnicki und Arsenius Czechowicz im verflorenen Kurse weder die Schulstunden ordentlich abgehalten besucht, noch die anvertrauten Lehrgegenstände vorschriftmässig vorgetragen, auch alle Schulschriften während der Prüfung nicht vorgelegt haben, bey der diesfälligen Versäumung, wagten sie sich noch die Aeltern der Kinder zu versichern, das versäumte durch Correpetition nachzuholen und da das Versprechen in Erfüllung nicht gebracht worden ist, so müssten sich die Aeltern bey Auslagen von Hr. Lehrer getäuscht zu seyn fühlen.

Шкільний повітовий інспектор дальше апелює до о. директора, щоби вплинув на підвладних учителів, щоби не допускали до такого стану й щоби його іменем загрозив згаданим учителям, що з цього шкільна влада витягне найдальше йдучі консеквенції. Як закінчилася справа з тими двома вчителями, докладно сказати не можемо, з браку шкільних актів із тих двох (1830, 1831) років, однак зі спису учителів можемо ствердити, що або їх звільнено, або перенесено куди інде, бо в лаврівській школі вони вже не вчили.²

В 1829 р. шкільний інспектор, о. Вітошинський, повідомив о. директора Меховича, письмом з дня 26 липня до ч. 53, що при кінці вересня звітує тамошню парохію єпископ І. Снігурський, а при тій нагоді також (дня 1 жовтня) і тамошню головну школу. Тому просить о. декан, щоби всі шкільні акти були в найбільшій порядку, а саме: 1. Schulekstrakt samt Condouitenliste des Lehrpersonales, 2. Stundenvertheilung, 3. Sammlungskataloge, Prüfungs-Ekstrakte und Fleisskataloge, 4. Abtheilungen vom Monathe 7^{ber} l. J., 5. Probeschriften der 3. Abtheilungen vom Monathe 7^{ber}, 6. Diktandobücher, Schriftliche Aufsätze, 7. Ruthenische Probeschriften, 8. Verzeichniss der vertheilten gratis Bücher, 9. Das Inwentarium der Geräthschaften, 10. Das Gestions-Protokoll, 11. Das Protokoll der Schulverordnungen, 12. Den Ausweis der unbemittelten Schüler, welche das Kloster mit Kost und Wohnung im Jahre 1827, 1828, 1829, mit Genehmigung des Endesgefertigten gratis versorgen hat. Nahujuwice den 26ten 7^{ber} 1829. Nik. Witoszyński, Schul. Distr. Aufseher.

Це письмо о. інспектор післав післанцем (на коні) з Нагуєвич до Лаврова 26 вересня. На коверті дописав: dringend — der Bote hat die Vergütung vom Lawrower Kloster zu fordern. На тій самій коверті дописав о. директор, Мехович: Empfangen den 28ten 7^{ber} 1829. Отже післанець із Нагуєвич до Лаврова їхав на коні два дні.

¹ АЛМ. Шкільні акти IX-X.

² АЛМ. Einladung z 1832 р., Verzeichniss z 1832 р. і дальші, в котрих згаданих учителів не поміщено.

За часів о. Меховича прийшов із губернії розпорядок у справі нагород пильности для відличних учеників такого змісту, що тривіальні і головні школи, як і дівочі, котрі удержуються з приватних фондів, не мають права жадати грошей з державної каси, але з локальних або приватних фондів. Із того приводу уряд назначує висоту грошей на ті нагороди. Для 4 клясових головних шкіл 36 f. W. W.; для трикласових шкіл 30 f. W. W.; для тривіальних шкіл 20 fl. W. W.¹ На нагороди пильности давали: гарно оправлені катехизми, великі й малі, польські й німецькі, німецькі оповідання, шкільні книжки, katechetische Gesänge, всі припоручені єпископською консисторією. З того часу подибуємо кілька розпорядків, так із високої губернії, як і з віденської надвornoї комісії в справі вимог учнів, що вступають на підставі свідоцтв без іспиту до гімназії. Ті обіжники домагаються строгої класифікації тих учнів, особливо треба піднести вимоги з німецької мови. Тодішні гімназійні вчителі жалуються на щораз менші відомости у шкільної молоді, яка приходить з народних шкіл до гімназії. Вони жадають щораз острішої класифікації й радять не пускати до гімназії неприготованої молоді². В тих часах поляки незвичайно дбали про розвій своєї мови. Уліпшували свої шкільні підручники і старалися про те, щоб уряд припоручував їх до своїх і наших шкіл. Нераз вони напірали сильно на уряд, щоби впливав на наші консисторії для припоручування польських шкільних книжок по українських школах. В 1825 р. шкільний інспектор, о. декан Вітошинський, пише до о. директора Меховича в справі польської мови слідуєче письмо: N° 20. Die Schuldirektion hat alsogleich binnen zwey Tagen anzuzeigen, was wegen Einführung der neuen pohlischen Sprachlehre an der Lawrower Hauptschule in Folge Consistorialverordnung vom 25. 9^{ber} v. J. Zl: 318 geschehen sey? und dieser Anzeige ein Schema der Vertheilung der Unterrichtsstunden an der gedachten Hauptschule, wie sie bisher bestanden hat, mit Bemerkung der durch Einführung des pohlischen Sprachunterrichts, darum nothwendig gewordenen Abänderungen, mit Angabe der Gründe dieser letzteren, um so eher anher vorzulegen, als das Hochwohlgeb. Consistorium dessen zur Erledigung des diesfälligen hohen Gubernial-Auftrages vom 25ten X^{ber} v. J. Z: 73678 baldigst benöthiget. Nahu-iowice 28 Februar 1825. Nik. Witoszyński. Як давніше, так і за часів директури о. Меховича, шкільна влада, виконуючи закон, зладжений по приписам Фельбігера, а саме, щоби кождий учитель мав іспит, через своїх інспекторів, раз устно, то знову письменно, жадала від учителів приписання до навчання іспитів. В лаврівських шкільних актах залишився як раз із часів о. Меховича документ, котрим тойже о. Мехович відповідав шкільному інспекторови, коли саме підвладний йому персонал буде складати педагогічний іспит. Auf den unteren 17ten 8^{ber} l. J. des Hochwürdigen Schul-Distrikts Aufsehers mündlichen Auftrag, vermög dessen diejenigen Lehrindividuen, welche mit dem Zeugnisse über die abgelegte Pädagogik nicht versehen sind aufgefordert werden, in welchen Frist besinnen sie sich über diesen Gegenstand geprüft zu werden erstatten folgende Erklärung, dass sie gleich nach geendigten

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

Ostern-Feyertagen bevorstehenden Prüfung zu vollziehen willens sind. Lawrów den 17ten 8^{ber} 1827. Pr. Isidorus Mechowicz.

В 1828 р. о. Мехович одержав від повітового шкільного інспектора обіжник, щоби до головної школи в Лаврові не приймати дівчат висше 12 літ життя разом із хлопцями. Колиж зайде така потреба, тоді в кождім поодинокім случаю слід звертатися по диспензу до єпископського ординаріату в Перемишлі¹.

Якто в часах директоруи о. Меховича сама шкільна влада не виплачувала на час лаврівським ченцям-учителям обіцяної ремунації, про це свідчить документ, у якому вчителі здобулися на відвагу і вислали збірне письмо до своєї духовної влади в Перемишлі: Hochwürdigstes Ritt. gr. Cathol. Consistorium! Das unterzeichnete Lehrpersonale hat im verflossenen Schuljahre 1830. an der Lauower Hauptschule den öffentlichen Unterricht ertheilet. Es wendet sich daher mit der unterthänigsten Bitte an das Hochwürdigste Consistorium, dass Hochdasselbe die Anweisung der für die Basilianer Ordens Lehr-Individuen als unbesoldete Lehrer gnädigst bewilligten Remuneration bei der hohen Landesstelle zu bewirken geruhe. Lawrów am 15 July 1830. Pr. Isidor Mechowicz Schuldirektor. Pr. Barnaba Kulmatycki Katechet. Fr. Onysyphor Pazierski Lehrer. Nestor Rudnicki Lehrer. Metrophan Kluczenko Lehrer.² В недовгим часі уряд відмовив цеї мізерної заповоги світським учителям, які вчили в лаврівській школі, що бачимо зі слідууючого письма: N. 49. Da die Remuneration für den ertheilten Schulunterricht nur den Basilianer-Ordens Lehr-Individuen zu Theil werden kann, sohin kann der weltliche Lehrer Nestor Rudnicki auf die Remuneration pro 1830 keinen Anspruch haben, es wird demnach die Bitte wegen Auswirkung der diesfälligen Remuneration mit der Weisung zurückgestellt, dieselbe nur Basilianer-Ordens wirklichen Lehrern unterfertigen zu dürfen. Nahujowice 22/7, 830. N. Witoszyński. S. D. Auf.³

Майже по десятилітній управі лаврівською головною школою вчувся о. Мехович перемучений, так що сильно підулав на здоровлю і хотів зректися дуректури. А що в 1831 р. помер шкільний інспектор о. Вітошинський, о. Мехович вів ще якийсь час шкільні діла до назначення нового шкільного інспектора, що ним став о. Гр. Кущикевич. Новий інспектор звіитував школу в місяці травні 1833 р. і розділив деякі предмети, що їх учив о. Мехович, поміж других учителів. О. директорові Меховичеві лишив тільки загальний нагляд над школою з просьбою, щоб її дальше піддержував своїм авторитетом і досвідом.

По закінченім шкільнім році 1832/33 о. Мехович переселився до добромильського монастиря, де жив ще пять літ і помер, як учитель новиків, дня 31 січня 1838 р., маючи 57 літ.

Під час управи лаврівською школою директора о. Сидора Меховича (1823/24-1832/33) вчили в ній, як катехити: о. Іларіон Соханович ЧСВВ. (1823/24), о. Варнава Кульматицький ЧСВВ. (1824/25-1830/31), о. Омелян Крайківський (II піврік шк. 1830/31 р.), опісля знову о. Варнава Кульматицький (1831/32-1832/33). Вчителювали: о. Варнава Кульматицький (1823/24), чернець Власій Созанський (1823/24-1826/27), чернець Юстин Лазечко (1823/24-1824/25), чернець Серафим Терлецький (1823/24), п. Павло Полянський, помічний учитель (1823/24), чернець Теофан Скільський⁴

¹ АЛМ. Шк. акти IX-X.

² Ibidem. ³ Ibidem.

⁴ Лаврівський чернець Теофан Федір Скільський вмер, як василіянський богослов, у самбірській лічниці, 6 червня 1829, в 24 р. Р. Л.

(1824/25-1825/26), чернець Аполінар Кукура (1824/25-1825/26), помічний учитель п. Ісаак Мудрак (1824/25), чернець Онисифор Пазерський (1825/26-1832/33), чернець Гедеон Сичевський¹ (1825/26-1826/27), пом. учитель Олекса Пласкач (1825/26-1826/27), чернець Нестор Микола Рудницький, студент філософії (1826/27-1830/31), чернець і учень філософії Атанас Анастас Борис² (1826/27-1828/29), чернець Галактіон Прокопович³ (1826/27-1831/32), чернець Арсен Чехович (1827/28-1828/29), пом. учитель Яків Іван Кульматицький (1827/28-1830/31), чернець Демян Данило Ліщинський (1828/29), чернець Митрофан Ключенко⁴ (1829/30-1832/33), чернець і учень філософії Антін Тилшак (1829/30), чернець Вінкент Михайлович (1829/30), чернець і учень філософії Теофан Білецький⁵ (1830/31), чернець Демян Сенківський⁶ (1830/31), чернець Терент Бубес⁷ (1830/31-1831/32), чернець Авксент Винницький (1831/32-1832/33), клирик Іоаникій Манявський⁸ (1832/33) і помічний учитель Михайло Завалкевич, що його власти на кілька років приділили до лаврівської головної школи, як учителя з Великої Лінини, де не було шкільного будинку й діти з В. Лінини ходили до лаврівської школи.

Цікаві ті часи ілюструє цей документ: № О. Przewiełebny Dziekański Urzędzie Starosamborski! Niżej podpisany donosi Przewiełebn. Dziekańskiemu Urzędowi, że WWJ. Pan Ferwalter Ruciński w Spasie, dał się skłonić do użycia surowych środków na upartych rodziców, zbraniających się swoje dzieci do szkoły posyłać i takie użycie przymuszających środków sprawiło pomyślny skutek, gdyż do dnia 29 lutego br. zgromadziło się chłopców 18, lecz nie do Leninskiej szkoły ale do Ławrowa, a to z przyczyny niedostatku lokalności na szkole, wprawdzie dla majątniejszych ludzi może być dogodna szkoła w Ławrowie, lecz dla ubogich nadto i podpisany bardzo wątpi, by i ci, którzy swoje dzieci do Ławrowa pooddawali w krótkim czasie nie powracali się, bo zdaie się, że tylko dla tego to zrobili, aby się rodzice od aresztu uwolnili. Gdy iednak to się zrobiło, lubo i chałupa licha w Leninie na szkole iest naięta, więc podpisany temu nie iest przeciwny, lubo przepisy szkolne iako też Gubernialne Rozporządzenia temu postępowi sprzeciwiała się, to tylko uważam za rzecz potrzebną by Przewiełebny Urząd Dziekański swoją powagą klasztor Ławrowski rekwirować raczyli, by nowoprzybyłym i od Imci X. Dyrektora przyjętym uczniom dla nauki osobna stancja wyznaczona była i Pan Zawalkiewicz, iako prawnie w Leninie przyznaczony nauczyciel dawał im lekcyje w ruskim i polskim ięzyku gdyż zdaie się rzeczą nie podobną, żeby teraz przybyli uczniowie mogli być mieszane pomiędzy tych, którzy iuż pół roku może, lekcyje w Ławrowie pobierali, bo abo iedni, abo drudzy żadnego pożytku nie mieli by. Powtórę, by Przewiełebny Urząd dziekański łaskawie raczyli rekwirować Urząd Cykularny, by tenże dał pomoc do przymusu ludzi do wywiezienia drzewa na szkole w Leninie, gdyż iak mi pan Ferwalter powiadał, że ma wolność wydania drzewa potrzebnego na szkole, lecz bez przymusu wywiezienia bez Woyskowej Assystencyi nie ma środków, na które dotychczas oczekuje. Lenina Wielka dnia 1 marca 1840. E. Łużecki paroch. На це письмо відповідає о. дир. Наркис Проскурницький, що школярі з Лінини можуть учитися по науці дітей у лаврівській школі від 10-11 год. рано і від 4-5 пополудні, але о. Проскурницький не хоче мати в себе заступником учителя Завалкевича, однак цьому противний був Distrikts-Schul-Aufseher і таки Завалкевича зоставив на кілька літ у лаврівській школі.⁹

¹ Пізніше Гедеон Сичевський ЧСВВ. був добромильським ігуменом (від 1846 р.) і вмер, як тамошній ігумен, 8 липня 1863 р. Р.-Л.

² бр. Атанас Борис умер 14. I. 1873 в Краснопуці, в 75 р. Р. Л.

³ бр. Галактіон Прокопович умер, як прокуратор, у Зеленій коло Бучача, 31. VIII. 1861 р. Р. Л.

⁴ Митрофан Ключенко походив із Отинії к. Станиславова. Р. Л.

⁵ о. Т. Білецький ЧСВВ. родився в Завадці к. Стрия. 1841/42 шк р. був директором у лаврівській школі, опісля був директором у школі ОО. Василян у Дрогобичі. Вмер, як директор, у бучацькій головній школі, 17. VIII. 1860, в 52 р. Р. Л.

⁶ Д. Сенківський ЧСВВ. походив із села Урмані, в бережанським повіті. Р. Л.

⁷ о. Т. Бубес ЧСВВ. вмер, як консультор і ігумен, у Львові, 23. III. 1866, в 63 р. Р. Л.

⁸ о. Й. Манявський ЧСВВ. родився 1809 в Бахові, в перемиським повіті, постригся 1831, священником 1836; визначився як проповідник. Умер у гошівським монастирі, 26. IV. 1883 р. Р. Л. — Спис учителів у лаврівській школі в часах о. С. Меховича ЧСВВ. зладив Р. Лукань ЧСВВ., на основі Шк. актів I-II, V, VII (АЛМ.).

⁹ Михайло Завалкевич, родом із Ясениці замкової, турчанського повіту, скінчив лаврівську головну школу і тримісячний педагогічний курс при головній

З часів директури о. Меховича лишилося одне друкване шкільне свідоцтво в німецькій мові, виставлене на імя ученика Якова Кульматицького, з печаткою лаврівської школи, приложеною на оплатку, з підписом о. Меховича і вчителя Сохановича. Видно, що названий ученик цього свідоцтва, виданого йому 16 липня 1823 р., для якихсь причин не підняв і тому, здається нам, цей документ до нас дійшов. Чи в тім році (1823) по раз перший появилися друквані в лаврівській школі свідоцтва, а перед тим видавали, якщо сього заходила потреба, писані, не знаємо. Скажемо тільки, що тоді свідоцтва видавали ученикам при відході зі школи, по її укінченню, для практичних потреб. Свідоцтво це різниться від формуляра свідоцтв, поміщеного в книжці шкільних законів *Politische Verfassung der deut. Schulen* з 1817 р. кількома рубриками.¹

VIII

Від часу заложення школи в Лаврові (1788) до 1817 р., коли то появився розширений шкільний закон: *»Politische Verfassung der deutschen Schulen in der k. k. Erbstaaten«*, петроградний у методі навчання та в обмеженні наукового матеріалу — лаврівську школу візитувала циркулярна шкільна самбірська дирекція, або принагідно єпископська перемиська консисторія. З тими двома інстанціями лаврівська школа мала звязь, від них відбирала всякі урядові звідомлення й розпорядки і їм повинувалася й предкладала всякі звіти.

В лаврівських шкільних актах знаходяться згадки, що дня 27 вересня 1816 р. візитував школу директор шкільної округи в Самборі, Кабат.² Переглянув він усі акти й протоколи, на котрих лишив свій підпис, і повідомив дирекцію школи, що в короткім часі високої власті заіменують деканів шкільними інспекторами, і їм будуть підлягати всі школи в деканаті. Відїхавши, в недовгім часі цей п. Кабат прислав до Лаврова обіжник,³ котрим циркулярна шкільна влада як раз повідомляє про устанавлення *Distriktsschulaufseherat'iv* і *Distriktsschulaufseher'iv*. Обіжник цей прийшов при кінці листопада, без означення, хто буде тим шкільним інспектором на старосамбірський деканат, бо особа, вибрана на інспекторський уряд, залежала від консистора, а затвердження від високої губернії. Обидві власті мусіли порозумітися, хоч закон передбачував, що на уряд повітового шкільного інспектора мають бути призначені декани; однак міг зайти випадок, що не кождий декан з різних причин міг надаватися на інспектора і тому в кождім поодинокім случаю мусіло бути обопільне порозуміння. Бували випадки, як що декан не надавався на інспектора, інспектором іменовували вісе-декана, як це по кількох роках мало місце в Старосамбірщині.

Першим старосамбірським повітовим шкільним інспектором зістав заіменований як раз старосамбірський декан о. Автоном Ревакович. Перемиська консисторія поставила його кандидатуру високій губернії до затвердження, здається з новим роком (1817), а губернія затвердила йо-

школі в Лаврові і став учителем в Лінії Великій, де довгі роки вчителював. Однак як українець по українськи добре не вмів, бо тоді в лаврівській школі по українськи не вчили, лише по німецьки і по польськи.

¹ Свідоцтво Я. Кульматицького з 1823 р., як одне з найстарших, яке заховалось в актах, з підписом о. Меховича, містимо при кінці праці в Додатках.

² АЛМ. Verordn. und Curren. I 37.

³ АЛМ. Gest. Prot. 36.

го щойно 3 квітня, про що повідомила консисторію, консисторія ж повідомила підчинене собі духовенство аж дня 28 квітня 1817 р., що бачимо з наступної консисторської куренди до дирекції лаврівської школи: Ad Nr. 230. Kurrenda в dekanat starosamborski. Stosownie до przepisów Polityczney Ustawy Szkolney, powierzyliśmy Urząd powiatowego Szkół Dozorcy w Dekanacie Starosamborskim Przewielebnemu Imci Xsiedzu Rewakowiczowi Dziekanowi Starosamborskiemu, które postanowienie nasze uchwałą Wysokich Rządów Krajowych z dnia 3 bm. do l.: 16050 zatwierdzone zostało. Zawiadamiając o tem Duchowieństwo dekanatu starosamborskiego nakazujemy, aby każdy Duszstarownik winne postawionemu Szkół Dozorcy uszanowanie i posłuszeństwo okazywał. W Przemysłu, dnia 28 kwietnia 1817 roku. Fedynkiewicz v. g. i off. Mogilnicki.

О. А. Ревакович не був довше повітовим шкільним інспектором, як півтора року. Ми його вже трохи знаємо зі скарги на директора лаврівської школи, о. Сидоровича, до перемиської консисторії, з чого о. Сидорович вийшов оборонною рукою. О. Ревакович,¹ здається, був чоловіком строгим, що можемо ствердити по способі стилізування до підчиненого собі духовенства обіжників. Ось кілька прикладів, які лишилися в лаврівському архіві.²

N. 64. z dnia 5 grudnia 1817. Donosi Jaśnie Wielmożny Kosystorz, że Najiaśniejszy Monarcha raczył pozwolić aby w kazdey główney Szkole Niemieckiej po dwóch, a w główney Wzorowej Szkole 6 pomocników Nauczycielskich z rocznym wsparciem adjutum 120 f. wynoszącym z tym obowiązkiem ustanowiono, aby (na) każde zawołanie do obietca Mieysca Nauczyciela w Szkołach Parafialnych z roczną pensją 250 f. natchmiasz gotowemi byli. Nowy ten dowód pieczołowitości Najiaśniejszego Monarchy o wzrost Szkół gminnych Wysokie Gubernium pod 10 Listopada 1817 r. N. 59505 JW. Konsystorzowi z tym dodatkiem oznaymiło, że Kompetenci o takowe mieysca proźby swoje do Dyrekcyi owey Szkoły Główney w której sobie umieszczonemi bydź życzą do ostatniego Grudnia 1817 podawać mają. Ogłasza się z dodatkiem, aby WW. Duszstarownicy zywali i zachęcali tych, którzy z dobrym postępkiem Szkoły Niemieckie ukączyli y języka niemieckiego wiadomość mają, aby swe proźby podawali o wzmiankowane mieysca do Dyrekcyi Szkoły Główney Lawrowskiej nie tylko w tem, lecz w każdym roku. Sign. 5 luni 1817. Rewakowicz.³

Другий обіжник о. Реваковича: Ex offio. Publikują się Kurrendy a) Wakans Rogużno b) Prothokol 1szy Konsystorskiego do użycia wiadomości y podpisu, lecz iak nayprędzey przeczytać. Nayscisley zaleca się, otdąd półroczne Tabelle indywidualne Szkół tyczące się podług zwyczaju, niemniej półroczne Extrakty Egzaminów podług formularzow następujących na drugiej Stronie (by) tutaj nieuchybnie podawali. Z adnotacyami в prowadzoney Nauki dla Młodzieży w dni Niedzielne mieswaney w Szkole, tu wyłożą przez wiele godzin? czy razem chłopcom z dziewczętami, lub może jedney Niedzieli dziewczętom, a drugiey chłopcom etc. tylko banalukow nie pisać.⁴ — Третій обіжник о. Реваковича: Doświadczenie nauczyło, że Wielebni lchMości Parochowie niektorzy в року 1818 в tabellach nietrzymając się dekretu Tabell o stanie Szkoły Parafialney przypisaney а stąd pod 8 Lipca 1818 publikowaney, a) niektóre rubryki opuszczali lub mniej potrzebne wymyślone dodali. b) Liczbę dzieci zdolnych nieobrachowawszy z metryk należycie, arbitralnie powkładali а przez to dokładności należytey nie osiąga się. c) Ile z tabel przypisanych dociec trudno pomnożenie lub zmniejszenie nauki Szkolney, przeto в Tabellach zaraz по rubryce Dzieci do Szkoły chodzące ма się dodawać rubryki podług załączonego formularza. d) Gdy Tabelli roczne о stanie Szkoły nieochybnie dnia 15. 8bris z całej Diecezji przez Dziekanów suma-

¹ о. Автоном Ревакович, род. 1769; священником зістав 1794 р. Довгі роки був парохом у Старім Коблі й старосамбірським деканом. У 1840-х роках був парохом у Самборі. — Р. Л.

² Пор. Іван Филипчак. З історії шкільництва на західній Бойківщині. «Літопис Бойківщини» I. Самбір 1931. 52.

³ АЛМ. Prot. der Schulverordn. und Currenden.

⁴ АЛМ. Шк. акти, Schulverordn. und Currenden 27.

rycznie Jaśnie Wielmożnemu Konsystorzowi muszą być złożone, zaleca się surowo, aby takowe tutaj corocznie na dzień pierwszy 8^{bris} od każdego były nieuchybnie złożone. Urząd tutejszy jest umocowany po terminie do pozostałych wysłać posłańca kary, y niedbalstwo podług tutaj J. W. Konsystorskiego pod N. 141. dnia 31 Maia br. zalecenia, dla animadversii donieść. Spóźnienie bowiem sprawie niepotrzebne justyfikacji lub tyteyszemu, lub J. W. Konsystorza urzędowi.¹

По рубашній стилізації обіжників о. Реваковича й по знаній нам афері з директором о. Сидоровичем бачимо, що він не дуже то надавався на таке відповідальне становище, як становище шкільного повітового інспектора. Правдоподібно, шкільні власти мусіли йому за уряд подякувати, коли вже розпорядком перемиської гр.-кат. консисторії, з дня 20 березня 1819 N. 81, заіменовано старосамбірським шкільним інспектором о. Николая Вітошинського, старосамбірського віце-декана й пароха в Буковій, опісля в Нагуєвичах, що потвердила світська шкільна влада й повідомила дирекцію лаврівської головної школи розпорядком з дня 21 квітня 1819 N. 63.²

В короткім часі по своїй номінації о. декан Вітошинський звітував лаврівську головну школу, про що доніс до консисторії, звідки зараз дня 26 травня 1819, до директора о. Сидоровича в Лаврові прийшло з консисторії ось те урядове звідомлення: Vom Przemysler gr. kath. Consistorio. N. 142. Nachdem zur hierortigen Kenntnis gelangt ist, dass der Schulunterricht an der Lauower Hauptschule in mancher Rücksicht mangelhaft sey, so wird dem Schul-Distrikts-Aufseher aufgetragen pflichtmäßige Visitation dieser Schule ohne Aufschub vorzunehmen, und während derselbe durch genaue Prüfung der Schuljugend aus allen Lehrgegenständen, sich eine gründliche Uiberzeugung, über die Fortschritte derselben, über die Behandlungsart der Kinder, und über den Fleiss und Tauglichkeit der Lehrer zu verschaffen, und unter Vorlegung des Visitationsaktes einen umständlichen Bericht anher zu erstatten. Uibrigens gewärtiget man, dass der Schul-Distrikts-Aufseher der mit Ende des Sommerkurses abzuhaltenden Prüfung persönlich beywohnen werde. Przemysł am 26ten May 1819. Ioannes Eppus. Mogilnicki.³

Таке загальне справоздання дістала перший раз лаврівська головна школа від своєї влади. Як у протоколі занотовано, о. директор Сидорович відчитав це в найблизших днях на вчительській конференції (педагогічній раді), але, чи ті »manche Rücksichte« зрозумілі були вчительському зборові й в яким напрямі належалоби більше попрацювати, цього справоздання не говорить. Може бути, що о. декан по відбутій візитації, як »компетентна« й »опитна« в дидактиці особа, пояснив це, бо повітовий шкільний інспектор висказав учителям і дирекції свій погляд, у котрих предметах наука не допомагає й яких метод належалоб ужити, щоби цілу науку повести відповідним шляхом по тодішних приписах, які о. декан вчитав у »Politische Schulverfassung«, »Allgemeine Schulordnung« та інших »Methodenbuch'ах«.

В наступнім 1820 р., як видно з лаврівських шкільних актів,⁴ прийшов до дирекції повізитаційний наказ-запит такого змісту: Hat der Dirigender dem Lehrpersonale anbefohlen: a) die Äusserungen zu geben, warum es bei der Schulvisitation nach geendigten Winterkurse das Verzeich-

¹ Ibidem 35-36.

² АЛМ. Gest. Prot. I 44-45.

³ АЛМ. Шк. акти IX-X.

⁴ АЛМ. Gest. Prot. I 59.

niss der Lehrgegenständen in wie weit darin gekommen ist nicht vorgelegt hat b) dem Lehrer Kulmatycki ob er die rein abbeschriebenen Dictando-Bücher für den Winterkurs 1820 oder Makulatorien abgegeben hat c) dem Lehrer Mokrzycki, warum er die Stunden verabsäumt d) allen Lehrern dass sie Verzeichniss der Lehrgegenstände in wie weit darin gekommen sind am 1ten 7^{ber} abzugeben haben. З повисшого бачимо, що діяльність тодішніх Дистрикту-Шул-Ауфсеһер'ів лежала в тім, що вони обов'язково звізитували два рази до року припоручені собі школи й то підчас офіційних іспитів, за що побирали досить значну, як на ті часи, ремунацію, початково 3, а пізніше по 4 ф., і складали свої звіти консисторській і циркулярній шкільній владі. Звіти ці одна й друга влада переповідала й назад дирекції в даній школі відсилала. Досить обширна їхня переписка, яка в лаврівськiм монастирі між актами збереглася, основана на тодішнім шабльоновім німецькiм бюрократизмі. З року на рік інспектори запитували, чи шкільні акти в порядку, чи циркуляри переписано в протоколи, які книжки знаходяться в учительській бібліотеці, чи ведеться каталог книжок для бідних учеників. Крім того засипувано дирекцію численними обіжниками, в яких протеговано нові видання німецьких книжечок, захвалюючи кожду книжечку, припоручену з розказу цісаря, а що найменше з розказу надзірної шкільної комісії й т. і. Дуже часто припоручано нові польські граматики, лише української ніодної книжки ніхто не припоручив, крім »Повинностей по́дданы́х ку своему Монарськ«, з котрої вчилися будучі »Тирольці Сходу...«

Знайшовся й обіжник, що вчитель підчас науки не може лишити дітей без опіки й не повинен тоді ходити до суду, ні до церковної послуги...¹ Видано також і такий цікавий обіжник: Як що вчитель побачить у дітей в школі іншим друком писану книжку, повинен запитати, звідки дитина її має, відобрати ту книжку й повідомити про це місцевого шкільного інспектора.² Цей обіжник основано на ідеї Фельбігера, що перший у своїх законах і розпорядках висказав погляд, що всі діти в усіх народних школах повинні мати однакові книжки, щоби вся дівтора в цілій державі переймалась однаковими поглядами на світ і навчилась сповняти такі обов'язки, яких держава собі бажає. Прислали також цікавий обіжник із високої губернії дня 10 вересня 1817 р. до ч. 40783, котрий повторила перемиська гр. к. єпископська консисторія дня 26 грудня 1817 до ч. 101, за підписом Фединкевича й Ів. Могильницького, що лише ті учителі в народних школах вільні будуть від військової служби, що установлені на підставі правильно виданих декретів від високих шкільних властей. Від часу до часу прислали з Відня конкурси на написання методично улiпшених шкільних книжок, як до науки геометрії, до природничих наук і т. і., але такий обіжник приходив звичайно мало що скорше, як назначений був річинець до написання якоїсь книжки. Це була звичайна формальність, бо книжка давно була уложена, чи написана в Відні якимсь німецьким Пайтлем.

Як знаємо, рік 1817 був переломовим і зворотним роком у розвитку освіти й закладанні шкіл в австрійській державі. Віденський конгрес запевнив австрійській державі спокій на довшу мету. Державні чинники взялися за реорганізацію шкіл у дусі Метерніха, котрий дусив усякі віль-

¹ АЛМ. Schul-Verordn. 9.

² АЛМ. Prot. Verord. und Currenden.

нодумні гадки й обкροював значно обсяг навчання в усіх школах,¹ але все таки від р. 1817 до 1822 заложено в нашім краю споре число триві-яльних і парохіяльних шкіл, які були першими розсадниками освіти по 500-літній неволі нашого народу. Однак по році 1822 розгін до закладання цих шкіл устав. Де-не-де появилась невеличка тривіялка, а в 1827 році, дня 21 травня до ч. 23201, прийшов до лаврівської головної школи з високої губернії цікавий обіжник, щоби до школи приймати самих талановитих і спосібних дітей. Таких належить вишукувати й дбати про це, щоб їх була більшість у кожній класі.

Стан учнів у лаврівській головній школі підчас управи нею директора о. Сидора Меховича ЧСВВ., від 1823/24-1832/33 шк. р., був такий:²

1823/24 шк. р. в елементарній класі вчилися: 30 учнів і 1 учениця (Маркіяна Туфигівна з Репеди); з учнів: Бомболевич Гнат із Ясениці, Баран Мих., Целень Гавриїл з Лаврова, Дембицький Антін із Спаса, Головецький Антін із Ялового, Левицький Василь з Завозу (в Сянїччині), Ляйнер Доминик із Лїмної, Вицївський Данило з Вицева й б. і. В I кл.: 24 учні й 1 учениця (Катря Туфигівна), в II кл.: 27, у III кл.: 22 учні. — В З. К. (108-109) за II піврік, як відзначених і нагороджених, записано в елем. класі: 8 учнів (Дзбанський Любин, Пилип Осип, Бомболевич Гнат, Полянський Василь і інші), в I кл.: 9 учнів (Вишотравка Щасний, Шеремет Мих., Дністрянський Федір і інші), в II кл.: 6 (Савчак Іван, Плоскач Олекса, Когут Грицько й інші), в III кл.: 5 учнів (Милкович Олекса, Гошовський Олександр, Борсевич Василь і інші).

1824/25 шк. р. в елем. класі: 22 учні й 1 учениця (Марія Борковська); з учнів: Чичолович Микола, Добрянський Микола, Камінський Казимир, Ковальський Грицько, Кривецький Павло, Лозинський Семен, Микитевич Лука, Ростоцький Плятон і інші. В I кл.: 19 учнів і 2 учениці (Маркіяна й Осипа Борковські), в II кл.: 21, у III кл.: 23 учні. — В З. К. (110-111) за II піврік в елем. класі вписано 6 учнів (Терлецький Іван, Макаровський Яків, Камінський Казимир і інші), в I кл.: 3 учнів (Тершовський Лука, Дзбанський Любин і Краєвський Феликс), у II кл.: 4 учні (Шеремет Мих., Височанський Іван, Дністрянський Федір і Дубицький Антін), у III кл.: також 4 (Коростинський Іван і інші).

1825/26 шк. р. в елем. класі: 15, у I кл.: 22, в II кл.: 16, у III кл.: 18 учнів. — У З. К. (112-113) за II піврік вписано в елем. класі: 7 учнів (Підгірський Франциск, Гашич Антін, Чичолович Омелян і інші), в I кл.: 7 (Сікорський Венедикт, Терлецький Іван, Манько Дмитро, Дзбанський Гнат і інші), в II кл.: 2: Дзбанського Любина й Грицька Струка, в III кл. також 2: Михайла Шеремета й Юрка Ковальчика.

1826/27 в елем. класі 14 учнів: Кіляновський Іван, Комар Лука, Козакевич Осип, Кузик Іван, Лісковацький Андрій, Лісковацький Іван, Лужецький Гнат, Швед Лаврент, Волянський Іван, Манько Василь і інші. В I кл.: 18, у II кл.: 15, у III кл.: 14 учнів. — У З. К. (114-115) за II піврік у елем. класі вписано 6 учнів (Пожаківський Сильв., Козакевич Осип, Лужецький Гнат (один і другий) і інші); в I кл.: 7 (Підгірський Франциск, Пожаківський Омелян, Дашкевич Теофіл і інші), в II кл.: 4 (Сікорський Венедикт, Манько Дмитро, Чичолович Микола й Ростоцький Плятон) у III кл. вписано двох учнів, а саме: Дашкевича Онїфра й Синівського Тому.

1827/28 в елем. класі: 21 уч. і 1 учениця (Крайсбергерін Елька), в I кл.: 19, у II кл.: 15, у III кл.: 20 учнів. — У З. К. (116) за II піврік вписано в елем. класі: Миколу Папроцького, Лаврента Шведа, Ксавера Пожаківського та Івана Яворського. В I кл.: Гната Синицького, Івана Терлецького, Костя Брошневського й Карла Пацельта; в II кл.: Івана Матковського, Александра Чичоловича, Осипа Левицького й Тараса Гашица; в III кл.: Івана Терлецького, Миколу Сляського, Онїфра Дашкевича й Федора Дністрянського.

1828/29 в елем. класі 9 учнів і 1 учениця (Туфигівна Маркіяна). В I кл.: 18, у II кл.: 11, у III кл.: 12 учнів. — У З. К. (117-118) за II піврік записано в елем. класі: Івана Іваника й Максима Гашица, в I кл.: Грицька Гутиша, Миколу Папроцького, Тому Куновського й Івана Яворського, в II кл.: Івана Терлецького, Костя Брошнев-

¹ І. Филипчак. З історії шкільництва... »Літопис Бойківщини« I 43-112.

² Цей список зладив Роман Лукань ЧСВВ., на основі Шкільних актів III-IV, VI, VIII.

ського, Гната Синицького, Андрія Лісковацького й Карла Пацельта, в III кл.: Августа Коростенського, Івана Склярчика й Венедикта Сікорського.

1829/30 в елемент. класі: 24 учні (Порфир Дубаневич, свящ. син із Дидевої, Мойсей Крайсбергер, Ковальський Петро з Тернави, Лужецький Винкент, свящ. син із Лінини, Онисим Луцик, Микола Матковський, шлях. син із Топільниці, Андрій Матушівський, селянський син із Грозевої, Іван Пожаковський, свящ. син із Коросна; Іван Ружилович із Сколя, Антін Устияновський, свящ. син із Дверника, Антін Височанський, шлях. син із Вижного Висоцька, Настас Ванке з Ст. Самбора й інші). В I кл.: 16 учнів (Бережницький Павло з Радехова, Тома Брошновський, шлях. син із Топільниці, Роман Бурич, селянський син із Вовча, Іван Іваник, селян. син із Рябого, Матковський Андрій, шлях. син із Топільниці й інші). В II кл.: 16 учнів (Бережницький Клим із Радехова, Дмитро Лінко, селян. син із Волосатого й інші). В III кл.: 11 учнів (Іван Матковський, шлях. син із Мохнатого, Василь Степан, селянський син із Стрільбич і інші). В З. К. (120) за II піврік вписано в елем. класі: Грицька Бабича, Антона Височанського й Павла Папроцького, в I кл.: Івана Іваника, Степана Микилевича, Івана Кіляновського й Івана Вишотравку, в II кл. чотирох учнів, у III кл. двох.

1830/31 в елем. класі: 19 учнів + 2 учениці (Саломея Ружилович із Сколя й Розалія Туфик). У I кл.: 25 учнів, у II кл.: 14, у III кл.: 20 учнів. У З. К. (122) за II піврік вписано в елемент. класі 5 учнів; у I кл.: Михайла Дубравського й Андрія Матковського. В II кл.: 3, в IV-кл. чотирох (Олекса Височанський, Грицько Гутич, Андрій Лісковацький і Карло Пацельт).

1831/32 в елемент. класі: 18 учнів і 2 учениці (Роз. Туфик і Марія Вітусевич). Із учнів: Осип Бідинський, Леонард Богуш, Федь Циків, Мих. Крижановський, Лука Саврук, Грицько Сінкевич, Іван Струтинський, Омелян Вітусевич і інші. В I кл.: 12 учнів і 1 учениця (Саломея Рожилевич). Із учнів: Яків Білінський, Федір Дубравський, Іван Лях, Александер Зароффе й інші. В II кл.: 9, у III кл.: 13 учнів. — У З. К. (124) вписано за II піврік у елемент. класі: Леон. Богуша, Івана Яворського й Петра Чадика. В I кл.: Івана Пожаковського; в II класі: Андрія Матковського; в III кл.: Людовика Чадика й Антона Задира.

1832/33 в елементарній класі: 21 учень і 7 учениць (Богушівна Антонина, Яворська Юлія з Гвоздеця, пов. Турка, Левицька Єлисавета з Головецька, Рожилевич Савина з Бистрого Верещого в Підкарпатській Україні, Шагалай Кароліна, Вітусевич Марія й Катря, доньки укр. священника з Липя). З учнів: Бідинський Осип із Дрогобича, Целень Яків, Федь Циків із Лаврова, Федь Кіляновський, Корхут Павло, Кульматицький Роман із Синявки в Жовківщині, Лодинський Ясон, Романський Лев із Лужка, Едвард Варнесій із Відня, син барона, Зданович Тит із Хирова й інші. В I кл.: 19 учен. і 2 учениці (Саломея Рожилевич із Сколя, Розалія Туфик із Лаврова); в II кл.: 9, у III кл.: 12 учнів. — У З. К. (126) за II піврік вписано в елем. класі: Омеляна Вітусевича, Романа Кульматицького, Антоніну Богушівну, Юлію Яворську, Катрю Вітусевич і Марію Вітусевич; у I кл.: Леонарда Богуша й Іллю Височанського; в III кл.: Івана Кібінського й Андрія Матковського.

IX

Шкільна молодь, що ходила до лаврівської школи, була обов'язана примінитися до певного роду шкільних приписів. Хоч вона жила в глухій маленькій гірській селі, все таки і тут треба було заховати сучасні приписи шкільного уладу. Частина учнів жила в монастирі як монастирські конвіктори, інші в домах монастирської ліпшої прислуги, як у лісничого, шевця, кравця, економа, котрими в тих часах бували трохи культурніші цивільні люди, а решта в селі, в хаті деякого ліпшого господаря й в родичів. Нагляд над цею молоддю був легкий; така молодь була в кожній хвилині поза наукою всім на оці, вона не могла вистроїти яких великих збитків, котрі кваліфікованоб під строгий якийсь кодекс. Все таки й до неї примінені були від найдавніших часів шкільні приписи, які уложив ще Фельбігер і які з часом, в міру потреби, доповнювано або змінювано, хоч вони для лаврівських учеників не конче потрібні були в тій самій формі, які були відповідні для віденських дітей. Однак мають вони й до нині педагогічну вартість, особливо виховну.

В них законодавець не виступає як строгий суддя, як у нинішніх шкільних приписах, але в ролі батька, котрий перестерігає свої діти, щоби не робили того й того, уникали того й того.

Ті приписи назвали шумною назвою: Schulgesetze für die Volksschulen in den k. k. deutschen Erbstaaten. Wien 1847, kostet gebunden in Papier 2 kr. С. М., ungebunden 1 kr. С. М. Їх поділено на 4 відділи, а кожний відділ на кільканацять параграфів або й більше.

Перший відділ має заголовок: I. Für das Verhalten vor der Schule й ділиться на 10 параграфів, з котрих деякі й нині повинні бути в наших школах примінені й встановлені в шкільні регуляміни тим більше, що з тих приписів накликують вітці до дітей: 1. Діти! Тримайте все шкільне приладдя в найбільшій порядку, не ушкоджуйте його, але держіть чисто. 2. Беріть з собою до школи лише ті річі, що для науки потрібні. Ножиків і лінеалів без виразного позволення вчителя приносити не вільно до школи! 3. Перед виходом із дому подивіться, чи ваша одежа, руки, ноги чисті, чи нігті об'яті, волосся зачесане. 4. Як що ви задля слабости не можете прийти до школи, просіть, щоб про це зараз повідомити учителів. 5. Виходіть завсіди на час з дому, не задержуйтесь по дорозі; остро закаується вам не галасувати, й не бігти на збіговисько. 6. Ідіть тихо дорогою, поздоровляйтесь взаїмно; ідете полями, лугами, то тримайтесь разом, хлопці з хлопцями, дівчатка з дівчатками. 7. Перед школою стріпуйте болото з ніг (чобіт), а сніг з капелюхів, плащів. 8. Хто спізниться, мусить учителеві правду сказати; біда тому, хто збреше, кожду брехню гостро покарається. II. Für das Verhalten in der Schule. Цей розділ має 30 параграфів, подаємо в скороченні зміст із деяких важних. 1. При вході до шкільної салі віддайте вчителеві, чи вчительці належний поклін. Що маєте йому сказати, говоріть зараз і поздоровтесь з товаришами. 2. Плащі, капелюхи, шапки, парасолі й другі річі складайте на призначених місцях так, щоби їх зараз можна найти. 3. Не йдіть в зимі зараз до печи, а в літі до керниці; шкільне приладдя кладіть під лавку на своїм місці. 4. Очікуйте спокійно початку науки, готовесь до неї, роздумуйте над тим, з чого можуть вас питати, або читайте тихо в книжках. 5. Підчас молитви перед наукою встаньте, зложіть набожно руки й моліться. Некатолики й жиди можуть по молитві прийти до кляси. 6. Сидіти під час науки просто, руки тримайте на лавках; очі й вуха звертайте на вчителя й робіть те, що вам розкажуться, охоче й докладно. Послух це обовязок ученика. 7. Ті, що їх викличуть читати, або відповідати, встануть. 8. Ті, що хочуть читати, відповідати, або запитатися, можуть це робити, але піднісши скромно руку до гори. 9. Ті, що їх викличуть до таблиці, виходять з лавок так, щоб товаришів не тручати, товаришіж мають їм охоче місце уступити. 10. Підчас науки не вільно їсти, ні пити. Ті, що далеко живуть і принесли собі дещо на обід, повинні це зложити на означене учителем місце. 11. З потребою виходити лише тоді, як попередник вернув. 12. Без позволення не вільно нічого другому позичати, дарувати, продавати, міняти. Без позволення не вільно в школі позичених шкільних річей, як книжок, моделей, лінеалів до дому брати, бо можете їх ушкодити й це булаби невдячність. 13. Під лавки нічого не вільно кидати. 14. Як до школи ввійде другий учитель, директор, о. катехит, інспектор, душпастир, суддя, треба повстанням привитати його й так довго стояти, поки не кажуть вам сісти. 15. Під час читання каталогу відповісти чемно: тут (hier). 16. По молитві, зібравши спокійно свої річі, виходити за порядком. III. Für das Verhalten in der Kirche. 1. Мають парами йти, де школа мішана, наперед хлопці, опісля дівчата. До церкви тихо, спокійно й побожно йти й своє місце зайняти; підчас богослуження стояти або клячати, побожно молитися або співати й по порядку виходити. 2. Підчас спільного співу й молитви не кричати; підчас врочистих походів порядок тримати й т. д. IV. Für das Verhalten ausser der Kirche und Schule. 1. Не задержуватися коло церков і домів молитви, коли ще не почалося богослуження й не бавитися там грою й забавами. Не спинатися по церковних брамах і мурах, не писати й не рисувати на них. 2. По виході зі школи йти так довго парами, як це можливе. На публичних місцях потреб не заспокоювати й не перебігуватися. 3. Як що кого укарано в школі, не розповідайте цього голосно на вулиці або дома й не висмівайтесь з нього, ні з глупоти або малого талану товариша або товаришки. 4. Не ушкоджуйте улиць, мурів, домів, хати, плотів, плянтів, цвітів, піль, лугів. 5. Не зривайте нічого на чужих полях, винницях, городах, овочевих деревах. 6. Учїться дома завданих лекцій і вирабляйте задачі. 7. Як що дозволять вам забавитися, вибирайте такі площі, щоби нікому не перешкаджати. Бавтеся осібно, хлопці з хлопцями, дівчата ж із дівча-

тами, не кричіть під час того, не сваріться, не ховзайтесь на тонкім леді, на прилюдних місцях, не купайтесь в незнаній воді й ніколи наго. 11. Не чіпайтесь возів і залубнів і не робіть цього, що заказують старші й вчителі. 12. Хочете зі школи цілком виступити, зголосіть це прилично й подякуйте всім, що вас учили й памятайте, що вчителі Ваші найбільші добродії; для них усе життя затримайте вдячність і ходіть пильно на доповняючу недільну науку, щоби не забути того, чого навчилися.

Читайте ці всі приписи охоче й точно. Хто проти них провиниться, цьому відоймуть карту пильности, стратить почесне місце в класі, буде сидіти в ослі лавці, цього вимажеться зі »Золотої книги« й впишеться до »Чорної книги«, або покарається різгою, або тростиною й стягне на себе лихі обичаї. Непоправних викинеться зі школи.

Як бачимо, ті приписи ріжняться досить значно від наших нинішніх шкільних регуляменів, де деякі параграфи виступають у зимних формах острих заказів і приказів, а в тім старім, кілька разів перепечатанім »Schulgesetz'у« бачимо старого добротливого батька, як перестерігає свої діти, що їх любить і їм бажає щастя...

X

Лаврівська головна школа вступила на дорогу розвою в 1833/34 рр., коли директором, на місце о. Меховича, іменованій зістав о. Маріян Максимович, родом з Негрибки в перемиськім повіті. Був це чоловік ще молодий, енергійний, наділений організаторським талантом, тактом, великий приятель школи й батько бідної шкільної молоді. До того часу був учителем у головній школі в Дрогобичі, відки прийшов на директора школи до Лаврова на підставі того декрету: Zu Folge der hohen Gubernial-Verordnung von 30 Jänner l. J. Zl. 80436 und des Hochwürdigen Consistorium von 27 Februar l. J. Zl: 73 wurde dem dirigierenden Lehrer Pater Marian Maksymowicz mittelst der Alt-Samborer Schul-Distrikts-Aufsicht aufgetragen d. 31ten März l. J. Zl: 36 und zugleich der Termin am 11 April festgesetzt, dass der Dirigierender den eidlichen Revers persönlich und eigenhändig überreiche.

І дійсно, о. Максимович назначеного дня вложив ось яку присягу, що її записано в лаврівських актах: Sie werden zu Gott dem allmächtigen einen theueren körperlichen Eid schwören, dem Allerdurchlauchtigsten Fürsten und Herrn Franz dem Ersten Kaiser von Oesterreich, König zu Hungarn, Böhmen, der Lombardie und Venedig, Dalmacien, Kroazien, Slavonien, Galizien, Lodomerien und Illyrien, Erzherzoge zu Oesterreich etc. etc. als Ihnen rechtmässigen Landesfürsten und Herrn und allen aus diesem Durchlauchtigsten Geblüte abstammenden Thronerben getreu und gehorsam zu seyn, das Ihnen anvertraute Amt eines Hauptschuldirektors genau nach der Instruktion und des Staates zu verwalten — dem vorgesetzten Consistorium und der Distriktsschulaufsicht die gebührende Achtung und Folge zu leisten, insbesondere aber die Lehrer zur Pflichterfüllung anständig und ernstlich anzuhalten, über die Moralität derselben und über die gerechte Behandlung der Schüler zu wachen, Ihr eigenes Lehramt mit Eifer und Gewissenshaftlichkeit zum Beispiele der Lehrer zu führen, diesem und der Schuljugend auch in Absicht auf Sittlichkeit mit gutem Beispiele voranzugehen, gute Ordnung in der ganzen Lehr-Anstalt, Reinlichkeit im Schulgebäude, Küche und Einigkeit in Lehrkörper zu handhaben, auf die Religiöse und sittliche Bildung der Jugend, das vorzügliche Augenmerk zu richten — überhaupt

aber alles was zum Leisten und zur Vervollkommnung der Ihrer Leitung anvertrauten Hauptschule nur immer gereichen kann sich eifrigst anlegen seyn zu lassen. — Endlich werden Sie auch schwören, dass Sie mit keiner geheimen Gesellschaft oder Verbrüderung weder im Inn- noch im Auslande verflochten sind, sich auch nie in eine solche und unter keinem Vorwande einlassen werden. Wie mir jetzt vorgehalten worden, und ich in allem wohl und deutlich verstanden habe, demselben will ich ehrbar, fleissig und getreu nachkommen. So wahr mir Gott helfe. Geschworen als Hauptschuldirektor am 11ten April 1834. Pr. Marian Maxymowicz.¹

О. Маріян Максимович тхнув у лаврівську школу нового духа. Підніс фреквенцію учеників, подбав про добір учительських сил. Його всі вчителі мали висші (богословські) студії й всі були іспитовані з педагогічних наук. З таким дібраним учительським збором працював о. Максимович 16 років, як директор головної школи, від 1833 до 1850 р.

Зараз на початку його управи, в 1835 р., заведено в Лаврові при головній школі, на підставі закону про Politische Schulverfassung, розпорядком високої губернії, з дня 20. VIII. 1835, ч. 45620, курси для вчителів тривіальних шкіл, а о. Максимовича поставлено управителем тих курсів і учителем педагогіки і методики, котрих то предметів уділяв о. Максимович 15 літ (також у Дрогобичі).

В 1836 р. заходами о. Максимовича витинковано цілий монастир, котрий від 1776 р. стояв сумно необтинкований. Подавав він усюди подвійні вікна, нові двері, печі, дверці і казав усе перемалювати. Будинок шкільний, через 45 літ сповнивши свою службу, обірвався, облетіли стіни, обдрапались. Все стояло, якби на глум, ждало енергійної руки о. Максимовича. Він подбав про нове обтинкування стін, вибілів шкільні салі, казав поробити нові лавки, столи, таблиці, шафки, числила та інші, потрібні до науки, річи. Казав вставити до шкільних саль нові сильні підлоги, котрі шкільна молодь через довгі роки вживання сильно понищила.² Так піднесена школа робила миле вражіння з внішньої сторони, а добір учительських сил і рука директора зробили школі розголос на дальшу околицю. Сильна рука о. Максимовича подобалась польській околичній шляхті, котра навіть з подальших сторін зачала посилати в більшій скількості свої діти до лаврівської школи. Тому, що в малім гірськім селі Лаврові тісно було за приміщення дітей з ліпших домів, подбав о. директор Максимович про заложення при монастирі невеликого конвікту для тих учеників, котрі ліпше могли заплатити грішми, що давало монастиреві деякий прибуток тимбільше, що монастир у Лаврові не мав зі школи жадної користи, лише великі зобовязання так матеріальні як і моральні. Зі своїх скромних доходів мусів монастир оплачувати світських учителів, що їх світська шкільна влада монастиреві накидувала. Бувало, що монастир находився нераз у дуже скрутнім матеріальнім положенню, особливо в літах неврожаю, бо гірська земля при тодішній примітивній управі ледви маленький вівсик родила, длятого бувало, що черці нераз живилися пісними вівсяними ощипками,³ а школу мусіли точно по приписам вести. Зараз, у першім році swojego урядування, мав о. Максимович 5 конвікторів,

¹ АЛМ. Шк. акти IX-X.

² АЛМ. Verordn. und Curr. Prot. I 1-4.

³ АЛМ. II 83.

другого року було їх 9, третього 7, четвертого 8, пятого 10. Конвіктори платили по 60-65 зл. С. М. річно, з чого о. Максимович потрапив удержати кожного року по кілька бідних учеників. І так, у першій році примістив 4 бідних учеників, другого року 6, третього 9, четвертого 7, пятого 8. Доходило до цього, що на одного платного конвіктора брав о. Маріян одного бідного, але спосібного ученика.

Наладивши школу через 5 літ як слід і пустивши машину в рух, відійшов о. Максимович дня 21 вересня 1838 на директуру до Дрогобича, щоби там також поставити шкільну машину на належній висоті, а лаврівською школою управляв тимчасом через три роки о. Наркис Проскурницький (1838/39, 1839/40, 1840/41), що опісля відійшов на директора в головній школі до Бучача,¹ а в році 1841/42 директорував у Лаврові о. Теофан Білецький.

Чи за час неприсутності о. Максимовича були в Лаврові платні конвіктори, не знаємо, бо цього в жаднім акті не занотовано. Однак думаємо, що були, бо ученики й родичі до цього привикли були і трудно припустити, щоби оо. Проскурницький і Білецький зробили родичам прикрість з приміщенням дітей, які горнулися до лаврівської школи. Фреквенція шкільної молоді за часів о. Максимовича в перших роках його урядування дійшла до 80-90-112 учнів у всіх чотирох клясах, а перед тим була багато менша. Число препарандистів, що слухали викладів педагогіки й методики, вагалось що року між 8-10 учениками, а бували роки, що було їх по кільканацять.

Перед відходом до Дрогобича дістав о. Максимович від шкільного повітового інспектора таку похвалу: *Dem Lawrower Hauptschuldirektor! Sie werden im Grunde des H. Consistorial Auftrages vom 26 Jänner d. J. 839 Zl: 32 in die Kenntniss gesetzt, dass im Grunde des h. Gubernial Erlasses vom 29ten 10^{ber} 1838 Zl: 84982 der Ehrwürdige Pr. Marian Maxymowicz an der Drohobyczer Hauptschule als Hauptschuldirektor genehmiget worden sey.* З тої нагоди висказує перемиська гр. кат. консисторія о. Максимовичеві für seine Thätigkeit die Konsistorial-Zufriedenheit.²

По відході о. Максимовича до Дрогобича лаврівською головною школою управляв в його заступстві через три роки, як висше згадано, о. Проскурницький, а через один рік о. Білецький. В тім часі дирекція лаврівської школи дістала в 1840 р. з перемиської консисторії отсе письмо: № 285. *Mit dem Gubernial-Erlasse von 12ten April l. J. Z: 21889 ist anher folgendes bedeutet worden: In Erledigung des Berichtes von 21 December 829 Zahl 687 wird bey dem Umfande als der Basilianer Orden gegenwärtig mit keinen guten zum Lehrfache tauglichen Individuen versehen ist, die Aufnahme von zwey tauglichen weltlichen Lehrern für die Lawrower Hauptschule und zwar mit eines 1^t Klassenlehrers gegen die jährliche Remuneration von 100 fl. C. M. und eines Elementarlehrers gegen die jährliche Remuneration von 80 fl. C. M. dann freien Wohnung und Kost im Kloster in so ferne dieselben ledig sind, auf die Dauer des Schuljahres 1840 mit dem Beisatze bewilliget, dass diese Kosten das Lawrower Basilianer Kloster zu tragen habe. Da übrigens nach Versicherung des Basilianer-Ordens-Provinzials im laufenden Jahre fünf Ordenskleriker*

¹ Там о. Н. Проскурницький, як директор, умер 19. V. 1846. — Р. Л.

² АЛМ. Gest. Prot. II 3.

das theologische Studium beendigen werden, welche nach erhaltener Weihe der Schulsache gewidmet werden sollen, so kann die obige Aufnahmsbewilligung nicht weiter auf das laufende Schuljahr ausgedehnt werden, daher sich auch bei der Aufnahme der Supplenten hiernach benehmen ist.

Sollte jedoch der jetzige Mangel an tauglichen Lehr Individuen aus dem Basilianer Orden in künftiger Schul-Fache noch fort dauern, so ist das Ansehen, um Bewilligung zur Aufnahme weltlichen Supplenten auf Kosten des Lawrower Basilianer Klosters, zu wiederholen. — Von dieser h. Verfügung ist das Provinzial-Amt mit der Weisung verständiget worden, dass dasselbe wegen Verabreichung der abgesagten Remuneration, freien Wohnung und Kost für zwey im Kurzen nach Lawrów abzuordneten Lehrindividuen das Nöthige an den Vorsteher des Lawrower Basilianer Klosters baldmöglichst zu erlassen nicht ermangle.

Wovon die S. D. Aufsicht zu ihrer Wissenschaft und Darnachachtung, wie auch zur Verständigung des Lawrower Kloster-Vorstehers und dortigen Hauptschuldirektors mit dem Beisatze in Kenntniss gesetzt wird, binnen 3 Tagen anher anzuzeigen ob der Michael Zawalkiewicz mit einer anher vorzulegenden Qualifications-Urkunde für einen Elementarlehrer versehen ist. Przemysł den 9 May 1840. Sielecki m. p. General. Vicar. J. Ławrowski m. p.¹

Лаврівський монастир, як посідач більших лісових і земельних обшарів, виступав назовні як домініяльна власність. З того титулу був обов'язаний причинятися по обов'язуючим законам до утримання шкіл у тих селах, що в них мав свої посілости. З того титулу парох Нанчілки звертається в 1840 р. до лаврівського монастиря з проською матеріальної помочи для заснування школи в Нанчілці, що бачимо з наведеного низше письма:

Swietne Dominium Ławrowa! N. 25. In Scholasticis. Podpisany wzywał Wóyta z Nanczułki wielk. do tego, aby ogłosił dzieci zdolne do szkoły tygodniowej, żeby przychodzili do Szkoły, a ponieważ prawie wszyscy wymawiają się tym, że przez niedostatek odzienia, y obuwia, inni przez słabość swoją do szkoły chodzić nie mogą, a dotego, że domu zdatnego na szkołę w Nanczułce wielk. niema w bliskości, w którymby nauka dla młodzieży tygodniowej udzielana być mogła; azatym podpisany wzywa Dominium względne Ławrowa do pomocy, aby zdatny dom na szkołę wyznaczyć, i młodzież tygodniową do Szkoły chodzenia przynaglić raczyło. Wykaz młodzieży zdolney do Szkoły tygodniowej posyłam tu sub '. zaś młodzieży wyrosley zdolney do Szkoły niedzielney sub '.|. którzy także w niedziele, y święta na Naukę katechizmo- wą chodzić niechcą. (Tut następuje wycislenie dzieci (i їх rodziców), що повинні ходити до школи, одні на щоденну науку, другі на доповняючу. Всіх 62). Кінчить парох із Нанчілки так: Takowych opieszalych w chodzeniu do szkoły tygodniowej i niedzielney do względney Grontowej Zwierzchności Ławrowa odsyłam, y o pomoc upraszam. Sygnatt: Nanczułka 28. Xbris 1840. J. Jasienicki mp. Paroch mieysca.² Post- buch posyłam.

О. Максимович, відійшовши на становище директора в василіянській школі до Дрогобича, мусів і там щиро і з посвятою працювати, бо за час чотиролітнього побуту його в Дрогобичі наша й латинська консисторія нагородили його признаннями: Laut herabgelangten h. Erlasses v. 8ten April l. J. Zl: 79. verspricht sich mich hoch. Consistorium dass Sie als Schuldirektor welcher stets von bessten Willen und Eifer für die Emporhebung der Schule äussern, auch dahin wirken werden, damit

¹ АЛМ. Шк. акти ІХ-Х.

² АЛМ. Шк. акти ІХ-Х.

die Schuljugend im 2ten Semester bessere Fortschritte mache, und damit die Lehrer ihren Pflichten stets fleissig nachkommen. Drohobycz 15 April 1842. v. Załęski Konsistorial-Rath.¹

По 4-літнім побуті в Дрогобичі й піднесенні тамошньої головної школи до належного стану, вернув о. директор Максимович до Лаврова, де взявся знову до шкільної праці. В першу чергу підніс підупалу фреквенцію й по році праці дістав із перемиської гр. кат. консисторії похвалу такого змісту: Vom Przemysler g. k. Consist. № 184. Man hat mit wahrem Vergnügen aus dem Bericht v. 8ten d. M. Zl: 16 anher vorgelegten Prüfungs-Extracte der Lawrower Hauptschule entnommen, dass sich die Zahl der Schulbesuchenden wirklich im Vergleich mit verflossenen Schuljahren vermert, und dieselbe ganz befriedigende Fortschritte in der Lehrgegenständen gemacht, dass Pr. M. Maxymowicz seinen Pflichten als Lehrer und Direktor an dieser Schule vollkommen entsprechen habe. Przemysł den 31 May 1843. Die gegenwärtige Abschrift wird Ihnen zur willigen Zufriedenheit und weiteren Aneiferung dienstschuldigt mitgetheilt. Sig. Straszewice den 26 Juni 1843. G. Kuszczkiewicz. Dist. Schul. Aufs.²

Обіймивши дирекцію в лаврівській школі, подбав о. Максимович зараз про розвій конвікту для шкільної молоді з ліпших домів й вже 1843 р. мав 10 конвікторів, а при них дав можливість учитися 7 бідним хлопцям.³ Наступного (1844) року було в його конвікті також 10 учнів і 8 бідаків, синів околичних бойків. 1845 року конвікторів було 12, а бідних 10, 1846 й 1847 р. конвікторів по 13, а бідних по 10, 1848 й 1849 р. конвікторів було по 14, а бідних по 12 учнів, котрі були би школи не бачили, якби не поміч о. директора.⁴

В списках конвікторів бачимо прізвища, в першу чергу, синів околичних бойківських священиків, між якими подибуємо діти з віддаленої Лемківщини, яких родичі поминали близші школи в Сяноці, Яслі, Коросні й віддавали їх до Лаврова під опіку о. директора Максимовича. Між конвікторами стрічаємо прізвища двох Калужняцьких, священичих синів із Стефкової, в лиськім повіті. Називалися вони Остап і Володислав, що пізніше вступили в священничий стан. Між дальшими прізвищами находимо кількох Вислоцьких, Ілевичів, Іскрицьких, Топільницьких, Копистинських, Ломницьких, Губчаків, Володковичів, Полянських, Салямонів, Коростинських, Паславських, Ропицьких, Крижанівських, Волошинських, Лятошинських, Комарницьких, Височанських, — це всі старі священичі й шляхетські наші роди, що з них деякі, на жаль, пішли служити іншим богам, і їхні діти й внуки опинилися в чужім нам таборі.

До »armen Schüler« о. Максимовича належали ріжного рода Бабичі, Бублі, Грицаки, Бальки, Тишики, Марчаки, а зі зубожілої хоначкової шляхти: Фединські, Терлецькі, Волянські, Бачинські, Кречковські, Нановські, Яворські, Паппи й славний наш Степан Дубравський,⁵ пізніший добродій »Просвіти«, знаний зі стипендійних фондаций для нашої молоді. З польських шляхетських та поміщицьких родин виховувалися

¹ АЛМ. Gest. Prot. II 5.

² АЛМ. Gest. Prot. II 6.

³ Ibidem, 9.

⁴ АЛМ. Gest. Prot. II 9, 10.

⁵ АЛМ. Gest. Prot. II 9-11.

в конвікті о. Максимовича: Laskowski Ksawery i Apolinary, Wołodkowicz Józef i Władysław, Prochaska Jan (ополячений Чех), Borowski Aleksander, Gotkowski Ferdynand i Bolesław, Metzger Aloizy i Józef, Białobrzeski Roman i Teofil, Dzikowski Adolf, Bartmański Stanisław, Gołogórski Piotr, Rigel Ludwik i багато інших, що їм лаврівська школа дала основну початкову освіту й старанне виховання.¹

Повним порядку веденням школи й конвікту, не менше опікою над бідною молоддю, добув о. Маріян грімкої слави на всю бойківщину й лемківщину. Священики, дяко-вчителі, дрібна ходачкова шляхта продумували лиш над тим, якимби то способом попхнути хлопця до »лаврівських шкіл«,² котрі то школи тепер із року на рік діставали то з консисторії то з губернії похвали за похвалами.

В році 1846 наспіли з перемійської консисторії до дирекції лаврівської школи ось які дві похвали: N. 38. Dem Wohlehrwürdigen Hauptschuldirektor Pr. Marian Maxymowicz in Lawrów. Aus den für die Schuljahre 1844 und 1845 von dem gewesenen S. D. Aufseher dtto 10ten November 1845 Z. 75 an das Hochwürdigste Konsistorium — prot. 21 Jänner l. J. zur Einsicht übermittelten Schulakten der Lawrower Hauptschule hat das Hochwürdigste Consistorium erfreulich ersehen, dass der Schulunterricht unter der Leitung Euer Hochehrwürden vorschriftsmässig behandelt, die Schulzucht gehörig gehandhabt, das rüthenische Lesen und Schreiben beim Wiederholungsunterrichte nicht ausser Acht gelassen, überhaupt die Thätigkeit der Lehrer den h. Absuchen der Regierung genügend entsprochen habe, weswegen hat auch das Hochwürdigste Konsistorium keinen Anstand gefunden, um die, für die Schuljahre 1844 und 1845 denselben gebührende Remuneration h. Orts einzuschreiben. Im Grunde des Konsistorial Auftrages vom 24ten Jänner l. J. N. 33 wird hievon das dortige Ehrwürdige Lehrpersonale verständiget mit der Aufforderung, womit es in dem bereitsgelegten Eifer weiter fortfahre den Rang der Hauptschullehrer zu behaupten, und den guten Ruf einer Hauptschule durch die immer zu vermehrende Anzahl der Schulbesuchenden fort zu behalten. Uibrigens ist dem Fr. Isajas Terlecki zu bedeuten, dass dessen kaligraphische Fertigkeit das Hochwürd. Consistorium zur angenehmen Kenntniss nehme, die Beibringung jedoch der Fraktur- und Kanzleischrift in den Schulstunden den bestehenden h. Vorschriften nach, zu unterbleiben habe, und das Schreiben ist, nun auf die Kurentschrift zu erstrecken. Strzelbice am 22ten April 1846. Turczmanowicz. Schul-Distrikt-Aufseher.³

В місяці серпні того самого року, по літнім публичнім іспиті, наспіла на руки о. Максимовича друга похвала: Aus den für den ersten Semester 1846 von der Lawrower Hauptschule vorgelegten Prüfungsakten, hat sich Hochwohl. Consistorium von der rühmlichen Verwendung des Lehrpersonals an der gedachten Hauptschule, und von dem Lobenswerthen Eifer Euerer Wohlehrwürden in Beförderung des Schulbesuches die Uiberzeugung verschafft. Hochselbes hat daher diese rühmliche Verwendung des dortigen Lehrpersonals zur angenehmen Wissenschaft genommen und lobenswerthe Eifer Euerer Wohlwürden in Beförderung des

¹ АЛМ. Gest. Prot. II 9-10.

² Оповідання пок. проф. чернівецького університету Ом. Калужняцького.

³ АЛМ. Шк. акти ІХ-Х.

Schulwesens wird seiner Zeit zur Kenntniss bringen. Strzelbice 10ten 8^{bris} 1846. Kl. Turczmanowicz Alt-Samborer Distrikts-Schul-Aufseher.¹

А між актами лаврівського монастиря за 1848 р. найшлася ось яка похвальна записка: Hochwürdigst. gr. k. Consistorium vom 4. 9^{bris} l. J. Zahl 272 gibt mittelst Altsamborer gr. k. Schul-distrikts-Aufsicht dem verehrten Lawrower Lehrpersonale sein Wohlgefallen für den Fleiss und lobenswerthe Verwendung im Schuljahre 1848 zu erkennen.²

Майже рік річні похвали високих властей за ведення школи й загальне признання від громадянства за опіку та виховання молоді, тим більше признання чужих людей, Поляків, Німців та Чехів, тодішних урядників у камеральних добрах, котрі з найбільшою охотою віддавали свої діти до «лаврівських шкіл», спонукали о. Максимовича, чоловіка з ширшим поглядом на світ, розвинути лаврівську школу на широку скалу, в першу чергу розширити конвікт, щоби тим способом дати змогу збіднілій загоновій шляхті, котра густо залюднила весь самбірський округ, а також й простому народові у більшій кількості дати свої діти до школи. Щоби зреалізувати свої заміри, о. Максимович удався по поміч і попертя до своїх властей, а саме до єпископської консисторії, від котрої дістав стільки похвальних декретів. Було це якраз по весні народів (1848), коли й наш нарід пробудився з тяжкого вікового сну, скинув з себе ярмо панщини, скинув окови 500-літньої неволі, а верхи його зачали саме думати про освіту народу, про закладання українських шкіл, чого найбільше домагався «Зїзд руських учених»³ та «Головна Руська Рада»⁴ в своїх просьбах до центрального уряду у Відні. О. Максимович прислухувався, як монах, уважно всім новим струям, що виринають на поверхню життя нашого народу, чого нарід домагається й хотів у своїм тіснішій кружку прийти народові в поміч. В тій цілі дня 27 лютого 1849 р. написав глибоко умотивоване письмо до гр. кат. перемиської консисторії, котре переслав через свою повітовою шкільну владу на руки декана й шкільного інспектора о. Турчмановича. Те письмо, як цікавий документ того часу, подаємо в цілості: Hochwürdige Schulen-Distrikts-Aufsicht! Seid Einführung der Lawrower Hauptschule, welche von Sr Majestät mittelst k. k. Kreisämtlicher Verordnung vom 2ten Jänner 1789 allergnädigst genehmigete wurde, war die Anzahl der besuchenden Schüler, jahr jährlich von beiläufig 80-90-112 bei jetzigen gegenwärtigen Umständen, ist die Zahl derselben vermindert, und dass der Schulbesuch, obwohl noch mit Anfange des 1ten 8^{bers} 1848, bis nun der früheren Zahl nicht entspricht, liegt die Ursache klaren an dem Tage, als zu beschrieben nun vermag; abgehen davon, ist hier vielmehr die Absicht des Lehrpersonals, wie dem Umstande zu verhelfen, um die Zahl der zu besuchenden Schüler zu vermehren — bei jetzigen Zeit-Umständen (розбиття наше) wünschenswerth, sogar von Nöthen wäre es, in der ganzen Diozes mittelst Dekanatämter um die gr. kath. Geistlichkeit eine Kundmachung ergehen zu lassen: 1^{ens} Dass in Lawrów eine Hauptschule besteht, welche von fünf Lehrer nebst einen Lehr-Gehilfe geleitet wird. 2^{ens} Dass Lehrpersonale seinen Berufspflichten immer nachkommt, beweisen die herabgelangten Belo-

¹ АЛМ. Gest. Prot. II 7.

² АЛМ. Gest. Prot. II 13.

³ «Зоря Галицка» 1849. Ч. 61 365.

⁴ Ibidem 1849. Ч. 60-62.

bungen, welche hinlänglich dahin deuten, dass 3tes die Schüler fortwährend unter guten Aufsicht sind, woraus zu schliessen ist, dass 4^{tens} die Schüler die kostbare Zeit nie fruchtlos zubringen können. 5^{tens} Die Schüler an dieser Hauptschule machen ihre Studien nach der in Galizien allgemeinen vorgeschriebenen Ordnung, ausser dem Unterrichte in den vorgeschriebenen Gegenständen, erhalten sie auch noch Unterricht in der ruthenischen Sprache, im ruthenischen Schreiben und Singen. 6^{tens} Die Lehrer sind zugleich auch Präfekten, welche als Erzieher, Leiter, Nachhelfer in den Schulen, und beständige Begleiter seiner Schüler, die sie nie verlassen können. 7tes Auch für die Rekreationstage ist für eine nützliche Beschäftigung, als auch für ungemessenen Unterhaltung gesorgt. 8^{tens} Die Korepetitionen können gegen Betrag auch ertheilt werden. 9tes Die erwachsenen Zöglinge erhalten an dieser Hauptschule den Unterricht in der Methodig, welche im Grunde h. Gubernial Dekrets vom 20ten August 1835 Zahl: 347 dem Hauptschuldirektor pr. Mar. Maxymowicz vorzutragen bewilligt worden. 10^{tens} Nebst Wohnungen im Orte Lawrów ist in dem Klostergebäude selbst zur bequemen Unterbringen geräumigte, wohl versehene und trockene Ubikation von beiläufig 20-30 Zöglinge. 11^{tens} für jeden Schüler werden an das Kloster nur 65 f. K. M. jährlich bezahlt. Diese Zahlung geschieht vierteljährig voraus an die Klosterkasse. Dafür erhält er Wohnung, Heizung, Licht, Kost, Bedienung und Reinigung der Wäsche, auch im Falle der Erkrankung Pflege und ärztliche Hilfe, ausser Medikamenten. 12^{tens} Jeder Schüler hat eigenes Bett mit zu bringen, er bedarf eigener Kleidung und hinreichen der Leibwäsche, ferner Bücher und Schreibmaterialien, welche auf Verlangen vom Kloster besorgt werden können. — In Berücksichtigung der oberwähnten Punkten, wäre wohl hinreichend an vernehmungszahl der Schüler zu gewinnen, wenn noch die Wohlehrwürdige Schulen-Distrikts-Aufsicht hierzu angelegen sich herbei lasse beim Hochwürdigsten gr. kath. Konsistorio das Einbegleitungsgesuch zu befördern, worauf nun so gewisser rechnet, als das Einwirken leicht möglichst der Absicht entsprechen könnte. — Endlich bittet man Hochwürdige Schulen-Distrikts-Aufsicht im Grunde St. H. E. D. v. 9ten Februar 1821 Zl: 868 den wohlverdienten Lehrer, hohen Orts seiner Seits vorzustellen. Pr. Mar. Maxymowicz. Hauptschuldirektor.

Письмо це, датоване 27 лютого 1849 р., відійшло за пару днів, як припустити можна, через Старий Самбір до Стрільбич, де жив шкільний повітовий інспектор, о. Кл. Турчманович, що по о. Гр. Куцакевичі обіймив нагляд над школами. Був то чоловік ще молодий, в силі віку, любимець і вихованок о. Ів. Могильницького, чоловік на місці, розумний, зрівноважений, добрий і совісний урядовець, а при тім, як із його дальшої діяльності побачимо, чоловік із національними поглядами, котрому добро нашого народу лежало на серці, чоловік, що 1848 р. перший станув до національної роботи. По прочитанню, о. інспектор відложив згадане письмо на довший час між свої акти, а у свій протокол записав його щойно 19 березня 1849 р. під ч. 17.¹ Чому так зробив о. Турчманович — годі догадатись. Трудно припустити, щоби письмо це йшло повні три тижні з Лаврова до Стрільбич, віддалених 16 км. На це письмо дав о. Турчманович відповідь о. Максимовичеві щойно 2 травня, значить 6 тижнів по записанню в протоколі, а 2 місяці по відісланню його поштою з Лаврова.

¹ АЛМ. Шк. акти ІХ-Х.

Відповідь випала негативна. О. інспектор навіть його не пред-
ложив до урядового трактування єпископській консисторії, а відповів
на нього сам у такий спосіб, що на тім самім папері, на відворотній
стороні, не давши навіть ніякого о. М. Максимовичеві титулу, ані його
школі, написав ось що: Das gegenwärtige Bittgesuch kann nicht höhe-
ren Orts vorgelegt, um so weniger einbegleitet werden aus folgenden
Gründen: 1tes Es ist allgemein bekannt, dass in Lawrów eine Hauptschule
besteht, laut des Schematismus für jedes Jahr. 2^{tens} Wo nur eine öffentli-
che Schule besteht, dort sind auch die Lehrer verbunden seinen Ber-
ufspflichten nachzukommen auch 3^{tens} Die Schüler unter guter Aufsicht
zu halten, damit sie 4^{tens} die kostbare Zeit fruchtlos nicht zu bringen.
5tes Ebenfalls die übrigen vorgebrachten Punkten enthalten gar nicht be-
sonderes gegen der dortigen Hauptschule ist nicht der Art, damit durch
Kundmachung die grössere Anzahl der Schulbesuchenden Jugend erzieht
werden könnte. — Dem nach wird das gegenwärtige Bittgesuch rück-
gestellt mit dem Bemerken, dass das dortige Lehrpersonale mehr fleissig
und Eifer zum guten Fortgange der gegenwärtig bestehenden Schulju-
gend anwende, und dadurch wird sich die Zahl der Schuljugend von selbst
vermehrten. — Auch kann der Bitte hinsichtlich der Vorstellung des dortigen
Lehrpersonals als wohl verdient hohe Orts nicht entsprechen werden,
in dem man noch bis nun keine besondere Auszeichnung des dortigen
Lehrpersonals wahrgenommen hat, um so weniges, da das dortige Lehr-
personale mit einer jährlichen Remuneration belohnt wird. Die Beilage
folgen mit. Strzelbice am 2ten May 1849. Turczmanowicz Schul Distrikts-
Aufseher.¹

Чому аж по 2 місяцях, від дня внесення просьби, прийшла така
відповідь, на котру ніяк нині (а й тоді також) не можемо погодитися?...
О. Турчманович, як досвідний шкільний інспектор, забув, видно, стару
пословицю: si duo faciunt idem, non est idem, тим більше, що нам,
пробудженням щойно з 500-вікового сну, треба було як найбільше всі-
ляких шкіл, не менше таких, як лаврівська, котра за часів о. Макси-
мовича зачала на добре сповняти функцію учительської препаранди,
приготовляючи рік річно деяке число кандидатів на учителів до три-
віяльних шкіл, а котру то препаранду хотів о. Максимович розширити.
Інспектор відповів бюрократично, сам на власну руку, безапеляційно,
не подавши просьби туди, куди була адресована. Чому не доцінив
о. інспектор значіння лаврівської школи тоді, як наші передові мужі
на зїзді руських учених домагалися, щоб у кождім українським селі
була своя рідна школа?² Чому о. Турчманович не доцінив праці учи-
тельського збору 1849 р., коли 1846, 1848 р. прислав цьому зборові,
по відбутій візитації, похвальні декрети, годі догадатись. Чижби через
один рік, знаний йому особисто учительський збір так злінивів, щоб
йому присилати таку відповідь на змагання до поширення освіти?!
Тяжко також припустити, щоб він сам аж два місяці надумувався,
що має на письмо о. Максимовича відповісти. Хто знає, чи він через
тих два місяці не інформувався довірочно своїх наставників, в який
спосіб на те письмо відповісти? Хто знає, чи о. Максимович, діставши
позитивну відповідь від о. інспектора, не піднісби ще висше рівеня

¹ АЛМ. Шк. акти ІХ-Х.

² »Зоря Галицка« ІІ. Львівъ 1849.

навчання в лаврівській школі, а може при помочи розвиненого конвікту замінивби її на яку висшу школу, з висшими для нас аспіраціями, тим більше, що ми щойно від 1848 р. напrawdę зачали добиватися від держави шкіл, не лише сільських, але також середних і висших.¹ Варта нині прочитати, з яким жаром, з яким піднесенням духа відбувалися тодішні засідання »Головної Руської Ради« та »Зїзду руських учених«, як вони відкликалися до високого правительства про заснування всякого роду шкіл.²

Зокрема не можемо ніяк погодитися з усіма точками відповіді о. Турчмановича, а найбільше з тою, де він пише: *Wo nur eine öffentliche Schule bestehet, dort sind auch die Lehrer verbunden seinen Berufspflichten nachzukommen*, неначеб ті вчителі були бездушно машиною й виконували свої обовязки як раби, після мертвої букви закону; тоді всі школи булиб однаково цінені, зі всіх бувби однаковий пожиток, як зі шкіл, так з учителів... О. Турчманович, як шкільний інспектор, не повинен був забувати цього, що один учитель поставить школу високо, а під другим учителем найліпше поставлена школа зійде на ніщо... Чиж не знаємо, що успіх і переведення всіляких ідей в життя залежать від поодиноких енергійних одиниць! Бракне таких одиниць, не одне найгарніше діло знидіє, перевалюється!... Цього не хотів зрозуміти о. інспектор Турчманович, хоч і думаємо, що він був, як урядова особа, лише знярядям реакційних урядових чинників, які по 1848 р. знову взяли верх і не хотіли допустити нас до повного, свобідного, з розпростертими крилами лету. Не допущено до праці чоловіка, котрий мав, певне, на думці зробити з Лаврова подібне заведення, як нині Хирів, а Лаврів якраз своїм положенням, серед лісів і борів, у тишині, далеко від розбурханого пристрастями людського життя, надавався на те, щоби з часом статись нашим Хировом. Не вміли наші предки думати категоріями століть, не думали будувати вітчизни, не вміли на широкий світ дивитись, забули, що ми мали колись свою державу, не знали, що до будови держави треба високопросвічених людей зі сталевими характерами, що треба як найбільше інтелігентних незалежних одиниць, а мали на меті лише рабське сповнювання обовязків. Надслухували лише, що уряд думає й урядові прикази вміли сповняти з педантичною точністю, вірно й »уцтиво«. Не мали на думці такої надії, якою жили тодішні інтелігентні Поляки.

Як приймив о. Максимович відмовне рішення свого безпосереднього наставника, не знаємо. Як ця відповідь поділлала на душу чоловіка, що рвався до праці, до найшляхотнішої праці, бо до виховання молодого покоління нашого народу, це можемо собі тільки в душі представити... Знаємо з актів лаврівського монастиря, що о. Максимович на ту відповідь не реагував, бо в недовгій часі вибрано його на василіянській капітулі³ на протоігумена ЧСВВ. Й він переселився зараз із Лаврова до Львова. Бачимо, що василіянська капітула вміла оцінити здібности й охоту о. Максимовича до неустанної праці, коли нагородила його найбільшим достоїнством, власне за його заслуги для лаврівського монастиря й лаврівської головної школи.⁴

¹ »Зоря Галицка« 1849. Ч. 6-9 і д.

² *Ibidem*.

³ Відбулася вона у Львові, 5. IX. 1850. — Р. Л.

⁴ »Зоря Галицкая« VII. Львовъ 1854. Ч. 7, 16, 17, 26.

Як приглянемося п'ятнадцятилітній педагогічній діяльності о. М. Максимовича в Лаврові й Дрогобичі, побачимо, що була це незвичайна людина, котра вмiла оточити себе здібними людьми, прив'язати їх до своєї особи й до порученого їй діла. Як поглянемо на всі акти, які лишилися по лаврівській німецькій школі, побачимо, що найгарніше виконані *Ekstrakt'i*, *Einladung'i*, *Verzeichniss'i* то що походять з часів о. Максимовича, котрий, видно, вмiв вишукати здібних учеників, умiв розвинути їх таланти, умiв заохотити їх до праці, умiв показати їм красоту... Не даром у консисторському звіті за 1848 р. говориться: *«...hat Hochselbes sowohl den Fleiss der dort studierenden Jugend, als auch lobenswerthe Verwendung des Lehrpersonales... ersehen»*.¹ Таку людину, котра всіх своїх зверхників переростала на цілу голову, відтручено в хвилині, коли, будучи у силі віку, забиралась до сміливого лету, котра вмiла й хотiла служити своєму народові, показуючи йому дорогу до просвіти, до пошани, до щастя, а може й до волі.

Педагогічна діяльність о. Максимовича не скінчилась на лаврівській школі, котру підніс дуже високо, але, коли зістав протоігуменом у Львові, не забув на підчинені собі інші василіянські школи. І так, василіянській головній школі в Бучачі виробив 800 ф. міністеріяльної допомоги, бучацькій василіянській гімназії висєднав право зберігати в своїм заряді складане через учеників так зване «дидактрум» і обертали його на потребу своєї школи, замість складати на рахунок держави у скарбовій державній касі. В віденському цісарському конвікті, званім *»Barbareum«*, де вчилися найздібніші наші світські питомці на священників, виробив місце для 3 василіянських клириків, котрі то місце зараз обсаджено своїми кандидатами.²

XI

Яким довірям тишився о. Максимович, як директор у василіянській головній школі в Дрогобичі, підчас свого чотиролітнього урядування, показує нам документ дрогобицького магістрату до о. Максимовича:

Vom Drohobyczer Stadtmagistrate N. 2466. An Ein löblich k. k. Hauptschulen Directoriat zu Händen des Hochwürdigen Haupt-Schul-Direktors Maxumowicz in loco. Note. Die mehrjährige Erfahrung hat die Beweise der grössten Sorglosigkeit des Ehrwürdigen Convents in Betreff der Schulzimmer-Reinigung und Beheizung derselben in der Wintersmonathen geliefert, welche Sorglosigkeit in der Schulzimmer Reinigung auch dermahlen sich bewährte und laut der unterm 11 Juny 1841 Z. 2466 hieramts erstatteten Anzeige an noch mit dem Bemerken erwiesen wurde, dass das Dach über die Schulzimmer äusserst schlecht, und beim jeden Regenwetter das Regenwasser in die Schulzimmer der 2ten und 3ten Klasse in einer so grossen Menge einfliesst, das die Schuljugend während dem Regenwetter von den Schulstunden befreyt werden musste. Um diesen Uebelstande in Zukunft zu begegnen, wird Wohlselbe in die Kenntniess gesetzt, das a) Die Behöhung der Struschenlönung aus der hierortigen Stadtkasse im Betrage pr. 40 f. Kon. Münze nicht mehr an den Convent, sondern zu Händen des Schuldirektors angewiesen wird. b) Ebenso wird auch das zur Beheizung der Schulzimmer vom Magistrate angewiesene Brennholzbedarf nur an den Hauptschuldirektor verabfolgt. Uibrigens da im Grunde des zwischen dem Magistrate und dem Basilianer Convents geschlossenen Vergleiches der Convent verpflichtet ist, das Schulgebäude in einem dem Zwecke entsprechenden Stande zu erhalten, und für die vollkommene entsprechende Besetzung aller Lehrerstellen und für die pünktlichste und entspre-

¹ АЛМ. Шк. акти IX-X.

² Про педагогічну діяльність о. Максимовича див.: *»Вѣстникъ. Часопись... для Русиновъ Австр. державы«*. Вѣдень 1851. Ч. 36. Також: *»Зоря Галицкая«* VII. Львовъ 1854. Ч. 10, 17, 26, 27.

chende Ertheilung des Unterrichtes zu sorgen, so wird Wohlselbe bei dem Umstande, als das Dach über die im Eingange benannten Schulzimmer äusserst schlecht ist, ausser dem äusserst thätigen Hauptschuldirektor Hr. Maxymowicz und für den Unterricht entsprechenden Katecheten Hr. Lotocki welcher den Unterricht meistens in der 3ten Klasse ertheile, die 2te 1te und Elementar-Klasse mit keinen dem Unterrichte entsprechenden Lehrer versehen ist, angegangen, dafür zu sorgen, damit das Dach vor dem Beginn des künftigen Schuljahres, wie auch ein Behältniss zur Unterbreitung des zur Beheizung der Schulen zuzuführenden Brennholzes hergestellt, und alle Lehrerstellen mit geeigneten aus der Petagogie geprüften der deutschen Sprache vollkommen mächtigen Lehrern besetzt werden, weil man sonstens bemüssiget seyn würde, diesem Fall hohen Amts anzuzeigen und um Abhilfe zu bitten. — Von dieser hierämlichen Verfügung wegen Schuldienergeld und Brennholzes zur Beheizung der Schulzimmer, wie auch an den Basilianer-Convent erlassenen Ersuchtsschreibens hinsichtlich der Bedachung der Schulzimmer und Besetzung der Lehrerstellen mit geeigneten Lehrern wird die Schuldistriktsaufsicht wegen stätter Aufsicht und Überwachung endlich die Stadtkassa wegen Verabfolgung der Struschen oder Paterfamilias-Lohnung an den Hr. Schuldirektör wie auch der Letzteren in die Kenntniss gesetzt. Drohobycz am 12ten August 1841.¹ (Підпис нечиткий).

В тих часах директор школи мав обов'язок по кождім піврічнім іспиті предложити шкільній владі Verzeichniss der Gegenstände, welche an der k. k. Laurover Hauptschule im Winter-Kurse (1846) gelehrt wurden und wie weit man darin gekommen ist. Це був такий звіт, який нині прокладають учителі в середніх школах в справі вичерпаного матеріялу, лише ріжнився тим, що в давніх Verzeichniss'ах була рубрика, від котрої до котрої сторінки вчитель вичерпав даний предмет із приписаної книжки. Крім того, при кінці шкільного року предлагано »Schul-Inventarium« über die bey der Laurover k. k. Hauptschule mit Ende August 1847 Geräthschaften. У тім звіті в відповідних рубриках зазначувано, кілька яких предметів було з кінцем минулого року, кілька прибуло нових, кілька через зужиття знищено. Тут наперед списувано лавки, що звичайно бували на 2^{1/2} і на 1^{1/2} ліктя довгі, таблиці з підпорами, шкільні столи, крісла, шафи, губки, лінії, образи з великими друкованими буквами, між якими від 1848 р. був обов'язково Ruthenisches Alphabet, опісля Insignien Adler der k. k. Hauptschule im Vorgange und an der Thür j. Klasse, опісля образ св. Николая й Insignien Seiner Majestät Kaiser Ferdinand und Franz Joseph, далі шкільна печатка, шкільні ножиці, відтак книжки. Між книжками перше місце займали підручники для вчителів, як словарі: Adelaugswörterbuch in 4 Bänden, Deutsch-lateinisches Wörterbuch Dromeli, Polnisch-deutsch. Wörterbuch, Mrongovius deutsch-polnisches Wörterbuch, Praktisches Handbuch Leonhard 1832, Anleitung zur schriftlichen Aufsätzen, Anleitung zum Kopfrechnen Beichels 1814, Bauers-schnelles Kopfrechnen, Lebensgeschichte Jesu 1796 in 8 Bänden vom 1805 zur Erklärung d. Evangeliums, Polnische Geschichte des alt- und neuen Testaments, Anleitung zur Sittenlehre v. August Zippe 1719, Politische Schulverfassung 1817, Verordnung an die Lehrer der Schule, Schulgesetze 1817, Inhalt der Protokoll Verordnungen, Sätze zum Diktando-Schreiben, Wahlfeils Sprachlehre, Versuch eines Lesebuches Leonard 1822, Kleine Erzählungen zum Gebrauch der Landschulen, Haus-Sekretär, Gesangbücher, Prüfungsvorrede, Vormular der Schultabellen.² Між ними ні одної української книжки в українській школі!

Опісля наступає друга рубрика під наголовком: Schul-Acten, між котрими на першій місці списувано: 1. Schulprothokoll, 2. Gestions-Pro-

¹ Той документ зберігається тепер у лаврівському архіві. — Р. Л.

² АЛМ. Шк. акти VIII.

thokoll, 3. Einreichungs-Prothocoll, 4. Prothocoll der schulfähigen Kinder, 5. Prothokoll der Schulauslagen, 6. Das Ehre und Schwarzebuch, 7. Sammlungs-Katalogen, 8. Schul-Extracte sammt Conduit-Liste, 9. Prüfungs-Extracten. В наступній рубриці виказувано, кілька екстрактів і з яких років бракує. Звичайно випикувано, що нема Екстрактів із 1821, 1822, 1825, 1826, 1830, 1831, 1832 років.¹ 10. Schulbesuchs-Tabellen, 11. Verzeichniss der Lehrgegenstände, 12. Einladung zur öffentlichen Prüfung, 13. Verzeichniss der Schuljugend, 14. Stundenvertheilung, 15. Klassifikation der Laurover Schüler, 16. Monatliche Probeschriften, 17. Diktando-Bücher, 18. Uibertragende-Sätze, 19. Rechnenbücher, 20. Ruthenische Vorschriften, 21. Ausweis über den Stand der Schule, 22. Ausweis der Schulkandidaten, 23. Ausweis der unter die armen Schüler vertheilten Gratis-Bücher.

Потім наступає виказ творів, що їх у новім шкільнім році закуплено до лаврівської шкільної бібліотеки. Це були також німецькі книжки, як по наступних звітах бачимо. На самім кінці кожного звіту написано, що в школі знаходиться: Das Bild des Hochwohlgeb. Dom. Dechanten Rev. Łaugowski, що довгі роки сповняв обовязки верховного шкільного інспектора при єпископській консисторії в Перемишлі. Такі »Schul-Inventar'i« виготовлювали що-року до установлення Краєвої Шкільної Ради, себто до 1869/1870 рр.

Крім педагогічної діяльності лаврівський монастир має багато завдячувати о. Максимовичеві за його адміністраційну працю, як ігуменові. За весь час своєї ігуменської влади, він вів коло 70 судових процесів із хижацькими сусідами монастиря, що в давніших часах присвоїли собі біля 150 моргів монастирської орної землі й коло 200 моргів ліса. О. Максимович ті всі замотані справи виграв у трьох інстанціях. Попри те побудував нові економічні будинки, стодоли, шопи, позакладав городи, сади, заложив цегельню, поглибив і зарибнив стави, побудував чиншові доми, поставив тартак і млин. Забудування самого монастиря обвів грубим і високим муром, довгим на 74 сажні.² В 1845 р. записав лаврівському монастиреві 324 злр. а.-в.-готівки, яку дістав у спадку по своїх родичах.³

О. Максимович заложив книгу видатків, які монастир поносив на шкільні потреби, вписуючи до неї всі розходи з давних літ, які зісталися в архіві на поодиноких аркушах паперу. Для приміру, як виглядали ті видатки в давних часах, подаємо кілька відписів з рр. 1827, 1830/31, 1833, 1842.

Expensa

poniesione od klasztoru na Szkoły w Roku 1827.

1. Za ramy Stolarzowi Sztuk 4 do Elem.	2 f. 30 x. w. w.
2. Za 24 sztuk Szyb z robotą Szklarzowi	8 f. 50 x. » »
3. Za Żelazo na okucie okien	1 f. 46 x. » »
4. Za klutkę do zamykania 1 ^{ch} drzwi	— f. 30 x. » »
5. Za Papier na skryptury dla Ubogich	6 f. 30 x. » »
6. Za książki dla ubogich studentów	10 f. 40 x. » »
7. Mularzom za wyprawienie i wybielenie	2 f. 36 x. » »

Summa 33 f. 22 x. w. w.

¹ Нема й пізніших деяких років, що при кінці подамо.

² АЛМ. Gest. Prot. II, 3.

³ Ibidem.

Rok 1830/31. in 7bri

19. Za Forschrifta we Lwowie przez x. Dziekana kupione	25 f. — w. w.
20. Inroligatorowi za oprawę formulek innych szkolnych rzeczy prócz Wiktu	15 f. —
21. Stolarzom za zrobienie Ławek pięciu (prócz wiktu)	3 f. 45 x.

Rok 1833.

23. Za papier na skryptury dla ubogich studentów	6 f. 30 x. w. w.
24. Za mikstury i proszki na atrament	2 f. 30 x. » »
25. Za wybielenie szkół	1 f. 30 x. » »
26. Za Reparacye ławek drzwi	1 f. 15 x. » »
27. Za wyfutrowanie pieców	1 f. — x. » »
28. Za książki dla ubogich studentów	15 f. 40 x. » »
29. Za kreydy i czerwony atrament	2 f. 30 x. » »
30. Za pióra Oluwki i opłatki do kancelaryi	2 f. 30 x. » »
31. Za cztery gapki	3 f. 20 x. » »
32. Za książeczki do modlenia	3 f. 48 x. » »
33. Za obmalowanie czterech tablic	2 f. 30 x. » »
34. Za książeczki do mszy służenia	— f. 48 x. » »
35. Za kalendarz do kancelaryi szkolnej	— f. 50 x. » »
36. Za papier na forszyfta dla Ubogich	2 f. 30 x. » »

Summa w roku 1833 47 f. 11 x. w. w.

pr. Mar. Maksymowicz, Hschuldirector.

Wykaz

Expensów na requisita szkolne w roku 1842.

Dwie ryz papiru conceptowego	4 f. c. m.	
Jedna i pół pięknego	6 f. c. m.	
Gąbka do 4 klas	2 f. c. m.	
Kreyda		42 x. c. m.
Atrament czarny		40 x. c. m.
Atrament czerwony	1 f. c. m.	
Ołówka	1 f. c. m.	
Książki dla biednych studentów	2 f. c. m.	20 x. c. m.
Za oprawę forszyftów na obydwu kursy	1 f. c. m.	10 x. c. m.
16 sztuk ekstraktów szkolnych	1 f. c. m.	4 x. c. m.
Kalamarz i piaseczniczka do kancelaryi		20 x. c. m.
Dwa zamki do szkoły	3 f. c. m.	
Protokul szkolny	1 f. c. m.	

Summa expen. 24 f. c. m. 22 x. c. m.

Na ten expens wzięłem 15 Rynskich od Wiel. x. Superiora a zatym odciągnowszy od wysszego expensu, będzie się podpisanemu należyć 9 Ryńskich 22 x. c. m.

Bielecki¹

А ось, як виглядав у тих часах один із багатьох Schulextract'ів:²

XII

Яке становище займив о. Максимович у справі нашого національного відродження 1848 р., а з ним і весь монастир, цього ніде в монастирських актах не зазначено. В сусідній та недалекій від Лаврова стрільбицькій школі займив у тій справі виразне національно-українське становище тамошній учитель Петро Бушаковський, дуже гарна людина, як учитель і громадянин.³ Він відразу 1848 р. ввів шкільне

¹ АЛМ. Шк. Акти VIII.

² Див. на слідуєчій (71) стороні.

³ Див. Школа в Стрільбичах, історичний нарис автора.

Schul-Extract sammt Conduit-Liste
der Lehrpersonale an der Lawrower Hauptschule für den Sommer-Curs 1850.

Hauptschule Lawrów Im Jahre 1789		Ort und Gattung der Schule Zeit der Entstehung	
Pr. Marian Maxymowicz Convents- Vorsteher		Vor- und Zuname des Pfarrers und seiner Seelsorge- Gehilfen	
		Schulfähige Ortskinder	
		Schul- besuchende	
		Davon besuchen die	
		Zahl der unbemittelten Schüler, welche vom Kloster die Kost erhalten	
		Vor- und Zuname des Lehr- Individuums und dessen Character	
		Dessen Geburtsort	
		Alter	
		Religion	
		Studien	
		Ob er mit dem Zeugnisse über die ab- gelegte Paedagogig versehen sey?	
		Ob er von der Schulaufsicht als Lehrer oder Gehilfe bestätigt sey?	
		Dessen Dienstzeit	
		Ob er die Lehrstunden ordentlich halte?	
		Ob er alle Gegenstände ohne Vernachlässigung und nach Methode verfare?	
		Ob er die Kinder in Ansehung der Sittlichkeit und zweckmässige Art behandle?	
		Ob er im Belohnen und Strafen gehörig vorgehe?	
		Ob er die Fleisskataloge ordentlich und richtig führe, und monatliche Verzeichnisse mit Wahrheit verfasse?	
		Dessen Sitten?	
		Gehalt?	
		Woher er solche bezieht?	
		Ob sich keine Gebrechen bei dem Schulgebäude äussere?	
		Anmerkung	
38	2	17	1
43	—	60	1
20	1	13	—
14	—	13	—
60	1	14	—
14			
Pr. Marian Maxymowicz Director	Nehrybka Przemysł. Kreis	45	g. k.
Pr. Julian Teliszewski Katechet	Szolomyja Brzezaner Kreis	30	g. k.
Pr. Isaac Tarczanowski Lehrer	Wola Jakó- bowa Sam- bor. Kreis	33	g. k.
Fr. Jordan Turek supl. Lehrer	Rozdziele Jasioer Kreis	45	g. k.
Fr. Nicephor Jarema supl. Lehrer	Drohobycz Sambor. Kreis	21	g. k.
Philosophie und Theologie		v	s
versehen		b	s
bestätiget		o	o
ordentlich		18	
ohne Vernachlässigung u. nach der Methode		zweckmässig	
gehörig		ordentlich u. richtig	
sgut		sgut	sgut
vom Kloster		sgut	sgut
keine		sgut	sgut
Anmerkung		sgut	sgut

Lawrów am 1-ten August 850.

Pr. Mar. Maxymowicz
Hauptschul- Director

діловодство в українській мові, замість всевладно пануючої німецької мови. Мова та, що правда, була неможливим язичієм, але, як знав і вмів, так учив і писав. Всі »Екстракти«, »Приглашенія на испытаніе«, »Катальоги« писав Бушаковський в руській мові, почавши від 1848 р. до половини 50-х років. Правдоподібно не обійшлося без цього, щоби він не радився о. Турчмановича, свого місцевого пароха, знаного нам повітового шкільного інспектора. Від половини 50-их рр. до часів установаження Краєвої Шкільної Ради, згадані шкільні акти писав Бушаковський в половині по українськи, в половині по німецьки. Додати треба, що учитель Бушаковський робив сам усі свої шкільні акти. Сам усі рубрикував, сам писав таким гарним почерком, що трудно його письмо від літографії відрізнити, прикрашуючи головні написи й початкові букви гарними ініціалами.¹

В Лаврові шкільні акти писані від часу заснування головної школи (1789) до установаження Краєвої Шкільної Ради (1869) виключно по німецьки. Працю ту виконували деякі члени вчительського збору, часом препарандисти, часом ученики головної школи; се залежало від здібности поодиноких людей у тім напрямі. Деякі »Verzeichniss'и« й »Einladung'и«, особливо з кінця XVIII в. й перших трьох десятків XIX в., прикрашувано дуже гарно різними красками. Ця звичка прикрашування за часів о. Максимовича розвинулася до найбільшої досконалости. Неабияким артизмом особливо відзначається »Verzeichniss« і »Einladung« із 1836 р.² Це оригінальна, повна мистецького чуття праця, що й нині збуджує подив для таланту, що вкривався в лаврівських шкільних мурях, а був такий скромний, що на своїй праці навіть не підписався.

Таке артистичне виконання деяких праць приносило честь лаврівській школі, але забирало також багато дорогого часу. О. Максимович, як практична натура, дав ці »Verzeichniss'и« й »Einladung'и« на взір львівської головної школи видрукувати й від 1838 р. вживано в Лаврові друкованих запрошень на іспити. Однак мистцям роблених прикрас таки жаль було, що не мають де виладувати своєї енергії, не можуть розвинути свого таланту, хочаби чим відзначитися. Тому й на друкованих »Einladung'ах« домальовували будь ріжних середньовічних лицарів, будь теж які інші символи. Великим артизмом відзначаються також деякі листки в »Золотій Книзі«.³

В стрільбицькій школі вчитель Бушаковський, почавши від 1848 р., писав у всіх шкільних катальогах на першій місці, зараз по релігії: »язык рускій«, описля німецький, а потім польський, без огляду на те, в якій мові ведено акти, українській, чи німецькій. Навіть по основанню Краєвої Шкільної Ради, в усіх списках та катальогах, котрі Бушаковський, як висше сказано, сам рубрикував, на першій місці вміщував язык руський і т. д.⁴ Цього на бачимо в актах лаврівської головної школи. Тут ведено ціле шкільне діловодство виключно по німецьки. Української (руської) мови до 1838 р. в Лаврові не вчили, лише по німецьки й по польськи, що виразно зазначено в усіх актах, а науки релігії, катехизму й біблії вчили також по німецьки. О Максимович, давши 1838 р. ви-

¹ Ibid.

² Див. між світлинами.

³ Деякі знимки, напр. із »Einladung'ів« із 1835, 1836, 1838 рр., також стор. 159 й 160 в »Золотій Книзі«, виконав о. П. Сивак ЧСВВ. й їх подаємо в »Додатку«. — Р. Л.

⁴ Див. Школа в Стрільбичах (історичний нарис).

друкувати »Einladung'и« й »Extrakt'и«, також не вставив графі (рубрики) на руську мову, але вставив нову рубрику, в котру вписав: *Widerholungs-Schüler*. Ту графу поділено знову на три менші: *Lesen deutsch, polnisch, rechnen*, що перечеркнено. На місце слів: *deutsch* і *polnisch* вставлено нове слово письмом: *ruthenisch*; а на місце слова: *rechnen* вставлено слово: *singen*. З цього бачимо, що 1838 р. введено в лаврівській головній школі українську мову для дорослих анальфабетів, які приходили в деяких днях і годинах до школи, як досвідний матеріал для кандидатів вчительського звання, котрі в часах управи о. Максимовича відбували в головній школі практику на вчителів тривіальних шкіл; звичайні ж ученики в лаврівській школі й далі по українськи не вчилися.

Так воно велося до 1848 р., до пробудження нашого народу до нового життя. В »Verzeichniss'и« й »Einladung'у« за 1848 р. також у рубриці »Widerholungs-Unterricht« на перечеркнених словах: *deutsch, polnisch* дописано: *ruthenisch*, дня 4 липня, коли то відбувся публичний іспит, хоч свобода для нашої мови та для нашої школи давно лунала по краю. Лаврівська ж школа, видається, якби глуха була на те все, що кругом неї діялося.

Цей стан річи змусив, правдоподібно, повітового шкільного інспектора, о. Кліма Турчмановича, що дня 4 грудня 1848 р., по відбутій візитації лаврівської школи, написав до дирекції головної школи в Лаврові осьте урядове письмо: *Im Grunde des Konsistorial-Auftrages dtto 4ten November I. J. № 272. wird daher dem verehrten Ławrower Lehrpersonale das Wohlgefallen des Hochwürdigsten Consistoriums bekannt gemacht, und dasselbe an noch auf den hohen Landespraesidial-Erlasses vom 29 May I. J. 7079 aufmerksam gemacht, mit welchem angeordnet worden ist, den ruthenischen Schulunterricht in den ruthenischen Volksschulen, ausschliesslich jeder andere,¹ zu ertheilen. Diese hohe Verfügung dürfte wohl an den Hauptschulen auf einmahl nicht eingeführt werden, dennoch ich darnach zu trachten, dass auch in der II^{ten} und III^{ten} Klasse das ruthenische Lesen nach den Real-Begriffen und das Uibersetzen vom ruthenischen ins deutsche und wechselseitig statt finden. Von Altsamborer gr. kath. Schul-Distrikts-Aufsicht. Strzelbice am 4ten december 1848. Turczmanowicz, Alt-Samborer gr. kath. Schuldistriktsaufseher.*

Цей розпорядок мав зараз свої наслідки, бо в шкільних актах на 1849 р. і в *Einladung'у für öffentlichen Prüfung*, що його розсилано завсіди знатнішим гостям, як запрошення на публичний іспит, у рубриках для третьої кляси, коло предмету: *Sprachlehre*, перечеркнено слово *polnische*, дописано ж *ruthenische*; так само в рубриці: *Religionslehre für Wiederholungsschüler* дописано: *ruthenisch*, а в рубриці: *Lesen nach Real-Begriffen* дописано: *deutsch und ruthenisch*. В звіті на 1849/50 р. полишено викладову польську мову лише в елементарній клясі. В першій клясі заведено виклади утравкістичні, польські й українські, в другій клясі при одних предметах польсько-українські (*Sprachlehre*), а при других українсько-польські (*Lesen nach Realbegriffen*); в третій клясі польські *Sprachlehre* замазано, написано ж українські; на повторюючій науці по українськи. В 1855 р., за директора Панковича, заведено й в елемен-

¹ Розбивка наша.

тарній класі науку в українській мові в такому порядку: die deutsche, polnische und ruthenische Sprache. Для дітей це було тяжке діло навчитися в однім році трьох альфаветів. В тім порядку йшла наука в усіх класах.

Насувається питання, чому оо. василіяни не вчили майже 50 літ української (руської) мови в Лаврові, за те так старанно плекали науку німецької й польської мови, а навіть по латині вчили читати й писати в народній школі. Щоби на це відповісти, треба сягнути в історію василіян у давніші часи, коли то до василіянських монастирів вступало досить значне число польської молоді. Жива польська мова, діставшись силою факту до православних братських шкіл ще в XVII в., перейшла силою факту й до василіянських, спихаючи на задній плян нашу актову (канцелярйну) мову. Цею останньою ніхто не говорив, бо була штучним витвором, а нашу живу народню мову, якою послугувався закріпощений нарід як розговорною, якось »не випадало« втягати до шкіл і нею не говорили висші верстви української суспільности, послуговуючись польською мовою, як мовою панів. Були однак і виїмки між цими рештками, які не цуралися мови свого народу, котрий на них у поті чола працював і з котрого рук хліб їли. Де-не-де такі одиниці появлялися, от хочби в Перемишлі Іван Могильницький, котрий в рідній мові хотів просвіщати свій нарід видаванням для нього книжечок побожного змісту. Кілька літ пізніше появился Маркіян Шашкевич, що своїми віршами заспівав сумну пісеньку свому народові в рідній мові, але скоро замовк, відлетів у інший ліпший світ. По його смерті все зістало по старому; священники далше до 1848 р. без виїмку говорили проповіді по польськи, хоч деякі з них трималися сильно свого обряду й були, як тоді говорилося, »твердими Русинами«, справляли руські свята, співали навіть руські пісні і до селянина говорили по руськи, але в себе дома й з панами по польськи. Длятого до 1848 року між нашими висшими верствами, як останками шляхти, міщанством і духовенством, не було національної свідомости, не було її й в василіян, між якими було много таки дійсних польських патріотів. Треба знати, що перші вчителі-василіяни в лаврівській школі памятали стару Польщу, виховані були на польській культурі й в польських школах, в далеко більшій мірі, як наше світське (біле) духовенство, яке мало лише домову освіту, що переходила з вітця на сина, а полягала на читанню церковних книг. Почаївські черці були такі ополячені, що в 1831 р. зробили з почаївської Лаври твердиню польського патріотизму й магазин зброї для польських повстанців. Другий з черги директор у лаврівській школі, о. М. Говинський, як нам відомо, писав гарні польські вірші, навіть патріотичного змісту, як нпр. вірш на відступлення з польських земель Наполсона п. з. »Pożegnanie Polaków z Francuzami«, що його позволимо собі також у цілости подати:

1. Bywajcie zdrowi drodzy kamraci
Nie obaczmy się czas długi
Niechay wam wszystko tak Niebo płaci
Jak wy nam nasze wysługi.
2. Tysiąc wspomnienia, tysiąc pamiątek
Dało nam wasze pobycie,
Nie ieden stracił zdrowie, maiątek
Szczęśliwy kto uniósł życie.

3. Zna wasz Przewodca co stałość naszą
Oyczyznę Polaków znęcił,
Každy na Imie ioł się Pałasza
I wszystko dla niey poświęcił.
4. Pomimo groźby pomimo straży
Leciało wszystko w zawody
Bo gdzie oyczyzna, gdzie honor każe
Tam Polak niema przeszkody.
5. Zaufny w zbawcy, chlubny z zaszczytu
Odnieść w obronie Jey blizny
Biegł pod mury Rzymu, Moskwy, Madrytu
Biegł Polak szukać Oyczyzny.
6. Ale na miejscu tego nie szukał
Znalazł niewołą śmierć, rany,
Poznał lecz późno, że go oszukał
Zbawca Oyczyzny mniemany.
7. Z niebezpieczeństwem zniesło się Męstwo
Nie była wadą jej słabość,
Kiedy nam przyszło opuszczać Xięstwo
Wzięto za hasło wytrwałość.
8. I tak nie myśląc co będzie daley
Wraz żadnych nagród za prace
Kto się nawinał, tośmy go brali
Nie wiedząc poco i zaco.
9. Ja wiem żebyście i teraz radzi
Był nasz mizerny przedłużyć,
Polak się biie, przytem nie zradzi
Więc się nim dobrze posłużyć.
10. Každy przed sobą ma swoją drogę.
A kto chce niech idzie z wami
Bo ia daley więcej nie mogę
Już powędrucie wy sami.¹

В тих часах були між василіянами й такі, що, виховані на польській культурі, захопились ідеєю незалежної шляхетської Польщі. Вони уважали польську мову за свою матірню, хоч себе мали за »Rusinów«, бо хрещено їх у церквах і обовязком такої людини було знати наші молитви, хреститися три рази, ходити до церкви, співати в церкві »rogusku«. Бували й такі, що Поляків дуже не любили за їх чванкуватість, але самі говорили лише по польськи; від Поляків же ділив їх наш обряд, тримала їх ще церква. Вони любили цю св. церкву, спішили до неї радо; гордились нашим обрядом і боронили його в польській мові від Поляків лат. обряду. Священики-василіяни, що вживали в бесіді польської мови, відправляли радо наші богослуження, писали в обороні нашого обряду твори в латинській і польській мовах.² З учениками в лаврівській школі розмовляли всі директори й професори обовязково по німецьки; підчас же шкільних свят, святочного закінчення шкільного року, по публичнім іспиті вільно було промовити публично, в прияві запрошених гостей, по польськи. В лаврівських шкільних актах лишився нам зразок такої промови, що її для проголошення написав собі о. директор Проскурницький. Ось вона :

¹ Писання о. М. Говинського ЧСВВ. І 3-6.

² Для доповнення пор. те, що подав М. Возняк на тему: Як винародовлювались українці за Австрії до 1848 р. (див. »Діло« 1934 р., чч. 12-15, 17-18).

Kochana Młodzieży! Rok szkolny przy dzisiejszym egzaminie publicznie w przytomności tu szanownych gości przedsięwzięty ukończysz, pozostaje mi ieszcze do Was, serc waszych z obowiązku mego przemówić. Byłem świadkiem naocznym w ciągu roku szkolnego waszey uwagi w czasie wam udzielanych nauk. Nauczyciele starali się o waszey pilności i moralności, obyczajności y postępkach, iakie one podług Wam od Boga udzielonych i wymierzonych talentów zrobiliście, przekonać. Ta gorliwość z strony Nauczycieli nie ustanie i nadal o waszym losie myśleć. Niepoznaiecie ieszcze z gruntu wprawdzie, co właściwie dla was jest istotnie pożytecznym y co was uszczęśliwić może, ta szczęśliwość zależy od przyszłości od waszey nauki nabytej — wykształcenie Serca. Niezapominaycie więc na tę Naukę, którąście wspólnie z Nauczycielami pracując odebrali, bo wydoskonalenie zależy tylko od ćwiczenia się. Dlatego wkładam na was obowiązek, byście w czasie wakacyi nie próżnowali, ale kaźden, co tylko się w swoiey klasie uczył, toż samo często powtarzał — by przychodząc szkoły dalsze kontinować, przez to samo nabył łatwości nową naukę zrozumieć y przez własne przyczyny, niemieckie trudności nauczania się rzeczy pożytecznych w życiu pospolitym potrzebnych (kończyć). Równie y ci, którzy do szkół gimnazjalnych chęć mają wstąpić przez własną opieszalność nie wstydzili się, lub mylnie nie wiedzieli, iż poprzednie nauki nie byli gruntownie udzielane, co wam bardzo zalecam powtarzać, gdyż zaświadczenia nie wydam. Pamiętajcie na przysłowie: »Boga wzywaj, rąk używaj«. Który zaś do szkoły tutejszey powróci, niech zawczasu się zapisze, to jest na 1 7^{bris} by się zgromadzili, a kto by nie wiedział, osobiwie z nowych, najdalej do 15 7^{bris} przyjmować będę. Pamiętajcie na naukę Nauczycieli — pamiętaicie na staranność waszych Rodziców, którym w starości będziecie podporą, i na wasz sam własny los, gdy tak szczyrze nieprzerwanie pilność z pracą połączycie to staniecie się dla siebie samych, dla Rodziców i dla kraju pożytecznymi ludźmi, a w oczach Boga miłemi, który pracę rąk waszych pobłogosławi.¹

Таку мову висказав о. директор і ігумен у василіяньськiм монастирі, Українець з роду, до українських дітей в 1839 р. в лаврівській школі. Як свого часу оо. єзуїти були нераді реформі польських шкіл піяра Конарського, тому, що він впровадив до своїх шкіл природничі науки, замічуючи, пощо описувати коня чи пса, котрого дитина щоденно бачить, так також тодішні наші василіяни не могли зрозуміти, по що то вчити в головній школі простої народньої мови, що нею скрізь у селлах довкола Лаврова прості, неосвічені селяни говорять. Це був би стид для інтелігентного чоловіка. В Літописі василіяньського монастиря в Лаврові (Ч. II), писанім у латинській і польській мовах, занотовано під днями: 25 V ст. ст. й 24 VI 1783, що підчас відпустів »kazanie miał X. Alfons Sozański² i mówił po rusku«, яки би щось незвичайне сталося, бо всі інші казанья говорили оо. василіяни по польськи до наших непросвічених бойків. Таким ладом думали й жили, здається, всі оо. директори в лаврівській головній школі, не виключаючи й о. Максимовича, до 1848 р. Однак події 1848 р. дісталися певне й до Лаврова й тут, можливо, викликали деякі вражіння, бо на однім документі, писанім по німецьки до інспектора о. Турчмановича, дня 20 III 1849 р., о. Максимович підписався по українськи.³ Що о. Максимович мусів під впливом подій 1848 р.

¹ АЛМ. Шк. акти IX-X.

² о. А. Созанський ЧСВВ., як довідуємося з згад. »Літопису«, 23 IX 1775 приїхав із Сатанова до Лаврова вчитися риторики. 1776/77-1777/78 рр. він учився філософії в Лаврові, відки 7 VIII 1778 р. відїхав до Дрогобича вчити Infim'i. В грудні 1780 р. він прибув до Лаврова, де 26 XII того року єп. Рилло висвятив його на піддіякона. І-й рік богословія він учився 1780/81 рр. у Львові, відки 5 X 1781 р. приїхав до Лаврова продовжати свої богословські студії. В січні 1782 р. єп. Рилло висвятив його на священника в Страшевичах к. Самбора. З документів, що зберігаються в Архіві Укр. Єпископів у Перемишлі, знаємо, що о. А. Созанський ЧСВВ. від 1803-1812 р. був парохом у Василеві к. Белза. Див. Акти до історії о. Альфонса Созанського ЧСВВ., пароха в Василеві, 1803-1812. — Р. Л.

³ АЛМ. Шк. акти IX-X.

змінити свої погляди, бачимо це також у тодішніх наших часописах,¹ як вони по 1849 р. величали о. Максимовича, як його зачислювали до людей, які думають новими категоріями, іншими очима дивляться на світ; пишуть, що о. Максимович захоплений нашими національними ідеалами.

О. Максимович, вибраний дня 5 вересня 1840 р. на протоігумена, вислав зі Львова дня 20 вересня до лаврівського монастиря рішення з львівської капітули (василіянського собору), що їх переписано в українській мові з оригіналу до Літопису василіянського монастиря в Лаврові (ч. III). Між і. на стор. 147 і 148 у справі лаврівської школи ухвалила капітула ось таке: Засѣданіе III. §. 1. Абы школу головною зъ Лаврова до якого мѣста перенести, однакожъ подъ застереженіємъ если градъ или Вис. Правительство зобовяжеса, кромѣ созданія монастира, Церкви і будинку школьного еще ежегодно жалованіе для учителей принайміи по 100 ренс. сереб. додати. Кромѣ того вкладаєся обовязок на будущою Настоятеля, аби постарався через Вис. Консысторъ виробити у Вис. Мѣнѣстерѣумъ ремунарацію ежегодно по 200 ренск. сер. для учителей Гимнасѣальныхъ, а по 100 ринск. сер. для учителей скѣль головнихъ въ Бучачи, Дрогобычи и Лавровѣ. Въ Львовѣ въ Обители св. Онуфрія дня 20 вересня 1850 г. Марѣанъ Маѣимовичъ протоігуменъ Ч. С. В. В.

Як протоігумен, жадавав о. Максимович від дирекції лаврівської школи в 1852 р. ось якого виказу, що залишився у лаврівським шкільним архіві: Z: 944. Zur Erstattung eines ämtlichen Berichtes in der Angelegenheit der Lawrower Hauptschule, benöthigt man den Ausweis der daselbst seid dem Jahre 1830, bis nun der Anzahl nach jährlich studierenden eben so vom Conwente auf eigene Kosten unterhaltenen Schüler, wobei auch anzuführen kommt, welcher Unterricht denselben ausser den obligatun Schulgegenstände alljährlich ertheilt wird. Das ehrwürdige Direktorat wird daher aufgefordert, diesen Ausweis nach dem beiliegenden Formular ./.. ausfertigen und solchen von dem betreffenden Herrn Schuldistrikts-Aufseher vidirt anher zur weiteren Amtshandlung ungesäumt vorzulegen. Vom Basilianer Ordens Provinzialäte. Lemberg am 25 Oktober 1852. Mar. Maxymowicz, Provinzial.²

У Львові о. Максимович працював всею силою своєї трудящої душі. За його часів увесь монастир св. Онуфрія обтінковано й вибілено, в келіях дано нові печі й «англійську» кухню. Всі двері, вікна, лавки, шафки, в церкві й на вежі наново вилякеровано. Зроблено нову браму, дано нові ринви з залізної бляхи, нові дубові штахети коло церкви й все облякеровано. В городі зроблено великий порядок, посаджено більшу кількість деревець і заціплено, посаджено багато квітів і виноградників, куплено коштовні образи, старі ж відновлено; їдальню, салі й мешкання протоігумена наново красно відмальовано; протокол ігуменських актів і індекс по 1854 р. наново зроблено.³ Під час свого протоігуменування відвідав о. Максимович, як візитатор, 1852 р. лаврівський монастир. Тоді звітував і своє улюблене дитя — лаврівську головну школу. Вмер у Львові 1854 р. на холеру, в 50-ім році життя.

¹ «Зоря Галицкая» VII. Львовъ 1854. ч. 7, ст. 82; ч. 10, ст. 118; ч. 17, 26, 27 і «Вѣстникъ, ...Русиновъ Австр. державы». Вѣдень 1851. ч. 36.

² АЛМ. Шк. акти IX-X.

³ ЛЛМ. III 172. Див. також: «Зоря Гал.» VII. Львовъ 1854. Ч. 7, 10, 17, 21, 27

Від шк. р. 1833/34 до 1849/50, себто: за директорів о. Маріяна Максимовича (1833/34-1837/38), о. Наркиса Проскурницького (1838/39-1840/41), о. Теофана Білецького (1841/42) й знову о. Маріяна Максимовича (1842/43-1849/50), вчителювали в лаврівській школі, як катехити, отсі василяни: о. Олекса Усневич¹ (1833/34-1835/36), о. Теофан Лотоцький² (1836/37-1839/40), о. Йоаникій Манявський (1840/41-І півр. 1847/48), о. Теофан Лотоцький (ІІ півр. 1847/48-І півр. 1848/49), о. Юліян Телішевський³ (ІІ півр. 1848/49-1849/50); як учителі: чернець Павло Никорович (1833/34), чернець Онисифор Пазєрський⁴ (1833/34-1837/38), о. Лукіян Петрушевський-Петрушевич,⁵ зразу як василянський клирик, опісля як священник (1833/34, 1841/42-1846/47), чернець Януарій Стрільбицький (1833/34), клирик Адріян Стеткевич⁶ (1834/35, 1840/41-1841/42), чернець Іннокент Мацюльський⁷ (1834/35-1835/36), Михайло Завалкевич (1834/35-1839/40), чернець Ерасм Домбровицький⁸ (1835/36), Ніль Завадовський (1835/36), чернець Донат Коцюба⁹ (1835/36), чернець Яким Ангелович¹⁰ (1835/36-1837/38), о. Марко Лонкевич,¹¹ зразу як клирик (1835/36), опісля як священник (1846/47), бр. Атанасій Борис¹² (1835/36), о. Ісаак Гарчановський,¹³ зразу як клирик, опісля як священник (1835/36, 1849/50); учитель Юстин

¹ о. О. Усневич ЧСВВ. * в Куростові к. Стрия, † 1855 р. в Стрию на холеру. Р. Л.

² о. Т. Лотоцький ЧСВВ. род. в Котові в Бережанщині 1803 р. В 1840-их рр. був катехитом у василянській головній школі в Дрогобичі. Вмер у Лаврові 7 березня 1849. — Р. Л.

³ о. Ю. Телішевський ЧСВВ. род. в Шоломії к. Львова 1820 р. Постригся 1843, священником зістав 1846. В 1850-их рр. був катехитом у василянській гімназії в Бучачі. Опісля ігуменував у Підгірцях (1867), врешті в Добромилі, як останній тамошній ігумен і консультор Чина перед добромильською реформою. Вмер, як ігумен і консультор Чина, в Улашківцях, 10 січня 1883. — Р. Л.

⁴ До відомостей про бр. Пазєрського ЧСВВ., поданих на стор. 38, н. 4, додамо, що він, учителюючи в василянській головній школі в Дрогобичі, списав 1821 р. «Бѣлѣчнѣ Прѣдмыкомъ...», на основі почаївського видання з 1789 р. Нині той рукопис бр. Пазєрського в василянській книгозбірні у Львові (див. Д-р Я. Гординський, Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія ЧСВВ. у Львові. »Записки ЧСВВ.« I 418 і особно: Випуск перший, Жовква 1927, 42). Ті згадані друковані почаївські «Бѣлѣчнѣ», невідомі бібліографам (пор. Д-р Я. Гординський, І. с. 419, відб. 43, і І. Огієнко, Як описувати рукописи. »Byzantinoslavica« IV/1 Praha 1932, 192), зберігаються в деяких василянських книгозбірнях. Напр. у крехівській бібліотеці в грудні 1933 р. я найшов 2 примірники того рідкого почаївського видання з 1789 р. Повний наголовок і формат тих «Величань» подам у »Записках ЧСВВ.« на іншій місці. — Р. Л.

⁵ о. Л. Петрушевський ЧСВВ. род. 1812 в Кулиці в Золочівщині. Постригся 1831, свящ. зістав 1840. В 1850-их рр. працював, як парох, у Голубиці к. Підгорець. Вмер, як ігумен, у Підгірцях 9 квітня 1861. — Р. Л.

⁶ о. А. Стеткевич ЧСВВ. род. 1811 в Божикові в Бережанщині. Постригся 1833, свящ. зістав 1846. В 1850-их рр. був катехитом у василянській гімназії в Бучачі (1856, 1857). Опісля працював у парохії в Дрогобичі (1859). Вмер, як ігумен, у Золочеві 1866. — Р. Л.

⁷ Походив із Нижанкович у Перемищині. — Р. Л.

⁸ Походив із Утишкова в Золочівщині. — Р. Л.

⁹ Походив із Дрогобича. — Р. Л.

¹⁰ Походив із Романова (коло Бібрки). — Р. Л.

¹¹ о. М. Лонкевич ЧСВВ. род. 1814 р. Постригся 1835 р., свящ. зістав 1841 р. До 1845/46 р. вчителював у Дрогобичі. По вчителюванні в Лаврові був ігуменом в Золочеві (1856 р.), опісля працював у гошівськмі монастирі (1857, 1859, 1867 р.). Вмер, як сповідник, у Гошеві 11 XI 1898 р. — Р. Л.

¹² Як знаємо, бр. Борис, учив у лавр. школі ще 1826/27, 1828/29 шк. р. Вмер у Краснопуші, 14 I 1873 р. — Р. Л.

¹³ о. І. Гарчановський ЧСВВ. род. 1817 р. в Якубовій Волі, в дрогобицькмі повіті; свящ. зістав 1842 р. До 1848/49 вчителював у Дрогобичі, опісля в Лаврові до 1852/53, де й вмер 1855 р. — Р. Л.

Фенич¹ (1836/37), о. Доротей Карпинський² (1836/37); студент філософії, чернець Тит Grygássy³ (1836/37), о. Юліян Букоємський⁴ (1837/38), чернець Осип Корецький⁵ (1837/38), учитель Павло Желехівський (1837/38), учитель Андрій Хомчинський (1837/38-1838/39); студент філософії, чернець Арсеній Красницький⁶ (1838/39), чернець Ісаія Терлецький⁷ (1838/39-1846/47); укінчений богослов, Василь Граб (1838/39), о. Йоаникій Манявський (1839/40), чернець Сильвестер Лятошинський (1839/40), Яків Митушинський (1839/40), о. Кирило Бачинський⁸ (1840/41), чернець Петро Білинський⁹ (1841/42-1842/43), о. Варнава Козяр¹⁰ (1842/43-1846/47), учитель Василь Подолинський (1842/43), бр. Іринарх Яневич (1843/44-1846/47), клирик Тома Несторович¹¹ (1844/45-1846/47), бр. Пилип Корчинський¹² (1845/46-1846/47), бр. Йоаникій Осип Вітошинський (1846/47-1848/49), бр. Йордан Турок¹³ (1846/47-1849/50), клирик Григорій Маркевич¹⁴ (1846/47), о. Юліян Телішевський (1847/48), учитель Іван Кіляновський (родом із Лаврова, 1847/48), бр. Никифор Ярема¹⁵ (1848/49), бр. Гавриїл Григорій Легановський¹⁶ (1848/49) і вчитель Михайло Лотоцький (1848/49).¹⁷

¹ Походив із Олешкова в снітинському повіті. — Р. Л.

² о. Д. Демян Карпинський ЧСВВ. род. 15 VI 1813 р. в Ходорові. Постригся 1836, свящ. зівстав 1845 р. Вмер у Лаврові 30 X 1858 р. Там він учителював зразу як клирик (1836/37), опісля як священик (1853/54-1857/58). — Р. Л.

³ Походив із Верещьких у Підкарпатській Україні. — Р. Л.

⁴ Род. 1803 р., постригся 1828, священиком зівстав 1836. В 1850-их рр. (1856, 1857) працював у парохії в Кристинополі, де й вмер 18 X 1858 р. — Р. Л.

⁵ бр. О. Корецький умер у Погоні 29 X 1845 р. — Р. Л.

⁶ о. А. Красницький ЧСВВ. род. 1810 р. в Краснім, пов. Турка. В 1850-их рр. був вікарієм у св.-онуфрїївському монастирі у Львові; 1859 р. жив у Бучачі; в 1860-их рр. працював у Гошеві. Вмер 2 II 1885 р. у львівському монастирі. — Р. Л.

⁷ Походив із Заміхова в ярославському повіті. — Р. Л.

⁸ о. К. Бачинський ЧСВВ. родився 1804 р., постригся 1834, свящ. зівстав 1840. В 1850-их рр. працював у парохії в Жовкві й був тамошнім катехитом, де й вмер 9 VI 1861 р. — Р. Л.

⁹ Походив із Білини Вел., пов. Самбір. — Р. Л.

¹⁰ о. В. Козяр ЧСВВ. род. 1805 р. в Черняві у мостиському повіті коло Перемишля. Постригся 1831, священиком зівстав 1839. В 1850-х рр. учителював у василіянській школі в Дрогобичі. Вмер 16 IX 1886 р. в Краснопущі. — Р. Л.

¹¹ о. Т. Несторович ЧСВВ. родився 1826 в Старій Солі; постр. 1843, свящ. зівстав 1850 р. В 1850-их рр. працював у парохії в Золочеві й був катехитом у тамошній головній школі. 1859/60 шк. р. знову вчив у лаврівській школі, опісля далі працював у Золочеві. Вмер, як парох, у Кристинополі 2 I 1882. — Р. Л.

¹² Походив із Угнова. — Р. Л.

¹³ бр. Й. Турок ЧСВВ. * 15 X 1804. Постригся 1832. В лаврівській школі вчив також і пізніше. Диви про те низше. — Р. Л.

¹⁴ о. Гр. Маркевич ЧСВВ. * 1820 р. в Мальчицях к. Львова. Постригся 1843, чернечі обіти зложив 1847, свящ. зівстав 1850. В 1850-их рр. (напр. 1856, 1857, 1859) і 1860-их (напр. 1867) працював у Кристинополі, як сотрудник і проповідник. Вмер, як вікарій і проповідник, у Крехові 29 VII 1890 р. — Р. Л.

¹⁵ Походив із Дрогобича. — Р. Л.

¹⁶ Бр. Г. Легановський ЧСВВ. * 1793 в Лисій, пов. Підгайці. Вмер 16 I 1852 в Лаврові. — Р. Л.

¹⁷ Сей спис катехитів і вчителів у лаврівській школі від 1833/34-1849/50 зладив Р. Лукань ЧСВВ. на основі Шкільних актів I-II, V, VI (АЛМ.). — В Архіві Укр. Єпископів у Перемишлі підписаний найшов у лютні 1934 р. між василіянськими актами зповідлення лаврівського ігумена о. М. Говинського ЧСВВ. про лаврівських василіян для перемиської консисторії. З тих персональних зповідлень довідуємося між і. про вчителів у лаврівській школі, що зпоміж них деякі невідомі нам із лаврівського архіву. 1804/05 шк. р. вчили в лаврівській школі василіянські клирики: Десидерій Юшкевич і Євсей Козанкевич. Того шк. року була в Лаврові препаранда,

Про стан¹ учнів у лаврівській школі з того часу (1833/34-1849/50 шк. р.) знаємо з Шкільних актів, що: 1833/34 в елементарній класі були 29 учнів і 2 учениці (Левицька Єлисавета з Головецька, донька священика; Рожилевич Савина з Верецьких (у Підкарп. Україні). З учнів: Микола Боберський з Лопушанки, шлях. син; Левицький Петро, свящ. син із Головецька; Атанас Лубінський, свящ. син із Галівки; Олекса Лужецький, свящ. син із Лінини й інші священичі, селянські, шляхетські та жидівські сини з Скородна, Лаврова, Потока, Волошинової, Грозевої, Тихої, Нанчілки, Лужка, Шандрівця. В I кл.: 11 учнів і 6 учениць (Богуш Антонина, Яворська Юлія, Рожилевич Саломея, Туфик Рожа, Вітисевич Марія й Катря). В II кл.: 16 учнів (Білинський Яків із Кільчиць, шлях. син; Чадик Петро з Пишниці; Крижановський Мих. з Галівки й інші). В III кл.: 13 учнів (Яворський Іван із Топільниці, шлях. син; Яворські Василь і Іван, шлях. сини з Турки; Григор Курчицький,² селян. син із Нанчілки; Микола Сидір із Старої Соли; Микола Ступницький з Задільська й інші). — В З. К. (128) за II піврік в елемент. класі вписано 11 учнів (Шеремет Лев, Крас Іван, Демяновський Андрій і інші); в I кл.: 4 учні (Кубранич Іван, Демяновський Микола, Демянович Іван, Вітисевич Омелян) і 5 учениць (Богуш Антонина, Яворська Юлія, Вітусевич Катря, Вітусевич Марія й Рожилевич Саломея); в II кл.: 6 учнів (Богуш Леонард, Яворський Іван і інші); в III кл. 4 учнів: Яворський Іван, Яворський Василь, Ступницький Микола, Височанський Антін.

1834/35 в елемент. класі: 27 учнів і 4 учениці (Ясиницька Марія, свящ. донька з Нанчілки; Лодинська Дом., свящ. донька з Торчиновка; Рожилевич Савина, донька маляра з Малога Бистрого в Підкарп. Україні; Струтинська Анна, шлях. донька з Потока); з учнів: Бабич Михайло, Данилів Іван, Грицак Олекса, Кіляновські Тома й Федір, Кухарський Дмитро, Лужецький Яків (усі з Лаврова); Козакевич Осип, свящ. син із Висоцька; Левицький Василь, свящ. син із Головецька; Лайнер Szmil з Лаврова й інші. В I кл.: 18 учнів і 1 учениця (Левицька Єлисавета, свящ. донька з Головецька); селянських синів 7; священичих 5; шляхетських 6. У II кл.: 11 учнів і 5 учениць (Богуш Антонина з Тисовиці, лат. обряду; Рожилевич Саломея, лат. обряду, донька маляра, з Борині; Вітисевич Катря й Марія, доньки свящ. з Лімної; Яворська Юлія, свящ. донька з Гвоздеця); з учнів: Іван Демянович, син співака з Петрової в Підкарп. Україні; Катинський Іван, сел. син із Бачини; Романський Лев, син співака з Лужка; Сінкевич Грицько, син співака; Терлецький Гнат, лат. обр., шлях. син із Тисової; Вітисевич Омелян, свящ. син із Лімної; Зданович Тит, лат. обр., шлях. син із Хирова й інші. В III кл.: 21 учнів (Дубравський Федір, Фединкевич Атанас і інші). Лат. обряду: 5 учнів, інші нашого. — В З. К. (130) за II піврік вписано в елемент. класі 3 учнів (Погорецький Осип, Левицький Василь і Кибак Андрій) і 1 учениця (Ясиницька Марія); в I кл.: 5 учнів, у II кл.: 3 учнів і 3 учениці; в III. кл.: 6 учнів.

1835/36 в елемент. класі: 21 учнів і 2 учениці (Максимович Вікторія й Рожилевич Савина). З учнів Гологірський Іван, Кіляновський Тома, Кульчицький Іван, Романський Микола й інші. В I кл.: 21 учнів і 1 учениця (Ясиницька Марія). В II кл.: 17 учнів, у III кл.: 14 учнів (Федір Дубравський, Кубранич Іван і інші) і 3 учениці (Саломея Рожилевич, Катря й Марія Вітисевичівні). — В З. К. (132) за II піврік вписано в елемент. класі: 4 учнів, у I кл.: 4 учнів і 1 ученицю; в II класі 3 учнів, у III кл.: 4 учнів.

1836/37 в елемент. класі: 26 учнів і 1 учениця. (Омелян Антоневиц, свящ. син із Воютич; Баран Іван, Цик Федір, Данило Федір, Добрянський Михайло, Галькович Семен, Кіляновський Федір і Тома, Кубранич Онуфрій й Василь (усі з Лаврова), Володислав Оріховський; Іполит Walter зі Львова й інші). В I кл. 23 учні: Бережницький Павло, шлях. син із Передільниці; Іван Гологірський, син ремісника в Тер-

що її вчилися два клирики: Іннокент Грусъ і Йосафат Лотоцький. З «Актів до історії о. Єроніма Стрільцького ЧСВВ., з 1805 р.», що зберігаються в згаданім Архіві в Перемишлі, довідуємося, що й сі два останні також учили того шк. року в лаврівській школі. 1805/06 шк. р. вчили клирики: Д. Юшкевич, Є. Козанкевич і Й. Лотоцький. Препаранди в Лаврові вчилися того шк. р. отсі василянські клирики: Пахомій Finib, Венедикт Jagoszy, Йоаникий Neggyi, Віктор Кічура, Валерій Максимович, Януарій Лігович і Арсеній Млодовський. — За директора в лаврівській школі о. Д. Мединського ЧСВВ. вчили в Лаврові отсі василяни: Висаріон Кукура (1812/13-1814/15, про нього див. висше, ст. 33), о. Флпій Миланович (катехит 1813/14-1814/15, про нього див. ст. 33), Олекса Усневиц (1814/15) і Діонісій Кульматицький (1814/15, про нього див. ст. 38). Див. «Акти до історії лаврівських василян 1797-1814». — Р. Л.

¹ Зладив Р. Лукань ЧСВВ. на основі Шк. актів III-IV, VI, VIII (АЛМ.).

² В 1840-их роках Г. Курчицький був учителем у школі в Нанчілці. — Р. Л.

шеві; Ізерський Франц, син власника в Золочеві; Зенич Василь з Спаса й інші. В II кл. 16 учнів: Єронім Льницький, свящ. син у Турці; Панько Король, сел. син у Бусовиськах; Любоїмський Іван, шлях. син у Тернаві; Михайло Лотоцький із Котева; Васоні Гнат, кравецький син із Старого Самбора й інші. В III класі: 17 учнів (Бачинський Петро з Хирова; Білінський Яків, син співака в Кільчицях; Білінський Іван, шлях. син із Мохнатого; Федір Дубравський, шлях. син із Топільниці; Гавх Рудольф із Косова (в Коломийщині) й інші). — В З. К. (133-134) за II піврік вписано в елем. класі: Омеяна Антоневича, Теофіля Вітошинського, Кирила Ковальського й Іполита Вальтера; в I кл. 5 учнів (Зенон Улиницький, Іван Кульчицький і інші); в II кл. 4 учнів (Гавенський Микола, Харват Осип, Погорецький Осип і Лотоцький Михайло); в III кл. також 4 (Шеремет Лев, Тарчановський Лев, Гавх Рудольф і Бачинський Петро).

1837/38 в елем. класі: 30 учнів, у I кл.: 21, у II кл.: 18, у III кл.: 17 учнів. Разом усіх: 86. У З. К. (135) за II піврік вписано в елем. класі: 3 учнів (Боберський Емерих і два інші); в I кл.: 3 (Новицький Людовик, Погорецький Фердинанд і Стояловський Олекса); в II кл.: 3 (Кульчицький Іван, Косакевич Осип, Улиницький Зенон); у III кл.: 5 учнів.

1838/39 в елем. класі: 35 учнів і одна учениця. З учнів: Бабич Гриць, Березний Степан, Дубравський Степан, Максимович Осип, Радецький Гриць, Вислоцький Франц і б. інших; у I кл.: 15, у II кл.: 15 (Дубравський Іван, Копко Петро й інші); в III кл.: 16 учнів. — У З. К. (137) за II піврік вписано в елем. класі: 8 учнів, у I кл.: 6, у II кл.: 7 учнів (напр. учня Фрішмана Адольфа вписано »wegen rüth. Sprache«), в III кл.: 8 учнів.

1839/40 в елем. класі: 15 учнів (вписалися 36 учнів). З Лаврова: 9 учнів; 2 з Ясениці, один із Волосянки, один із Страшевич (Литвин Кость), один із Почаєвич (Максимович Осип). У I кл.: 11 учнів (вписалися 22 учні). Вчився тоді в тій класі Степан Дубравський, шлях. син із Топільниці й інші. В II класі: 14 учнів. У III класі: 13 учнів. У З. К. (139) за II піврік вписано в елем. класі: 4 учнів, у I кл.: 11 (між ними Степана Дубравського), в II кл.: 8, у III кл.: 6 учнів.

1840/41 в елем. класі: 27 учеників і 1 учениця (Сикорська Антонина). В I кл.: 13 учнів (Климент Сенківський, шлях. син із Богошівки в Сянїччині; Волянський Петро з Стрільбич і інші). В II класі: 14 учнів, у III кл.: 17 учнів. — У З. К. (141) за II піврік вписано в елем. класі: 11 учнів, у I кл.: 5, у II кл.: 9 (між ними Степана Дубравського), в III кл.: 9 учнів.

1841/42 в елем. класі: 34 учні (напр.: Андрушакевич Лев із Ісає; Сенківський Антін, шлях. син із Богошівки; Дуткевич Мелетій, свящ. син із Солукова, в Долинщині; Луцик Лука, сел. син із Лаврова й б. і.). В I кл.: 29 (Клим Сенківський, Добровольський Карло з Добрусина в Жовківщині, Абрагам Методій, син контролера в Самборі й інші). В II кл.: 15 учнів і 2 учениці (Антонина Максимович і Марія Кіляновська, обидві з Лаврова). В III кл.: 26 учнів (Антін Тарчанин,¹ Степан Дубравський,² Едвард Metzger із Винник к. Львова, Василь Левицький, свящ. син із Головецька, Грицько Кміт, сел. син із Кобла, Прокіп Кушлик із Калуша й інші). — В З. К. (144-146) вписано за II піврік в елем. класі 15 (Адам Цеша-

¹ А. Тарчанин, син столяра в Дол. Устриках у лїській повіті, пізніший василїанин і вчитель у лаврівській школі. Див. про се низше. — Р. Л.

² Ст. Сас Дубравський, * 14 VIII 1829 в Топільниці, пов. Турка. В Лаврові вчився від 1839-42, опісля в василїанській гімназії в Бучачі. Вчительські курси покінчив у Перемишлї й Відні. Вчителював у школі в Кракові (1854-60), опісля в реальних школах у Новім Санчі, Львові, врешті в Стрию, де вчив аж до емеритури 1888 р. Вмер 1909 р. — Відзначився як добродій Т-ва »Просвіта« й української шкільної молоді. Див. Z. Strzet. Grynbergowa, Staromiejskie. Lwów 1899. 560; Михайло Лозинський, Сорок лїт діяльности »Просьвіти«. Львів 1908. 40; »Письмо з Просьвіти« III. Львів 1909. Ч. 9, ст. 142 і мої: Причини до історії буцацьких шкїл. »Записки ЧСВВ.« IV, вип. 3-4. — Ст. Дубравський відомий також як письменник, автор 4-х статей на вчительські й освітні теми в часописі: »Домъ и Школа«. Львовъ 1864. Ч. 5-8, 10, 13-16 і одной статї в часописі: »Недѣля« [I]. Львовъ. 1865. Ч. 3 (див. Иванъ Ем. Левицкій. Галицко-русская библиографія XIX-го столѣтія. II. Львовъ. 1895. 38, 58), автор особливо цїнної книжки: Der slavische Interrogativsatz mit besonderer Berücksichtigung der kleinrussischen Sprache. Ein Beitrag zur slavischen Philologie, herausgegeben von Stephan Dubrawski, Professor an der k. k. Ober-Realschule zu Stryj, Galizien. Stryj. A. Müller's Sohn Buchhandlung und Buchdruckerei. 1881. 8°, XII+183+4 (див. Ив. Ем. Левицкій. Ор. с. II. 368). — Р. Л.

новський, Мелетій Дуткевич, Антін Сенківський, Грицько Кміт і ін.); у I кл. 12; у II кл. 7; у III кл. 11 учнів (Едв. Metzger, Пр. Кушлик, А. Гарчанин і інші).

1842/43 в елемент. класі: 47 учнів і 2 учениці (Дом. Левицька, свящ. донька з Головецька, Антоніна Максимович із Лаврова). З учнів: Остап і Володислав Калужняцький і ін. В I кл.: 23 учні (Антін Сенківський, Франц Вислоцький і інші). В II кл. 23, в III кл. 23 учні. — В З. К. (149-150) в елемент. класі вписано обидвох Калужняцьких (Остапа й Володислава), Фльоріяна Михальського, Семена Кухарика, Осипа Obergz'a з Стефкової, Миколу Лозинського з Старого Кобля й Ксавера Ласківського з Стефкової. В I кл. вписано 7 учнів (Плятона Губчака, Антона Сенківського й інших). В II кл. 6 (Семен Білінський, Лев Кульчицький, Антін Білінський, Клим Сенківський і інші). В III кл. 8 (Кость Литвин, Апольон Кульчицький і інші).

1843/44 шк. р. в елементарній класі 37 учнів і 4 учениці (Кіляновська Марія, Кілярська Анна, Грибовська Маркила, Володкевич Марія). В I кл. 26 учнів і 1 учениця (Грибовська Ангелина). В II кл. 21 учнів. У III кл. 26 учнів. — У З. К. (151) за II піврік вписано в елемент. класі 7 учнів і 1 ученицю (Грибовську М.), в I кл. 5 учнів і 1 ученицю (Грибовську А.), в II кл. 5, у III кл. 4 учнів.

1844/45 шк. р. в елементарній класі 46 учнів і 6 учениць; у I кл. 21 учен. і 3 учениці; в II кл. 20 учнів і 1 учениця; в III кл. 19 учнів. — У З. К. (153) за II піврік вписано, як відзначених, в елемент. класі 5; у I кл. 7 учнів і 3 учениці; в II кл. 7 учнів і 1 ученицю; в III кл. 6 учнів.

1845/46 шк. р. в елемент. класі 34 учні й 2 учениці; в I кл. 30 учнів і 2 учениці; в II кл. 18 учнів і 3 учениці; в III кл. 26 учнів. — У З. К. (155) вписано за II піврік у елемент. класі: 6, у I кл. 10, у II кл. 6 учнів і 2 учениці; в III кл. 8 учнів.

1846/47 шк. р. в елемент. класі вчилися: 24 учні (української мови вчилися тоді 23 учні); в I кл. 17 учнів (укр. мови вчилися 16 учнів), у II кл. 20 учнів і 1 учениця (укр. мови вчилися 16 учнів), у III кл. 14 учнів і всі вчилися укр. мови. — В З. К. (157) в елемент. класі вписано Коростинського Володислава й Білінського Остапа. В I кл. 4, у II кл. 6, у III кл. 6 (Гомзинський Маркил, Галькович Антін і інші).

1847/48 шк. р. в елемент. класі 24 учні й 1 учениця (Ковальська Лебнора з Лаврова). З учнів із Лаврова: Василь і Павло Бабичі, Павло Целень, Панько Данило, Іван Добрянський, Роман Гавриляк, Ковальський Антін, Лях Микола, Максимович Петро, Мельникович Іван, Нижник Михайло, Швед Андрій. Бачинський Лев

¹ О. і В. Калужняцькі, сини Венедикта, пароха в Стефковій, у лівському повіті. З усіх предметів мали ноти: sehr gut. Перший з них, Остап, род. 1835 р., священиком з'явився 1860 р. Наступного року працював, як помічник пароха, в Ярославі. Опісля був парохом у Коритниках н. Перемишля (1862-1866) й в Папортні н. Добромила (1867-1870), де й вмер 16 III 1870 р. — Другий, Володислав (Володимир) К. род. 1834 р., священиком з'явився 1863 р. Працював, як парох, у Новосільцях, пов. Сянік (1865), у Сняв'ї, пов. Сянік (1867, 1868), в Олешницькій Волі (1869, 1870), в Іздебках і Павлоком'ї, пов. Березів, де й вмер у березні 1913 р. — Ще третій, а саме: Омелян Калужняцький учився в лаврівських василіян. На жаль, шкільні акти не заховали прізвища його, бо загинули. Але він учився в лаврівській школі (пор. І. Філіпчак. Село без аналіфбетів. »Діло« LII. Львів 1931. Ч. 175, ст. 2). Про се свідчить також оповідання самого Ом. Калужняцького проф. І. Філіпчачою про славу лаврівської школи за директора о. Максимовича (див. вище, ст. 62). Омелян Калужняцький відзначився як професор у черновецькій університеті, учений словіст та автор численних наукових праць у латинській, німецькій, польській і російській мовах про словянські рукописи в ягйлонській бібліотеці в Кракові, словянські українські пам'ятники в львівських архівах і бібліотеках, молдавські документи в міській архіві у Львові, печатані словянські видання в Росії та Україні, Євангеліє в василіанській бібліотеці в Путні, про Апостола з василіанського Городища н. Кристинополя з XII в. й б. і. (див. Іванъ Ем. Левицький. Галицько-русская бібліографія XIX-го столѣтія. II. Львовъ 1895. 155, 256, 293, 404, 435, 471, 511; Гал.-русская бібліографія за 1887 г. Львовъ 1888. 31; Гал.-русская бібліографія за 1888 г. Львовъ 1889. 44; Ів. Ем. Левицький. Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887-1900. I. У Львові 1909. 42, 133; II. У Львові 1910. 55, 192; III. У Львові 1911. 81. Пор. також: о. Й. Скрутень ЧСВВ. Бібліотека львівських Василіян. »Записки ЧСВВ.« I 171; Акад. Ол. Шахматов — Акад. Аг. Кримський. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської старо-українщини XI-XVIII вв. Київ 1924. 46, нотка 3; І. Огієнко, Історичний словник української мови. »Prace Filologiczne« XV Cz. II і особна відбитка, [Варшава] 1931. 8; І. Огієнко, Дві грамоти воеводи валашського Івана Мирчі Великого. »Byzantinoslavica« III/2 Praha 1931. 415, 416, 417, 418, 419, 422 і особна відбитка, Praha 1932). — Р. Л.

із Бачини, Гриневецький Орест із Телесниці, Колпачкевич Іван із Завадки, Маріян Максимович із Старої Соли, Sagallay Іван, лат. обр., з Підкарпатської України й б. і. В I кл. 18 учнів (Коцяба Василь і інші); в II кл. 13, у III кл. 18 учнів (Danhoffner Лев, лат. обр., з Стебника, Віктор Коссак із Поляни, син священика, Станислав Павликовський, лат. обряду, зі Львова, Василь Василькевич із Грушева, син священика, Антін Зиблікевич із Ст. Самбора й б. і.). — В З. К. (148) вписано в елементарній клясі: Бялобжеського Романа, Бялобжеського Теофіля, Максимовича Маріяна, Максимовича Петра, Киндзерського Михайла, Витошинського Корнила; в I кл. Коростинського Володислава, Коцябу Василя, Риделя Людовика; в II кл. Яворського Осипа молодшого, Metzger'a Осипа, Ропицького Івана; в III кл. Ліщинського Івана, Сеника Петра, Яворського Степана, Кміта Миколу, Беча Дмитра, Губчака Лавра, Колпачкевича Степана.

1848/49 шк. р. в елем. клясі 30 учнів і 3 учениці (Ковальська Л. з Лаврова, Качковська Антонина, Тогіјај Маркила з Підкарп. України); в I кл. 13, у II кл. 18, у III кл. 12 учнів. — У З. К. (161) вписано за II піврік у елементарній - III кл. 1+5+2+2 учнів.

1849/50 шк. р. в елем. клясі 22, в I кл. 12, у II кл. 14, у III кл. 13 учнів. — У З. К. (162) вписано за II піврік у всіх клясах: 5 (Скобельський Іван, Максимович Юліян і інші) +4+4+4 учнів.

XIII

По відході о. Максимовича на становище протоігумена, розпорядком консисторії зістав о. Омелян Крайківський¹ директором у школі в Лаврові на рік 1850/51 і свої обов'язки повнив до своєї смерті, до 20 грудня 1853 р. О. О. Крайківський був се чоловік тихої й спокійної вдачі. В школі старався заховати дотеперішній порядок, задержав nadalше засновану о. Максимовичем інституцію конвікторів і бідних учеників, що їх живив монастир на свій кошт і забезпечував у всі шкільні потреби.² Всі розпорядки шкільних властей виповнював із педантичною точністю; в канцелярній роботі не вислугувався ніким; на всі письма сам завсіди відповідав незвичайно гарним, читким і стало однаковим письмом.

За його управи, дня 26 травня 1851 прийшло до дирекції школи з високої губернії письмо, щоби звертати більшу увагу на тих учнів, які по укінченню третьої кляси вступають до гімназії, вправляючи їх більше ніж інших у німецькій мові. Того самого місяця й року прислала висока консисторія міністеріяльне розпорядження, щоб у третій клясі ввести нову німецьку книжку, що в ній наново опрацьовано всі географічні уступи, які відносяться до австрійської монархії.³ Того самого року, з припоручення протоігумена ЧСВВ. о. Максимовича, дві монахині, Онисима Гонората Черник і Анастасія Кульматицька,⁴ робили іспит у головній лаврівській школі, перша з відзначеним поступом, друга з добрим. Обидві заняли пізніше видніші становища в яворівським василіянським жіночим монастирі, перша, як ігумена, друга, як учителька. При тій спосібности піднести треба факт, що від початку 19 століття аж до часу відкриття Красвої Шкільної Ради майже щороку по кількоро дітей з інтелігентних домів здавали приватні іспити в лаврівській головній школі. Це можна пояснити тим, що не всіх ро-

¹ о. Ом. Крайківський ЧСВВ. родився в селі Дришеві, в Бережанщині, 1803 р. Посмертну згадку про нього помістив «Отечественный Сборникъ» II Вѣдень 1854. Ч. 4 (див. Ів. Ем. Левицкій. Л. с. І. Львовъ 1888. 85). — Р. Л.

² АЛМ. Шкільні акти IX-X.

³ АЛМ. Gest. Prot. II 18.

⁴ Деякі документи до історії згад. обидвох василіянок знаходяться в Архіві Укр. Єпископів у Перемишлі в «Актах до історії сс. василіянок у Яворові від XVII-го віку». — Р. Л.

дичів стати було в тих часах посилати діти до школи, тому вчили їх дома самі, або при помочи нанятих гувернерів. Часом утяжливі комунікаційні середники не дозволяли з дітьми запускатися в далеку дорогу, ддятого волилі лише раз у рік літною порою переїхатися з дитиною до іспиту, звичайно до іспиту з III або IV кляси, щоб одержати тут шкільне свідоцтво, яке управнювало перейти до гімназії в тих часах без іспиту. Учеників, котрі здавали приватні іспити в лаврівській школі, записали в актах 211. Це переважно¹ сини польської шляхти й священиків та лісничих.

Дня 6 грудня 1851 р. до ч. 89 зажадав шкільний повітовий інспектор, о. Турчманович, від директора школи, о. Крайківського, зложити присягу, як державний функціонер. О. Крайківський ніде в шкільних актах не міг найти формули змісту цієї присяги. По довгій переписці з повітовим шкільним інспектором мусів відїхати 28 грудня до Стрільбич, щоби там виконати перед шкільним інспектором ту присягу; вернувши, таку саму присягу відобразив від свого вчительського збору.

Дня 9 грудня 1851 р. перший раз появилася в Gestions-Protokoll'i записка в нашій тодішній мові, що її записав о. директор Крайківський. Записка така: Всечеснѣ: консисторъ з дня 3/15 октобрія т. г. ч. 533. увѣдомлаієть Директоратъ школы головной Лавровской через Высоко почтенное Старосамборское повѣ: ш. н. Надзирательство з дня 13/25 Ноембрія 851. Ч: 97. і звертаієть акта испита II полрочія 850/851. съ изятіємъ испытнихъ витягѡвъ и школ инвентаря съ тѣмъ що бы на будущнѡсть пробныи виробленія через ученикѡвъ въ школѣ пѡдъ надзоромъ касателныхъ учителей прынайменьѣй однажди въ мѣсяцы сочынаемыи и перегляненныи Всечеснѣ: консысторевы предкладады ся. Въ прочемъ извѣщае ся, що хорошее употребление учительскихъ лицъ Всечесн: Консысторъ взявъ до прыязной свѣдомосты. Ця перша вістка, записана в протоколі (т. II) на 20 картці 1851 р. в українській лаврівській школі, овіяній до того часу німецько-польським духом. Її записав директор у лаврівській школі, о. О. Крайківський, що в нім із подумом весни народів пробудилось українське серце й любов до свого рідного слова. Це перша ластівка, перша українська ластівка, що з подумом весни народів завітала до Лаврова й збудила з довгого сну наших братів — синів українського народу. Ця перша українська птичка вперше заспівала над лаврівським монастирем під впливом подій 1848 й наступних років. Розбурхана хвиля народнього життя й Лаврів пірвала з собою!... Як приглянемося уважно мові й правописови о. Крайківського, не здивує нас це. Де він мав учитися української мови? «Русалки Днѣстрової» може й не бачив,... вона й так тоді була під арештом... Від бойків учитися, що до Лаврова на відпуст приходили, якось не годилося. Наші граматики щойно складано. Учився, видно, мови й правопису з »Зорі Галицької«.

Від того часу, вже на переміні, з німецькими появляються в лаврівських шкільних актах і протоколах всілякі урядові звідомлення й в українській мові, хоч головні книги й каталоги, в формі Ekstrakt'iv і Einladung'iv писано все таки ще в німецькій мові. В одній із пізніших записок о. Крайківського, по українськи написаних у Gestions-Protokoll'i, читаємо: Высокопочтенное ш. н. Старосамборское Надзира-

¹ АЛМ. Gest. Prot. II.

тельство з дня 18/30 цвѣтня 1852 Ч: 24 увѣдомляють тутешшуіу дирекцію, ажебы стосовне до рѣшенія Пр. консистора з дня 22/3 Марта т. г. Ч: 200 на будущность кромѣ граматики німецкой и руской, та-кожде и польска учебной молодежи преподавалася. — Щоби учитель элементарной клясси Лука Кречковскій и кандидатъ учительскаго званія Евтимій Доманикъ сдѣлали въ теченіе 6 мѣсяцей испить зъ науки преподаванія и воспитанія (Erziehungs- und Unterrichts-Lehre) предъ учителемъ тихъ предметѡвъ при Перемискомъ приуготовлячо-учительскомъ курсѣ въ присутствѣй верховнаго училищъ народныхъ Надзирателя.¹

Слава лаврівської школи, особливо похвали, що їх діставав о. Максимович і його учительський збір, спонукали о. Крайківського та його помічників, щоби й їх не минали признання високих шкільних властей. Тож змагали вони всіма силами задержати славу лаврівської школи на дотеперішній висоті. Працю їх нагороджено тим, що що-року приходили такі признання, то з консисторії то з львівської губернії.²

Як за попередників, так і за о. Крайківського, віденське правительство через ц. к. шкільний склад книжок присилало, нераз що-року й два рази до року, ріжні розпорядки в справі закупна нових, або поправлених, розширених шкільних книжок, у першу чергу німецьких, опісля польських, а відтак і українських (руських), катехизмів, біблійних історій і ін. Однак шкільні книжки не розходилися в такій кількості, на яку числив уряд, хоч видавництво шкільних книжок у Відні відклікувалося при тім на міністеріяльні накази, навіть на цісарські розпорядки. Причиною малого запотребування книжок була недостача шкіл і мала фреквенція в тих школах, бо міродайнї чинники від 1822 р. залишили закладання шкіл; зокрема в околиці Лаврова до 1828 р. не зложено ні одної школи. Від часів великих революційних рухів в Європі (1830/31) основано на західній Бойківщині до 1848 р. всього 2-3 тривіальні школи, а в пізніших часах закладання нових шкіл також не поступило наперед.³ Тому то книжки лежали у віденських магазинах, бо ніхто про них не питав. Щойно згодом ц. к. видавництво шкільних книжок взялося на спосіб. У 1854 р. видало обіжник до всіх галицьких книгарень, до переплетників книжок, християнських купців, з виїмком *jüdischer Kaufleute*, дальше до директорів шкіл і учителів, щоби подбали про розпродажу шкільних книжок між шкільною молоддю, а адміністрація видавництва уділить їм піврічного кредиту (!) під умовою, що начальник громади, священик або почтар заручать, що вони *zahlungs-fähig*«. Адміністрація книжок обіцює тим людям дати 30 % опусту під умовою, що візьмуть товару не менше як на 10 злр. (С. М.) світських книжок, або за 5 злр. книжок духовного змісту.⁴ Чи цей обіжник мав який успіх, не можемо сказати.

В 1852 р. о. Крайківський мусів вести процес із громадами: Нанчілка Велика й Лаврів за зрубання й привіз дров з монастирського ліса для опалення школи, в котрій вчилися їхні діти, до чого згадані громади, по думці § 369 і 391 політичної шкільної устави з 1805 й 1817 рр., були зобов'язані. Обі громади належали до шкільного звязку в Лаврові і з них діти

¹ АЛМ. Gest. Prot. I.

² АЛМ. Gest. Prot. II 26, 27, 28.

³ І. Филипчак, З історії шкільництва на західній Бойківщині. »Літопис Бойківщини« І. Самбір 1931. 43-112.

⁴ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

найбільше ходили до школи й з неї користали, особливо діти громади Лаврів. Це сталося саме по касаті панщини. Обидві громади заявили, що не будуть звозити дров, бо це панщина! Дирекція школи звернулася до тодішнього мандатора, щоб справу залагодив і пояснив людям, що це не панщина, але горожанська повинність за науку дітей. Однак мандатор злегковажив справу і до школи поставився неприхильно. Роки минали. Василяни, як могли, опалювали школу й вчили їхні діти. Колиж справи не вдалося на місці залагодити, тоді монастир, як власник школи, вніс скаргу до ц. к. окружної влади в Самборі проти громад Нанчілки й Лаврова за недоставлявання дров до школи зі своїх власних лісів.¹ Ц. к. окружна влада в Самборі (к. к. Kreis-Amt) до 1852 р. цього письма не полагодила. Тоді о. Крайківський, як директор головної школи, вніс справу до шкільного інспекторату, щоби він силою своєї влади порозумівся з окружною владою в Самборі й попросив її прихильно полагодити справу доставки дров для школи. Однак за свого життя не діждався полагодження діла, котре тягнулося ще цілих 7 років. Щойно 27 серпня 1855 р. прийшло письмо з ц. к. окружної влади в Самборі до дирекції школи в Лаврові, під числом 9022, в яким ту справу полагоджено неприхильно.² Самбірський циркул станув на становищі, що панщина вже устала і селяни не обов'язані возити дрова для школи в Лаврові, тимбільше, що село Нанчілка Велика за далеко віддалена від Лаврова і не має обов'язку посилати туди дітей до школи.³ Циркул однак зазначив, що проти його рішення прислугує монастиреви право до 14 днів внести рекурс до високої губернії. І справді, монастир іменем школи вніс рекурс до губернії, де він перележав знову 2 роки, аж 1857 р. за часів директора о. Панковича й на його ostrі домагання полагоджено справу дня 29 травня, до ч. 3199, ось в який спосіб: Висока губернія у Львові є також того погляду, що панщина вже устала. Тому селяни не обов'язані ні рубати ні звозити дров із монастирських лісів для школи в Лаврові, тимбільше селяни з Нанчілки Великої, віддаленої від Лаврова більше, як 4 км. За те громада Лаврів має обов'язок на основі обов'язуючих законів удержувати в себе тривіальну школу, для котрої мусить достарчити опалу. Але тому, що вона не має в себе тривіальної школи, а користує з добродійства головної школи в Лаврові, вона обов'язана подбати про опал для двох саль тривіальної школи, а саме про 12 сьгів дров для лаврівської головної школи.⁴

О. Крайківський цього рішення не діждався. Вмер дня 20 грудня 1853 р., про що наступного дня урядово повідомлено повітовий шкільник інспекторат у Стрільбичах і крім сього занотовано в протоколярній книзі на 31 стороні ось що: *Seiner löblichen k. k. Distrikts-Schul-Aufsicht ist der Bericht vom Tode P. Ae. Krajkowski Schuldirektors vorgelegt worden.* Тих кілька урядових зимних слів, кинених до шкільних актів, були якби останньою заплатою для ченця-громадянина за сповнювання своїх обов'язків, а нагородою для нього за будження любови до рідного слова й до свого народу, були певне сльози його »armen Schüler« на гробі свого вчителя-опікуна. З шкільних актів у лаврів-

¹ АЛМ. Шкільні акти IX-X.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

ськім архіві видно, що о. директор Крайківський тішився загальною симпатією всіх людей: шкільних властей, своїх братів і шкільної молоді. Несподівана смерть його, як висказується наступник його в письмі до шкільних властей, викликала великі ускладнення в обсадженню учительських місць сього й наступного шкільного року.¹

По його смерті обіймив уряд директора в школі ігумен у лаврівським монастирі, о. Юст Ганкевич,² що був директором один рік, до номінації нового директора, о. Наркиса Миколи Панковича.

XIV

О. Наркис Панкович³ — це визначніша особистість у василіянськім Чині й дуже заслужений лаврівський ігумен.⁴ Директором у лаврівській школі зістав 1854/55 р. й був ним 20 років, себто до 1873/74 р. Крім того, від 1856 р. він сповняв уряд ігумена в лаврівським монастирі й пароха в Лаврові аж до кінця свого життя. Коли попередник його, лаврівський ігумен о. Аркадій Барусевич ЧСВВ.,⁵ тяжко захорував, тоді написав письмо до протоігумена о. Мацієвського у Львові й просив дозволити йому виїхати лічитися, а уряд ігумена віддати директорови о. Панковичеви, що в усім дасть собі раду. На те протоігумен Мацієвський відписав о. Панковичеви отсе письмо:

Христось посредѣ насъ. Szanowny księże Schuldirektorze! Dnia 7° 9^{bra} tego miesiąca otrzymałem List z Ławrowa od Waszego ks. Rektora bardzo dla mnie nieprzyjemny t. j. że ksiądz Rektor bardzo słaby, potrze-

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² о. Ю. Ганкевич ЧСВВ. * 1808 р. Священником зістав 1831 р. Ігуменував у Дрогобичі, від 1850-1854 р. в Лаврові. Опісля був проповідником у Гошеві (1856), працював у Краснопуці, як сотрудник (1857, 1859) і капелян у словітських сс. василіян (1867). Втопився 25 V 1872 р. в Милятині, підчас купелю в Бузі. — Р. Л.

³ о. Н. Панкович ЧСВВ. * 22 IV 1814 р. в Милошевичах к. Щирця в львівській архієпархії. До Чина вступив 14 IX 1839 р., священником зістав 1844 р., † 22 XI 1879 р. в Лаврові. Поховано його на лаврівським цвинтарі к. церкви св. Івана Хрестителя. На могилі його є памятник із залізним хрестом і написом. В 1860-их рр. о. Панкович був консультором у василіянськім Чині. — Р. Л.

⁴ Див. М. Голубець, Лаврів. »Записки ЧСВВ.« II 64, 329.

⁵ о. А. Барусевич ЧСВВ. ігуменував у Лаврові від 1854-1856 р. Вмер 16 I 1857 в Дрогобичі. Під тим днем, місяцем і роком у рукописнім Regestr'i Kaplanow i Braci Zakonu Sg^o Bazylego wielkiego w Prowincyi Lwowsk. Galicyi i Lodomeryi Zmarlych a w klasztorze Podhoreckim Zakonu Bazylianskiego na wieczną pamiątki Zapisanych — Roku pańskiego 1828 Sporządzon'im, що зберігається в василіянськім архіві у Львові, підгорецький ігумен, о. Венедикт Ольшанський ЧСВВ. († 6 II 1857), записав: Pater Arkadius Barusiewicz, Superior Monasterii Ławroviensis ac emeritus Professor et Praefectus Gymnasii Buczaczensis, Obiit die 17^a Ianuarii 857 Annorum 44. qua aegrotus in Drohobucz et ibidem sepultus exstiterit. — Інший василіянин, крехівський ігумен о. Ом. Коскак († 7 III 1881), про о. Барусевича таке записав: Arcadius Barusiewicz, emeritus Consultor Provinciae, Superior Monasterii Ławroviensis, mortuus in Monasterio Drohobycensi (див. Catalogus mortuorum Religiosorum Ordinis S^{ci} Basilii Magni ab A^o 1805, списаний у крехівськім монастирі; зберігається також у василіянськім архіві у Львові). — В тодішній пресі появилася про о. А. Барусевича така посмертна згадка: Посмертне воспоминаніє. † Дня 5. Сѣчня сего року оупокоиль ся Всечестный Аркадій Барусьевичъ, Священникъ Чина св. Василіа Великого, бывшій профессоръ и дїректоръ гимназїи Бѣчацкои, въ концї же ревної настоятель Монастыря Лаврѣвского. — Воспоминаніє того въ школьныхъ дѣлахъ много заслуженого мужа, продолжати сѣ буде въ сердцахъ не только собратїй, но и всѣхъ тыхъ, котры колись подъ его руководствомъ образовалисѣ! Да будетъ ему блаженный оупокой и вѣчная памѣть! Див. »Отечественный Сборникъ« V. Вѣдену 1857. Ч. 3, ст. 24. — Р. Л.

buje kuracyj, a teźże w Ławrowie, gdzie ani Lekarza ani Apteki etc. przedsiębrać niepodobna — pisze do mnie następującemi wyrazami 1) zlitujcie się na demną i pozwolcie do którego klasztoru mnie dla poratowania zdrowia odjechać, bodayby gdzie na krótki czas, gdzie w miejscu byłby lekarz i apteka, a przedewszystkiem oddajcie zarząd klasztoru Ławrowskiego ks. Pankowiczowi, bo wszystko się zniszczy, zboże, bydło etc. on sobie da radę etc. Zaczem przeczytawszy to, na takie przedstawienie rzeczy, nie mogłem być nieczułym i nielitościwym nad naszym Bratem, aby życzeniu jego zadość nie uczynić, kiedy tego miłość braterska po nas wymaga, aby jego ratować, a przytem, aby ogólne dobro klasztoru także na tem nie ucierpiało. — Otóż z tych powodów Urząd prowincyański przesyła na ręce ks. Rektora słabego list posłuszalny dla Was, w moc którego obejmiesz zarząd klasztoru Ławrowskiego, a odebrawszy kasę klasztorną i Akta etc. i w imię Boże podług możności dla dobra ogółu i sławy naszego zakonu pracować. — Niech i drudzy Oycowie pomagają w trudach i nie ociągają się od wspierania dla dobra ogółu соєдненими силами много слабѣй, наветъ сили здѣлати могутъ. — Teraz wypadaloby mnie koniecznie być u Was, lecz Bóg mi świadkiem że teraz do Was jechać nie mogę, niezadługo muszę jechać do Uniowa, ba nawet nie możnaby teraz wykalkulować, czy wozem czy sanmi — puszczają się w drogę, ali piszcie do mnie a ja ztąd co będę mógł, to będę radził. — Napiszcie a i pieniądze Wam przysię. Teraz w 9^{brze} poodbierają się i na każde wezwanie pocztą do Ławrowa odeszłą. Co się tyczy 1710 f. c. m. które żądają z Bezirks-Amtu i termin upływa, można prosić o prolongacyę z powodu słabości ks. Rektora, a troszeczkę później, możesz l... V. odbiegnać do Wyznych Wysockich dla zkollacyonowania, czyli verefikowania książeczek niegdyś poddańczych — a w razie można będzie... ten interes panu possessorowi Strzeleckiemu z wyznich Wysockich etc.¹ Co się zaś tyczy wyjazdu ks. Rektora, gdzie tam wyjechać zadecyduje się, to proszę tak zarządzić, jak dla słabego może być naydogodniey — z zupełnie szczerą braterską usługą, gdyż każdy z nas, nie wie, co go czeka? A jaką miarą mierzycie, taką wam odmierzą. — Oczekuję odpisu. Bądźcie zdrowi. ks. M. Maciejewski Z. S. B. W.² Lwów d. 7° 9^{bris} 1856 w wieczór.

¹ В Висоцьку Вижнім к. Турки лаврівські василіяни мали свої посілости, поля й ліси. В XVII і XVIII вв. був там також василіянський монастир (див. М. Н. Коссаць, Шематизмъ провинціи св. Спасителя Чина св. Василия В. въ Галиціи. Львовъ 1867. 179; Юл. Никоровичъ, Схиматисмъ епархіи перемышльскої на г. 1877. Перемышль 1877. 324; на г. 1879. Перемышль 1879. 421; Схиматисмъ Епархіи соєдин. перем., самб. и сян. на г. 1886. 65; М. Голубецъ, Лаврів. »Записки ЧСВВ.« II 45; І. Крипякевич, Середневічні монастирі в Галичині. Ibid. II 103; Wł. Pulnawowicz, Źródła Sanu, Struja i Dniestru. Turka n/S. 1929. 130). — Колишня василіянська церква існує там ще й нині. Частина села, де був василіянський монастир, зберігає свою історичну назву: »Василіянська Громада«. — Документи до історії василіян у Висоцьку Вижнім із XVII-XIX вв. знаходяться в василіянських архівах у Лаврові й Львові. В Архіві ж Українських Єпископів у Перемишлі в »Актах до історії лаврівських василіян від 1797-1814« зберігаються акти до історії двох сотрудників у Висоцьку Вижнім: о. Теофілякта Кубаєвича ЧСВВ. з 1802-1803 й о. Апольона Дудинського ЧСВВ. з 1809-1814 pp. — Р. Л.

² АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х. — о. Модест Мацієвський ЧСВВ. * 6 XI 1802, вступив до Чина 20 VII 1828, врочисті обіти зложив 1832, священиком зівстав 1836, † 19 IV 1885 р. в Гошеві. В василіянськiм Чині словняв уряди ігумена в Добромилі й Бучачі, вчителя й директора в василіянській бучацькій гімназії й головній школі, консультора

Крім вроджених педагогічних спосібностей, наділений був о. Панкович від природи визначним організаторським і адміністраційним талантом, а надівсе горячим патріотичним чуттям та безмежною любовю до свого народу. Його цікавили всі народні справи. Бував на всіх тодішніх народних зібраннях і пильно прислухувався до всіх бажань нашого народу, які западали на наших всенародних зібраннях. Передплачував для монастирської бібліотеки всі без виїмку наші тодішні видавництва, які лише появились друком у Львові чи на провінції

Чина й довгі роки був протоігуменом по о. М. Максимовичі від 1854-1874 р. Опісля ігуменував у гощівськiм монастирі. Відзначився також як церковний і народній діяч, член «Руской Рады», «Гал.-русской Матицы», член-основник «Академ. Кругжака», приятель і добродій української молоді й письменства (пор. [Володимир] Стебельський, Молитва. Львів. Накладомъ О. Модеста Мацѣвского, Протоігумена Ч. С. В. В. Зъ печатнѣ Института Ставропигійского, 1873; див. також: Ів. Ем. Левицкій, Ор. cit. II 207). Він зладив і видав перший в українській мові: Шематисмъ честнаго духовства Чина св. Василя В. въ Галициі на годъ 1856. Львовъ Твпомъ Института Ставропигіянскаго 1856. 22×14,5, 14 + (2 в.). Див. Ів. Ем. Левицкій, Ор. cit. I 98. Він видав також: Шематисмъ Чина св. Василя В. въ Галициі на годъ 1857. Львовъ 1856 і Шематисмъ монастырей Чина св. Василя В. въ Галициі на годъ 1859. Съ исправленными историческими примѣчаніями. Львовъ 1859 (пор. Ів. Ем. Левицкій, Ор. cit. I 104, 115). Автор останнього не Ом. Коссак ЧСВВ., як се подав М. Голубець (Лаврів. »Записки ЧСВВ.« II 33), але о. Іриней Яворський ЧСВВ. (див. Ів. Ем. Левицкій, Ор. cit. I 115), що подав у Шематисмі на р. 1859 цінні історичні відомості про василіянські монастирі в Галицькій Україні. З під руки о. Яворського вийшли також історичні відомості про монастирі в Шематисмі на р. 1857. Велика також заслуга о. Мацієвського, що він видав відомий »Шематизмъ провинціи св. Спасителя Чина св. Василя Великаго въ Галициі, уложеный по капитулѣ отбувшійся въ монастырѣ св. Онуфрейскѣмъ во Львовѣ дня 24. и 25. Липця 1866, и короткій поглядъ на монастири и на монашество руске, отъ заведеня на Руси вѣрны Христовой ажъ по нынѣшное время. Во Львовѣ. Въ типографіи Института Ставропигіянскаго 1867«. 24×15, 352 + (2), працю »змістомъ багату й досі цінну« (М. Грушевський, Історія України-Руси. V. Львів 1905. 654). Нині той »Шематизмъ« належить до бібліографічних рідкостей, надруковано бо його тільки в 260 примірниках. Авторський примірник того »Шематизму« зберігається в василіянській книгозбірні у Львові. При тій нагоді треба зазначити, що автор того Шематизму також не Ом. Коссак, як се помилково подають: о. К. Мрозовський, Коротка історична розвідка о крехівськiм монастирі, написана в Лаврові 1917 (рукопис у василіянськiм архіві у Львові) й М. Голубець, Лаврів. »Записки ЧСВВ.« II 34, але Михайло Коссак, львівський архівар, світська людина, що в згад. Шематизмі, на стор. 351, підписався: Написавъ М. Николаевъ Коссакъ. Про авторство Михайла Коссака див. також: Ю. Никоровичъ, Ор. cit. на г. 1877. 326, на г. 1879. 427; Ів. Ем. Левицкій, Ор. cit. II 89; Ол. Колесса, Лаврівські пергаментові листки з XII-XIII в. »Записки Н. Т. Ш.« LIII і ос. відбитка. Львів 1903. 2; М. Грушевський, Ор. cit. V 262, 263, 266, 267, 654; Wołyniak, Z przeszłości Hozzycy na Wołyniu. Kraków 1909. 56; І. Франко, Нарис історії українсько-русської літератури. Львів 1910. 313; о. Й. Скрутень ЧСВВ. Передмова. »Записки ЧСВВ.« I 6; І. Крилякевич, Ор. et l. cit. II 70; М. Голубець, Матеріяли до каталюгу монастирів ЧСВВ. в Галичині. »Записки ЧСВВ.« III 166; Р. Лукань ЧСВВ. Василіянська друкарня в Заплатинських Угерцях пов. Самбір. »Літопис Бойківщини« I 151 і ос. відбитка. Самбір 1931. 2; о. М. Каровець ЧСВВ. Велика Реформа Чина СВВ. 1882 р. »Нова Зоря« VII. Львів 1932. Ч. 15 (513), ст. 3 і осібно відбитка. Частина перша. Жовква 1933. 91. — Годиться ще тут подати, що о. Мацієвський як протоігумен звертав пильну увагу на монастирські архіви й книгозбірні й дбав про порядок у них. Про се свідчить між і. велика рукописна записка його в рукописній списі книжок у василіянській книгозбірні в Кристинополі з приводу канонічної візитації, що її він переводив у тамошнім монастирі. Записка ж кристинопільського бібліотекаря в згаданім списі подає нам, що о. Мацієвський позичав із кристинопільської бібліотеки давні церковно-словянські рукописи до Львова, для своїх приватних студій про них. — Статі про о. Мацієвського помістили: »Наука« VI. Львів, 1877. Ч. 12 з портретом і М. [Михайло] І. Тындюк (»Слово« XXVI. Львів, 1886. Ч. 34-40, Див. Ів. Ем. Левицкій, Ор. cit. II 279, 580). — Р. Л.

і обов'язково роздавав усім священикам, братчикам і старшим ученикам до читання. Він перший ввів до лаврівського монастиря патріотичного руського духа, він зачав прилюдно в монастирі по руськи говорити й приказав усім монахам говорити до себе по руськи й між собою уживати руської, як тоді називали, мови.¹ Василіяни почали тоді отверто уважати себе за Русинів, а він скріпляв цю Русь назовні й внутрі, виробляв їх серця для нашої ідеї. Крім любови до нашого св. обряду, перемилювалися василіяни поволі і в патріотів, Русинів.

Вельми помічний у заціплюванні нашої національної свідомости й в укріплюванні нашого духа між василіянами був тодішній довголітний шкільний інспектор, о. Турчманович, котрий від 1848 р. почавши, систематично, де лише міг, заціплював патріотичні почування й уживав, як тоді вмів, руського письма. Ось приклад: Ч: 22. Пречесному и Преподобному Настоятелю Монастиря в Лавровѣ. Выс. Пр. Консistorія зъ дня 6/18 Марта т. г. ч. 245 свертаючи предложенный за 1е полроче акта испитовыи зъ тамочного училища головного съ изытіемъ испитовыхъ вытяговъ которыи ся ту /. заключають поручило Вашему Высоко Преподобию приказати, дабы на будущность въ тамошномъ головномъ училищи науку церковного пѣнія майже (?) для учениковъ нашего обряда впровадилъ, успѣхъ же въ тѣмъ предметѣ молодежи надобно въ испитовихъ вытягахъ доказовати. Зъ Старосамборского п. у. н. Надзирательства. Стрѣльбичъ дня 29 цвѣтня 1854. Турчмановичъ, надзиратель.²

О. Панкович, як сказано, заціпляв цього національного духа й між шкільною молоддю, про що говорять і нині ще його ученики-старики, наприклад: недавно померлий емеритований поштовий урядник у Самборі, Осип Кречковський,³ родом з Ільника; вихованок у лаврівській школі, о. Іларіон Гмитрик, висулужений катехит у самбірській гімназії; Антін Качмарський, емеритований управитель народньої школи, котрий був правою рукою о. Панковича й мав повірені ключі від монастирських шпихлirів. Всі вони були відличними учениками в лаврівській школі й всі винесли якнайкращі про неї спомини на ціле життя, бо там добре вчили. Учитель Качмарський оповідає, що тим, що виніс з лаврівської школи, він жив довгий час в учительській семінарії. Однак із часом у 1860-х і 1870-х роках почала й до лаврівського монастиря заглядати язва розбиття на партії твердих і м'яких і на тім тлі повставали в монастирі дискусії й спори. Ця загальна в нас пристрасть не минула й лаврівських ченців, як оповідає Осип Кречковський.

О. Панкович, ставши директором, мусів кінчити розпочатий о. Крайківським процес із громадами Лавровом і Нанчілкою, котрі не хотіли нарубати дров із монастирських лісів і привезти їх на опал у шкільних саях, у котрих училися їхні діти. Тому, що річна ремунерація для оо. учителів у лаврівській головній школі була смішно мала, бо шкільний фонд від довгих часів платив річно тільки по 14 зл. і 30 кр.

¹ Оповідання ученика в лаврівській школі, Осипа Кречковського.

² АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

³ Осип Кречковський покінчив ІV класу 1859/60 шк. р., як відзнач. учень. Вписано його в «Зол. Книзі» на 177 стор. На тій самій сторінці в З. К. записаний також Захар Павлюх, емерит. генерал-авдитор у Відні, що вмер 24 ІІ 1934 в Чернівцях (пор. «Діло» 1934, чч. 54, 57 і 71), а на 180 стор. вписаний о. Іларіон Гмитрик, що покінчив цю школу 1862/63 р.

і ті гроші нераз тяжко було з державної каси видобути, о. Панкович робив старання так у консисторії, як і в губернії, щоби ту ремунарацію підвишити. Він підчеркував, що стидно для держави, щоби священикам, людям із висшою освітою, платити за цілорічну тяжку працю в школі лише 14 fl. 30 kr. Також старався о. Панкович про виєднання грошей на премії для пильних учеників. Коли якесь прохання з дирекції лаврівської школи від часу до часу на бюрку якогось достойника губернії, чи пізнішого намістництва, появилось, тоді наступала така процедура, що згадані урядовці удавали, що не знають, на якій підставі оо. василіяни ведуть школу в Лаврові. Замість вишукати собі відповідного акту в губернії чи намістництві й справу полагодити, згаданий урядовець відсував справу набік і запитував дирекцію школи, щоби вияснила, на якій підставі школа в Лаврові існує й справа на пів року й довге відволікалася. Діставши таке письмо, о. Панкович мусів писати довгі звіти, опирати їх на історичних даних, від князя Льва почавши. переходити цілу історію лаврівської школи на те, щоби дотичний урядовець кинув цілу справу до коша, а на внесену просьбу рідко коли щонебудь відповів.

За часів директури о. Панковича наступила реорганізація головних шкіл у тім дусі, що, замість трьох кляс головної школи й одної елементарної кляси, повстала одноцільна чотироклясова школа з усуненням елементарної кляси. Це сталось щойно 1859 р., другого року урядування директора Панковича. Дня 23 березня 1855 р., до ч. 14480, міністер просвіти видав новий розпорядок у справі реорганізації головних шкіл на 4-клясові й в справі уділювання в них наук. У першій параграфі цього розпорядку сказано, що від початку 1855/56 шк. року кожда головна школа має бути 4-клясова в цей спосіб, щоби давну елементарну клясу називати першою, давну першу другою, другу третьою, а третю четвертою. — § 2 постановляє, що предмети науки зістають ті самі, а саме: Die Religionslehre, Der Sprachunterricht (d. i. Lesen, Sprachlehre, Rechtschreibung, Übung im mündlichen und Schriftlichen Gedankenausdrucke), das Schreiben und das Rechnen. Der Gesang ist in allen Schulen zu üben, und wo es die Umstände gestatten, ist auch das Zeichnen in den Unterricht aufzunehmen. — По § 3 наука пелірії в першій клясі уділяється в двох годинах тижнево, в II і III по 4 години, а в IV клясі 3 години тижнево, з чого в I клясі одна година, в II і III по 2 години, а в IV клясі по 3 години припадають для катехита, а в інших годинах клясовий учитель має повторити з дітьми те, що катехит їм пояснив. — § 4 каже: Die Lehrbücher für den Sprachunterricht sind: in der I Klasse die Fibel, in der II Klasse das erste Sprach- und Lesebuch, in der III Klasse das zweite Sprach- und Lesebuch, in der IV Klasse das dritte Sprach- und Lesebuch. Дальше цей § дає вказівки, як має поступати наука цього предмету від найнижшої до найвисшої кляси. І треба признати, що тодішні методичні інструкції були цілком правильні й льогічні, хоч деякі теперішні педагоги переходять над ними до денного порядку. Подаємо їх в ориґіналі: Dieser Unterricht beginnt in der I Klasse mit dem Lautieren oder Buchstabieren und schreitet unter stetter Begleitung der Anschauungs- und Sprachübungen bis zum mechanisch fertigen Lesen aller Druckarten der Fibel fort, wobei die Kinder auf die verschiedenen Arten der Laute, auf die Dehnung und Schärfung und deren Bezeichnung, dann auf vorkommende Unterscheidungszeichen und auf den

Gebrauch der grossen Anfangsbuchstaben aufmerksam zu machen sind. Die in der Fibel vorhandenen Gedichte und Erzählungen sind als Gedächtnissübungen zu benützen.

In der II Klasse ist nebst der Vervollkommung der mechanischen Fertigkeit im Lesen, auf die richtige Betonung durch Einführung der Kinder in das Verständniss des Gelesenen in sachlicher Beziehung hinzuwirken, wobei jedoch alle weitschweifigen und die Fassungskraft der Kinder übersteigenden Erklärungen zu vermeiden sind. In sprachlicher und orthographischer Hinsicht ist das in dem Lesebuche unter der Aufschrift: »Sprachübungen« gegebene einzuüben und zur richtigen Auffassung zu bringen. Zu Gedächtnissübungen dient der Stoff des Lesebuches.

In der III Klasse sind die Übungen zur Vervollkommung des fertigen und richtigen Lesens, die Wort- und Sacherklärung, so wie Gedächtnissübungen fortzusetzen, im Grammatischen, Stylistischen und Orthographischen ist, soweit die Anleitung des Sprach- und Lesebuches reicht, fortzuschreiten.

Das Ziel der IV Klasse ist vollkommenes Verständniss des Gelesenen in sachlicher und sprachlicher Hinsicht, genaue Kenntniss der Redetheile des grammatischen und synthetischen Baues der Unterrichtssprache, richtiges und fertiges Analysiren, Bilden und Zusammenziehen der Sätze somit auch volle Befähigung der Schüler zur Erlernung einer anderen Sprache. Im Stylistischen sind Beschreibungen, Erzählungen, Briefe und die im gewöhnlichen Leben vorkommende Geschäftsaufsätze zu verfassen, im Orthographischen ist eine richtige und geläufige Handhabung der angeführten Schreibweise nebst der richtigen Anwendung Unterscheidungszeichen zu erzielen, den Stoff zu Gedächtnissübungen gibt das Lesebuch.

§ 5 звертає увагу на науку писання і каже: Bei dem Schreibunterrichte ist überhaupt auf eine sichere, leicht lesbare, gefällige und fertige Handschrift zu sehen; дальше розпорядок міністра приказує розпочинати її з наукою читання від першої кляси, ідучи поступенно й удосконалюючи письмо в висших клясах, на що призначається від 3 до 4 годин тижнево. В третій клясі звертається увагу на Kurrent oder die lateinische Schrift; in der IV Klasse wird mit diesen Schriftarten fortgefahren.

В § 6 мова про рахунки, котрих мається учити з приписаних книжок, по 4 години тижнево: In der I Klasse sind die Kinder in anschaulicher Weise mit den Zahlen vertraut zu machen und zum fertigen und sicheren Vor- und Rückwärtszählen mit 1, 2, 3, 4 bis 10 und von 1 bis 100 zum Lesen und Schreiben der Zahlen von 1 bis 100, zur Kenntniss des Gulden in seinen Theilbeträgen und ihren Benennungen, des Pfundes und seiner Theilgewichte, und der im Leben gewöhnlichsten Masse anzuweisen. — In der zweiten Klasse sind die Schüler nebst der fortgesetzten Unterweisung in der richtigen Auffassung der nächst grösseren Zahlen in den vier Rechnungsarten, sowohl mündlich (Kopfrechnen) als auch schriftlich (Tafelrechnen) in leichten Beispielen fleissig zu üben. — In der III Klasse hat das Rechnen im Lesen und Schreiben der Zahlen, in fortgesetzter Übung und Anwendung der vier Rechnungsarten, und zwar in gleich und ungleich benannten Zahlen, in dem Beibringen und Behandeln der Halben, der Drittel und anderer im Leben häufig vorkommenden Bruchtheile, alles mündlich und schriftlich zu bestehen. — In der IV Klasse ist die Fertigkeit des Lesens, Schreibens und Verstehens grös-

serer Zahlen so wie das Rechnen in gleich und ungleich benannten Zahlen zu vervollständigen, die Behandlung der gemeinen Brüche durch die vier Rechnungsarten fortzusetzen und die Lehre von den Verhältnissen mit der einfachen und zusammengesetzten Proportion in sachlicher und für das praktische Leben nützlicher Weise vorzunehmen. З наведених слів бачимо, що поступ у навчання рахунків був уже значно більший, як ранше.

§ 7 займається наукою співу і постановляє, що кождий клясовий учитель повинен що-тижня два рази по пів години вправляти учеників у співі так, щоби їх довести до вправного співу звичайних церковних і деяких світських пісень. Для вправи в церковних піснях можна в годинах співу лучити більше кляс разом, а де є курси препаративистів, треба й їх брати до спільного співу. — § 8 говорить про введення науки рисунків там, де на те дозволяють місцеві обставини. Цей предмет треба ввести в IV клясі як Gesamtunterricht.

Як новість, § 9 вводить у головних школах Natur-und Vaterlandskunde; dies hat jedoch nicht in besonderen Lehrstunden, sondern durch die Erläuterung des bezüglichen Stoffes in den vorgeschriebenen Lesebüchern bei dem Leseunterrichte, durch gelegentliche Erzählungen, so wie durch die Veranschaulichung von Gegenständen und durch die Hinweisung auf die Erscheinung der Natur zu geschehen.

Наступний (10) параграф приказує, що крім нововведених предметів, жадних інших без міністеріяльного позволення не вільно впровадити. — В § 11 сказано, що кожда головна школа повинна спорядити по приписанім пляні поділ годин, а унаглядивши льокальні обставини, він не може сходити низше 20 і не може переступати 24 години тижнево. — § 13 постановляє, що початок і кінець шкільного року в головних школах є такий, як у гімназіях. — § 17 змінє дотеперішні постанови що до клясових учителів. До тепер була практика, що кождий учитель був спеціалістом до кождої кляси. Учитель, раз іменованний для одної кляси, спеціалізувався ціле життя, як учитель цієї кляси. Від тепер до головних шкіл так треба добирати учителів, щоби вони своїх учеників вели від найнижшої до найвисшої кляси. Однак цей розпорядок на довгі роки остав лише на письмі. — § 18 наказує іменувати до головної школи 4 дійсних учителів, а коли таких нема, головного учителя може заступати молодший учитель, званий Unterlehrer'ом. — § 20 передбачує паралельні кляси, а § 21 допускає перехід ученика з III кляси тривіальної школи до IV кл.; § 22 заряджує, що ніякий ученик не може перейти до гімназії, або до реальної школи, без свідчення укінченої головної школи.¹

О. Панкович, діставши в руки Ministerial-Verordnung, womit die Zahl der Klassen an den Hauptschulen bestimmt und der in denselben zuertheilende Unterricht geregelt wird, примінив зараз цей розпорядок до своєї школи, через що зискав довіря між дооколичним українським громадянством, не згадуючи про селянство й міщанство.² Найбільше користала з лаврівської школи українська ходачкова шляхта з усього великого самбірського округу. Також діти польських поміщиків, німецьких і чеських урядників ходили до лаврівської школи, де під оком о. Панковича мали забезпечений гарний провід і виховання. Україн-

¹ Архів у Музеї «Бойківщина» в Самборі. Шкільні акти XIII в.

² За часів о. Панковича й українське міщанство горнулося до лаврівської школи, як із Комарна касієр Дмитро Ольховий і інші.

ська мова за його часів уже на добре прийнялася в лаврівській ма-настирській школі й стала розговірною мовою вихованків¹ і в усіх шкільних актах щораз більше перепліталася з німецькою мовою.² Її він уживав у переписці з перемиською консисторією³ і з повітовим шкільним інспектором, о. деканом Турчмановичем, з котрим о. Панковича лучила сердечна приязнь. Вони обидва були неначе стовпами пробудженої нашої національної ідеї,⁴ на їх поглядах училося патріотизму все дооколичне духовенство, котре в 1860-х рр. перестало в своїх домах говорити по польськи й почало уживати української народної мови, за котру, де треба було, уміло постояти.⁵

Наступив 1866 рік. Австрія по програних війнах стряслася у своїх підставах. Згодилася на дуалізм із Мадярами 1867 р. Наші послы (47) заговорили сильно в галицькім соймі у Львові про домагання нашого народу, про змагання про автономію, про поділ Галичини на українську й польську. Відень прислухувався цьому й чекав розвою дальших випадків. Мова посла о. Наумовича про одинство руських племен, про один нарід руській, від Карпат по Камчатку, виступ часопису »Слово« зі статтею: »Поглядъ на будущность« викликали у Відні несмак, котрий використали Поляки для себе, для своєї політики й дістали автономію Галичини в свої руки... Наші передові люди, наші політики й послы, робили в Відні старання, щоби не допустити до цілковитого пролому наших постулятів, розвинули в Галичині деяку агітацію за збиранням підписів із наших громад і відсилали їх до державної ради в Відні. З тих часів залишилося півурядове письмо від о. Турчмановича, повітового шкільного старосамбірського інспектора, до о. Панковича, директора в школі в Лаврові, в цій власне справі.

Высоко Преподобный Отче Настоятелю и Директоре! Въ загалѣ есть наше теперѣшне положенне весьма сумне, однакожь, наиболеснѣйше для насъ, що нинѣ языкъ нашъ майже совсемъ вытисненный зъ шкѣль! Отже не належить намъ молчати, бо не такъ значительныя народы, якъ нашъ пѣдносятъ голосъ о своеѣ. Намъ такожъ належить знакъ житя преоказати. Найлучшимъ способомъ къ тому »по совѣту« есть, щоби одинокіи громады удалися съ адресомъ до державной Думы въ Вѣдні. Понеже Ваше Высоко Преподобіе, яко Директора головной школы въ русской громадѣ и межи самими русинами въ окрестности-находящейся много на томъ залежати повинно, щоби зъ Вашей школы языкъ рускій если не цѣлкомъ вытисненный, то упослѣдженный [не] зосталъ, то удаю [ся] до Вашего Высоко Преподобія зъ завозваньомъ, щоби Ваше Высоко Преподобіе, займили ся наклонити Вашу громаду [властиво громадску Раду] до предложенія въ той цѣли адреса до думи державной по прилученому здѣсь %. образцу съ больше-меншою отмѣною. О кѣлько возможно адресъ той заосмотренный долженъ быти громацою печаткою и той має быти одосланный впрѣсть до Вѣдня, на руки посла Гушалевича. Но тое дѣло не терпиль проволокы, бо Reichsrath не довго потревае. О здѣланномъ благоволеннѣ завѣдомити. Зъ Высокимъ почитаннемъ Вашего Высоко Преподобія щиро-жичливый слуга Турчманович. 17/29 ноябрія 1867.⁶

Події не дали себе довго ждати. Ходили тоді вперті слухи (про котрі о. Турчманович, як урядова особа, знав), що Поляки введуть

¹ Вихованки лаврівської школи по тодішних приписах мусіли для вправи говорити між собою тільки по німецьки. Хто переступав цей припис, діставав за кару так званий Sprachzeichen. Була це деревляна табличка, котру носив на шиї так довго, доки не зловив товариша, що говорив іншою мовою як німецька. Тоді віддавав цей значок тому товаришеві, котрий ловив іншого й т. д.

² АЛМ. Gest. Prot. II.

³ АЛМ. Шкільні акти IX-X.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

у життя ухвалений цісарським розпорядком закон про установаження Краєвої Шкільної Ради 1866 р. В тій справі Поляки мали за собою прихильність віденського двору, з огляду на опозицію наших послів і на заяву Якова Головацького на всесловянським зїзді в Москві.

Не минули два місяці від останнього письма о. Турчмановича до о. Панковича, коли до дирекції лаврівської школи прийшло з президії намісництва осьте письмо:

K. K. Statthaltereı Praesidium in Lemberg. Nr. 88/pr. Mit dem 24 dieses Monats beginnt des Landesschulrath Amtsthätigkeit, wovon die Direction unter Beziehung auf das im Landesgesetzblatte Stück IV. Nr. 12 kundgemachte Organisations-Regulativ für den Landesschulrath mit Bedeuten in Kenntniss gesetzt wird, dass vom erwähnten Zeitpunkte, Anträge, Vorschläge, Einschreiten, welche die nach dem obigen Regulativ in den Wirkungskreis des Landesschulraths gehörenden Angelegenheiten betreffen, an den Landesschulrath zu richten sind. Lemberg am 10 Jänner 1868. Gołuchowski. An die Direction der Hauptschule Ławrów.¹

Цей ненадійний розпорядок зробив велику констернацію між нашими передовими й відповідальними людьми. Поляки ликували. Посол Грохольський, вертаючи з Відня, сказав до своїх товаришів з усміхом: Teraz kraj będzie spolszczony. Зокрема на о. Турчмановича й о. Панковича цей розпорядок зробив пригнобляюче вражіння. Вони бачили, як ґрунт усувається їм із під ніг, як їх двацятькількалітня спільня праця буде спрямована в інше русло і як «цвітку дрібную» знищита надходяча буря... До того часу о. Панкович, як директор у лаврівській головній школі, передплачував український педагогічний часопис, що його в тих часах видавано у Львові п. н.: «Домъ и Школа» й не сподівався, що в несповна місяць дістане з Краєвої Шкільної Ради дня 31 січня 1868 р. обїжник ось такого змісту: N. 743. Do dyrekcji wszystkich gimnazyów, szkół realnych i głównych. Nakładem Karola Wilda we Lwowie wychodzi od 1 stycznia czasopismo: »Szkola« poświęcone sprawom szkół ludowych i średnich. — Załączając program, wzywa się dyrekcję do wzięcia udziału w prenumerowaniu tego czasopisma, które dla profesorów i nauczycieli pod względem dydaktycznym i pedagogicznym wielce pożądanem będzie. Prenumerata może być opędzana z funduszów na środki naukowe przeznaczonych, jeżeli gmina szkołę utrzymująca kosztów prenumeraty pokryć nie zechce. Czasopismo to ma być zbierane i z roku na rok wciągnięte do inwentarza biblioteki. Gołuchowski.² Не знаємо, що сталося після такого запрошення, але в лаврівській бібліотеці ми не нашли ні одного числа того часопису.

Переглядаючи перший річник »Szołi« (1868), зараз у першим числі, на стор. 59, в хроніці, подибуємо таку вістку: Jak się z pewnego źródła dowiadujemy, Rada szkolna ma wkrótce wejść w życie. Bo też istotnie czas ostatni, by wynurzyła się z tajników ministerstwa ta instytucya, po której stan nauczycielski tyle pięknych rokuje sobie nadzieji i której oczekując cierpliwie, nosi dotychczasowe wszechstronne niedogodności... і т. д. На стор. 61 в тим самим числі читаємо: Wprowadzenie języka polskiego do wykładów szkolnych cały kraj przyjął z najwyższą radością, bo przez to usunięto jedną z głównych zapór tamujących postęp i naukę... Jak jednak trudno rozstać się z dawnymi zabytkami dowodzi ten fakt, że świadectwa i nadal mają być wystawiane w języku niemieckim, (ten fakt) budzi nieufność i gotów wzniecić przekonanie, że przy

¹ Ibidem.

² Ibidem.

пierwszej lepszej sposobności wszystko wróci na dawne tory... Врешті, в тім самім числі »Школі« (с. 53) видрукували статут будучої Краєвої Шкільної Ради, що його затвердив цесар Франц Йосиф. Цей статут наводимо в цілости.

Statut organizacyjny tyczący się ustanowienia Rady szkolnej krajowej w Królestwie Galicyi i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Art. I. Ustanawia się dla Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem pod przewodnictwem Namiestnika Rada szkolna krajowa. Art. II. Rada szkolna krajowa jest w sprawach szkół ludowych i średnich najwyższą władzą nadzorczą i wykonawczą w kraju. Do jej czynności należą: 1. Zarząd administracyjny i umiętny szkół i zakładów naukowych w zakresie, przyznanym dotychczas naczelnym władzom politycznym kraju, i w obrębie ustaw obowiązujących. 2. Przedstawianie do nominacji przez Najjaśniejszego Pana inspektorów szkolnych. 3. Mianowanie i wszelkie stosunki służbowe dyrektorów i nauczycieli szkół średnich i ludowych, z zastrzeżeniem szczegółowych praw, gminom, korporacjom i osobom prywatnym służących. Wpływ biskupów na nominacyą nauczycieli religii pozostaje i nadal. 4. Wygotowywanie ogólnych projektów naukowych (systemów), tudzież częściowych projektów we względzie szkół ludowych i średnich, drogą uchwały sejmowej w wykonanie wejść mających. Co do nauki religii obowiązują istniejące ustawy. 5. Wskazywanie wzorowych tekstów naukowych dla szkół ludowych i zatwierdzenie dla szkół średnich książek wykładowych. Udział biskupów w zatwierdzaniu książek do nauki religii będzie taki sam, jaki dotąd zastrzegały ustawy. 6. Układanie rocznego budżetu na rzecz szkół ludowych i średnich, ze skarbu publicznego zasilanych lub utrzymywanych. 7. Ogłaszanie corocznego sprawozdania w przedmiocie publicznego wychowania w kraju. Art. IV. Rada szkolna krajowa składa się: 1. Z Namiestnika lub następcy, z jego ramienia wyznaczonego; 2. z każdorazowego referenta Namiestnictwa do spraw szkolnych; 3. z dwóch inspektorów, do posiedzeń Rady szkolnej przywołanych przez Namiestnika; 4. z dwóch duchownych przez Najjaśniejszego Pana powołanych; 5. z członka Wydziału krajowego, przez Wydział wydelegowanego; 6. z dwóch delegowanych wybranych, przez Rady miejskie głównych miast Lwowa i Krakowa; 7. z dwóch osób zaszczytnie znanych w zawodzie naukowym, przez Wydział krajowy przedstawionych, a przez Najjaśniejszego Pana mianowanych. Członek Wydziału krajowego urzęduje przez czas trwania mandatu od Wydziału otrzymanego; delegaci miejscy i dwaj członkowie z zawodu naukowego urzędują przez lat trzy, po których upływie mogą znowu być powołani. Art. V. Uchwały zapadają większością głosów; w razie równości rozstrzyga przewodniczący. Do ważności uchwał potrzebną jest obecność przynajmniej sześciu członków. Art. VI. Przewodniczącemu służy prawo wstrzymania wykonania uchwał, gdy zapadła uchwała sprzeciwiała się, według jego zdania, ustawom obowiązującym. Art. VII. Ustanowiona Rada szkolna przedłoży projekt swego wewnętrznego urządzenia etatu do zatwierdzenia na właściwej drodze.

З цього статуту бачимо, що компетенція Краєвої Шкільної Ради була обширна. Однак небаром показалося, що роблено страшні надужиття при іменуванні директорів і учителів у середних школах. Тому пізніше відобрано Краєвій Шкільній Раді це право. Іменування директорів для середних шкіл осталося компетенцією корони, а іменування учителів для середних шкіл компетенцією міністра освіти. Кілька літ перед упадком Австрії право іменування учителів у гімназіях одержала знову К. Ш. Рада, а іменування учителів для учительських семінарів лишилося при міністрі, а директорів при короні.

XV

Після устанowлення Краєвої Шкільної Ради, котра численними обіжниками до шкіл заманіфестувала себе як польська влада, мусіли обидві наші консисторії, наслідком соймової ухвали, зрєктися опіки й надзору над школами й віддати урядування зі всіми актами новій шкільній владі. Вона, як бачимо з її урядових звітів, умішуваних у часописі »Szkola«, старалася в першій мірі заводити й улiпшувати всюди

польські школи, передовсім у містах, а усувати німецькі, покликуючись навіть від часу до часу на волю цесаря. На українські головні школи, котрих тоді під обидвома нашими консисторіями в цілій Галичині пару десятків було, Краєва Шкільна Рада звернула бачну увагу, бо в несповна три місяці по розпочатті свого урядовання, лаврівська головна школа дістала обіжник ось якого змісту:

L. 948/R. S. K. Stosownie do §. 138 Politycznej Ustawy Szkolnej wzywa się Wielebnego ks. przełożonego do przedłożenia Radzie szkolnej krajowej wykazu nauczycielów klasztornej szkoły najdalej do 1 maja 1868. Obok tego wykazu ma być nadto wyszczególnione, kiedy i na podstawie jakich dokumentów szkoła ta założona lub klasztorowi oddaną została, jakie fundusze lub zapisy są na pokrycie potrzeb szkolnych, jaką wreszcie pensję pobiera każdy nauczyciel. Lwów, dnia 14 marca 1868. w zastępstwie Dzieduszyski.¹

Письмо це, з датою 14 березня 1868 р., вислано з львівського намісництва на пошту аж 26-березня, що бачимо на поштовій печатці: Lemberg 26 III 1868, а до Старого Самбора прийшло 28 III, на що також вказує поштова печатка, а з Staregomiasta (так тоді офіційно називали Старий Самбір) до Лаврова прийшло 30 III 1868 й під тою датою втягнене до Gestions-Protokollpraesent 30 März 1868 Zl: 79. Тому, що Краєва Шкільна Рада назначила о. Панковичеві відповідь на це письмо до 1 травня того року, лишився о. Панковичеві один місяць до уложення відповіді й доставлення її до Львова. Щоби не гаяти часу, взявся зараз до роботи і зладив таку відповідь:

Wysoka Rado Szkolna Krajowa! Na zawezwanie z dnia 14° marca 1868 do L: 948/Rs. k. dyrekcja głównej szkoły w Ławrowie podaje sub %. Wykaz nauczycieli szkoły tutejszej, a obok tego wykazu przedkłada kiedy i na podstawie jakich dokumentów tutejsza szkoła założoną i klasztorowi oddaną została, jakie są fundusze na pokrycie potrzeb szkolnych i jaką pensję każdy nauczyciel pobiera.

Aby te pytania stosownie rozwiązać, sądzi dyrekcja szkoły tutejszej, krótki historyczny wywód uczynić, z którego poprzednie pytania wyjaśnić się dadzą. A to, Leo książę ruski Halicyi nadał piśmem 8° oktobra r. 1292 wydanem znaczną przestrzeń ziemi z własnych posiadłości na rzecz i własność księży Bazyljanów tutejszych z usłowieniem, aby ci za księcia Fundatora i poprzedników jego modlili się, jak tu z odkopionanego załącznika ²/₂ wyjaśnia się. Ten zapis, hojnością książąt ruskich, pod datą wyżej wspomnioną nadany przez królów polskich szczególnymi piśmami zatwierdzony, następnie Sigmunt August, król polski r. 1550. nadał pozwolenie Konwentowi około klasztoru domy stawić, w te mieszkańców wprowadzać, i od tych wszelkie daniny, jakie tylko właścicielom przesłużają pobierać. Wtedy z osiedlających się mieszkańców około klasztoru Lawra zwanego, powstała wioska Ławrów nazwana, która po dziś dzień istnieje. Wtedy to dla osiedlających się mieszkańców obok klasztoru, powierzone zostało duszstarownictwo nad niemi klasztorowi, które po dziś dzień klasztor przez swych księży wykonywa; tym sposobem powstała parochia a konwent przyjął obowiązki i ciężary dobrowolnie na siebie.

Gdy w roku 1789 Najjaśniejszy Pan Joseph II podówczas cesarz Austrii i król Galicyi i Lodomeryi, niemieckie szkoły w tutejszym kraju

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

łaskawie zaprowadzać nakazać raczył, konwent Ławrowski zobowiązał się takowe (szkoły) na siebie przyjąć i miejsca nauczycieli przy szkole tutejszej indywiduami klasztorneimi zaopatrywać. Tym sposobem przyjął konwent i drugi obowiązek na siebie dobrowolnie t. j. utrzymywanie szkoły i nauczycieli własnymi środkami, nie mając na to żadnej innej dotacyi ani dla utrzymania parochii, ani dla szkoły i nauczycieli, jak tylko pierwszą przez księcia Lwa wydaną, która konwent ani do utrzymania szkoły ani nauczycieli nie obowiązuje.

Wtedy Wysoki Rząd, widząc czynność Konwentu nie mającego dostatecznego funduszu, przychylił się subwencyą tak zwaną Remuneracyą 85 f. aw. dla nauczycieli szkoły tutejszej, która to Remuneracya, chociaż tak skromna, już za dwa lata klasztorowi z przyczyn niewiadomych niewyłaconą została. Przeto konwent utrzymujący szczupłemi własnymi funduszami tak szkołę, jako też i nauczycieli, widzi się być spowodowanym Wysoką Radę szkolną krajową najpokorniej upraszać, by takowa, swoim wysokim wpływem u dotyczących się Wysokich Władz Krajowych już za dwa upłynione lata systemizowaną Remuneracyę corocznie po 85 f. aw. jako dla nauczycieli niepensyonowanych, łaskawie wyjednać raczyła. Ławrów, dnia 12 kwietnia 1867. Pr. Narcys Pankowicz, dyrektor szkoły.¹

На це письмо о. Панкович не діставав довгий час (2 роки) жадної відповіді. За це одержав із тої самої Краєвої Шкільної Ради письмо, з дня 5 листопада 1868 р., котре зі Львова до Лаврова тим разом зайшло за чотири дні, бо вже дня 9 листопада того року записано його в Gestions-Protokoll'i до ч. 88.

Rada Szkolna Krajowa L. 8883. / R. S. K. Ponieważ zdarza się, że pisma urzędowe do Rady Szkolnej Krajowej od władz podrzędnych nie w jednym nadchodzą języku, przeto aby uchylić niejednostajność urzędowania, Rada szkolna oznajmia, że jej językiem urzędowym jest język polski, i że tego języka powinny używać w urzędowych stycznościach z Radą Szkolną Krajową wszystkie jej podległe władze, urzędy i instytucje szkolne. Z Rady szkolnej krajowej we Lwowie, dnia 5 listopada 1868 (підпис нечиткий). Do Dyrekcyi szkoły głównej w Ławrowie.²

Цей розпорядок зробив на о. Панковича сильне вражіння. По установленні Краєвої Шкільної Ради о. Панкович вів дальше шкільне канцелярійне урядування зі шкільною владою в німецькій мові, а з перемиською консисторією і своїм протоігуменом по українськи, бо така поведінка завелася вже з кінцем 1850-их рр. Однак, як висококультурна людина, на дотеперішні письма Краєвої Шкільної Ради відписував по польськи. Всетаки не надіявся, що його ідеали, котрими він жив і котрими кормив повірену йому молодь, так приснуть, як миляна банька, що нашу мову й наше письмо цілком усунуть із шкільного життя, або, як писав йому недавно о. Турчманович, зіпхнуть на останній плян. Удари по ударах приходили дальше. За кілька місяців дістав із Краєвої Шкільної Ради знову таке розпорядження: L. 2631 / R. S. K. Do wszystkich Dyrekcyi szkół głównych. W załączeniu /./ doręczaia się dyrekcyi wzory rotы przysięgi dla dyrektorów i nauczycieli szkół głównych do urzędowego użytku. Lwów, 4 kwietnia 1869. Підпис нечиткий.³ По

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² Ibidem.

³ Ibidem.

році праці прислала Краєва Шкільна Рада метровий обіжник до дирекції лаврівської школи, до числа 10309, де на початку сама себе вихвалює, що народні школи, особливож висші, поступили значно під її управою вперед, і повинніб так дальше поступати, скоро лиш у підвладного вчительства булоб належне зрозуміння її ідеалів. У дальших точках цього величезного, на цілім аркуші зіставленого обіжника, переливається з пустого в порожне про обовязки вчителів, про вчительські конференції, про методу навчання, про клясифікації учнів, про їхнє заховання поза школою, взагалі про те все, що давно було нераз перемелене в численних німецьких приписах і обіжниках, з тою різницею, що в німецькій мові було те все зіставлено багато льогічніше і з меншою помпою. Щоби показати, що Шкільна Рада є дійсно Краєва, а не чисто польська, видала вона дня 10 грудня 1869 року до всіх дирекцій головних шкіл обіжник, до числа 10671, в котрім припоручає спис »dziełek przejranych i do bibliotek szkół ludowych uznanych, do wiadomego użytku«. В тім списі поміщено на переміну заголовки польських і українських книжечок до читання для шкільної молоді. Між польськими книжками подибуємо такі заголовки, як: Opiekun dzieci polskich, Chronologja królów i książąt polskich wierszem i prozą wydana, Poczec królów polskich, Zdarzenia najważniejsze z przeszłości narodu polskiego, Historia powszechna dla młodzieży і інші. Між українськими книжечками маємо такі, як: Бабуся з того світу, В осени літо, Гной душа в господарстві, Дід Мина і баба Миниха, Добра жѣнка лихого мужа направить, Руководство кѣ умноженію садовини, Житьє знаменитихъ въ роцѣ святыхъ угодниковъ Божихъ, Очаковска бѣда, Псальмы Давидовѣ Шевченка, Снѣдні и ядовиті губы й т. п.¹

За пів року знову прийшов до лаврівської школи цікавий обіжник такого змісту: L. 5119 / R. S. K. Doszło do wiadomości Rady szkolnej krajowej, że na gmachach szkolnych tu i ówdzie znajdują się umieszczone godła z napisami w języku niemieckim. Ponieważ z woli Najjaśniejszego Pana językiem urzędowym w królestwie Galicyi i Lodomerji z Wielkiem księstwem Krakowskiem uznany został język polski, poleca się Dyrekcyi, aby spowodowała na drodze właściwej bezwłoczną zamianę napisu niemieckiego na godle owej szkoły na napis w języku polskim, jeżeliby tego dotąd jeszcze była nie uskuteczniła. W razie zachodzących przeszkód wezwie Dyrekcyja pomocy Rady Szkolnej Krajowej. Lwów, dnia 30 lipca 1870. W zastępstwie Prezesa Rady Szkolnej Krajowej Bartmański.²

О. Панкович терпеливо ждав півтора року залагодження просьби, що її вислав у місяці квітні минулого року іменем дирекції лаврівської школи в справі виплачення залеглої (за кілька літ) ремунарації вчительському зборові за уділювання науки. Не дочекавшись за півтора року жадної відповіді, вислав при кінці серпня 1869 р. знову просьбу до Краєвої Шкільної Ради в справі виплачення цієї суми, для директора по 28 злр. 35 кр., а для оо. учителів по 14 злр. 17½ кр. Однак найвисша краєва шкільна магістратура, котрої презесом був кожночасний цісарський намістник, не спішилася. Щойно дня 2 листопада 1869 р. діждався о. Панкович такої відповіді:

Rada Szkolna Krajowa. L. 7326. W odpowiedzi na przedłożoną prośbę

¹ Ibidem.

² Ibidem.

z dnia 25 sierpnia 1869 r. do L. 103 zawiadamia się przewielebny księdz, że równocześnie polecono c. k. urzędowi podatkowemu w Staremmieście, by mu wypłacił za udzielanie nauk przy tamtejszej szkole głównej przez członków konwentu OO. Bazylianów w roku 1868/9 przypadające wynagrodzenie z funduszu szkolnego w kwocie 70 złr. 87½ kr. w. a. za osteplowanym kwitem. Zawiadamia się oraz Przewielebny Księdz, że zasaygnowanie remuneracyi za podobne czynności w latach szkolnych 1865, 1866, 1867, 1868 z funduszu religijnego w kwocie 14 złr. 17½ cnt. a. w. dopiero nastąpi po zezwoleniu odpowiedney dotacyi na pokrycie tychże, o udzielenie której udano się do Wysokiego Ministerstwa Wyznań i Oświaty. Lwów, dnia 2 listopada 1869¹ (підпис нечиткий).

Одною з важніших чинностей Краєвої Шкільної Ради за часів о. Панковича було, як найскорше усунути книжки віденського накладу й заступити їх книжками, уложеними по вказівках Краєвої Шкільної Ради, друкованих то у Львові то в Відні в ц. к. шкільній накладні книжок. В тій цілі посилано обіжник по обіжнику до всіх родів шкіл. Із поміж них наведемо один із перших. L. 1265. Rada Szkolna Krajowa poleca wszystkim Dyrekcyom, aby zaraz po otrzymaniu niniejszego rozporządzenia: Książkę do czytania na 4ta klasę szkół głównych i miejskich w monarchii austryjackiej wydaną w Wiedniu w c. k. nakładzie książek szkolnych z używania usunęły, a na miejsce tejsze: Książkę do czytania dla wszystkich klas szkół elementarnych wydaną we Lwowie nakładem I. Milikowskiego w r. b. 1869 zaraz z początkiem kursu II roku bieg. do klasy IV szkół ludowych w używanie prowizoryczne wprowadziły. Lwów, dnia 20 lutego 1869² (підпис нечиткий).

З цього обіжника виходить, що «хтось» мав у тім великий інтерес, що серед шкільного року діти мусіли негайно змінити книжку в четвертій найвисшій клясі в головній школі. За кілька місяців та сама Краєва Шкільна Рада видала знову обіжник, до числа 6407, до дирекцій всіх головних шкіл; тим самим і для Лаврова. Rada szkolna krajowa zawiadamia niniejszem władze nadzorcze i nauczycieli, że w zbliżającym się roku szkolnym 1870/71 należy usunąć z 2 i 3 klasy szkół ludowych dawniejsze książki do czytania w języku polskim, a używać odtąd i polecić uczniom nabywanie nowych, staraniem Rady szkolnej krajowej wydanych książek do czytania z drzeworytami, z których pierwsza p. t. Pierwsza książka do czytania i nauki języka polskiego dla szkół ludowych w Wiedniu, w ces. król. nakładzie książek szkolnych 1870 już się znajduje w zwykłych składach książek szkolnych w Galicyi, druga zaś p. t. Druga książka do czytania i nauki języka polskiego dla szkół ludowych. W Wiedniu. W ces. król. nakł. książek szkolnych 1870 w przeciągu dni kilku wzmiankowanym składom ma być dostarczoną. Cena książek jest na ich kartach tytułowych wyrażoną. Lwów, dnia 30 sierpnia 1870³ (підпис нечиткий).

Обіжник цей про »zbliżający się rok szkolny 1870/71«, як бачимо, трохи за пізно подано до загального відома шкіл і молоді, бо щойно 30 серпня 1870 р., значить день перед початком нового шкільного року, коли діти забезпечилися у старі шкільні книжки. Якби на глум, обіжник відлежався в канцеляріях ще до 4 вересня, бо аж тоді віддано

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ Ibidem.

його на пошту, на що вказує виразна поштова печатка: Lemberg 4 IX 1870. До Старого Самбора прибув обіжних 6 IX, що також дуже добре відбила печатка, а в лаврівських шкільних актах запрезентовано його щойно 12 IX 1870, коли вже наука на добре розпочалася й всі діти мали старі книжки. З цього бачимо, що Краєва Шкільна Рада дуже незручно забралася до сповнювання обов'язків агента шкільних книжок віденського накладу. Ця фатальна господарка відбилася на її престижу дуже немило, тимбільше, що в несповна три місяці мусіла написати другий, дуже компромітуючий її обіжник, в справі тих самих книжок віденського накладу. Rada Szkolna Krajowa I: 9196. Okólnik do wszystkich Dyrekcyj szkół głównych. Z przyczyny, że drukarnia wiedeńska nie przysłała do ostatniej korekty pierwszej części elementarza polskiego ułożonej kursywą w tem zapewnie uprzedzeniu, że tam błędów już niema; — pozostał w niej jeden błąd znaczny, a drugi wkradł się mimo danej informacyi prawdopodobnie dlatego, że składacz czcionek (zecer) niezna języka polskiego. Błąd pierwszy na pozór obojętny, w gruncie zaś bardzo wielki jest ten, że literę »w« wzięto na drugą lekcję nauki, nie uformowano ze samogłoski »u« lecz ze spółgłoski »n«, przez co metodę nauczania logiczności pozbawiono i wartość systemu na szwank narażono. Błąd drugi: że gdy drukarni polecono, aby wyrazy pojedyncze zbyt ciasno ustawione przynajmniej przecinkami od siebie podłączała zecer dokonał tego nawet i w zdaniach całych np. str. 11: ta, dolina, miła, bawi, oko; — str. 16: mał, na, oś, koń, na, wieś, wić, na, coś, geś, na, rzeź, a jeszcze gorzej na str. 19. Nagła potrzeba elementarzy w szkołach naszych stała się przyczyną, iż nadesłane z Wiednia wprost do księgarni już gotowe i oprawione elementarze dla wymienionych błędów drukarskich odrzucić było niepodobnem. Zwraca się uwagę pp. nauczycieli na te usterki, by ich przy nauce uniknąć mogli, lub sprostowali. Co się zaś tyczy instrukcyi, która według tutejszego okólnika z dnia 6 b. m. l. 8606 przy każdym egzemplarzu elementarza na luźney ćwiartce znajdować się miała a nie znajduje (się), o tę można się upominać w księgarniach, do których bezpośrednio i ryczałtowo była rozesłana. Lwów, dnia 25 listopada 1870¹ (підпис нечиткий).

По тім обіжнику видала Краєва Шкільна Рада, дня 18 грудня 1870 р., до ч. 9502, другий: Do wszystkich Dyrekcyj szkół gimnazjalnych, realnych i ludowych: Dr. F. K. Skobel wydał w b. r. broszurę pod napisem: »O zepsuciu języka polskiego w dziennikach i w mowie potocznej osobliwie w Galicyi.« Wytknięte tam błędy stoją z czystością i duchem języka w takiej sprzeczności, a popelniane bywają tak często, że ze skinięń i przestróg wszystkim korzystać należy, którzy mają obowiązek władać tym językiem lepiej i poprawniej od ludu. Zwraca się uwagę Panów profesorów i nauczycieli na to dziełko z tem nadmienieniem, iż go można dostać w księgarni D. E. Friedleina w Krakowie po 60 cnt. Lwów, dnia 18 grudnia 1870.²

Цікава річ, чи самі члени Краєвої Шкільної Ради купили були ту книжечку для правильного зіставлювання обіжників, бо в них кишить від стилістичних, граматичних і ортографічних похибок і блудів.

¹ Ibidem.

² Ibidem.

XVI

Магнати і шляхта, діставши автономію в Галичині, правили краєм, будучи найчисленніше репрезентовані в галицькій Красвій Соїмі. Виконавчим органом Соїму був Виділ Красвий, котрий переводив у життя всі санкціоновані цісарем соїмові закони. В кождім повіті установлено також малий соїмик, під скромною й стидливою назвою Ради Повітової, з її виконавчою владою, Виділом Повітовим, у котрім примістилися в першу чергу всі побанкротовані пани-шляхта. Крім цісарського уряду, староства, установлено другий повітовий уряд, що його людність повіту мусіла удержувати своїми податками. Сей уряд, котрому правительство відступило менше важні справи до полагоджування, мав обовязок берегти шкільних мастків і їх контролювати. Тому Виділ Повітовий до певної міри вмішувався в справи школи. Таким чином лаврівська школа дістала другого опікуна, так звану Повітову Раду з Повітовим Виділом. У деяких повітах східної Галичини, де не було визначніших людей між Поляками для обсаджування верховних становищ, так званих презесів або маршалків Повітових Рад, там польська шляхта шукала «модусу вівенді» з українською людністю і визначніших людей зпоміж Українців покликуюно на гонорові, безплатні становища маршалків Рад Повітових. У Старім Самборі на такого маршалка Ради Повітової покликано найвизначнішу особу поміж Українцями в повіті, а саме: о. К. Турчмановича, дотеперішнього *Distrikts-Schul-Aufseher'a*, котрий через устанавлення Красвої Шкільної Ради й Окружної (повітової) Шкільної Ради стратив уряд шкільного інспектора. Знесено також деканальні шкільні надзори на підставі ось того розпорядку: L. 2413. Do Dyrekcyi szkoły ludowej w Ławrowie. Zawiadamiam szkoły ludowy (!), że Jego Ekscelencya pan Minister wyznań i oświecenia, dekretem z dnia 28 marca t. r. l. 2536., zamianował prowizorycznym Inspektorem szkół ludowych dla Samborskiego okręgu szkolnego, nauczyciela tamtejszego gymnazyum Antoniego Bartkowskiego. Gdy według rozporządzenia wys. Rady szkolnej krajowej z dnia 20 kwietnia t. r. l. 3128 działalność dotychczasowych nadzorów szkolnych duchownych, dyecezyalnych i dekanalnych z dniem 15 t. m. ustaje, i z dniem tym rozpoczynają swe urzędowanie Rady szkolne okręgowe, przeto o tem wielebne nadzory dekanalne, nauczycieli szkół ludowych i Zwierzchności gminne jednocześnie uwiadomiam. Stare miasto, dnia 15 maja 1871. c. k. Starosta¹ (підпис нечиткий).

Цим розпорядком о. Турчманович, парох і декан у Стрільбичах, повітовий шкільний інспектор за часів консисторських від 1846 р., лишився без власти й впливу на діла широкого «Schuldistrikt'u», захоплюючого навіть частину повітів Самбір, Дрогобич, Турка, Добромиль і весь старосамбірський повіт. Останній раз о. Турчманович звізитував лаврівську школу дня 1 лютого 1871 р. і підписався в катальогах по польськи, а дня 4 липня тогож року не звізитував, лише оглянув лаврівську школу новий шкільний окружний інспектор із Самбора, Антін Бартковський.

Усунувши таку поважну людину, якою був о. Турчманович, зі становища шкільного інспектора, деяким повітовим провідникам зробилося дуже неприємно, що передчасно взяли на бік будь-що-будь

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

чоловіка чесного, людину високої культури, визначного патріота між Українцями, організатора повіту і тому Поляки хотіли за всяку ціну зацитькати й не дати йому відчуття цього пониження, що Українці втратили владу на користь Поляків. В тій цілі вибрано його головами делегатів цілого старосамбірського повіту на маршалка (презеса) Ради Повітової. По довгій розвазі о. Турчманович приймив цю почесність, щоби мати вплив на долю повіту, а тимсамим на долю нашого народу. Як повітовий маршалок, о. Турчманович не стратив звязків із директором о. Панковичем. З титулу свого нового уряду о. Турчманович сповняв розпорядки Красвої Шкільної Ради, що бачимо з письма, зрадаганого до о. Панковича, вже не в німецькій, ані українській, але в польській мові від Ради Повітової: L. 399. Do Wielmożnego księdza Pańkowicza Rektora klasztoru OO. Bazyłjanów w Ławrowie. Według w odpisie /./ dołączonego rozporządzenia Wysokiej Rady szkolnej krajowej z dnia 20 kwietnia 1868 l. 98 mają być a) faszja szkoły w trzech egzemplarzach, b) inwentarz szkoły w trzech egzemplarzach, c) historia szkoły w 1. egzemplarzu i wysokiej Radzie szkolnej krajowej przesłane. Wskutek odezwy Swietnej Rady szkolnej Okręgowej Samborskiej z dnia 27 Marca 1872 do l. 241 uprasza się Wielmożnego księdza Rektora, ażeby powyższe dokumenta najpóźniej do ośmiu dni Wydziałowi powiatowemu przedłożyć gaczuł. Wydział Rady Powiatowej. Staremiasto, 27 kwietnia 1872. przez Turczmanowicz. Sekretarz¹ (підпис нечиткий).

З огляду на змінені в урядові обставини, серед яких найшлося життя українського народу і якого ми не вмiли ані усунути, ані не допустити, зложилися для нас щораз більше некорисні форми публичного життя, передовсім для нашої мови. О. Панкович був змушений скласти всякі звіти для нових шкільних властей у такій мові, в якій йому приказували. Це справляло йому біль і це було головною причиною, що він у недовгій часі зовсім звинув конвікт, в котрім мешкали переважно не наші діти,² а по смерті о. Турчмановича (1873) зрікся директури в школі. На висше поданий обіжнік о. Панкович відповів ось таким письмом: Faszja dla szkoły ludowej w Ławrowie. Starostwo: Staremiasto. Rodzaj szkoły: główna ludowa. Gmina szkolna: Ławrów, także i z sąsiednich gmin uczęszczają. Liczba zdolnych dzieci do szkoły: 37, dzieci uczęszczających 33, z tego rzym. kat. 2, gr. kat. 30, żydów 1. Budynek szkolny jest własnością konwentu OO. Bazyłjanów. Składa się z czterech pokojów naukowych i siedmiu pokojów mieszkalnych dla nauczycieli. Konwent OO. Bazyłjanów zobowiązał się utrzymywać szkołę w dobrym stanie. Nauka szkolna bywa udzielana w 4 oddzielnych pokojach przed i po południu dla wszystkich dzieci przez rok szkolny trwający zwyż 10 miesięcy, a to z rana po 3 godzin, a po południu po 2 godzin, ferye zwykle trwają sześć tygodni zwyż, a to poczynają się w miesiącu lipcu a kończą się z końcem sierpnia każdego roku. Naukę udzielają księża Bazyłjanie; trzech jest stałych nauczycieli, a jeden prowizoryczny; przy tem jeden pomocnik. Naukę religii udziela wyłącznie do tego przyznaczony ksiądz katechyta. Nauka wykłada się w języku ojczystym z uwzględnieniem obydwu języków krajowonarodowych. Ławrów, 7 Maja 1871. Ks. Narcys Pankowicz Dyrektor.³

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² Оповідання пок. О. Кречковського.

³ АЛМ. Шкільні акти VIII.

Dotacya nauczycieli: ad a. — żadna. Konwent sam utrzymuje nauczycieli z własnych funduszów.

ad b. — żadne. Drzewo opałowe dostarcza tak dla nauczycieli jak dla szkoły Konwent OO. Bazylianów Ławrowskich.

ad c. — Zapomogę z funduszu szkolnego tak zwaną remuneracyję 85 złr. 5 cnt. a. w. dla wszystkich nauczycieli Konwent pobiera.

ad d. nic.

» c. dtto.

» f. dtto.

» g. dtto. Na stróża i inne potrzeby szkolne, jako inwentarskie przybory szkolne, Konwent OO. Bazylianów sam dysponuje. Ławrów, dnia 7 Maja 1871. Ks. Narcys Pankowicz Dyrektor.¹

З черги згадаємо, що дня 15 жовтня 1873 р., до ч. 955, прийшов до Лаврова обіжник, у якому повідомлялося, що пан Minister wyznań i oświecenia polecił, aby nauki historji kraju rodzinnego nie udzielano w szkołach publicznych z książki p. t. Dzieje narodu polskiego dla użytku młodzieży przez X. T. K., a також, щоби не уживати книжки Henryka Schmitta, Znaczenia najważniejsze z przeszłości narodu polskiego i zalecił, ażeby aż до уłożenia stosownych podręczników udzielano nauki historyi kraju rodzinnego na podstawie zapisków dat historycznych, mających się wypełnić ustnym wykładem i т. д. Небаром прийшов другий подібний розпорядок, щоби не вчити історії з підручника »Wieczory pod lipą«² і т. д.

На нашу думку, всі ті розпорядки не вели до цілі. Навпаки, вони виробляли в Поляків ще більший патріотизм і завзяття, бо молодь з тимбільшою охотою й любовю до рідного краю заказані в школі книжки дома читала, а польська інтелігенція зачала від того часу звертати більшу увагу на сільський нарід. Закладала для нього читальні, освітні товариства, як: Macierz Polska, Oświata ludowa, Towarzystwo Szkoły Ludowej. Згодом ці товариства зачали засипувати польський сільський люд брошурами й книжками, в котрих мова була про давню велич Польщі, про її історію, про славних вождів, гетьманів, королів, мужів науки. Таким способом систематично й певно вони виробляли в своїм народі національну свідомість.

Новоутворені Ради Повітові в першу чергу обібралися за опікунів шкільного майна. Тому й старосамбірська Рада Повітова зараз по своїм уконституованню вислала до дирекції школи в Лаврові ось яке письмо: L. 16. Do Wielebnego Księdza Rektora Narcysa Pankowicza Dyrektora szkoły głównej w Ławrowie. Rada szkolna krajowa rozporządzeniem z dnia 16 marca b. r. do L. 1057. zawezwała tutejszą radę powiatową, aby też czuwała nad utrzymaniem i dalszym zarządem majątku szkolnego i nad zaopatrywaniem szkół we wszelkie potrzeby i odpowiedniem uposażeniem nauczycieli. Wydział powiatowy na posiedzeniu dnia 27° kwietnia 1868 zamianował w tem celu dwóch delegatów, a to: W^{nego} Pana Kazimierza Bilańskiego na szkoły w Ławrowie, Leninie Wielkiej, Bilczu, Strzelbicach i Straszewicach, a W^{go} Pana Feliksa Terleckiego na szkoły w Fulsztynie, Chyrowie, Starej Soli i Starem mieście. O czem także każdego z Panów Dyrektorów i Nauczycieli pod jednym zawiadaniem się,

¹ Ibidem.

² АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

ażeby w razie potrzeby udawali się do Pana Delegata Szkół. Staremiasto, dnia 5 Maja 1868. Za prezesa Kędzierski.¹

Нам здається, що людина тої міри, як о. Панкович, з цієї опіки над його школою не потребував користати. Він сам умів собі дати раду, як взірцевий і ошадний господар, котрий задовнений монастирський маєток привів до повного порядку, посплачував залегли довги й лишив по своїй смерті монастиреви значну готівку.²

Краєва Шкільна Рада, установивши продовж 1871 шк. року всюди Шкільні Окружні Ради, котрі по силі закону піддані були під безпосередній надзір ц. к. старости, а шкільний інспектор був референтом тої Ради й підчиненим урядником (комісарем) старости й мусів таку політику вести, яку приказав йому староста. Такий Шкільній Окружній Раді підлягали школи в кількох повітах, бо їх багато не було. Школи в старосамбірській повіті, як знаємо, підчинено під надзір інспекторові в Самборі, Ант. Бартковському. Був це гімназійний професор, людина матеріально незалежна, при тім дуже гарного характеру.³ Інсп. Бартковський, запізнавшись з тереном своєї праці, став візитувати школи 1871/72 р. До Лаврова прибув перший раз на візитацію школи в початку місяця березня, де знайшовся дуже гарно. Звізитувавши лаврівську школу, виразив о. Панковичеві ось яку письмуну похвалу: R. S. O. w Samborze. L. 261. Do Wielebnego ks. Narcysa Pańkowicza Dyrektora szkoły głównej w Ławrowie. Ze sprawozdania Inspektora okręgowego, z powodu lustracyi tamtejszej szkoły powzięto przekonanie, że nauka szkolna pod zarządem Wielebnego Księdza zostająca z prawdziwym pożytkiem dla młodzieży szkolnej udzielana bywa. Rada Szkolna Okręgowa wyraża Wielebnemu Księdzu uznanie za troskliwe prowadzenie tego zakładu i za skuteczne udzielanie nauki szkolnej młodzieży. Sambor, dnia 15 marca 1872. C. k. Radca Namiestnictwa i Starosta jako Prezydujący⁴ (підпис нечиткий). Крім цього, про вислід візитації цей інспектор звідомив також Краєву Шкільну Раду у Львові. Краєва Шкільна Рада, діставши це звідомлення, вислала ще раз від себе делегата до лаврівської школи на візитацію в характері краєвого шкільного інспектора. Цей, звізитувавши лаврівську школу, а не маючи їй нічого закинути, побачив, що дівтора не уживає ще нових книжок до науки німецької мови, а послугу-

¹ Ibidem.

² АЛМ. Акти лаврівського монастиря й оповідання учеників у лаврівській школі: Кречковського й Качмарського, котрі кажуть, що о. Панкович був часами за ошадний.

³ Оповідання старих учителів Скорика й Фр. Сілецького. Старенький, 86-літний ем. упр. школи, Фр. Сілецький, оповідає про інсп. Бартковського ось що: Інспектор Бартковський не закрив довго місця на своїм становищі; його за кілька літ висадив з цього крісла кс. Герман Куліш, лат. катехит у жіночій школі, людина погана, чоловік чорного характеру, ворог учительства й просвіти народу. Він був кількадесять літ шкільним інспектором у Самбірщині, не збудував ніде ніодної школи, йому справляло приємність, як учителя бачив у нужді. По його педагогії хлоп повинен знати лише читати на книжці до молитви. Кс. Куліш попірав політику краківської партії (станчиківської) консервативної, котра не бажала правдивої просвіти народу. — Такий самий погляд про інспектора Куліша висловили кілька учителів Поляків, котрі, як пенсіоністи, живуть у Самборі, нпр. учитель Ціглер, Гаврот, Сташевський, Рожаловський, а автор цієї праці, проживаючи 33 роки в Самборі, як професор у вчительській семінарії, мав спосібність придивлятися освітній праці Куліша та його поганому трактуванню підчиненого собі учительства, може ті самі слова згаданих учителів потвердити.

⁴ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

ється такими, яких давніше, перед установленням Краєвої Шкільної Ради, в школі уживано. Це не було до вподоби красьому шкільному інспекторові, тому прислав лаврівській школі обіжник: Rada szkolna okręgowa w Samborze L. 711. Do Dyrekcji Szkoły głównej w Ławrowie. Ze sprawozdań c. k. Inspektorów krajowych powzięła Rada szk. kraj. (przekonanie — прим. авт.), że nauczyciele przy szkołach ludowych używają dotąd jeszcze uchylonej już dawniejszej książki do nauki j. niemieckiego. Wzywa się przeto Dyrekcję, aby wszystkich nauczycieli tamtejszej szkoły o tem uwiadomiła, że do nauki j. niem. jest obecnie przepisana książka pod tytułem »Początki j. niem. dla wyższych klas ludowych« i że innej nie wolno w szkołach używać. Z Rady szkolnej okręgowej. Sambor, dnia 1 lipca 1872. C. k. Radca Namiestnictwa i Starosta jak Prezydujący¹ (підпис нечиткий).

Бувало, що українські посліи домагалися від Краєвої Шкільної Ради рішучого трактування справ нашого шкільництва. Дятого, щоби зацитькати крик наших послів, Краєва Шкільна Рада від часу до часу затвердила деяку й нашу книжку, що давала зараз до прилюдного відома таким обіжником: Rada Szkolna Okręgowa w Samborze. L. 431. Do Dyrekcji szkoły głównej męskiej w Ławrowie. Nakładem c. k. Rządu wyszła z druku książka pod tytułem: Czytanka ruska dla wyższoj gymnazyi w trzech częściach (zeszytach) ułożona przez Aleksandra Barwińskiego. Nabyć ją można w księgarni Milikowskiego we Lwowie po następujących cenach: część I po 20 cnt., część II po 1 złr. 30 ctw., część III po 1 złr. 50 ctw. a. w. Odnośnie do rozporządzenia Wysokiej Rady Szkolnej Krajowej z dnia 23 Marca 1872 L. 10582 wzywa się Dyrekcję do zakupuienia rzeczonej książki we wszystkich trzech tomach do biblioteki szkolnej — w celu, by ją nauczyciele czytali i tym sposobem zaznajamiali się z duchem języka czystego małoruskiego tak halickiego jako też ukraińskiego i z jego najnowsza literaturą; przez co usuną się naleciałości językowi małoruskiemu obce i spaczającego częstokroć w zlej wierze do tego języka przymieszane. Z Rady Szkolnej Okręgowej. Sambor, dnia 27 marca 1872. C. k. Radca Namiestnictwa i Starosta jako Prezydujący² (підпис нечиткий).

Видавши обіжник у користь української книжки, пригадала собі Окружна Шкільна Рада, що послідовно випадалоб написати обіжник до всього вчительства в самбірським окрузі, щоби не занедбувати також науки польської мови, але піднести її на належну їй висоту. Про це говорить окремий обіжник. L. 981. Okólnik do P. P. Dyrektorów i Nauczycieli szkół ludowych okręgu Samborskiego. Wys. Rada szkolna krajowa rozporządzeniem z dnia 29° lipca b. r. l. 3552 uwiadomiła, że ze sprawozdania c. k. Inspektorów krajowych i okręgowych przekonała się Rada Szkolna Krajowa, że we wielu szkołach ludowych używających języka ruskiego jako wykładowego, nauka języka polskiego albo całkiem bywa zaniedbaną, albo odbywa się w sposób niewłaściwy. Sama już ustawa o językach krajowych w szkołach tutejszych wskazuje najwyraźniej, jaki zakres przyznać należy nauce drugiego języka krajowego. Nie idzie tu o samo formalne nauczanie tego języka, ale o to, aby młodzież wyuczyła się go należycie i mogła nim mówić poprawnie. Odnośnie do rozporządzenia wys. Rady Szkolnej Krajowej wzywa się dotyczących p. p. Dy-

¹ Ibidem.

² Ibidem.

rektorów i Nauczycieli szkół ludowych, aby przy nauce drugiego języka krajowego starali się o to, aby dzieci nie tylko umiały czytać, ale także mogły w nim się należycie wyrażać, z czego wynika, że należy go wprawiać do opowiadania treści rzeczy czytanych w tym języku, w którym czytały, a nie w języku wykładowym. Zarazem wzywa się p. p. Dyrektorów i Nauczycieli, aby okólnik ten w odpisie przedłożyli Radzie szkolnej miejscowej, którą Rada Szkolna Okręgowa wzywa do ścisłego przestrzegania niniejszego rozporządzenia. Z Rady szkolnej okręgowej. Sambor, dnia 26 sierpnia 1872.

XVII

До 1873 р. галицька Краєва Шкільна Рада основувала всякі свої розпорядки, які посилала до підчинених собі шкіл, на дотеперішнім австрійським законі, виданім 1805 р. (і 1817) п. з. »Politische Schulverfassung« і на загальній державній шкільній уставі з 1867 р. По введенню в австрійських коронних краях автономії, галицький Сойм скористав із прислугуючих йому прав і в рамках загально державних шкільних законів із 1867 р. ухвалив для Галичини 1873 р. подрібний шкільний закон, котрий цісар Франц-Йосиф затвердив дня 2 травня 1873 р., а з днем 15 липня того року закон увійшов у життя. Найважливіші точки в цій уставі були: 1) Про закладання й удержування прилюдних народних шкіл, 2) про правні відносини вчителів у тих школах і 3) про посилення до них дітей. В розділі про закладання й удержування прилюдних народних шкіл було сказано, що тягар закладання й удержування шкіл спадає на дотичну громаду. Громада платила засадничу платню учителеві, а всякі додатки давав краєвий фонд. Адміністраційні видатки на школу, як видатки на освітлення, отоплення, услугу, прибори до науки й т. п. платила також громада з двірським обшаром по половині. За це двірський обшар мав рішучий голос у місцевій шкільній Раді й впливав на вибір та затвердження вчителя.

Після затвердження цього закону Краєва Шкільна Рада приступила зараз до введення його в життя. В тій цілі вона видала дня 19 серпня 1873 р., ч. 4732, пояснення для Окружних Шкільних Рад, що їх завданням буде виконувати ті закони, а покищо сама від себе вона подає отсі вказівки: ...że szkoły już istniejące dopiero wtedy podpadną pod nowe ustawy szkolne, a nauczyciele nabędą prawa do emolumentów w myśl tychże, gdy każda z tych szkół poszczególnie, mocą specjalnego orzeczenia Rady szkolnej krajowej zreorganizowana zostanie. Do tej chwili będzie w szkołach utrzymanym jeszcze stan dotychczasowy, tak co do źródeł, z których się szkoła utrzymuje, jako też do płacy i innych praw nauczycieli.¹ Це пояснення вказувало, що Краєва Шкільна Рада має повну свободу рухів. Від неї залежало, котрі то школи зачати реорганізувати: міські чи сільські, польські чи українські? Розпочала роботу від більших міст, де зорганізовано й гарно вивіновано польські школи, а тільки де-не-де деяку сільську школу. Наші школи відложили на пізніше і тому в них залишився status quo. Ми знаємо, кілька заходів рбила наша консисторія в першій половині XIX віку, щоби наш темний нарід наклонити до закладання шкіл,² кілька

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² Див. І. Филипчак, З історії шкільництва на західній Бойківщині. «Літопис Бойківщини» I 43-112.

обіжників розіслала в тій справі до священників, кільки заходів і трудів понесли деякі священники, щоби наклонити темного бойка заснувати бодай дяківську, парохіяльну школу. Знаємо, кільки обіжників написали *Distrikts-Schul-Aufseher*'и до своїх товаришів-парохів, як деяким грозили репресіями й неласкою консисторії¹ за байдужність закладати школи для свого народу.² А коли вже консисторії й повітовим шкільним властям удалося по багатьох трудах таки заложити деяку кількість тривіальних і парохіяльних шкіл (дяківок), котрі з малими виїмками не станули на висоті, тоді на основі наведеного висше розпорядку Краєвої Шкільної Ради вони всі зістали ще довгі роки школами *niezreorganizowanymi*, w których utrzymano stan dotychczasowy, tak co do źródeł, jako też i płacy i innych praw nauczycieli, бо Краєва Шкільна Рада силою пари й електрики реорганізувала наперед свої школи в Галичині, а наші лишала (з малими виїмками) на пізніше. Та дбайливість про наші школи довела до сього, що нині в лиськім повіті є ще 67 сіл, котрі не мають шкіл.³

Із днем уведення нових краєвих шкільних законів 1873 р. і розпорядку Краєвої Шкільної Ради з дня 19 серпня 1873, ч. 4732, лаврівська школа опинилася w stanie dotychczasowym... За часів німецького правління в Галичині вона мала всі права прилюдної державної школи й титул ц. к. школи (k. k. Kreis-Haupt-Schule), в котрій наука стояла нераз дуже високо. Крім того, яких 30 літ була при тій школі вчительська препаранда, з якої вийшло споре число вчителів для тривіальних і парохіяльних шкіл. За абсолютних давних часів у першій половині XIX в. її ученики занимали гарні посади в усякого роду урядах, як *Bezirks- i Verwaltungsamt*'ах, а коли з часом ті люди поскладали відповідні іспити, були суддями, комісарями, старостами в цих урядах.⁴ Лаврівська школа мала забезпечення й гарне вивінування в монастирських посіlostях, через які монастир зачислявся до більшої земельної власности (до числа двірських обшарів). На основі краєвого закону з 1873 р. обовязок удержування школи спочивав на громаді й на двірській посіlosti по половині. Коли двірський обшар причинився в більшій скількості як на половину до удержання школи, тоді мав право сам презентувати вчителя для школи. А бувало (вправді дуже рідко), що деякий польський дідич сам власним коштом удержував школу й та школа була школою прилюдною з усіма правами публичних шкіл, а дідич, удержуючи сам таку школу, діставав похвали й гонори. Лаврівська головна школа була в такім самім положенню і також сповняла обовязки прилюдної правної школи, але в наслідок окремого рішення К. Ш. Ради реорганізації не діждалася. Причиною, що лаврівська школа не діждалася реорганізації, але лишилася приватною монастирською школою, був ніби то ліберальний австрійський закон з 1867 р., а властиво неохота певних чинників у краю її реорганізувати. О. Панкович, побачивши, що його всі старання, щоб забезпечити лаврівській головній школі права державної школи з її світлими традиціями й задержати її на належній висоті, не увінчалися ніяким успіхом, а до того найліпший приятель і *socius doloris* у на-

¹ АЛМ. Prot. Schulverord. 35.

² Ibidem.

³ І. Филипчак, Op. et l. cit.

⁴ Оповідання О. Кречковського, емер. начальника почти в Самборі.

родній роботі, о. Клим Турчманович, повітовий маршалок і декан, умер 27 липня 1873 в Стрільбичах, знеохотився до шкільного діла і зложив уряд директора школи 1874 р., залишивши собі nadalьше ігуменство у монастирі.

О. Панкович був через 20 років директором у лаврівській школі. Була це людина визначніша, як між своїми, так і між чужими, що тішилася великою повагою в цілім самбірськiм окрузі. Його всі шанували, його боялися, але його й любили. Як учитель і директор у школі, був строгий, вимагаючий, так для учителів як і для учеників і для селян. При тім був поважний і тактовний, любив шкільну молодь, але вимагав від неї праці, на кождім кроці вчив молодь патріотизму, загривав до любови своєї мови, віри й Церкви. Сам жив скромно, як аскет. Але, як треба було для добра монастиря виступити, запрошував (переважно на св. Вечір, або який празник) повітового старосту й околичних знатних людей у гостину до монастиря. Тоді гостив їх сердечно і нераз через те узискував для монастиря деякі податкові полекші. Однак для школи в Лаврові високі львівські власти на представлення повітових урядів були невмолимі, бо щодо неї вони мали свою політику. Це було причиною знеохоти о. Панковича для школи.¹ Бачачи, що його всі заходи для удержавлення школи були голосом »вопіюючого в пустині«, він не дбав уже про конвікт для інтелігентних дітей, давав лише поміч бідній шкільній молоді, сиротам, котрих, крім науки, заправляв до фізичної праці. Як любив молодіж, доказом того факт, що бідним ученикам у висших школах помагав грішми або натураліями, які привозив тим, котрі по укінченню лаврівської школи вчилися в самбірській гімназії.²

Коли в 1870-их рр. шляхта добувала для себе щораз важніших позицій у Галичині, а нашим людям щораз більше ґрунт зпід ніг усувався, деякі наші передові люди стали тратити віру в справедливість Австрії за нашу вірність 1848 р. Щоби не впасти в зневіру, вони зачали звертатися в іншу сторону, оглядаючись на Росію, як на опікунку полудневих Словян, Сербів та Болгар. Ту ідею підтримував одинокий тоді часопис »Слово«, що виходило у Львові. Передплачувала його тодішня українська інтелігенція й природно, поволі привикала до тих поглядів і переймалась ідеєю »обєдинення всіх руських племен« під егідою російського царя. Здається, що такого погляду були о. Турчманович і о. Панкович.³

1879 р. почалася російсько-турецька війна. Ця подія незвичайно займила уми наших галичан, а також о. Панковича. Він щоденно посилав післанця на коні до Старого Самбора (на Смільницю) по почту, по часописи. Коли післанець вертав, о. Панкович в окруженню братів-монахів ждав його на подвірі, а відобравши почту, зараз розгортав часопис. Збігались отці-учителі, братчики й всі уважно слухали вістей з поля битви. Як звістки були прихильні для побіди російського оружа, о. Панкович плакав із радости.⁴

¹ Оповідання учеників о. Панковича: О. Кречковського й о. крил. Іларіона Гмитрика.

² Кречковському помагав о. Панкович матеріяльно, як про це свідчать О. Кречковський і о. Гмитрик.

³ Оповідання й погляди О. Кречковського.

⁴ Оповідання А. Качмарського, ученика о. Панковича.

По зложенню уряду директора школи, о. Панкович віддався виключно економічній праці в монастирі як ігумен. Він відомий зі своєї ошадности, а всяких доходів уживав, в першу чергу, на сплачення довгів, які давні ігумени полишили, опісля, маючи готівку в руках, докуповував від довокличних дідичів деякі частини лісів, сіножатей і піль. Любив бути завсіди чинним. В зимі чи літі вставав дуже раненько, а одягнувшись, з молитвою на устах, брав у руки костур, ішов на фільварок, будив челядь до роботи, заглядав до стаєн, оглядав усі закутини, опісля будив учеників, відтак перший відправляв Службу Божу.¹ Вмер 1879 р. в Лаврові. Поховано його коло горішної церкви св. Івана Хрестителя в лісі, де донині на його могилі стоїть кам'яний пам'ятник.

На стор. 111-113 подаємо тексти: 1) Schul-Extract'у з 1855/56 шк. р., 2) Ausweis'у з 1858/59 шк. р. та 3) Verzeichniss'у учнів кл. II в лаврівській школі з 1861/62 шк. р., що походять з часів директора о. Н. Панковича.

XVIII

Від часів заведення головної школи в Лаврові бідні шкільні діти завсіди щорічно обдаровувано так званими: »Gratis-Bücher«. Звичайно міністерство освіти в Відні, а перед тим Studienhofkomission, посилали певну кількість примірників тих книжок до галицької губернії. Губернія повідомляла Kreis-amt'и, а також Bezirks-Schulaufseher'ів, що на такій то почті знаходиться для даної школи така то пачка книжок, з котрих одні для вчительської бібліотеки, а другі для бідних учеників школи треба відібрати й по приписах до шкільного інвентаря втягнути й розділити між бідні діти, що треба записати в особнім виказі. На основі особнього розпорядку діти, обдаровані Gratis-книжками, повинні з них тільки в школі вчитися, додому брати їх не вільно, за що був відповідальний кождий вчитель у своїй клясі, а директор школи за все. В виїмкових тільки случаях, заслугуючих на особливу увагу, міг учитель за дозволенням директора й катехита дозволити дитині ту Gratis-книжку взяти на якийсь час додому з тим, щоб якнайскорше її знову до школи принесла. Gratis-книжки часто вчительський персонал переглядав, в яким стані вони находяться. При кінці кожного шкільного року дирекція мусіла з всякими іншими звітами предложити також звіт про Gratis-книжки. Один з найстарших таких звітів з 1829 р., з часів директури о. Меховича, подаємо в докладнім відписі на стор. 114.

З цього звіту бачимо, що до лаврівської школи від найдавніших часів горнулися сини українського народу, діти польської шляхти, Німці й Жиди. Видно, що лаврівська школа всіма однаково опікувалася, коли в тих давних часах темне тодішне жидівство мало довіря до нашої школи, чим не могли похвалитися пізніші галицькі шкільні власти, хоч Краєва Шкільна Рада видавала спеціальні обіжники, щоб заохотити Жидів до прилюдних шкіл.² В часах о. Максимовича викази Gratis-Bücher роблено в цей спосіб, що дирекція писала Quittung, у котрім зазначувала, що in der Hauptschule zu Ławrów befinden sich schulfähige Kinder überhaupt 137. Darunter sind arme in der elementar Klasse 44, in der ersten Klasse 21, in der zweiten 16, in der dritten Klasse 22,

¹ Оповідання о. Іларіона Гмитрика й А. Качмарського.

² АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

Schul-Extract sammt der Conduit-Liste des Lehr-Personals an der Lawrower k. k. Hauptschule für das Schuljahr 1856.

Lawrow Hauptschule im Jahre 1789		Ort, Gattung der Schule Zeit der Entstehung		Vor- und Zuname des Pfarrers und seiner Seelsorgers- Gehilfen		Schulfähige Ortskinder		Schul- besuchende				Davon besuchen die		Zahl der unbemittelten Schüler, welche vom Kloster Kost erhalten	Vor- und Zuname des Lehr-Indivi- duums und dessen Charakter		Dessen Geburtsort	Alter	Religion	Studien	Ob er mit Zeugnissen über die abgelegte Paedagogik versehen sey?	Ob er von der Schulaufsicht als Lehrer oder Gehilfe bestätigt sey?	Dessen Dienstzeit	Ob er die Lehrstunden ordentlich halte?	Ob er alle Gegenstände ohne Vernachlässigung und nach Methode verfare?	Ob er die Kinder in Ansehung der Sittlich- keit und zweckmässige Art behandle?	Ob er in Belohnungen und Strafen gehö- rig vorgehe?	Ob er die Fleisskataloge richtig führe und monatliche Verzeichnisse mit Wahr- heit verfasse?	Dessen Sitten	Gehalt	Ob sich kein Gebrechen bey dem Schul- hause äussere?	Anmerkung																																																			
Pr. Arcadius Barusiewicz Convents- Vorsteher		Knaben	Mädchen			Orts- Kinder	Auswärtige Kinder	Zusammen	1.	2.	3.	4.	Zusammen																				Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen	Knaben	Mädchen																															
																																																					3	—	2	—	4	—	4	—	13	—	Zusammen	24	2																		
Pr. Arcadius Barusiewicz Convents- Vorsteher		28	20	11	2	13	—	24	2	8	2	1	—	1	—	11	2	4	Pr. Narcissus Pankowicz Schuldirektor		Mitosz- wice	42	g. k.	6. Gymn. Kl. 4. Norm. Kl. 6. Gymn. Kl. Philosoph. und Theol.		v e r s e h e n		s i n d b e s t ä t t i g t		s e h r o r d e n t l i c h		m e t h o d e n m ä s s i g		z w e c k m ä s s i g		g e h ö r i g		g a n z r i c h t i g		l o b e n s w e r t h e		k e i n																																									
		11	2	13	—	24	2	8	2	1	—	1	—	11	2	4	Pr. Dorotheus Karpiński Lehrer		Komar- no	39	g. k.																																																														
		2	13	—	24	2	3	—	2	—	4	—	4	—	13	—	Zusammen	24	2	Fr. Eutimius Domanik suppl. Lehrer		Chodo- row	43																							g. k.	v e r s e h e n	s i n d b e s t ä t t i g t		s e h r o r d e n t l i c h		m e t h o d e n m ä s s i g		z w e c k m ä s s i g		g e h ö r i g		g a n z r i c h t i g		l o b e n s w e r t h e		k e i n																					
		2	13	—	24	2	3	—	2	—	4	—	4	—	13	—	Zusammen	24	2	Fr. Julian Hurkiewicz suppl. Lehrer		Brzeża- ny	23																							g. k.																																					
		2	13	—	24	2	3	—	2	—	4	—	4	—	13	—	Zusammen	24	2	Fr. Maximilian Ciepanowski Lehr.-Candidat		Lemberg	21																							g. k.	v e r s e h e n																			s i n d b e s t ä t t i g t		s e h r o r d e n t l i c h		m e t h o d e n m ä s s i g		z w e c k m ä s s i g		g e h ö r i g		g a n z r i c h t i g		l o b e n s w e r t h e		k e i n			
		2	13	—	24	2	3	—	2	—	4	—	4	—	13	—	Zusammen	24	2	Fr. Maximilian Ciepanowski Lehr.-Candidat		Batiat- cze	21																							g. k.																																					
2	13	—	24	2	3	—	2	—	4	—	4	—	13	—	Zusammen	24	2	Fr. Maximilian Ciepanowski Lehr.-Candidat		Lemberg	21	g. k.	v e r s e h e n	s i n d b e s t ä t t i g t		s e h r o r d e n t l i c h		m e t h o d e n m ä s s i g		z w e c k m ä s s i g		g e h ö r i g		g a n z r i c h t i g		l o b e n s w e r t h e		k e i n																																													
2	13	—	24	2	3	—	2	—	4	—	4	—	13	—	Zusammen	24	2	Fr. Maximilian Ciepanowski Lehr.-Candidat		Lemberg	21	g. k.																																																													
2	13	—	24	2	3	—	2	—	4	—	4	—	13	—	Zusammen	24	2	Fr. Maximilian Ciepanowski Lehr.-Candidat		Lemberg	21	g. k.	v e r s e h e n																			s i n d b e s t ä t t i g t		s e h r o r d e n t l i c h		m e t h o d e n m ä s s i g		z w e c k m ä s s i g		g e h ö r i g		g a n z r i c h t i g		l o b e n s w e r t h e		k e i n																											

über den Stand der Ławrower k. k. Hauptschule und des an derselben befindlichen Leitungs- und Lehrpersonals am Anfange des Schuljahres 1858/9.

Post Nro	Schul-Distrikts-Aufsicht	Pfarre	Ort der Lehranstalt	Zahl der Schüler								Zahl der Lehrpräparanden	Zahl der Lehrpräparandinnen	Name und Stand der Direktoren, Katecheten, Lehrer, Unterlehrer und Nebenlehrer mit Anfang des Schuljahres 1858/9	Vaterland und Geburtsort	Geburtsjahr und Tag	Lehrfach	Zahl der wöchentlichen Unterrichtsstunden	Besoldungs- Funktions- oder Personal-Zulage		Nebenbezüge und Genüsse	Dienstjahre		Anmerkung		
				in der Klasse				in dem Jahrgange											im Baaren	aus welchem Fonde		worin sie bestehen	wer sie leistet		überhaupt	in der gegenwärtigen Anstellung
				1	2	3	4	1	2	3																
				der Hauptschule am Schlusse des Schuljahres 1857/8				Zusammen											der Unter- Realschulen am Schlusse des Schuljahres 1857/8			Zusammen				
1	Staremiasto	Ławrow	Ławrow	13	7	7	3	30	—	—	—	—	Director Pr. Narciss Pankowicz Basilianer Ordens- Priester	Galizien Mitoszowice	1814 22 April	Religion- Lehrer der 4 Klasse	16	—	—	—	in der städtischen Re- muneration von 27 fl. C.M.	Schul- fond	15	5	deutsche, polnische und ruthenische Die Schule ist ein vom harten Materiale gebautes, im guten Zustande bestehendes und vom Kloster getrenntes Haus, bestehend aus vier abgesonderten, lichtigen und geräumigen Lehrzimmern, deren jedes mit Bänken einer Schreib und Rechentafel auf Gestell, dann ein Gradus worauf der Tisch mit dem Sessel steht, versehen. — Die Aufnahmegebühr ist der geringen Anzahl als der Armutshalben der Schulkinder nicht in der Ausübung. — Die Schulkanzellei besteht im Kloster selbst, in welcher nebst Schulakten viele Lehrhilfsbücher verschiedenen Inhaltes, meistens aber praktische Übungen der deutschen Sprache, des Rechnens und Religionshilfsbücher von verschiedenen Jahren und Auflagen vorkommen. — Dem Lehrpersonale steht nebst der Schulbibliothek, die meist aus praktischen Schulbücher besteht, noch die zahlreiche Klosterbibliothek offen.	
2	Ławrow	Ławrow	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Katechet Pr. Paul Piliński Basilianer Ordens- Priester	Galizien Kornarno	1817 29 Juni	Religion- Lehrer	20	—	—	—	13 f 30 Xr	Religions- fond	7	7			
3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Lehrer Fr. Nic. Wojnarowski Basilianer Ordens- Kleriker	Galizien Molotków	1838 18 Dec.	Lehrer der 3 Klasse	24	—	—	—	13 f 30 Xr	Schul- fond	2	2			
4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Lehrer Fr. Jordan Turek Basilianer Ordens- Laienbruder	Galizien Rozdziele	1804 9 August	Lehrer der 2 Klasse	25	—	—	—	13 f 30 Xr	•	18	18			
5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Lehrer Fr. Theod. Floriański Basilianer Ordens- Kleriker	Galizien Stryhańce	1836 9 März	Lehrer der 1 Klasse	21	—	—	—	13 f 30 Xr	•	1	1			

Ławrow am 1-ten September 1858

Pr. Narciss Pankowicz Hauptschul-Direktor

Verzeichniss

Der Schüler in der zweiten Klasse an der k. k. Hauptschule zu Ławrów sammt dem Klassifikations-Ausweise für den Winter-Kurs
des Schuljahres 1862

Zweite Klasse

Schuljahr 1862 Winter-Kurs.

Laufende Zahl	Name Alter Religion und Geburtsort	Name Stand und Wohnort der Eltern	Zahl der versäumten Schultage		Sitten	Fähigkeiten	Verwendung	Die Religions- lehre	Das Lesen			Die Sprache			Das Übersetzen	Das Kopf und Tafelrechnen	Das Schön- schreiben	Fort- gangs- klasse	Sonstige Anmer- kungen
			ent- schul- digt	n. ent- schul- digt					deutsch	ruthenisch	polnisch	deutsch	ruthenisch	polnisch					
			des Schülers						allgemeine Fleissnote										
1.	Kowalczuk Michael 12 Jahre alt gr. kth. Hołowecko	Georg Grundwirth in Hołowecko	10		gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	mit- tel	gut	gut	gut	gut	gut	Erste Kl.	
2.	Krynicky Johann 11 Jahre alt gr. kth. Lenina wielka	Basil Pfarrer in Lenina wielka	8		gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	mit- tel	gut	gut	gut	gut	gut	Erste Kl.	
3.	Kucaryb Demeter 12 Jahre alt gr. kth. Tysowice	Johann Grundwirth in Tysowice			sgut	sgut	sgut	sgut	sgut	sgut	sgut	gut	sgut	gut	sgut	sgut	gut	Erste Vorzugs- klasse	
4.	Lalka Emil 13 Jahre alt gr. kth. Przystupie	Onufrius Kirchensänger in Przystupie	10		gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	mit- tel	gut	gut	gut	gut	gut	Erste Kl.	
5.	Moskwiński Stanislaus 10 Jahre alt röm. kth. Czaple	Valentin Privatdiener in Czaple	16		gut	gut	mit- tel	gut	gut	mit- tel	gut	mit- tel	gut	gut	mit- tel	gut	gut	Zweite Klasse	
6.	Nanowski Basil 12 Jahre alt gr. kth. Wysocko wyżne	Ignatz Antheilsbesitzer in Wysocko wyżne	25		gut	mit- tel	mit- tel	gut	gut	gut	gut	mit- tel	gut	mit- tel	mit- tel	gut	gut	Zweite Klasse	
7.	Olchowy Johann 11 Jahre alt gr. kth. Żydaczów	Joseph Kirchensänger in Żydaczów			gut	gut	gut	gut	sgut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	Erste Kl.	
8.	Proszyński Bronislaus 9 Jahre alt röm. kth. Staremiasto	Theodor Gärber in Staremiasto	30		gut	gut	gut	gut	gut	gut	sgut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	Erste Kl.	
9.	Rudawski Victor 8 Jahre alt gr. kth. Chmiel	Basil Seelsorger in Chmiel	26		gut	mit- tel	mit- tel	mit- tel	gut	gut	gut	mit- tel	mit- tel	mit- tel	gut	mit- tel	gut	Zweite Klasse	
10.	Wołosiański Peter 14 Jahre alt gr. kth. Wołosianka wielka	Michael Antheilsbesitzer in Wołosianka wielka	30		gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	Erste Kl.	
11.	Zawalkiewicz Anton 11 Jahre alt gr. kth. Lenina wielka	Michael Triviallehrer in Lenina wielka			gut	gut	gut	gut	gut	gut	sgut	gut	gut	gut	gut	gut	gut	Erste Kl.	

Ławrów am 6-ten Februar 862

Cl. Turczmanowicz mp.

S. D. Aufseher

der an der k. k. Hauptschule zu Łaurów am 8-ten Septemb. 1829 zu Folge Consistorial Verordnung vom 8-ten May 1. J. Zl. 94 unter die armen fleissigen und sittsamen Schüler vertheilten Gratis Schulbücher.

Postzahl	Name der Schüler	Stand der Aeltern	Klasse welche der Schüler besucht	Name des Gratis Schulbuches	Anmerkung
1	Babicz Gregor	Ackersmann	Elementar-Klasse	Deutsches u. polnisches Nahmenbüchl. u. klein polnischer Katechismus und polnisch. Sprachlesebuch	<p>Dass die hier ausgewiesenen Gratis-Bücher an die benannten armen fleissigen und sittsamen Kindern in meinem Beysein vertheilt worden sind, wird hiemit bestätigt.</p> <p>Łaurow am 2ten 9ber 1829. Pr. Isidorus Mechowicz Schul-Direktor.</p>
2	Dubaniewicz Porphyrius	Geistlicher	» »	» » »	
3	Goryk Petrus	Ackersmann	» »	» » »	
4	Halkowicz Theodor	»	» »	» » »	
5	Kowalski Petrus	Edelmann	» »	» » »	
6	Kurczycki Gregor	Ackersmann	» »	» » »	
7	Lach Joannes	»	» »	» » »	
8	Leiner Chaim	Jude	» »	Deutscher u. polnischer Nahmenbüchlein	
9	Leiner Itzig	Jude	» »	Polnischer Nahmenbüchlein	
10	Matuszewski Andreas	Ackersmann	» »	Klein polnischer Katechismus	
11	Paprocki Paul	Edelmann	I Klasse	Klein. poln. Katechismus und poln. Sprachlehre	
12	Požakowski Joannis	»	» «	» » »	
13	Tarczyk Lukas	Ackersmann	» »	» » »	
14	Zaroffa Aleksander	Edelmann	» »	» » »	
15	Karwasz Onuphrius	Ackersmann	» »	» » »	
16	Mikietewicz Stephan	»	» »	» » »	
17	Rużyłowicz Peter	Bildhauer	II Klasse	Polnischer Sittenbüchlein und Komenius	
18	Selepkiewicz Andreas	Ackersmann	» »	Deutsche u. Polnische Sprachlehre u. Komenius	
19	Sikorski Karolus	Edelmann	» »	» » » »	
20	Wysoczański Basilius	»	» »	» » » »	
21	Guttysz Gregorius	Ackersmann	» »	» » » »	
22	Hlinkowski Adamus	Geistlicher	» »	» » » »	
23	Dobrzański Nikolaus	Ackersmann	» »	» » » »	
24	Leńko Demetrius	»	III Klasse	Deutsche Sprachlehre und Katechismus Nr. III	
25	Szwed Laurentius	»	» »	» » » »	
26	Wolański Joannes	»	» »	» » » »	
27	Bereźnicki Klemens	Edelmann	» »	Gesangbuch und Katechismus Nr. III	
28	Lesieyko Alexander	Ackersmann	» »	» » »	
29	Steppan Basilius	»	» »	» » »	
30	Terlecki Joannes	Edelmann	» »	» » »	
31	Liskowacki Andreas	»	» »	» » «	
32	Krywenko Thomas	Ackersmann	» »	» » »	

Між ці діти давано отримані Gratis-книжки одну на двоє-троє дітей, щоби разом із неї вчилися, а шкільній владі дирекція виставляла спис одержаних книжок і кількість учеників, між котрих книжки розділила. В себе тримала подрібний звіт, котрих дітей обдаровано книжками, а котрих до спілки. Наголовки книжок за о. Максимовича були ті самі, а з часом деякі прибули нові, як: A-B-C-Täfelchen, Krótki katechizm, Nauka religii dla Szkół Normalnych Głównych, Lesebuch für die II Klasse der Stadtschulen, Lesebuch для III класи, Anleitung zur schriftlichen Aufsätzen, Biblische Geschichte, Schulgesetze (приписи доброго поведення для учеників). Між тими книжками не було ні одної української.

На початку 1850-их рр. в Самборі появилася німецька книгарня: Buch-Kunst-Musikalien-Handlung und Leih-Bibliothek in Sambor des Johann Rosenheim, котра мала вибір творів літературних, наукових і музичних. Що-тижня діставала свіжі посилки книжок із Відня й Львова. Крім цього продавала, як новість, алізаринове чорнило до писання, французський листовий папір, сталеві-пера, білети, коперти й приладдя до писання й рисування. З цією книгарнею удержувала звязки і лаврівська головна школа, замовляючи для дитвори книжки до науки. Перед нами рахунок цеї книгарні, з дня 20 жовтня 1853 р., після котрого лаврівській школі власник книгарні, Німець, посилає замовлені книжки по конвенційній монеті:

Fibel	штук 9	à 27 kr.
Elementarsz	» 4	» 36 »
Bukwar	» 6	» 12 »
Pierwsza książka do czytania		» 35 »
Sprachs-Lesebuch		» 14 »
Suchecky gramatyka I		» 9 »
Komeniusz		» 12 »
Knyszka do czytania dla druhoi klasy		» 50 »
Mocnik Rechenbuch II, III kl.		» 16 »
Książka do czytania II		» 16 »
Knyszka do czytania		» 30 »
Listy i Ewangelie		» 19 »
Biblia nowoho zawita		» 30 »
Lesebuch III		» 30 »
Schriftliche Aufsätze		» 20 »
Lateinisches Schreiben		» 21 »
Suchecky gramatyka II		» 40 »
Sprachlehre für II und III Kl.		» 36 »

S-a 453

На кінці рахунку дописка в німецькій мові: Dobrzański Bibel d. alten Testamentes langt in einigen Tagen an. Lewicki ruthenische Gram. ist nicht zu haben. Czytanka ruska Szaszkievicza ist kassirt und statt dessen kommt die ruthenische Übersetzung des Ersten Sprach- und Lesebuches aus Wien.¹ Крім того, подибуємо рахунок з 1851 р., який показує, що оо. василіяни закупили книжки для дітей і їм ті книжки пороздавали, а родичі мали пізніше за них заплатити.²

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² Ibidem.

В 1860-их рр. Ставропигійський Інститут послав в імени намісництва також Gratis-книжки для лаврівської школи. Перед нами такий рахунок: Повѣтовое надзирательство головной школы Лаврѡвъ, получаетъ на распорядженіе ц. к. Намѣстничества съ дня 7 мая и 20 августа 1866 года ч. 10549 и 43611 посредствомъ Дирекціи пособ. урядъ ц. к. Намѣстничества слѣдующіи книжки для убогихъ на рокъ школь. 1867/8: 1) трета читанка à 61 кр., 1) практична граматика à 30 кр., 1) читанка IV à 21 кр. Отъ Ставропигійского Института яко издателя рускихъ учебныхъ книгъ. Львовъ, 31. Августа 1867. Меруновичъ. І перемиська єпископська консисторія прислала до лаврівської школи від часу до часу деякі книжки даром. Перед нами літографований обіжник, цікавий з огляду на мову, що її тоді в консисторії уживано: Ч. 135/шк. Ц. к. Мѣстодержительство розпорядженіємъ отъ дня 30 Мая т. г. Ч. 15445. заявило же ц. к. Министерству для Богочестія и просвѣты, рѣшеніємъ отъ дня 2 цвѣтня т. г. Ч. 9245. наказало ц. к. Дирекціи поклади школьныхъ книжокъ въ Вѣдни, на подставѣ записа б. п. Сигмонда Саутера приходника въ Фишамандѣ въ Нисшой Австріи уряженого заложенія, для розширенія катихитическихъ-книжокъ и пѣсней доставити впростъ и бесплатно здѣшной Консисторіи 350 книжокъ на русскомъ а 35 на нѣмецкомъ язицѣ въ цѣли розданія тыхже яко катихитическихъ даровъ. Исполняючи тое розпорядженіе доставляєтъ для бібліотеки Дирекціи школы головной въ Лавровѣ образцы Галюри въ приложѣ, на которіи Честна Дирекція приложенну подписку полученія подписомъ своимъ ствердить и тую сюда прише. Отъ єпископской русской Консисторіи. Перемышль, дня 25 червня 1870. По повелѣнію Преосв. Апост. Адміністратора Д-р Юзичиньскій.¹ Вкінці, монополь розсилання шкільних гратисових книжок для бідної молоді взяла в свої руки галицька Красва Шкільна Рада.

По уступленні зі школи о. Панковича, Окружна Шкільна Рада в Самборі назначила його на місцевого інспектора школи, присилаючи йому таке письмо: L. 1241 / R. s. o. Do Wielebnego ks. Narcysa Pankowicza Rektora konwentu oo. Bazyljanów w Ławrowie. Rada szkolna okręgową, ustanawiając Wielebnego ks. Rektora dydaktyczno-pedagogicznym Dozorcą dla miejscowej szkoły w Ławrowie, tuszy niepłonną nadzieję, że szkoła tamtejsza pod opieką Wielebnego ks. pomyślnie rozwijać się będzie i błogie owoce wyda tak dla oświaty ludowej w ogóle, jak i dla uczącej się młodzieży w szczególności. Z Rady szkolnej okręgowej. Sambor, dnia 15 grudnia 1874. С. к. Radca Namiestnictwa i Starosta jako Prezydуюця (підпис нечиткий).²

Від шк. р. 1850/51-1873/74, себто під час управи лаврівською школою о. Омеляна Крайківського ЧСВВ. (1850/51-1852/53), о. Юстина Ганкевича ЧСВВ. (1853/54) і о. Наркиса Панковича ЧСВВ (1854/55-1873/74), вчителювали в лаврівській школі, як катехити: о. Сидір Коржинський³

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

³ о. С. Коржинський ЧСВВ. * 19 X 1817 в Більчі, постригся 6 XI 1842, священником зівав 1846. До 1850 р. учителював у василіянській головній школі в Бучачі, як катехит. По 1851/52 шк. р. вчителював у василіянській головній школі в Дрогобичі. 1857 жив у Кристинополі, опісля у Підгірцях і працював там як довголітній парох у Голубиці. З того часу (1857-58) збереглася одна рукописна проповідь його про св. Димитрія, написана в Кристинополі (1857) й Голубиці (1858). Ту проповідь найшов о. Й. Федорик ЧСВВ. в василіянськім монастирі в Буковій к. Самбора. Нині

(1850/51-1851/52) і о. Павло Петро Пеленський¹ (1851/52-1873/74). Училилися ж у лаврівській школі тоді осьці: о. Ісаак Тарчановський² (1850/51-1852/53), о. Льонгін Коссонога³ (1850/51, 1856/57-1858/59), бр. Никифор Ярема (1850/51), бр. Аліпій Кисілевський (1850/51), бр. Лука Кречковський⁴ (1851/52), бр. Євтимій Доманик⁵ (1851/52-1855/56), бр. Лаврент Фіялковський (1852/53), бр. Юліан Іван Гуркевич⁶ (1852/53-1855/56), о. Доротей Карпінський⁷ (1853/54-1857/58), бр. Йордан Турок⁸ (1854/55-1864/65), бр. Прокіп Кравчик⁹ (1856/57), бр. Ніканор Войнаровський¹⁰ (1856/57-1858/59), о. Ювенал Іван Скалецький,¹¹ зразу як клирик (1858/59), опісля як священик (1861/62-1864/65), о. Теодосій Фльоріянський¹² (1858/59-1860/61), о. Тома Несторович¹³ (1859/60), клирик Юліан

вона в василіянським архіві в Добромилі. В 1890-их рр. о. Коржинський ігуменував у Золочеві, опісля працював у Краснопущі. Зі »Спису померлих nereформованих Отців і Братів ЧСВВ. від 1867-1930« (в василіянським архіві у Львові), що його зладив о. Д. Ткачук ЧСВВ., теперішній архимандрит, і з метрики смерти о. Коржинського, що її 1928 р. надіслав для протоігуменату ЧСВВ. у Львові о. Яків Дутчак, адміністратор у Волчківцях, довідуємося, що о. С. Коржинський там (у Волчківцях) умер 13 VII 1899 і там його поховав снятинський декан, о. Михайло Заревич, дня 17 VII 1899. — Р. Л.

¹ о. П. Пеленський ЧСВВ. * 29 VI 1817 в Комарні, постригся 2 X 1846, священиком зівстав 1850. Довгі роки вчителював у лаврівській школі як катехит (1851/52- I півр. 1879/80). † 23 XI 1902 в Крехові. Див. АЛМ. Шкільні акти I-II, V, VI; Літопис василіянського монастиря в Крехові (в крехівським архіві); *Historia domus Probationis Ordinis S. Basilii M., reformationis Dobromiliensis, seu memoratu digna, quae ab anno Dom. 1902. à mense Aprili, occidère. porro autem producta est historia domus Tugociniæ Krechoviensis à mense Iulio anni 1902 ad mens. Maj 1908. II 17-19* (в василіянським архіві у Львові); о. Д. Ткачук ЧСВВ. Спис померлих nereформованих Отців і Братів ЧСВВ. від 1867-1930 4; Альманах василіянських богословів I 70, н. 1. — Р. Л. — Про о. П. Пеленського оповідає кузин його, А. Качмарський, що він був незвичайно побожний. Під час переміни хліба й вина в пресвяте Тіло й Кров Ісуса Христа на Службі Божій, він був такий захоплений торжеством хвилі, що часто млів і його підтримували. Для учеників був дуже строгий, вимагаючий і за провини карав по тодішнім звичаї різгами. — І. Ф.

² о. І. Тарчановський ЧСВВ. 1843 й 1844 вчителював у василіянській гімназії в Бучачі, опісля в дрогобицькій школі. † 31 VIII 1855 у Львові на холеру. Див. про нього висше, ст. 78, н. 13. — Р. Л.

³ о. Л. Коссонога ЧСВВ. * 1809 в Угнові, до Чина вступив 1833, священиком зівстав 1839 р. 1843 й 1844 вчителював у василіянській головній школі в Бучачі, 1856 працював в Улашківцях і Краснопущі, відки приїхав учити в лаврівській школі. Вмер 13 III 1861 на водну пухлину в Краснопущі. — Р. Л.

⁴ Л. Кречковський ЧСВВ. походив із Теклівки в станиславівській єпархії. — Р. Л.

⁵ Є. Доманик ЧСВВ. * 1831 в Бережанах. До Чина вступив 1850 р. — Р. Л.

⁶ Ю. Гуркевич ЧСВВ. * 1836 у Львові, до Чина вступив 1851 р. 1857 був прокуратором у гошівським монастирі к. Болехова. — Р. Л.

⁷ Про о. Д. Карпінського ЧСВВ. див. висше, ст. 79, н. 2.

⁸ Про бр. Й. Турка ЧСВВ. див. висше, ст. 79, н. 13.

⁹ Пр. Кравчик ЧСВВ. * 1815 в Баниці, пов. Грибів. До Чина вступив 1855. — Р. Л.

¹⁰ Н. Войнаровський ЧСВВ. * 18 XII 1839 в Молотькові к. Манявського Скиту. До Чина вступив 1856. — Р. Л.

¹¹ о. Ю. Скалецький ЧСВВ. * 8 X 1834 в Чаплях, пов. Самбір. До Чина вступив 7 XI 1856, священиком зівстав 1861. Працював як сотрудник у Кристинополі (1867). Вмер 13 X 1912 у Львові. — Р. Л.

¹² о. Т. Фльоріянський ЧСВВ. * 1 VIII 1836 в Стриганцях, до Чина вступив 3 XI 1857. Богословія вчився у львівській семінарії в 1860-их рр. Від II півр. 1879/80-1881/82 вчителював у Лаврові як катехит, опісля в головній школі в Жовкві. † 29 I 1885 в Кристинополі. — Р. Л.

¹³ Див. про нього висше, ст. 79, н. 11.

Свирнюк¹ (1859/60-1860/61), бр. Сильвестер Крвавич (1859/60), о. Василь Венедикт Василевич² (1861/62), бр. Теодосій Шумило³ (1861/62), бр. Іринарх Іван Прокопович⁴ (1861/62-1864/65, 1866/67), брат В. Коріневич (1862/63), бр. Остап Барвінський (1863/64-1864/65), бр. Інокент Костовецький⁵ (1863/64), клирик Модест Крет⁶ (1865/66), бр. Юстин Черневич⁷ (1865/66), бр. Осип Лесюк⁸ (1865/66-1866/67), бр. Іван Дригинич⁹ (1865/66), о. Амвросій Антін Тарчанин¹⁰ (1866/67-1869/70), бр. Михайло Ричак¹¹ (1866/67-1867/68), бр. Семен Островерха¹² (1866/67), бр. Іван Юліян Гродський¹³ (1867/68, 1871/72), бр. Іван Максимішин¹⁴ (1867/68), бр. Кирило Охнич¹⁵ (1867/68), бр. Павло Надрага¹⁶ (1869/70), бр. Іван Дукура¹⁷ (1869/70), о. Іларіон Іван Крушельницький¹⁸ (1870/71), клирик Василь Володимир Лотоцький¹⁹ (1871/72), о. Августин Александер Устиянович²⁰ (1872/73-1873/74), клирик Діонісій Дмитро Жуковський²¹ (1872/73-1873/74) і о. Сильвестер Степан Турчинський (1873/74).²²

¹ о. Ю. Свирнюк ЧСВВ. * 1 VIII 1840 в Хотимирі, пов. Товмач. До Чина вступив 1858, священником зістав 1866. Наступного року (1867) вчителював у василіянській головній школі в Бучачі як катехит. У 1870-1874 рр. покинув священничий стан і приймив схизму. Див. о. М. Каровець ЧСВВ. Велика реформа Чина СВВ. 1882 р. »Нова Зоря« VII. Львів, 1932. Ч. 3 (501). ст. 4; Ч. 7 (504). ст. 3; Ч. 71 (569), ст. 4, н. 193 і особна відбітка. І. Жовква 1933. 18, 39; ІІ. Львів 1933. 103, н. 193. — Р. Л.

² о. В. Василевич ЧСВВ. * 22 III 1822 в Небиліві, пов. Калуш. До Чина вступив 27 IX 1850, священником зістав 1855 і в наступних роках (1856, 1857, 1859) вчителював у василіянській гімназії в Бучачі. В 1860-их рр. (1867) працював в Улашківцях як проповідник і сотрудник у парохії. Опісля був катехитом і капеляном у сс. василіянок у Яворові, де й вмер у березні 1883. — Р. Л.

³ Т. Шумило ЧСВВ. * 14 IV 1839 в Яворові. — Р. Л.

⁴ І. Прокопович ЧСВВ. * 1813 в Кокошинцях, пов. Грималів. До Чина вступив 1 VIII 1861. † 4 XI 1867 в Лаврові. — Р. Л.

⁵ І. Костовецький ЧСВВ. * походив із Добромиля. — Р. Л.

⁶ М. Крет ЧСВВ. * 1844 у Львові. До Чина вступив 1864. — Р. Л.

⁷ Ю. Черневич ЧСВВ. * 1844, до Чина вступив 1865. Працював у Дрогобичі (1867). — Р. Л.

⁸ О. Лесюк ЧСВВ. * 20 III 1843 в Збаражці. До Чина вступив 1865. — Р. Л.

⁹ І. Дригинич ЧСВВ. * 1844 в Хашеві, пов. Турка. До Чина вступив 1865. Вчителював у василіянській головній школі в Бучачі (1867). — Р. Л.

¹⁰ о. А. Тарчанин ЧСВВ. * 8 I 1830 в Устриках Долішніх, повіт Лисько. Вчився в лаврівській школі 1838/39-1841/42, див. про се вище, ст. 81, н. 1. До Чина вступив 1850, священником зістав 1857. Вчителював у василіянській головній школі як катехит (1859). В 1880-их рр. ігуменував у Підгірцях, де й вмер 18 III 1888 як ігумен у тамошній монастирі. — Р. Л.

¹¹ М. Ричак ЧСВВ. * в Нановій, пов. Добромиль. До Чина вступив 1866. — Р. Л.

¹² С. Островерха ЧСВВ. * 15 II 1848 в Бучачі. До Чина вступив 1866. — Р. Л.

¹³ І. Гродський ЧСВВ. * 20 IX 1849 в Гордині, пов. Самбір. — Р. Л.

¹⁴ І. Максимішин ЧСВВ. * 19 I 1847 в Голгочах, к. Підгаць. — Р. Л.

¹⁵ К. Охнич ЧСВВ. * 30 III 1846 в Дубні, пов. Ланцут. 1867 р. був господарем у монастирі в Погоні. — Р. Л.

¹⁶ П. Надрага ЧСВВ. * 1845. — Р. Л.

¹⁷ І. Дукура ЧСВВ. * 1849. — Р. Л.

¹⁸ о. І. Крушельницький ЧСВВ. * 1842. До Чина вступив 7 XII 1860. Вмер під час літніх вакацій у своїх родичів у Сосяві, к. Бережан, на тиф 28 VIII 1871. — Р. Л.

¹⁹ о. В. Лотоцький ЧСВВ. * 9 I 1848, до Чина вступив 1870, врочисті обіти зложив 11 VII 1878, пізніший радник єпископ. консисторії, директор у бучацькій школі, катехит і професор у ній і державній гімназії в Бучачі. Вмер як ювілянт 15 III 1930. — Р. Л.

²⁰ о. А. Устиянович ЧСВВ. * 12 VIII 1821, до Чина вступив 19 X 1843, священником зістав 1846. В 1850-их рр. вчителював у василіянській гімназії в Бучачі (1856, 1857, 1859). Відзначився як проповідник. Умер 10 IV 1888 в Кристинополі. — Р. Л.

²¹ о. Д. Жуковський ЧСВВ. * 7 VIII 1847, до Чина вступив 4 VIII 1871, врочисті обіти зложив 11 VII 1875, священником зістав 10 X 1875. Вчителював у василіянській

Під час управи лаврівською школою згаданих директорів (о. О. Крайківського, о. Ю. Ганкевича й о. Н. Панковича) стан¹ учнів у лаврівській школі від 1850/51-1873/74 був ось такий:

1850/51 шк. р. в елементарній класі: 33 учні й 13 учениць (Бреян Михайло з Тилича, Бусько Катря з Лаврова, Гордієвський Єронім із Сушиці, Кіляновські: Тарас, Василь, Юлія, Катря й Михайло, всі з Лаврова, Ковальські: Антін, Елеонора й Теофіль з Лаврова, Кручковський Кирило з Потока, Лях Яків із Лаврова, Мусаківський Август, свящ. син із Вовча, Нижники: Анна, Лев і Марія з Лаврова, Скобельський Теофіль з Грозьової, Стасюк Михайло, Струк Яків, Сим Михайло, Швед Андрій і Швед Михайло з Лаврова й б. і. У I кл.: 8 учнів (Кречковський Осип² із Ільника, шлях. син, Скобельський Іван, свящ. син із Грозьової, Матковський Осип із Маткова, Лопушанський Семен із Лаврова, Височанський Михайло з Комарник і інші). В II кл.: 5 учнів: Венгринович Антін, свящ. син із Середниці, Максимович Петро з Лаврова, Товарницький Іван із Лінинки, Пясецький Іван із Вижного Висоцька, Крижановський Роман із Дрогобича (враз із Венгриновичем жив він у монастирському конвікті). В III кл.: 4 учні: Бялобжеський Роман, шлях. син із Ясениці, Бялобжеський Теофіль, шлях. син. із Симихова, Вітошинський Корнило, свящ. син із Боберки, Гродський Любин, шлях. син із Бутельки. — В З. К. (164) за II півріччя вписано в III кл.: Гродського й Вітошинського; в I кл.: Кречковського Осипа; в елем. класі: Скобельського Теофіля,³ Гордієвського Єроніма й Максимовича Юліяна.

1851/52 шк. р. в елем. класі учеників 21 і 3 учениці. В I кл.: 9 учнів і 1 учениця. В II кл.: 4 учні (Гулиш Іван із Волкової, Кречковський Осип, Матковський Осип, Смольський Юліан із Ліська. В III кл.: 8 учнів: Дубина Осип із Калуша, Максимович Петро з Лаврова, Пясецький Антін із Вижного Висоцька, Венгрино-

гімназії в Бучачі. В двох перших роках добромільської реформи був у Добромилі й відзначився тоді як добрий знавець нашого церковного уставу, мови й співу (див. о. М. Лончина, ЧСВВ. До історії добромільської віднови. «Альманах василіянських богословів» I 42). Від 25 IV 1884 ігуменував у Лаврові. Був се перший ігумен у тім монастирі по добромільській реформі василіянського Чину. Від того часу аж до 1885/86 він сповняв також уряд директора в лаврівській школі по о. Я. Березовським ЧСВВ., про що див. низше. В 1890-их рр. працював у Дрогобичі, від 1900 р. в Жовкві. Вмер к. 1909 р. в Олієві к. Зборова. — Р. Л.

²² Сей спис учителів у лаврівській школі від 1850/51-1873/74 зладив Р. Лукань ЧСВВ. на основі Шкільних актів I-II, V, VI, VII (АЛМ.).

¹ Зладив його Р. Лукань ЧСВВ. на основі Шкільних актів III-IV, VI, VII, VIII (АЛМ.).

² О. Кречковський учився в Лаврові 1850/51-1852/53 (I-III кл.) і 1859/60 (IV кл.), пізніший емерит. поштовий урядник у Самборі († у грудні 1914, підчас російської окупації. Похоронив його о. Іл. Гмитрик). Про Кречковського див. висше, ст. 90, н. З. — Р. Л. — Спогади його про лаврівську школу використав автор у сій монографії, переважно при характеристиці часів директора о. Панковича та його особи (див. висше, ст. 89, 90, 103, 105, 108, 109). Він любив багато оповідати про те, що пережив, а залюбки оповідав про лаврівську школу та о. Панковича, що йому допомагав у дальших гімназійних студіях. Був він родом із Ільника, син не бідного шляхтича. Батько лишив йому гарну частку поля у спадку, що його пізніше Осип Кречковський (за гроші) відступив своєму братові, ходачковому шляхтичеві в Ільнику. Сам Кречковський був незвичайно ощадний, а також правий чоловік. Належав до «руської» партії й за ті переконання його перенесли з Галичини до Чех, де служив до спенсіонування. На кілька літ перед війною осів на пенсії в Самборі й зі своїх ощадностей уфундував якісь стипендії, котрим розпоряджав «Народний Домъ» у Львові. Що нині з ними сталося, не відомо. Лишив також гарний масток у якихсь німецьких облігаціях (кількадесят тисячей корон), з котрих не обтинав купонів кілька літ. Коли жінка покойного Осипа Кречковського знайшлася в скрутнім фінансовім положенні по розпаді Австрії, зачала ті купони відтинати й хотіла їх продати, але за це ніхто не дав їй ні одного сотика, так само й за всі облігації. Обтяжних купонів був повний старий циліндер, до которого Кречковська їх складала. Вона намовляла мужа, щоби, замість вальорових паперів, купив камяницю, або фільварок, однак старий не дався переконати, вірив у каси й папери й стратив усе. Ощадність його довгого життя пропала марно. — І. Ф.

³ Т. Скобельський * 1845 в Грозьовій к. Лаврова, священником зівстав 1868. Був парохом у Жукові, пов. Цішанів (1882). — Р. Л.

вич Антін із Середниці, Козаневичі: Омелян¹ і Іннокент,² священничі сини з Реклинця й Ямінський Юліан із Нижньої Яблінки. — В З. К. (166) за II піврік вписано в III кл. Пясецького Антона; в II кл.: Кречковського Осипа й Смольського Юліана; в I кл.: Целеня Луку, Гордієвського Єроніма, Максимовича Юліана й Сима Михайла. В елем. класі: Кіляновського Василя, Струка Якова, Добрянського Дмитра, Ляха Якова й Сидора Миколу.

1852/53 шк. р. в елементарній класі: 13 учнів і 1 учениця (Бабич Дмитро з Лаврова, Бачинський Осип, син геометра з Königswald'у, Кручковська Омеляна з Старої Соли, Телявський Петро, дяків син із Окові й інші). В I кл.: 8 учнів і 1 учениця. В II кл.: 8, у III кл.: 3 учні. — В З. К. (168) за II піврік вписано в III кл.: Кречковського Осипа, Смольського Юліана й Матковського Осипа; в II кл.: Целеня Луку, Гордієвського Єроніма, Свірчинського Карла, Максимовича Юліана й Сима Михайла; в I класі: Кіляновського Василя й Сидора Миколу. В елем. класі: Бачинського Леопольда, Гудза Луку, Нижника Лева й Бачинського Осипа.

1853/54 шк. р. в елем. класі: 11 учнів (Крижановський Жигмонт, лат. обр. з Коросна, Морикон Михайло з Гор. Дзвиняча, Ридош Михайло, син дяка в Гор. Дзвинячі й ін.). В I кл.: 10 учнів і 1 учениця (Борканич Кость з Красного, Гудз Лука з Плоского, Кручковський Кирило з Потока, Криницький Віктор із Хоминої Лопушанки, Нижники: Лев і Марія з Лаврова й інші). В II кл.: 6 учнів (Дзіковський Адольф із Загачева, Кіляновський Василь з Лаврова, Олійнич Іван із Плоского, Сидір Микола з Грозьової, Терешкевич Осип із Старого Самбора, Вітошинський Сильвестер із Боберки). В III кл.: 7 учнів. — У З. К. (170) вписано за II піврік у III кл.: Целеня Луку з Лаврова; в II класі: 5 учнів, у I кл.: 3, у елем. кл.: 7 учнів.

1854/55 шк. р. в елем. класі: 6 учнів (Кречковський Семен, сел. син із Ільника, Кухар Дмитро з Лаврова, Лях Іван із Лаврова, Лінинський Петро³ з Лінинки, Макси-

¹ О. Козаневич * 1840, священником зістав 1865, зразу був помічником пароха в Добромилі (1867-1869), опісля парохом у Лісковатім (1870) і Буцеві (1875-1889), де й вмер 1889 р. — Р. Л.

² І. Козаневич * 1842, священником зістав 1865. Працював як помічник пароха в Постолові, в ліськмі повіті (1867-1870), як парох у Ліську (1874, 1875), в Жукотині (1877) й довголітній парох у Валяві к. Перемишля (1880-1918), де й вмер 9 VI 1918 р. — Р. Л.

³ П. Лінинський учився в Лаврові 1854/55-1855/56, пізніший засновник студентського товариства «Дружний Лихвар» у Львові й почесний член його, судовий адюнкт у Мостах Великих, ц. к. судовий радник у Новім Санчі й крайовий адвокат у Сокалі. В 1880-их рр. був послом у галицькмі Соїмі. З того часу маємо друковані деякі польськмі промови П. Лінинського, напр. 1) При верифікації вибору п. Онишкевича (в книжечці: Бесѣды рускихъ послѣвъ въ галицкѣмъ соймѣ в р. 1883. [Львовъ 1883]), 2) Бесѣда при петиції оо. Змартвихвстанцѣвъ о субвенцію («Дѣло» VII. Львѣвъ 1886. Ч. 12), 3) Бесѣда посла П. Лѣниньского выголошена въ соймѣ при розправѣ надъ петицією ксс. Змартвихвстанцѣвъ о запомогу. Додатокъ до Батькѣвщины ч. 9. [Львѣвъ 1886. 4]. Див. Ів. Ем. Левицькій. Галицко-русская бібліографія XIX-го стол. II. Львовъ 1895. 425, 548, 556. — Р. Л.

В своїм записнику, затитулованім «Рефлексії», на стор. 70, невтомний о. Юліан Дацій ЧСВВ. записав власноручно ось який спомин: «З Хрестом і батогом. До нашого монастиря в Лаврові приїхав був в р. 1888 п. Петро Лінинський, радник суду в Новім Санчі. Запрошено його на обід. При обіді розбалакався п. радник, а особливо розповів широко про своє *succiculum vitae*, а ми молоді дуже радо прислухувалися цікавим оповіданням. Я — каже — обиватель лаврівський, я тут родився і при монастирі виховувався. Як малий хлопець я помагав пасти худобу, а як я трохи підріс брала мене до послуги в монастирі, а при тім ходив я і до школи. Школа лаврівська дала мені те, що могла дати, але я з тої науки не був вдоволений. Я мріяв про висші науки. Пізналися на мені отці, зайнялися мною й підготували мене до гімназії. Перші роки були дуже тяжкі для мене. Але пізніше йшло легше, я давав собі раду лекціями. Скінчив я гімназію й права, а відтак поволі-поволі і добився до гарного кусника хліба. Працюю в суді, але працюю також на полі просвітнім і трохи на релігійнім. Що до сеї останньої праці то мій клич такий: «Ви священники провадьте нарід до неба на переді з хрестом, а я з заду буду підганяти батогом».

»Примітка: Радник Петро Лінинський з часом пішов на емеритуру і отворив адвокатську канцелярію в Сокалі. В часі світової війни вибрався зі Сокаля кудись у безпечніше місце і там помер». — Й. Скр.

мовичі: Іван і Лев¹ із Лаврова) й 2 учениці (Добрянська Амалия й Добрянська Олімпія, доньки мандатора в Лаврові, лат. обряду). В I кл.: 5 учнів (Ясеницький Айтал, свящ. син із Вижного Висоцька й інші). В II кл.: 9 учнів; у III кл.: 10 учнів. — У З. К. (172) за II піврік вписано в III кл.: Сидора Миколу з Гронзьової; в II кл.: Загачевського Мануїла, свящ. сина в Волошинової; у I кл.: Ридоша Михайла, сина дяка в Гор. Звинячі.

1855/56 шк. р. в I кл.: 11 учнів (Данилів Павло, Галькович Микола, Коргут Василь, Кухар Дмитро, Лях Іван, Лінинський Петро, Максимович Лев, Мельникович Грицько (всі з Лаврова), Дригинич Іван із Хашева, Кулянда Іларій, свящ. син із Лелюхова, Локоцький Петро, сел. син у Вижнім Висоцьку) й 2 учениці (Добрянські, обидві з Лаврова). В II кл.: 3 учні (Ясеницький Северіян із Вижного Висоцька, Максимович Іван із Лаврова, Минкович Василь з Либохори). В III кл.: 5 учнів (Ясеницький Айтал, свящ. син у Вижнім Висоцьку, Морикон Михайло з Гор. Звиняча, Нижник Лев із Лаврова, Ридош Мих., дяків син із Гор. Звиняча, Височанський Осип із Вижного Висоцька). В IV кл.: 5 учнів (Кіляновський Василь з Лаврова, Кручковський Кирило з Потока, Криницький Віктор, син священика в Лініні (але родом із Лопушанки), Пясецький Плятон із Вижного Висоцька, Загачевський Мануїл, свящ. син у Гор. Берегах (але родом із Волошинової). — В З. К. (173) вписано за II піврік у IV класі: Загачевського Мануїла, в III кл.: Ридоша Михайла, в I кл.: Кулянду Ларіона й Локоцького Петра.

1856/57 шк. р. в I кл.: 16 учнів (Боберський Микола,² син Івана, з Хашева, Хованський Наркис, родом із Пулавів, син Антона, священика в Липівці, Добрянський Оліян, рим. кат. обряду, родом із Лаврова, син мандатора Адалберта в Старім місті, Кіляновський Петро, син Антона в Лаврові, Павлюх Антін, син Павла в Хашеві, Павлюх Захар,³ син Гната в Хашеві, Симик Степан, син Григора в Лав-

¹ Лев Максимович, син Марії в Лаврові, вчився в лаврівській школі 1854/55-1859/60 (від елементарної до 4 класів), пізніший радник двору й судовий радник у Львові. Зникну його, wraz із З. Павлюхом і В. Яворським, що зберігається в лаврівським архіві, поміщуємо в Додатках. — Р. Л.

² М. Боберський * 21 V 1844 в Лопушанці Лехновій к. Хашева, пов. Турка, син Івана й Варвари, вчився в Лаврові 1856/57-1859/60 шк. р. З історичних відомостей про М. Боберського, що їх зладив син його, інж. Олександр Боберський, 28 XI 1931, на просьбу о. Й. Скрутеня ЧСВВ., редактора »Записок ЧСВВ.«, подаємо отсі: Покінчивши 1860 р. шкільну науку в Лаврові, М. Боберський учився в гімназії в Самборі 1861-1868. М. і. вчив його тоді проф. Олександр Борковський († 5 X 1921 в Ваневичах). Гімназійну матуру зложив 10 VII 1868. Богословія вчився у Львові й Перемишлі. Висвячений на священика 5 I 1873. Працював як сотрудник і завідагель у Бітлі к. Турки (1873), Доброгостові к. Дрогобича (1873-75), Заваді к. Турки (1875-76), Криниці к. Дрогобича (1876-77), Гордині к. Самбора (1877-78), Самборі (1878), Стрільбичах к. Ст. Самбора (1878-79), Черхавій к. Самбора (1879-83), як парох у Злоцькім к. Н. Санча (1883-87) й Ваневичах к. Самбора (1888-1918), де й вмер 22 VIII 1918. Посмертну згадку про о. М. Боберського помістило »Діло« 1918, Ч. 226. Зникну його, отриману від сина покійного, подаємо в Додатках. — Р. Л.

³ З. Павлюх учився в лаврівській школі 1856/57-1859/60 (кл. I-IV), опісля вчився в самбірській гімназії, правничі студії покінчив у краківським і віденським університетах. Вступивши до аудиторіату в б. австро-угорській армії, зівстав поручником (оберляйтнантом) у ній. Службу відбував у молодших роках далеко від рідного краю, напр. у Мостарі, Мішкольці. Якийсь час працював у Львові й тут відзначився як член-засновник деяких установ, напр. »Р. Бесіди«. 1893 р. зівстав референтом у військовім судівництві в характері майора в Перемишлі. 1900 р. перейшов до вишого суду в Відні, де, переходячи на емеритуру, покінчив свою військову службу ступінем генерала. 1919 р. був референтом у військовім судівництві в Уряді Зах. Укр. Нар. Республики в Станиславові. Від довгого часу проживав у Відні, відки, на просьбу проф. І. Филипчика, прислав свої спогади про лаврівську школу й свою зникну, що їх поміщуємо в Додатках. У січні 1933 р. приїхав із Відня до своєї доньки, п-ї Ольги Гузарової в Чернівцях, де вмер 24 II 1934 в 86 році життя. Кілька років перед смертю музейне Товариство »Бойківщина« в Самборі вибрало пок. З. Павлюха на свого члена. Згадаємо тут ще те, що пок. З. Павлюх відзначився також як визначний маляр-портретист. Крім портретів архикнязів і високих австрійських генералів полишив галерію портретів укр. достойників і патріотів: митроп. А. Шептицького, єписк. К. Чеховича, Юл. Романчука, В. Яворського (колишнього учня в лаврівській школі, про нього див. низше, ст. 122, н. 5), Євг. Олесницького, Ол. Барвінського, нот. Гузара, О. Гузарової в Чернівцях і б. і. Намалював також

рові й ін.). В II кл.: 2 учениці (Добрянські) й 7 учнів (Максимовичі: Іван і Лев, сини Марії в Лаврові, Вольф Фердинанд, рим. кат. обр., син Петра в Головецькім Дністрику й Вольф Франц, син того самого й ін.). В III кл.: 6 учнів (Борканич Кость, син Марії в Краснім, Желеховський Теофіль, родом із Борині, син Іллі, священика в Прислопі й ін.). В IV кл.: 7 учнів (Ясеницький Аїтал, син Юліяна, священика в Вишнім Висоцьку, Максимович Юліян із Лаврова, Нижник Лев, син Катрі в Лаврові, Подолинський Мирон,¹ син Василя, священика в Ветлині, в лиськім повіті й інші учні). — В З. К. (174) за II піврік вписано в IV кл. трьох учнів, у III кл. двох, у II кл. двох.

1857/58 шк. р. в I кл.: 13 учнів (Бурмич Іван із Головецька, Хоркави Петро з Милошовиць, Калинич Макс із Головецька, Мацьків Оніфро з Красного, Павлюх Антін із Хашева, Тайхер Венямин, родом із Нанчілки, син Ельки в Лаврові, Вольф Леопольд, син Петра в Дністрику Головецькім і інші). В II кл.: 7 учнів (Махник Юрко, син Антона, з Лісковатого, Максимович Лев із Лаврова, Новаковський Фелікс, гр. кат. обр., родом із Панищева, син Казимира в Ветлині, Павлюх Захар, син Гната в Хашеві й інші). В III кл.: 7 учнів, у IV кл.: 3 учні. — В З. К. (175) за II піврік вписано в IV кл.: Минковича Василя, в III кл.: Дригича Івана й Захаркевича Костя, в II кл.: Боберського Миколу й Новаковського Фелікса; в I класі: 5 учнів.

1858/59² шк. р. в I кл.: 9 учнів (Драган Микола, син Івана в Розділі, Добрянський Матій, син Юстини в Лужку, Головчак Іван, син Василя в Лужку, Кривецький Іван, син Павла в Вицеві й інші). В II кл.: 10 учнів (Лаврівський Александер, син Лаврента, з Тарнави, Павлюх Антін, син Павла в Хашеві, Волянський Станіслав, син Андрія в Лісковатім і інші). В III кл.: 6 учнів (Максимович Лев, Павлюх Захар і інші). В IV кл.: 5 учнів (Боднар Лука, родом із Гожанки, опікувався ним Theodor Dniestrzanin, греко-кат. священик у Малій Лінії, й інші). — В З. К. (176) за II піврік вписано в IV кл.: Кіляновського Василя; в III кл.: Боберського Миколу й Максимовича Лева; в II кл.: 4-ох учнів; у I кл.: Драгана Миколу й Добрянського Матія.

1859/60 шк. р. в I кл.: 10 учнів (Яворський Антін, син Франца в Созані, Малиновський Михайло з Липя, Малиновський Іван,³ син Федора з Липя й інші). В II кл.: 11 учнів (Ганкевич Юліян, син Діоніса, священика в Малій Нанчілці, Прушинський Володислав,⁴ син Федора з Старого Міста й ін.). В III кл.: 11 учнів. У IV кл.: 9 учнів (Боберський Микола, Галькович Микола, Максимович Лев із Лаврова, син Марії, Павлюх Захар із Хашева й інші). — В З. К. (177) за II піврік вписано в IV кл.: Кречковського Осипа; в III кл.: Хоркавого Петра, Дудича Дмитра, Калинича Максиміяна; в II кл.: Драгана Миколу й Добрянського Матія; в I кл.: Малиновського Михайла, Нановського Івана і Хоркавого Івана.

1860/61⁵ шк. р. в I кл.: 10 учнів (Ільницький Андрій, син Якова з Ільника,

кілька образів Шевченка й Франка. Див. АЛМ. Шкільні акти III-IV, V, VI; Захар Павлюх † »Діло« LV. Львів 1934. Ч. 54 (13.599), ст. 7; Ч. 57 (13.602), ст. 7; Др. А. Чайковський. Памяті пок. генерала-авдитора Захара Павлюха. Ibid. Ч. 71 (13.616), ст. 5-6. — Р. Л.

¹ о. М. Подолинський пізніше відзначився як перемиський архидиякон, мітрат і бібліотекар у перемиській капітулі. Вмер 23 V 1919 р. в Перемишлі. Дуже був прихильний для перемиських василіян і пильно подбав про площу на будову василіянської церкви на Засянні. Див. »Перемиські Епархіяльні Відомости« 1924. Ч. III. ст. 52. — В квітні 1933 р. підписаний найшов знимку о. М. Подолинського в домі о. Льва Пясецького († I XI 1933 у Львові), пароха в Реклинці к. Мостів Вел. Поміщуємо її в Додатках. — Р. Л.

² 1858 р. почав учитися в лаврівській школі також Василь Стояловський, родом із Старого Самбора, пізніший емер. директор у нар. школі в Дрогобичі († 1931 в Самборі). Спогади його про лаврівську школу й знимку поміщуємо в Додатках. — Р. Л.

³ Ів. Малиновський, син Федора з Липя, пізніший гімназійний учитель у Перемишлі, вчився в Лаврові від 1859/60-1864/65. Див. Спогади Василя Стояловського в Додатках. — Р. Л.

⁴ В. Прушинський — пізній комісар у старостві в Mielc'у. Див. Спогади В. Стояловського в Додатках. — Р. Л.

⁵ У початках 1860-их рр. учився в лаврівській школі також Василь Яворський (* 1854 в Яворі, до гімназії ходив у Дрогобичі й Самборі), пізніший директор скарбової дирекції в Бережанах, визначний і заслужений народній і церковний робітник, щедрий меценат українських установ, засновник бережанського »Боянок

Криницький Іван, син Василя, священника у Вел. Лініні, Ковальчик Михайло, син Юрка з Головецька й інші). Учні з II-IV кл. нам невідомі й навіть не знати, кільки їх було, бо не збереглися до наших часів документи з того року. — З З. К. (178) довідуємося, що того шк. р. вписано в ній за II піврік у IV кл.: Дудича Дмитра; в III кл. Добрянського й Зборовського Володислава; в II кл.: Петрушкевича Григора.¹

1861/62 шк. р. учні I-IV кл. й число їх нам невідомі. З З. К. (179) знаємо, що того шк. року за II піврік вписано в ній у IV кл. Хоркавого Петра, Добрянського Матія й Зборовського Володислава; в III кл.: Петрушкевича Григора; в II кл.: Кучериба Дмитра.

1862/63 шк. р. в I кл.: 12 учнів (Бобовський Степан, син Івана з Турки, Котецький Осип, син Василя з Топільниці й Котецький Федір (відти), Рабець Іван, син Іллі з Вицева й інші). В II кл.: 13 учнів (Білинський Мих. з Мохнатого, Гайгель Яків, син Ларіона з Волосянки, Малиновський Іван із Липя, Михальський Мих. з Туря, Созанський Осип із Мохнатого, Височанський Петро, син Михайла з Вижного Висоцька, Вітик Альойс, родом із Спаса, син Антона в Бусовицькому і інші). В III кл.: 16 учнів (Луцик Володислав, родом із Камінки, син Матія в Лютовиську), Ольховий Іван, син Осипа, дяка в Жидачеві, Рудавський Віктор, син Василя, священника в Хмелі, Височанський Осип, син Івана в Мохнатім і інші). В IV кл.: 14 учнів (Гмитрик Іларіон² із Постолова, Ганкевич Юліан, родом із Борятиня, син Діоніса, священника в Потоці й інші). — В З. К. (180) за II піврік вписано в I кл.: двох учнів; у II кл.: двох; у III кл.: трьох; у IV кл.: Гмитрика Іларіона, Нановського Івана, Петришкевича Григора й Головачка Івана.

1863/64 шк. р. в I кл.: 9 учнів. У II кл.: 22 учні. В III кл.: 9. У IV кл.: 15 учнів. — У З. К. (180) за II піврік вписано в I кл.: Франца Ляйтля; в II кл.: 4; у III кл.: Івана Малиновського; в IV кл.: Осипа Височанського й Якіма Попеля.

1864/65 шк. р. в I кл.: 10 учнів. У II кл.: 7. У III кл.: 17. У IV кл.: 12 учнів. — У З. К. (181) за II піврік вписано в I кл.: двох, у III кл.: трьох, у IV кл.: Ісайчика Дмитра, сина Степана, в Борніні й Малиновського Івана, сина Федора в Липі.

1865/66 в I кл.: 11 учнів. У II кл.: 13. У III кл.: 6. У IV кл.: 12 учнів. — У З. К. (181) за II піврік вписано в I кл.: Шайдицького Антона, Котецького Михайла й Коцябу Людовика; в II кл.: 3 учнів; у III кл.: одного; в IV кл.: Витвицького Миколу, сина Івана з Витвиці й Турика Івана, родом із Івонича, сина Івана в Балигороді.

1867/68³ шк. р. в I кл.: 14. У II кл.: 12. У III кл.: 9. У IV кл.: 16 учнів (Омелян Бжезинський, син Антона, священника в Кільчицях, Григор Іневич, сирота з Жовкви, Осип Яворський, сирота з Топільниці, Зенон Козаневич, син Іллі, священника в Ільнику й ін.). — В З. К. (181) вписано за II піврік (перший раз у польській мові; до

й кредитового товариства «Надія» в Бережанах, посол в австрійським парламентам (1900-1906), видавець українського інформаційного журналу в німецькій мові: «Ruthenische Revue» (Wien 1903, 1904, 1905) й «Ukrainische Rundschau» (Wien 1906, 1907; від 1908-1911 «Ukr. Rundschau» видавав у Відні д-р Володимир Кушнір). 1907 р. поселився в Новім Санчі, в Лемківщині, де розвинув свою працю, як правдивий опікун лемківського населення. Він подбав, що в Новім Санчі побудовано укр.-католицьку церкву, заснував «Лемківський Банк» і «Українську Бурсу». Вмер 22 V 1926 в Новім Санчі. Див. «Нова Зоря» І. Львів, 1926. Ч. 20, ст. 8; Василь Яворський. «Народній ілюстрований календар Тов. «Просвіта» на р. 1927.» У Львові, 1926. 187-189. — Р. Л.

¹ Того шк. р. (1860/61) в II кл. вчився Іларіон Гмитрик, пізніший гімназійний катехит, про нього див. низше, — Р. Л.

² о. І. Гмитрик * 1852 в Постолові, в лиськім повіті, син тамошнього пароха, о. Андрія, що пізніше був парохом у Загочеві, в лиськім повіті. В лаврівській школі почав учитися 1860/61. Священником зістав 1876 і працював у Самборі, як довголітній катехит у тамошній гімназії. Відомий як автор книжки: Історія Біблійна старого і нового зав'язта. Ч. I і II [Львовъ] 1889 (див. Ів. Ем. Левицькій. Галицько-русская бібліографія за 1889 г. Львовъ 1890. 24), особливо ж 4-томової праці: Життя святихъ гр. каѳ. Церквою почитаемыхъ на каждый день въ году... Самборъ 1891 і 1892. Див. Ів. Ем. Левицькій. Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887-1900. II. У Львові 1910. 155; III. У Львові 1911. 38. До голосів у пресі про ту 4-томову працю, зазначена у Ів. Левицького (op. cit. II, 155), додамо широку рецензію П. [Ятроніда Філяса ЧСВВ.] в «Przegląd i Powszechn'im» XXXI. Kraków 1891. 103-107. О. І. Гмитрик живе ще до сього часу в Самборі, як вслужений гімназійний катехит і ювілят, відзначений титулами єпископської консисторії в Перемишлі й почесного крилошанина. На просьбу проф. І. Филипчака написав свої спогади про лаврівську школу. Їх друкуємо в Додатках. — Р. Л.

³ Помилково промовчано відомости про учнів із шк. 1866/67 р. — Р. Л.

кінця бо I півріччя шк. 1867/68 р. писано учнів у ній у нім. мові) у I класі: двох; у II кл.: трьох; у III кл.: Павла й Данила Ільницьких; у IV кл.: Кульчицького Келестина, Шайдицького Осипа, Фальковського Казимира й Ільницького Луку.

1868/69 шк. р. в I кл.: 13 учнів (Станислав Кравс, рим. кат. обр., родом із Добромилля, син Александра, лісничого в Смільниці, Іван Титар, син Івана в Лопушанці й ін.). В II кл.: 15 учнів. У III кл.: 9. У IV кл.: 6 учнів. — У З. К. (182) за II за II піврік вписано в I кл.: Павла Гриневича; в III кл.: Осипа Коцябу.

1869/70 шк. р. в I кл.: 10 учнів (Доротей Брилич, із Спаса, Іван Яворський, сел. син із Терла, Теофіль Кульчицький із Волошинової, Іван Сенишин із Вел. Лінини й ін.). В II кл.: 14 (Степан Давида з Татарінова, Павло Гриневич із Бистрого, Павло Кузьма з Мал. Лінини, Іван Пахович із Бистрого, Кастан Белянський із Туря й ін.). В III кл.: 10. У IV кл.: 17 учнів (Лука Баран, сел. син із Кальниці, Вільгельм Burghardt, лат. обр., міщанський син із Старого Міста, Антін Пелехович, свящ. син із Добромилля й ін.) й 1 учениця (Іванна Кавслер, лат. обр., родом із Черновець, дочка Франциска, ц. к. повітового політичного адюнкта в Старім Місті).¹ — В З. К. (182) за II піврік вписано в I кл.: Івана Целеня; в II кл.: Степана Давиду й Павла Гриневича; в IV кл.: Осипа Коцябу.

1870/71 шк. р. в I кл.: 6 учнів (Смеречинський Іван із Лаврова, Василь і Дмитро Зарицькі (селянські сини з Рипян) і інші). В II кл.: 8 учнів (Карло Федорович,² син Степана, міщанина в Старім Місті (Ст. Самборі) й інші). В III кл.: 14. У IV кл.: 6 учнів. — У З. К. (182) за II піврік вписано в II класі: Карла Федоровича та Івана Яворського; в III кл.: Степана Давиду.

1871/72 шк. р. в I кл.: 7 учнів (Антін Целень з Лаврова, син Якова, Осип Грицишин, син Антоніни з Старого Міста, Франц Пахля, лат. обр., син Антона з Стрілок, Шльома Тайхер, син Шміля з Лаврова й інші). В II кл.: 6 учнів (Дмитро Пашчак із Городовиць і інші). В III кл.: 11. У IV кл.: 9 учнів. — У З. К. (183) за II піврік вписано в II кл.: двох; у III кл.: Карла Федоровича й Доротей Брилика; в IV кл.: Теофіля Розмариневича й Степана Давиду.

1872/73 шк. р. в I кл.: 9 учнів (Банас Густав із Багатковець, Кишакевич Лев, син укр. священика, Гната в Стрілках, Маркевич Михайло, син Івана, селянина в Терлі й інші). В II кл.: 5 учнів. У III кл.: 8. У IV кл.: 8 учнів (Целень Василь з Лаврова, Федорович Карло з Старого Міста (Ст. Самбора), Лінинський Ілля з Лаврова й інші). — В З. К. (183) за II піврік вписано в I кл.: Василя Беча й Маркевича Михайла; в II кл.: Тайхера Шльома, Видзаків Дмитра й Осипа; в IV кл.: Федоровича Карла.

1873/74 шк. р. в I кл.: 5 учнів (Бурмич Микола з Головецька, Целень Павло з Лаврова, Ессіг Іван із Розлуча, Кіт Федір із Посічі, Мазник Іван із Розлуча). В II кл.: 7. У III кл.: 7 (Мицак Іван, літ 16, родом із Черняви (в мостиськім повіті, син удови Катрі, пізніший брат-василяннин і вчитель у лаврівській школі), Зарицький Дмитро, син Луки з Рипян і інші). В IV кл.: 9 учнів (Целень Василь, син Гаврила, з Лаврова, Гергель Василь, син Гната з Галівки, Кречковський Михайло з Лібухової, Сенишин Григор, син Томи з Вел. Лінини, Сорочман Іван із Ропинки, Созанський Іполит, син Вінкента, священика в Ісаях. — У З. К. (184) за I піврік вписано, нарешті в українській мові, отсих учнів у II кл.: Беча Василя й Кишакевича Льва; за II піврік не вписано в тій книзі ні одного учня.³

¹ Того шк. р. (1869/70) вчився в лаврівській школі в IV класі також Іван Штернберг Стояловський, що покінчив 3-класову школу 1869 р. в Старій Солі. Родився 1857, священиком зістав 1884. Від 1889 р. парох у Яворі к. Турки, ювілянт. — Спогади його про лаврівську школу й знимку особи його поміщуємо в Додатках. — Р. Л.

² К. Федорович * 1861, священиком зістав 1885 р. Працював зразу як момічник пароха в Бірчі (1885-86), в Самборі, де й був катехитом у 7-класовій виділовій жіночій школі (1887), опісля довголітній парох у Войславичах, пов. Сокаль (1888-1911) і варяжський декан, урешті парох у Губичах к. Дрогобича (від 1912), дрогобичський декан (від 1913) і почесний крилошанин. Умер у Тустановичах 10 XII 1925 р. — Р. Л.

³ За директора о. Н. Панковича ЧСВВ. також Василь Верига Петрусевич Височанський учився в лаврівській школі. Про нього проф. І. Филипчак написав повість: Сила волі. Повесть з купецького життя з другої половини XIX віку на тлі дійсної події. Р. Б. 1930. Видавництво «Добра Книжка.» Печатня ОО. Василян у Жовкві. 8^о, 118 + (1) + (1 в.). В тій книжці маємо м. і. спогади про лаврівську школу й лаврівських василян (VI. До Лаврова, 23-25; VII. Наука в Лаврові. 26-28; VIII. Іспит. 28-31). Див. бібліографічну замітку Й. Скр.[утеня ЧСВВ.] про ту книжку в «Записках ЧСВВ.» III 752. — Р. Л.

XIX

По о. Панковичі обовязки директора в лаврівській школі сповняв один рік (1874/75) о. Маріян Михайло Лотоцький ЧСВВ.¹ По нім директором у школі зівстав о. Яким Іван Березовський ЧСВВ.,² що ним був 9 років, від шк. 1875/76 до 1883/84 рр. Був то також педагог із »Божої ласки«, чоловік дуже добрий і чесний, тихий і спокійний, любив дуже шкільну молодь. Школи й науки пильнував радо, віддаючи їй цілим серцем. Конвікту за його директури вже не було, бо панські діти пошукали собі тоді вже інших шкіл. Подібних шкіл як у Лаврові, Краєва Шкільна Рада зорганізувала досить споре число в усіх містечках довкола Лаврова, як у Турці, Лютовиськах, Старім Самборі, Фельштині, Устриках, Балигороді, Лиську, Сяноці, Риманові й ін. так, що родичі панських дітей мали вже близько всюди такі ж школи, до того з правами державних шкіл, а лаврівська школа лишилася без того, котрих тяжко було добути від Краєвої Шкільної Ради. За те Краєва Шкільна Рада як ранше, так і тепер домогалася від дирекції школи в Лаврові звітів з посіданого шкільного маєстру. Майже що кілька літ дирекція мусіла предкладати такі звіти. Ось звіт з 1877 р., який о. Березовський мусів зложити через Окружну Раду в Самборі: L. 9. Swietna Rado Szkolna Okręgowa. Odnosnie do wezwania Świetnej Rady z dnia 25 kwietnia b. r. l. 642 przedkłada Dyrekcyja szkoły ludowej w Ławrowie dane tyczące się stanu tejże szkoły: 1. Szkoła znajduje się we wsi Ławrowie; do niej oprócz Ławrowa nie są przydzielone inne gminy; jest 4 klasowa, o 4 nauczycielach. 2. Język wykładowy jest ruski. 3. Liczba dzieci w wieku szkolnym będących 28; wszystkie obrz. gr. kt., chłopców 15, a dziewcząt 13. 4. Liczba dzieci do szkoły zapisanych 15 (chłopców 11, a dziewcząt 4). 5. Liczba dzieci do szkoły uczęszczających tutejszych 15; a zamiejscowych 29. Chłopców 40, a dziewcząt 4, z tych 1 chłopiec obrz. rz. kt. 6. Do I klasy uczęszczało 23, z tych 15 tutejszych, do II klasy 12, jeden tutejszy, do III klasy 6 zamiejscowych, do IV klasy 3 zamiejscowe. 7. Dzieci tutejsze uczęszczają do szkoły nieregularnie, zamiejscowe regularnie. 8. Nauki niedzielnej niema, obowiązek do tej nauki jest chłopców 4 i dziewcząt 4. 9. Nauka odbywa się dwurazowo. 10. W tutejszej szkole uczono religii z postępowaniem dobrym, języka ruskiego z postępowaniem dobrym, języka polskiego z postępowaniem dostatecznym, języka niemieckiego z postępowaniem dostatecznym, rachunków z postępowaniem dobrym, historii i geografji z postępowaniem dobrym, nauk przyrodniczych z postępowaniem dobrym, stylistyki z postępowaniem dostatecznym, pisania z postępowaniem dostatecznym, rysunków z postępowaniem dostatecznym, śpiewu z postępowaniem miernym. Gospodarstwa wiejskiego, domowego sadownictwa i pszczelnictwa z postępowaniem dostatecznym na podstawie czytane. 11. Nauczycielami są: Ioachim Berzowski (dyrektor), Paweł Piliński (katecheta), Szczepan Turczyński, Zacharyasz Czosnyk, Jan Hlibowicki, wszyscy członkami Zakonu Świętego Bazylego Wielkiego, pobierają tytułem remuneracyi po 14 złr. 14 1/2 xr. rocznie, kierujący 28 złr. 29 xr. 12. Szkołę utrzymuje klasztor oo. Bazylianów

¹ о. М. Лотоцький ЧСВВ. * 14 VII 1824, до Чина вступив 30 X 1850, священником зівстав 1854. В 1850-их рр. учителював у василіянській головній школі в Бучачі (1856, 1857, 1859). В 1860-их рр. був у ній директором (1867). Також ігуменував у Краснопущі. Вмер 14 IV 1885 в Погоні. — Р. Л.

² о. Я. Березовський ЧСВВ. * 7 VIII 1847, до Чина вступив 1866, священником зівстав 1872 р., † 3 XI 1928 в крехівському монастирі. — Р. Л.

w Ławrowie. 13. Szkoła niema ani pola, ani ogródka, ani szkółki drzew owocowych. 14. Budynek szkolny — klasztorny. 15. Stan budynku szkolnego średni. 16. Przybory do nauki: a) książki dla ubogich dzieci 11 sztuk, b) globus 1, c) mapy 8, d) tablice ścienne 2, e) atlas do nauki poгляду 1, f) atlas do historyi naturalnej 1, g) abecadło ruchome 2, h) liczydło 1, i) miary i wagi (metr) 15, k) wzory do pisania i rysowania 80, l) druki 8. 17. Biblioteki szkolnej niema. 18. Sprzęty szkolne: a) ławki 8, b) stoły 4, c) krzesła 4, d) tablice 4, e) szafy (ścienne) 4, f) zegar —, g) dzwonek —. 19. Stan sprzętów szkolnych średni. Szkole niezbędnie potrzebne są okazy do historyi naturalnej, aparaty fizyki i biblioteka. Ławrów, dnia 20 czerwca 1877.¹ О. директор Березовський, піддержуючи традиції школи часів о. Панковича, взявся незвичайно енергійно до праці, щоби за всяку ціну виробити лаврівській головній школі давно належні їй права, які мала в абсолютних часах. Однак тодішне ліберальне віденське правительство косим оком споглядало на всі школи, які тільки були під клирикальним зарядом і на підставі тодішньої ліберальної державної шкільної устави з 1869 р. (Dz. u. p. Nr. 62) не хотіло жадним подібним школам, як лаврівська, признавати прав прилюдних шкіл.

1882 р. навістило наш край велике нещастя, процес Ольги Грабар і тов., у що замішані були наші передові люди під проводом Адольфа Добрянського, тайного радника цісарського двора й о. Івана Наумовича, котрим закинено злочин державної зради. Процес ведено тенденційно, щоб скомпромітувати наш цілий нарід в очах Відня. Однак ця штука невдалася, але все таки відвернула очі рішачючих віденських кругів від нас, а звернула їх ще більше в сторону Поляків, що їм дало майже не обмежену власть в нашім краю. Після процесу Ольги Грабар, також Рим звернув увагу на Галичину й постановив піддати реформі весь василіянський Чин, щоби витворити з нього борців за св. Унію. В тій цілі усунено з митрополичого престолу чесного, але мало енергійного митрополита, Йосифа Сембратовича, і василіянський Чин віддано оо. єзуїтам, щоб перевели реформу. І почалася голосна та в історії василіянського Чина вельми важна добромильська реформа,² що до

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² Пор. Й. Скр. о. Адальберт Баудісс, Тов. Іс. »Записки ЧСВВ.« II, 403. Про добромильську реформу й працю реформованих василіян див. між і.: Р. А. Kulisch. Vergewaltigung der Basilianer in Galizien durch Jesuiten. Wien 1882. 20; ks. St. Załęski, T. J. Reforma XX. Bazylianów w Polsce w XVII w. Lwów 1883. 48; X. H. Jackowski, T. J. Bazylianie i reforma dobromilska. Dodatek do »Przeglądu Powszechnego«. II. Kraków 1884. Nr. 6, XVII-XXXIX. III. Kr. 1884. Nr. 7, I-XXIII і осібна відбитка, Kraków 1884. 47; А. I... witsch. Material zur Denkschrift der galizischen Russen über die Massregeln... (Separatdruck aus dem »Parlamentär«). Wien 1885. 173; I. Iwanowicz. Über die historische Bedeutung des Basilianerordens in Galizien und seine gegenwärtigen Verhältnisse. Leipzig 1885. 40, рец.: Кs. St. Załęski. »Przegląd Powszechny«. VIII. Kraków 1885. 106-111; [о. Й. Скруень ЧСВВ.]. Огляд місійної праці ОО. Василіян. »Християнський Календар »Місіонаря« на 1924 р.« Жовква 1923. 135-138; д-р Кость Левицький. Реформа оо. Василіян, 1884 р. в книжці: Історія політичної думки галицьких Українців 1848-1914. І. Львів-Жовква 1926. 213-215; о. Юл. Дзерович. Довоєнна праця нашого духовенства. »Нива«. XXIII. Львів 1928. 61; М. К.[аровець] ЧСВВ. Реформа василіянського Чина. »Календар Місіонаря на рік 1932.« Жовква 1931. 33-49; о. Ір. Назарко ЧСВВ. Короткий огляд місійної діяльності Чина св. Василія В. (з нагоди 50-ліття реформи Чина). Ibid. 79-84; о. М. Каровець ЧСВВ. Велика реформа Чина СВВ. »Нова Зоря«. VII. Львів 1932. Ч. 1(499)-99(597) і VIII. Л. 1933. Ч. 1(599)-26(624) і осібна відбитка. І. Жовква 1933. 225. II. Львів 1933. 202. III. Жовква 1934 (в друку), рец.: А. Ч. »Нова Зоря«. VIII. Львів 1933. Ч. 27(625) ст. 16. IX. Л. 1934. Ч. 25(723) ст. 18, W. Zaikun у виданнях: Prz. Dąbkowski. Kronika Historyczno-Prawna

неї прилучено лаврівський монастир 1884 року на основі декрету S. Congr. de Prorag. Fide з 25 квітня того року. Сталось це за часів директорування в лаврівській школі о Березовського, котрий звернув більшу увагу на бідну шкільну молодіж, яка горнулась під опіку монахів до Лаврова, де діставала мешкання, удержання і книжки цілком даром. За це ця молодіж помагала у вільних хвилинах де що при господарстві, а навіть деякі з них не розіжджались на вакації, а оставались в монастирі, якби у своїм ріднім домі. Привикнувши до монастирської аскези, деякі з тих молодців вступали ранше або пізніше до василіянського Чина. Деякі з них вийшли на священників, інші ж зістали братчиками. О. Я. Березовський впливав дуже лагідно на повірену собі молодіж, відвідував учеників, що жили на т. зв. станціях у селі, та дбав про їхнє моральне поведення.

По о. Я. Березовським управляв лаврівською школою два роки (від квітня 1884-1885/86) о. Діонісій Жуковський. Він був також першим лаврівським ігуменом реформованих василіян.¹ По о. Д. Жуковським директором у лаврівській школі був, також два роки (1886/87-1887/88), о. Єремія Ломницький ЧСВВ.² Він, як впливова людина й ма-

за г. 1932. Lwów 1933. 19 і »Kwartalnik Historyczny«. R. XLVII. T. I. Lwów 1933. 296-302, Ks. J. Urban. »Przegląd Powszechny«. CCL. Kraków 1934. 478-479; [о. М. Марисюк ЧСВВ.]. Ювілей реформи Василіянського Чина. »Місіонар«. XXXV. Жовква 1932. 53-56, 81-84. 106-109, 129-131; Пядесятьліття реформи Чина св. Василя Великого. »Добрий Пастир«. II. Станіславів 1932. 143-145; о. А. Станканинець ЧСВВ. Пядесятьлѣтя Вѣдновы Чина св. Василя Великого. »Благовѣстникъ«. XII. Ужгород 1932. 113-116, 129-131, 145-149, 161-163, 177-179. XIII. 1933. 3-5, 17-18; М. Ф.[едорович] ЧСВВ. Там де ожив Василіянський Чин. »Правда«. VI. Львів 1932. Ч. 33 й 35; С. К. Зміна поглядів. II. Реформа ОО. Василіян і українська суспільність. »Бескид«. V. Перемишль 1932. Ч. 48 (162); О. М. Karowec Z. Ś. B. W. Odrodzenie Zakonu OO. Bazylijanów. »Oriens«. I. Kraków 1933. 78-83; Dr. J. Skruteń O. S. B. M. Un demi siècle d'histoire de l'Ordre des Basiliens. Varsovie 1933. 4, рец.: J. Ledit, S. J. Bulletin d' Histoire Slave. »Orientalia Christiana«. XXXV. Roma 1934. 222-223 [70-71]; Karl Völker. Die Kirchengeschichte Polens auf dem VII. internationalen Historikerkongress in Warschau. »Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven«. IX. Breslau 1933. 623; [Т. Коструба], »Хліборобський Шлях«. III. Львів 1934. Ч. 22 (63), ст. 4; о. Др. Бойчук. »Добрий Пастир«. IV. Станіславів 1934. 156; М. К.[аровець ЧСВВ.] »Нова Зоря«. IX. Львів 1934; I. Луб ЧСВВ. »Альманах василіянських богословів«. I. 1933; J. J. Skruteń, OSBM. Un demi-siècle d'histoire de l'Ordre des Basiliens (1882-1932). »Contributions a l'histoire de l'Ukraine au VII-e Congrès International des Sciences Historiques, Varsovie Août 1933.« Rédigées par Miron Korduba. Léopol 1933. 111-123 і осібна відбитка [Львів 1934], 8^о, 111-123 + (5); М. Когут ЧСВВ. Значення реформи василіянського Чина 1882. »Альманах василіянських богословів«. I. Жовква 1933. 19-34; Діяльність оо. Василіян серед Українців. »Календар Сирітського Дому на р. 1934«. Philadelphia, Pa [1933]. 86-88; Ks. N. Cieszyński. Z życia Cerkwi unickiej w Polsce. »Ateneum Kaptańskie«. T. 32. Włocławek 1933. 419-420 [про добромільську реформу й про наукову працю теперішніх реформованих василіян у Галицькій Україні (Т. Галушинський, Й. Скрутень і М. Каровець)]. — Р. Л.

¹ Про о. Д. Жуковського див. висше, ст. 118, н. 21. — Управу в лаврівським монастирі протоігумен, о. Кл. Сарницький († 8 X 1909 у Львові), віддав о. Д. Жуковському 25 IV 1884. Нереформовані василіяни, що до того часу жили в Лаврові, переселилися до інших монастирів, а саме: ігумен, о. Модест Лободич, б. професор у василіянській гімназії в Бучачі, до Кристинополя († 14 XII 1888 в Підгірцях, як тимчасовий ігумен); директор, о. Я. Березовський, до Підгорець (про нього див. висше, ст. 125, н. 2); учитель, о. Л. Осьміловський, до Погоні (про нього див. низше). — Р. Л.

² о. Є. Ломницький ЧСВВ. * 8 II 1860 р., до Чина вступив 28 IX 1882 в Добромили, де, відбувши новіціят, зложив перші чернечі обіти 17 V 1884. Професію (врочисті чернечі обіти) зложив 22 V 1887; священником зістав 17 I 1888 р. Після директури й вчителювання в лаврівській школі, напр. 1890 р. о. Є. Ломницький

юча звязки з широким світом, дбав також про право публичности для лаврівської школи. На свою просьбу, вислану до Краєвої Шкільної Ради, дістав о. Ломницький ось яку відповідь: L. 1381. / R. S. O. Do Wielebnego Przełożenia klasztoru oo. Bazylianów w Ławrowie. W rozporządzeniu z dnia 5 lutego 1871. L. 845. orzekło Wysokie c. k. Ministerstwo Wyzn. i Ośw. z powodu pewnego specjalnego wypadku, że z wpro-

вчився богословія в Кракові, в колегії oo. єзуїтів (див. Catalogus OSBM. Staraviesiae 1890. 13). Опісля працював в Жовкві (1891), Львові (1892-93), Бучачі (1894), Кристинополі, де 1894/95 шк. р. викладав моральне богословіє для василіянських богословів і був магістром новичок у кристинопільських сс. служебниць Пр. ДМНЗ. Коли 1895 р. Іван Дашкевич записав свою мастність у Михайлівці, пов. Борщів, реформованим василіяном, о. Є. Ломницький зівав першим ігуменом у тамошнім. ма-настирі від 15 VIII 1895 р. й був ним до 1898 р. (див. Catalogus OSBM. Żółkiewiae 1896. 18; 1897. 19; 1898. 14; I. Ломницький Ч. С. В. В. Додатокъ до исторіи основаня Згромадження Сестеръ Служебниць Преч. Дѣвы Маріи... »Богословській Вѣстникъ«. III. Львівъ 1902. 290; о. Ю. Д. [ацій] ЧСВВ. Из моїх спогадів. »Альманах василіянських богословів«. I. Жовква 1933. 67). 1899 р. працював у Жовкві, 1900 р. у Львові, від 3 III 1900 ігуменував у Краснопуші, 1902 р. працював у Кристинополі й там був магістром новичок у сс. служебниць. Від 6 I 1903 р. ігуменував в Улашківцях; 1905-06 працював у василіянським монастирі в Дрогобичі. Від 1907 до 1915 р. був ректором у духовній семінарії в Станиславові (див. З нашого життя. »Католицький Схід.« IV. Жовква 1907. 101; о. І. Л. [ятвишевський]. З історії Духовної Семінарії в Станиславові. »Альманах українських богословів«. Зібрав В. Мельник. Львів 1923. 139; Catalogus Ordinis S. Basilii M. Żovkva 1906. 20; 1908. 26; 1909. 26; 1910. 26; 1911. 30; 1912. 30; 1914. 33; 1916. 30), відки в лютні 1915 р. російські війська вивезли його на заслання, до Симбірська в Росії, враз із о. мітратом І. Гордієвським († 14 VII 1927), о. Шкромидою, о. Любінєцьким, о. Носковським, проф. д-ром Іваном Дем'яничуком, проф. Грицаком, лікарем д-ром Волод. Яновичем († 23 XII 1931) і ін. з Станиславова й о. Полікарпом Марцінюком ЧСВВ., ігуменом із Букової, д-ром Данилом Стахурою, радн. Теодором Біленьким із Самбора й ін. Тоді на засланні в Симбірську був також проф. Мих. Грушевський з своєю родиною. На сім місці користаємо з надісланих спогадів радн. Т. Біленького про побут галицьких Українців у Симбірську. Подаємо тут лише уривки з тих спогадів, що відносяться до особи о. Ломницького: »... Поважний, кременної будови, але з милим виразом лица, з сивючою бородою, уймаючою мовою бл. п. о. ректор Ломницький, ... О. Ломницький жив в осібній комнаті, тож у него сходились ми... і на розмовах та проферансі сходили нам довгі зимові вечері. Бл. п. о. Ломницький дбав про здоровля (терпів на ревматизм), уважав на себе, а мимо сего був милий і говірливий в товаристві. В розмовах ми укладали плян повороту до краю і звидження Штокгольму і других міст. В погідні зимові дні мимо морозу товаришив я постійно в пообідних проходах по Симбірську о Ломницькому і підчас них розказував він неодноразово з свого життя, як вступив до монастиря і другі. Був час реформи Чина С. В. В., по дневниках оцінювано реформу відємно. О. Ломницький бажав пересвідчитись о правді розширюваних вістей, зайшов до монастиря, пересвідчився, що неоправдані були поширювані наклепи і залишився у монастирі. Згадав також, що за мирних часів incognito бував по різних містах Росії [о. Є. Ломницький ЧСВВ. був визначний член Фільософічного Кружка в Петрограді. До того Кружка належали між і. також Д. Фільософов, В. Самойло й ін. Див. Dr. J. Skrutef OSBM. Un demi siècle d'histoire de l'Ordre des Basiliens. Varsovie 1933. 3 і [Львів 1934]. 113 (3). Перед війною »вислав василіянський Чин свого чільного члена о. Єремію Ломницького в Росію для прослідження можливостей праці над тамошними Уніятами. Отцю Єремії вдалося навіть узискати авдієнцію у Победоносцева. — »Йдїть, звідки ви прийшли« — була відповідь оберпрокуратора синоду — »всі представники всіх віроісповідань будуть допущені до Росії, лиш не Уніяти!« Див. »Правда про Холмщанину.« »Нова Зоря«. III. Львів 1928. Ч. 87 (189). ст. 3], а навіть був у Симбірську. Оповідав про свою працю в духовній семінарії в Станиславові, про побут на літніску в горах, який малював приманчивими красками, захвалював свободне життя, працю і посвяту СС. Служебниць, та мрючи про поворот, заохочував мене до приїзду і відвідання. Було доволі часу на розмови і дискусії на преріжні теми. З весною [1916 р.] розділилась наша громада, одні залишились в дотеперішній домівці, а о. Ломницький, о. мітрат Гордієвський, о. Марцінюк, Біленький Теодор, Козачок Александр, Др. Стахура, Бенкендорф, Пінкас і залізничий радник ... з трома членами

wadzeniem w życie państwowej ustawy szkolnej z dnia 14° maja 1869 (Dz. u. p. Nr. 62) prawo publiczności, które pewne zakłady prywatne poprzednio posiadały, wygasło, że prawo to może im być przyznane na nowo dopiero wtedy, gdy o to postarają się we właściwej drodze, i że prawo przyznania publicznej ważności świadectwom szkół prywatnych zastrzeżone jest na mocy § 72 państwowej ustawy szkolnej Panu Ministro-

прислуги перенеслись до винаянтої домівки при Казанській улиці напроти казанської церкви в домі Мунтана. Тут о. Ломніцький займав маленьку комнатку, відділену від моєї стінкою. Хід нашого життя не змінився, тільки що почувались свободніше. Рано священики і дехто з нас ішли до латинського костела, де парохом був о. Цакул. Всі наші і латинські священики відправляли щоденно тихі Служби Божі, на які сходились досить численно крім латинян і наші виселенці. ... О. Ломніцького знали в Симбірську, бож звертав він увагу на себе поставою, повагою, особливо ж бородою. Неоден москаль означав його: *этотъ батюшка з бородой*. ... І наш гурток навістив смуток і доля нанесла несподівано не тільки нам діймаючу страту. Бл. п. о. Ломніцький залюбки по кілька раз в тижні ходив до бані. Ми обмежились до одного разу. В бані почував нас як по горячим натриску водою ставати безпосередно під зимний туш і на відворот, та по розпаренню тіла в парни ставати під зимний туш. Декілька разів спробували ми сего рода купелі, але відтак залишили. О. Ломніцький цілий час уживав сего способу купання, здавалося йому, що загартувався, а не надіявся, що сам прискорив собі смерть. Ніхто з нас не сподівався сего удару, тим більше, що якраз в сім часі появилася в київським польським дневнику допись, що на опорожнений владичий престол в Перемишлі мав бути іменованій о. Ломніцький. Місцеві поляки і парох о. Цакул gratульовали йому, а ми розуміємь раділи. Не так однак склалось, як ждалось. В короткім часі по тім перед обідом запукав о. Ломніцький до мене через стіну. Зайшов я до його комнатки. О. Ломніцький вернув якраз з бані, положився в убранню, а коли я ввійшов — сказав: *Години мої почислені, не лишаю нікого, та свідомість улєкшує мені відхід з сего світа. Коли я здивований не прочуваючи дійсного стану — звернув увагу, що передчасні сі чорні думки — о. Ломніцький сказав, що дїстав в бані апопліктичний удар і просив, щоби я післав по о. ігумена Марцінюка. Так зложилось тоді, що майже всі порозходились. Сповнив я його волю, післав за о. Марцінюком і о. мітратом Гордєвським, а сам лишився. Старався я потїшити, однак о. Ломніцький повторив попередно висказане і додав — *масте родину — дасть Бог, повернете до неї, а я тут остану*. Посходились члени нашої артілі, о. Марцінюк висповідав о. ректора, а ми вислали по Д-ра Яновича, котрий негайно приїхав, зарядив спосіб лічення і радив поставити пвяки. З трудом вистарався о них о. мітрат. Сего дня по черзі пересиджували ми коло о. ректора. Пізнім вечером сиділи ми в комнаті о. Марцінюка, а при недужім оставили прислугу, ввійшов до нас о. ректор і притишеним голосом, держачись за груди, висказав — *воздуха — воздуха — воздуха*. Піддержали ми його, щоб не впав і відвели у комнату. По півночі упокоївся о. Ломніцький. Похороном занялись священики і вечером сего дня перенесено домовину до костела. — На похорон зібралася не тільки наша громада, але майже всі заслані без ріжниці народности і тамошні горожани. Вибрали ми місце вічного спочинку майже на краю кладбища по правій руці від входу. Зорганізований хор відспівав сумні пісні і Вічна пам'ять, а на могилі поставлено хрест з відповідним написом. О. мітрат постарався о фотографію могили і памяткина і перевіз до краю. Здаєсь, що перевіз до краю також другу фотографію цілої групи тамошних українців і нас, що сходились в читальні кадєтського корпусу. Дати смерті о. Ломніцького не тямлю, а мій записник пересланий разом з кореспонденцією з Петрограду через данський конзулят до краю по дорозі затратився». — О. Є. Ломницький умер 3 VII 1916 р. (див. «Місіонар». XX. Жовквa 1916. 128, 138; Catalogus OSBM. Жовквa 1916. 30). Посмертну згадку про о. Ломницького див. [о. Л. Березовський ЧСВВ.], О. Єремія Ломницький ЧСВВ. «Місіонар». XX. 1916. 138. — Коли в початках 1890-их рр. відновлений василіянський Чин посилав між свій нарід своїх членів-місіонарів, які перейшли всю свою галицьку землю й своїми місіями, реколекціями, сповідями, неначе плугом, її переобрали, лічачи хору душу svojого народу й просвічуючи розум його католицькими правдами (див. [о. Й. Скрутєнь ЧСВВ.], Огляд місійної праці ОО. Василіян. «Христ. Калєндар Місіонаря на 1924 р.» Жовквa 1923. 137), — багато тих місій, реколекцій, сповідей відбув також о. Є. Ломницький (див. напр. «Душпастьрь». V. Львѡвъ 1891. 184, 367; VI. 1892. 114, 140, 255, 447, 492,*

wi wyznań i oświecenia. Reskryptem zaś z dnia 16 września br. l. 14453 oświadczył wyraźnie J. E. Pan Minister wyzn. i ośw., że szkoły wyznaniowe mają być bezwarunkowo zaliczone do szkół prywatnych, i że żadnej szkole wyznaniowej ani prywatnej w ogóle nie przysługuje prawo publiczności, której tego prawa na podstawie państwowej ustawy szkolnej z dnia 14° maja 1869 (Dz. u. p. Nr. 62) dotychczas wyraźnie nie przyznano.

564; VII. 1893. 258; VIII. 1894. 139, 256, 365; IX. 1895. 139, 140, 467, 494; X. 1896. 506; о. Ю. Д.[ацій] ЧСВВ. Из моїх спогадів. »Альманах василіяньських богословів«. І. Жовква 1933. 66). Таку першу місію о. Є. Ломницький відбув ураз із о. Юліаном Дацієм ЧСВВ. в Городку н./Дністром, ще 1889 р. (див. о. Ю. Д.[ацій] ЧСВВ. Из моїх спогадів. L. cit. I. 55). Друга місія відбулася в Жужелі к. Белза, від 17-23 травня 1891 р. (див. О миссії дтбувшой ся заходомъ »Товариства св. Ап. Павла« вЪ Жужелю. »Душпастырь«. V. Львѡвъ 1891. 346-348. Пор. також ibid. V. 368; Вспоминки зъ миссії Жужельской. »Книжочка Миссійна«. ВЪ Бережанахъ 1892. Ч. 6. ст. 21, 23; Ч. 7. ст. 23, 24, 26). Рік пізніше після жужельської місії, о. Є. Ломницький 1892 р. заснував Згромадження сс. служебниць. Деякі намагаються вказати іншого засновника, творця й законодавця згад. Згромадження в нашій народі (див. напр. О. К. Селецькій. До історії заснованя новіціату служебниць Преч. Дѣвы Маріи вЪ Жужелю. »Душпастырь«. V. Львѡвъ 1892. 367-370; О стоваришеню Сестеръ Служебниць Прч. Дѣвы Маріи в Жужели. »Вѣстникъ перемьской епархіи«. V. 1894. 82; О жертвахъ на новіціатъ Служебниць Преч. Дѣвы Маріи. Ibid. 1896. 2; Свящ. К. Селецькій. До історії основаня новіціату СС. Служебниць вЪ Жужелю і перенесеня тогожь до Кристинополя. »Богословскій Вѣстникъ«. III. Львѡвъ 1902. 134-143; Свящ. К. Селецькій. Допись на »Додатокъ до історії Згромадження Сестеръ Служебниць Пр. Д. Маріи і правдиве ѡтношенє вч. О. Селецкого до тогожь Згромадження«. Ibid. III. 382-385; о. Сев. Матковський. Рятуймо нашу дівчурю. »Нива«. XXIV. Львів 1929. 163; о. В. Кедринський. Хто є основником Згромадження Сестер Служебниць? »Нива«. XXVIII. Львів 1933. 21-25; о. Т. Богачевський і о. Н. С. Хто є основником Згромадження Сестер Служебниць. Ibid. 1933. 69-71; о. Василь Кедринський. Хто є основником Згромадження СС. Служебниць Пр. Д. М. Ibid. 1933. 237-243). Однак правдивий творець і законодавець того Згромадження був о. Є. Ломницький (див. Д-ръ С.[тепан] Ю.[рик]. Рускій СС. Служебницѣ. »Душпастырь«. XII. Львѡвъ 1898. 182-183; Свящ. Іеремія Ломницькій Ч. С. В. В. Додатокъ до історії основаня Згромадження Сестеръ Служебниць Преч. Дѣвы Маріи і правдиве ѡтношенє вч. О. Селецкого до тогожь Згромадження. »Богословскій Вѣстникъ«. III. Львѡвъ 1902. 285-295; [о. Л. Березовський ЧСВВ.]. О. Еремія Ломницькій ЧСВВ. L. cit. 138; Еп. Йосиф Боцян. Пастырскі листи Митроп. Андрея. »Богословія«. IV. Львів 1926. 124; Свящ. П. Божик. Церков Українців в Канаді. Вінніпег 1927. 121; Ancelle della B. V. M. Immacolata. Statistica con cenni storici della Gerarchia e Dei fedeli di rito orientale. [Roma] 1932. 398-400; пор. також В. Д. Статистика католицького Сходу. »Добрий Пастир«. III. Станиславів 1933. 209; о. Василь Навроцький. Хто є основником Згромадження СС. Служебниць Пр. Д. М. »Нива«. XXVIII. Львів 1933. 231-237; о. Діонісій Ткачук ЧСВВ. Хто заснував Згромадження Сестер Служебниць Непорочно Зачаття Прч. Діви Маріи? »Добрий Пастир«. III. 165-181; о. Ю. Д.[ацій] ЧСВВ. Из моїх спогадів. L. cit. 55; Наші жіночі монастирі. »Нова Зоря«. IX. Львів 1934. ч. 46 [744]. ст. 8; Zakony żeńskie ukraińskie. »Oriens«. II. Kraków 1934. 114; Ks. dr. J. Umiński. Historia Kościoła. II. Lwów 1934. 474). Особливо про се свідчить рукописна »Історія Згромадження Сестеръ / Служебниць Преч. Дѣвы Маріи / Непорочно-Зачатой / обряда греко-кат.« (34 × 21, к. 17 + (3 в.), що її списала перша законниця в тім Згромадженні, а саме с. Йосафата Гордашевська (* 20 XI 1869, † 7 IV 1919 в Кристинополі). Оригінал згад. »Історії« зберігається в архіві львівських сс. служебниць, з якого зроблено два відписи; один із них нині знаходиться в василіяньскім архимандричім архіві в Римі, а один у збірці підписаного. 26 II 1898 р. кард. С. Сембратович назначив о. Є. Ломницького на духовного ординарїтського комісаря для сс. служебниць, а на заступника його назначив о. Юл. Дація ЧСВВ. — Пок. о. Є. Ломницький враз із пок. о. Пл. Філясом ЧСВВ. видали молитовника п. н. »Гостинець« / для католицкой руской молодежи / Списали / ОО. Іеремія і Платонидъ / Іеремонахи Ч. С. В. В. / Львѡвъ 1892. / Накладомъ ОО. Василянъ. / Зъ друкарнѣ товариства им. Шевченка / пѡдъ зарядомъ К. Беднарского. / 32°, 602 + V + (1). Про видання того молитовника див. Ів. Ем. Левіцький. Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887-1900. III. Львів 1911. 39; »Альманах василіяньських богословів«. І. Жовква 1933. 54, н. 1. Голоси в пресі про

O powyższem orzeczeniu J. E. P. Ministra wyzn. i ośw. zawiadamia się Wielebne Przełożęństwo z tą uwagą, iż chcąc, aby szkoła tamtejsza miała prawo szkół publicznych, należy o to wnieść prośbę do Wysokiego Ministerstwa wyzn. i oświec. Z c. k. Rady Szkolnej Okręgowej w Samborze, dnia 30 października 1887¹ (підпис нечиткий).

Не зражаючися цею відповіддю, о. Ломницький вислав просьбу куди треба, щоби таки добути права прилюдности для лаврівської школи. Однак у межичасі наставники Чина вислали його до Кракова, на висші богословські студії. О. Ломницький мусів передати школу в другі руки. По відході о. Ломницького до Кракова, лаврівською школою управляв о. Теодосій Куницький ЧСВВ. Уряд ігумена сповняв тоді відомий єзуїт, о. Адальберт Баудісс (Baudiss), Німець з роду. Се був дуже чесний та ідейний чернець, прихильний нашому народові й нашому відродженню. По скінченій реформі він хотів змінити латинський обряд на східний, але це не залежало від його волі. Нераз діяконував підчас урочистих відправ, одягнений у східну літургічну одягу. Навчився по українськи читати й писати, а як уроджений Буковинець, знав нашу мову.² Як наставник у лаврівськiм монастирі підчас реформи, він набрав іншого погляду на справу організації лаврівської школи. В звязку з попередніми просьбами, він подав до шкільної влади свій погляд, знаючи, який вгорі дух панує щодо клирикальних шкіл. Oświadczam, писав, co do szkoły mającej się zorganizować: 1. Dla gminy Ławrów szkoły ludowej publicznej nie potrzeba. Ojcowie tej gminy chcą tylko, aby ich dzieci były wychowane moralnie, umiały czytać, pisać i rachować, a nadewszystko, żeby umiały katechizm i porządne nauki religijne pobierały. 2. Za tem najzupełniej wystarcza, aby gmina Ławrów miała Szkołę parafialną, jaką obecnie za błogosławieństwem Najprzewielebniejszego Imści Biskupa Pełesza założyłem, w której Bazylianie prywatnie nauk początkowych udzielają, aż póki Rada szkolna czego innego nie zarządzi albo żeby miała szkołę ludową prywatną, w której nie kto inny, ale tylko Bazylianie uczyć mają i czego sobie gmina absolutnie życzy, jak słyszałem. 3. OO. Bazylianie nigdy nie przyjmą na siebie obo-

того молитовника див. І. К. [омарницький], «Душпастырь». VI. Львѡвъ 1892. 334; «Посланикъ». IV. Бережаны 1892. Ч. 11. Видання «Гостинця» з 1892 р., хоч його надруковано в 10.000 примірників, нині належить до бібліографічних рідкостей. Пізніше, від 1898 до 1917 р., появились в василіянській друкарні в Жовкві шість видань того молитовника в двох серіях: для хлопців і для дівчат, а саме: 8 V 1898 — 10 VII 1899 р. друге видання, примірників 6.000 для хлопців і 6.000 для дівчат; 3 II 1900 — 1 II 1901 р. третє видання, прим. 20.000 + 15.000; 19 VI 1904 — 16 I 1905 р. четверте видання, прим. 15.000 + 20.000; 1907 р. п'яте видання, прим. 20.000 + 20.000; 15 X 1910 — 5 VI 1911 шесте видання, примірн. 20.000 + 20.000; 18 I — 23 III 1917 р. семе видання, прим. 5.000 для хлопців і 13.000 для дівчат. Разом 190.000 примірників. У новіших часах видано того молитовника в 20.000 прим. п. н.: «Гостинець» / Молитовник / для католицької / української молоді / списали OO. Єремія і Платонід ЧСВВ. / На ново переробив / о. Лазар [Березовський] ЧСВВ. / Видавництво і друкарня OO. Василіян в Жовкві [1930]. 13·2 X 8·7 і 12·4 X 7·8, 570 + VI. — Акти та особисті документи до історії о. Є. Ломницького й листування до нього зберігаються в василіянськiм архіві у Львові. — P. S. Про подоріж о. Є. Ломницького до Росії щодо унійної праці див. також: Jan Poźniak, Ostatni bazylijanin litewski. «Przegląd Wileński». XV. Wilno 1932. Nr. 21-22. str. 10-12 і Ks. Fr. Rutkowski, Arcybiskup Jan Cieplak. Warszawa 1934. 94. У статті J. Poźniak'a подані місцевості, куди їздив о. Ломницький, та й особи, що їх він знав. Також відті довідуюся, що о. Є. Л. зладив опис похорону останнього литовського василіянина, о. Кирила Летова († I I 1892-у Львові). — P. Л.

¹ АЛМ. Шкільні акти IX-X. ² Й. Скр. о. А. Баудісс, Тов. Іс. L. cit. II. 402-407.

wiązek, aby dyplomowanych nauczycieli do uczenia dawać; zgadzają się jednak z tem, ażeby ściśle według przepisów Rady szkolnej uczyć, jeżeli prywatna szkoła ludowa w Ławrowie im będzie powierzona. 4. W tym wypadku oraz i wyłączenie w tym wypadku obowiązują się: pomieszczenie szkoły i reperacye potrzebne koło niej brać na siebie, domagają się jednak, żeby wysoka Rada szkolna postarała się o utrzymanie dla jednego członka przynajmniej 250 złr. (тоді найнижша вчительська платня). 5. Obowiązują się zarazem, z tą szkołą prywatną złączyć Szkołę dyakowską, tak potrzebną Galicyi naszej, gdzie tak mało po cerkwiach według przepisów obrządkowych spiewać umieją, i tę szkołę darmo utrzymywać będzie. Ławrów, dnia 16/IV. 1892. X. Wojciech Baudiss T. J. Przełożony konwentu OO. Bazylianów.

В загальному ми не поділяємо думок о. А. Баудіса, хоч не перечимо, що тодішні мешканці Лаврова могли дати в справі школи таку або подібну відповідь. Адже знаємо, що в тих часах багато наших сіл на Бойківщині, попросту за про темноту, не хотіли жадної школи, уважаючи її за новий рід панщини.¹

Яка доля стрінула письмо о. Баудіса, не знаємо, бо в лаврівському архіві ми не знайшли ніякої на нього відповіді. Але три роки пізніше оо. василіяни внесли знову прохання до тодішньої Краєвої Шкільної Ради признати їхній школі права державної. Однак даремне було й те прохання. Про те повідомив їх хтось приватним листом² зі Львова, зазначивши, що польські оо. домінікани були на тій самій дорозі зі своєю школою й нічого не добилися, тому й їхні заходи будуть даремні. І дійсно, лаврівські василіяни дістали 1895 р. з львівської Краєвої Шкільної Ради таке письмо: Rada Szkolna Krajowa. L. 565. Załatwiając sprawozdanie z dnia 2 stycznia 1895 zawiadamia się Wielebnego Księdza, że c. k. Rada Szkolna Krajowa zezwala na istnienie prywatnej szkoły w Ławrowie, aż do czasu, dopóki sprawa zorganizowania tamże publicznej szkoły nie będzie ostatecznie załatwioną. Zarazem zawiadamia się jednak Wielebnego Księdza, że wspomniana szkoła prywatna ma w myśl §. 70. ust. państw. z dnia 14 maja 1869. (Dz. u. p. 1869. Nr. 62) stosować się do planów nauki przepisanych dla szkół publicznych i używać podręczników aprobowanych przez władze szkolne. Lwów, dnia 26 marca 1895. Za c. k. Namiestnika Bobrzyński. Do Wielebnego ks. Gaspara Szczepkowskiego T. J., Przełożonego głównego wszystkich konwentów Bazylijskich w Krakowie, ul. Kopernika 26.³

З появою цього письма лаврівська школа перестала існувати як к. к. Kreis-Haupt-Schule, сходячи на звичайну приватну школу, з котрої видані свідоцтва не мали в державі ніякого значіння. Приватною 4-класовою школою вона зістала до 1911 р., в котрім її цілком звинули, а на її місце зорганізовано, розпорядком Краєвої Шкільної Ради, з дня 30 вересня 1911 р. до ч. 1518/II, однокласову державну найнижшого роду сільську школу,⁴ назначуючи в ній на учителів світських людей.⁵ На

¹ І. Филипчак. Оп. cit. «Літопис Бойківщини». I 43-112.

² Хто був автором цього листа, якому бракує закінчення й підпису (через ушкодження), не знаємо. Однак зі змісту можна догадуватися, що його писала якась впливова особа з R. S. K., зичлива василіянам.

³ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

⁴ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

⁵ В ЛЛМ. VI (1902-1919), за листопад 1911 р., літописець, о. Плятон Мартинюк ЧСВВ., записав із того приводу такі слова: »Школа народна, яка до тепер від давних

ту державну одноклясову сільську школу лаврівський монастир, як двірський обшар, мусить платити певні грошові зобов'язання. Крім того, давний шкільний будинок, у котрім через 123 роки відбувалася наука й з котрого мурів вийшло стільки світлич людей, скасовано, а на його місці побудував монастир добровільно й охотно, виключно з своїх засобів, без співучасти громади Лаврова, новий шкільний будинок і дарував його на потреби громадської школи. В тій школі оо. василіяни вчать до нинішнього дня науки релігії.¹

XX

З обняттям влади над всіма школами в Галичині, Краєва Шкільна Рада постановила, як ми це висше зазначили, що урядовою мовою її є польська мова, тому в короткім часі та сама влада дала приказ ціле внутрішнє діловодство школи вести в польській мові і для тої цілі приказала видрукувати всякі шкільні акти й катальоги, замінивши тим способом давні німецькі польськими. В шкільних катальогах поробила деякі зміни. Найважніша та, що на перше місце, зараз по релігії, вставлено польську мову, котрій придано дві рубрики в першій клясі, а то: *czytanie i treść*. В другій клясі поділено польську мову на три рубрики: *czytanie, gramatyka, ortografia*; в третій клясі до тих самих рубрик додано ще: *wyrażanie się ustne i piśmienne*; так само й в четвертій клясі. На другім місці в головнім катальозі стояв *język ruski*, на третім німецький з тими самими рубриками що в третій клясі; щойно в четвертій клясі в лаврівській школі на перше місце перейшов *język ruski*, на друге польський, на третє німецький. Крім релігії й мови в першій клясі були ще рубрики на писання й рахунки, так само в другій, третій і четвертій клясі; інших предметів не вчили. Щойно 1878/79 р. ввела влада в народних головних школах у висших клясах (III й IV) початки історії, географії, початки природи, дещо з фізики, а спів і гімнастику введено від першої кляси, рисунки від другої, а де

давен була при монастири а дітий учили монахи — з сим роком [1911] устала — а введена зістала школа рядова, 2 с. м. [листопада] приїхала учителька». М. Голубець (Лаврів. «Записки ЧСВВ.» II. Жовква 1926. 67-69) помилюво подає 1910 рік, замість 1911 року, коли то введено в Лаврові одноклясову школу. — В тій одноклясовій школі вчили: Зинона Єлисавета Кухарська (2 XI 1911 — 1 II 1912), Ірина Хомишинівна (1 III — 1 VIII 1912), Петро Підгірський (27 VIII 1912 — 1 IX 1913), Ілько Ленартович (1912/13-1913/14), Станіслава Ціглерівна (1915/16-1917/18) та Ірина Людкєвичівна (від 1918/19 до сьогодні). Див. «Kronika szkoły ludowej w Ławrowie od r. 1911/12» (в архіві в лаврівській школі). — Р. Л.

¹ Хто вчив релігії в лаврівській школі від 1911/12 до 1915/16 шк. р. — невідомо. Сього не подають ні друковані що-річні василіянські катальоги, ні згад. Кроніка лаврівської школи, ні Літопис василіянського монастиря в Лаврові. З устних інформацій о. Є. Бобрецького й о. Й. Скрутеня ЧСВВ. знаємо, що 1916/17 шк. р. вчив релігії в лаврівській школі о. Юліян Манько ЧСВВ., тодішній богослов II року; 1917/18 шк. р. богослов II року, о. Тимотей Гуменюк ЧСВВ. (* 21 II 1892 в Колодівці, к. Тернополя), відомий поет (див. Християнський календар на рік 1923. Зладив [о. Й. Скрутеня ЧСВВ.]. Підписано: о. Еп. Теодорович ЧСВВ. Жовква 1922. 61), умер 28 II 1920, як професор у василіянським Місійнім Інституті в Бучачі; 1918/19 шк. р. вчив релігії в лаврівській школі о. Йосафат Скрутеня ЧСВВ. Наступні василіяни-вчителі релігії в лаврівській школі відомі нам із друкованих василіянських катальогів: о. Януарій Розумний, богослов III р. (1919/20), о. Йосафат Аліськевич (1920/21), о. Йосиф Пеленський (1921/22), о. Йосиф Чепіль (1923/24-1927/28), о. Яким Сенківський (1928/29-1929/30), о. Іриней Вігоринський, о. Пахомій Борис і о. Полікарп Панчишин (усі три 1930/31 шк. р.), о. Олександр Дуда (1931/32), о. Іларіон Колодій (1932/33), о. Рафаїл Лотоцький (1933/34). — Р. Л.

були відповідні умовини, і французську мову. Діловодство й всю канцелярійну роботу провадили в польській мові.

Так було в лаврівській школі майже через десять літ, себто при кінці урядування о. Панковича й за часів директури о. Березовського. Щойно молодий учитель Михайло Скорик ЧСВВ. ввів новість у лаврівській школі. На власну відповідальність він написав цілий клясифікаційний катальог за 1880 р. по українськи і то для цілої школи: Списъ ученикѡвъ чотыроклясовой головной школы въ Лавровѣ. Рѡкъ шкѡльный 1880. По відході Скорика василіяни писали знову катальоги цілих 15 літ по польськи, до 1895 р.¹ Шкільні катальоги зачали вони писати в українській мові 1896/97 шк. р. на польських друках і так писали до кінця, поки існувала їхня школа (1911 р.). Писали мішаниною, етимологічно-фонетичним правописом до 1902 р. Цей початок зробив о. Теодосій Тит Куницький ЧСВВ., написавши українською мовою на польськiм катальозі заголовок: Списъ дѣтей школярѡвъ въ 1896 роцѣ вразѣ зъ выказомѣ клясификаційнымѣ школы парафіяльной въ Лавровѣ. Всі наступні катальоги писано вже виключно по українськи, лише на польських друках, бо українських друків не було. Що-року мова в катальогах щораз більше зближалася до чистої народної.² В тих катальогах подибуємо нераз справжні куріози: Наголовки писані етимологією, а ноти з поодиноких предметів — фонетикою. Або: Імя й прізвище дитини написано фонетикою, а побіч того імя й прізвище вітця етимологією; напр. Михайло Король і Михайль Стасишинъ, Даниїль Стасюкъ, Роман Данилів, Іванъ Шведъ. Зовнішня форма тих катальогів уже нічим не нагадує старанности і зразковости давних виказів, інвентарів, катальогів тощо.

1901/02 р. заведено *Metrykę szkolną*, після польського взірця й доведено її до 1910 р. Метрику, що в ній вписувано що-року обовязані до школи діти, вів 1909/10 р. учитель у лаврівській школі, богослов Варлаам Білик ЧСВВ.

Лаврівські стипендисти.

В 1790-х рр. (1793/94) вчився в лаврівській головній школі Іван Товарницький, шлях. син, родом із Потока, коло Лаврова.³ Покінчивши школи, зівстав лікарем, опісля був довгі роки фізиком у Ряшеві. Вмираючи, записав свої ошадности на стипендії, котрими завідував бувший галицький краєвий виділ, як виконний орган бувшого галицького краєвого сойму. Створено 6 стипендій. З них дві, у квоті від 150 злр. до 300 злр. річно, фундаційний акт застеріг для свояків і кривняків фундатора, коли викажуться метриками, що походять з його родини. Ті стипендії можуть брати до укінчення найвисших академічних студій, а навіть у наукових цілях на виїзд за границю. Решту, 4 стипендії, призначив цей Іван Товарницький для бідних учеників, синів міщан у місті Ряшеві, або для дітей низших краєвих урядників, які принаймні через 5 літ служили в ряшівськiм окрузі. Було й тут застереження, що дві з тих 4 стипендій, у першій лінії також мається надати синам, або дальшим своякам, фун-

¹ Шкільні свідоцтва лаврівські василіяни писали в українській мові. Під руками маємо «Свѣдоцтво школьне» для А. Федоряка, уч. кл. III, написане «въ Лавровѣ дня 25 липця 1894.» Підписали те свідоцтво: О. Т. Куницькій Управляючий учитель і О. Діонизій Ткачукъ Ч. С. В. В. Учитель клясы. — Р. Л.

² АЛМ. Шкільні катальоги з 1898/99, 1899/1900, 1900/1901, 1902/1903 й ін.

³ Див. висше, ст. 23.

датора. Довідавшись про це околична дрібна ходачкова шляхта, вся української народности й гр. кат. обряду, почала посилати свої діти до лаврівської школи, щоби діставати ті стипендії. Першу стипендію з фундації Івана Товарницького одержав 1872 р. ученик у лаврівській школі на основі слідуючого акту, знайденого в лаврівським шкільним архіві: Kuratorja stypendium Jana Towarnickiego uchwałą z dnia 2 marca 1872, l. 3889, nadała stypendjum uczniowi IV klasy ludowej szkoły w Ławrowie Pawłowi Mycakowi 150 złr. rocznie do ukończenia studiów, a Ilkowi Lenińskiemu tytułem jednorazowego datku 30 złr. pod warunkiem dobrych obyczajów i dobrego postępku w naukach. Z Wydziału Krajowego. We Lwowie, dnia 2 marca 1872. W zastępstwie (підпис нечиткий).

Крім сього ще маємо ось які вісти про користування тією фундацією. Дня 15 лютого 1873 р., до ч. 1646, Ілля Лінинський, ученик у лаврівській головній школі, дістав від краєвого виділу 25 злр., як одно-разовий даток через старосамбірський податковий уряд. 1882 р. з тої самої фундації дістали три ученики в лаврівській школі через краєвий виділ стипендії по 150 злр. річно, на основі такого розпорядження: Wydział Krajowy. L. 18.850. Uczniowie II klasy tamtejszej szkoły ludowej Jan Krzywiecki, Bazyli Cołta i Szczepan Krzywiecki otrzymali stypendya z fundacyi śp. D-ra Jana Towarnickiego po 150 złr. rocznie. Wypłatę uskutecznić będzie począwszy od pierwszego półrocza bieżącego roku szkolnego c. k. Urząd podatkowy w Starem mieście w półrocznych równych ratach z dołu, za kwitami poświadczonymi przez Świątną Dyrekcyę a mianowicie dla Jana Krzywieckiego na ręce tegoż ojca Samuela rolnika w Wiciowie, dla Bazylego Cołty na ręce tegoż matki Katarzyny z Krzywieckich Cołtowej właścicielki gruntu w Tysowicach, a dla Szczepana Krzywieckiego na ręce tegoż ojca rolnika w Wiciowie. O tem zawiadamia się Świątną Dyrekcyę, z prośbą /./ o dołączenie załączonych dekretów, tudzież odmownej rezolucyi komu należy. Lwów, dnia 24 kwietnia 1882. Marszałek krajowy Zyblikiewicz, członek Wydziału Krajowego Podleński. Do Świątnej Dyrekcyi szkoły ludowej w Ławrowie p. Staremiasto.¹ 1894/95 р. дістав стипендію з цеї самої фундації ученик III кляси в лаврівській школі, Теодор Лисейко. В актах лаврівського монастиря є натяк, що в інших роках також ученики цеї школи діставали стипендії, але котрі, з браку документів, не знаємо. 1910 р. подавався по стипендію того самого фундатора близький свояк його, ученик IV кляси в лаврівській школі, Юліян Лінинський, але чи дістав її, про те нема сліду в актах. Що діється нині з цією стипендією, чи побирає її хто з нашої студіюючої молоді й в якій висоті, під чийм вона зарядом, цього ми не могли дізнатися ні в Лаврові, ні в найближшій околиці Лаврова. Всетаки нотуємо цей милий і гідний наслідування факт, а саме, що лаврівська школа видала таких високо гуманних людей, як Іван Товарницький і Степан Дубравський,² що самі, вийшовши з нужди, з бід, якої дізнали під селянською стріхою, доробившись, ужили свого маєтку на добре діло, щоб оберти не одну гірку сльозу своїй бідній шкільній молоді і дати їй можливість у лекший спосіб вийти в люди.³

* * *

¹ АЛМ. Шкільні акти ІХ-Х.

² Стипендіями Степана Дубравського завідує Тов. «Просвіта» у Львові.

³ До історії лаврівських стипендістів подаємо тут уривок із згаданого вище (ст. 120, н. 3) записника о. Ю. Дація: »З тих часів пригадую собі один цікавий епі-

Від 1874/75 шк. р. вчили в лаврівській школі отсі вчителі: о. Павло Пеленський,¹ як катехит (1874/75-І півр. 1879/80), о. Теодосій Фльоріанський (II півр. 1879/80-1881/82), також як катехит. Із учителів відомі нам: о. Сильвестер Турчинський² (1874/75-1877/78), Федір Костишин (1874/75), бр. Юліян Ортинський³ (1874/75), бр. Михайло Кордасевич (1874/75), о. Юліян Іван Зємба⁴ (1875/76), учитель Іван Зацерковний (1875/76), бр. Іван Глібовицький (1876/77), бр. Захарія Чосник (1876/77), учитель Л. Студинський (1877/78), бр. Михайло Скорик (1877/78-1880/81), бр. Осип Бабій (1878/79), о. Льонгин Лаврент Карпович⁵ (1878/79), о. Маріян Модест Лонкевич⁶ (1879/80), учитель Людвик Рудяк (1879/80), клирик Висаріон Володимир Василь Кулик⁷ (1880/81-1881/82), бр. Юліян

зод. Якийсь шляхтич Русин, Товарницький, створив одну чи дві, а може й три, стипендії по 200 зол. ренських! для бідних учеників своїх крєвних. А ось один хлопчина з Лінинки, а лаврівський ученик II класи, подався о ту стипендію. І дістав її. Але кураторія віднеслася до нашої школи і казала предложити собі шкільне свідоцтво. Ми до класифікаційного каталогу, а тут — о горе! — хлопчисько має двійку! о. Директор скликає конференцію, аби радити, що робити. Шкода, щоби хлопець втратив такі великі гроші. І ми врадили (sic) двійку переробити на першу. Так сталося. Свідоцтво признано як автентичне і хлопець побирає стипендію. Як довго? Не знаю, бо я тільки один рік був у Лаврові, 1887/88». — Й. Скр.

¹ Про нього див. висше, ст. 117, н. 1.

² Про нього див. висше, ст. 118.

³ Юл. Ортинський ЧСВВ. * 1844 р.

⁴ о. Юл. Зємба ЧСВВ. * 2 IX 1849 р. Працював у Львові, опісля в Крєхові, де від 10 VIII 1896 р. був ігуменом. Пізніше сповняв уряд соція вчителя новичок у сестер ЧСВВ. в Словіті. Вмер у Краснопушці 12 VIII 1902 р. — Р. Л.

⁵ о. Л. Карпович ЧСВВ. * 7 IV 1841, постригся 10 X 1863, священником зістав 28 V 1865. Наступного року (1866) працював у василіянськїм монастирі в Варшаві (див. Й. Скр. »Записки ЧСВВ«. III. 589, н. 1). Під час переслідування унії в холмській єпархії, як адміністратор парохії в Руській Волі, не приймив схизми, за що Росіяни інтернували його в Сідлецах (див. Wiadomość o księżach unitach dyeczezyi Chełmskiej, ...Lwów 1875. 12; Ks. J. P. В. [Боярський], Czasy Nerona w XIX w. pod rządem moskiewskim... Lwów 1878. 244; Wyd. drugie. Tom II. Lwów 1885. 186; X. E. Likowski, Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w. Poznań 1880. 491; Wyd. drugie. Część II. Warszawa 1906. 305), відки він прибув до Галичини (див. X. E. Вафkowski. Ruś chełmska. Lwów 1877. 208), де один рік (1878/79) учив у лаврівській школі, опісля (1879-1885) працював у василіянськїм монастирі у Львові (див. Ks. J. P. В. Ор. cit. II. 1885. 188; X. E. Likowski. Op. cit. 1880. 493). В 1910-их рр. (1912-1916) працював у василіянськїм монастирі в Підгірцях, де й вмер 29 XI 1916, як адміністратор парохії в Голубиці (див. Catalogus OSBM. Żovkva 1911. 25, 1912. 25, 1914. 27, 1916. 23, 1917. 30; о. Д. Ткачук ЧСВВ. Спис померлих нерєформованих Отців і Братів від 1867-1930. 5). — Р. Л.

⁶ о. М. Лонкевич ЧСВВ. * 1839, до Чина вступив 11 III 1860. Вмер у Гошеві, 18 II 1909 р. — Р. Л.

⁷ о. В. Кулик ЧСВВ. * 24 V 1850, постригся 7 VIII 1880, священником зістав 8 III 1888. Відзначився як василіянський місіонер і проповідник. 1886/87 шк. р. був соцієм магістра василіянських новиків у Добромилі, префектом у хорі василіянських клириків і вчителем української мови в тамошнім василіянськїм схолястикаті. Дня 25 серпня 1888 р. прибув до Кристинополя (див. Літопис василіянського монастиря в Кристинополі від 1888 до 14 I 1905 р., в василіянськїм архіві у Львові; В. Чернецкій. Лїтопись монастыря ОО. Василианъ въ Кристинополи ѡдъ его основаня 1763 до 1890 р. Львѡвъ 1893. 72; о. Ю. Д.[ацій] ЧСВВ. Из моїх спогадів. »Альманах василіянських богословів«. І. Жовква 1933. 65), де був парохом кілька років (до 1893 р.). Опісля був першим ігуменом у буцацькїм монастирі після добромильської реформи. Від 1897 до 1901 р. був адміністратором у парохії в Жовкві й провідником Апостольства Молитви. Від 1902-1904 працював у Дрогобичі, як адміністратор у тамошній парохії. Вмер 22 березня 1904 р. у Львові (див. Liber mortuorum Religiosorum Ordinis S. Basilii M. ab A-o 1805, рукопис у василіянськїм архіві у Львові; Вїстникъ перемыскои єпархїи. 1904. 76; Шематисмъ всего клира греко-католи. еп. перем. на р. 1905. Перемышль 1904. 498; Catalogus OSBM. anno MCMV et MCMVI.

Сабат (1880/81), бр. Никодим Микола Вітошинський (1881/82), клирик Володимир Василь Стех¹ (1881/82), о. Теодосій Тит Куницький, зразу як клирик (1881/82, 1882/86-1887/88), опісля як священник, про що пізніше скажемо, о. Леонт Лука Осміловський² (1882/83-1883/84), учитель Іван Допрарт (1885/86), богослов Юстин Іван Оземкевич³ (1886/87). Із шк. р. 1887/88 з шкільних актів у лаврівському архіві відомий нам лише о. Єремія Ломницький,⁴ як директор у тамошній школі. З »Записника«⁵ о. Юліяна Дація ЧСВВ. довідуємося, що того шк. р. (1887/88) вчили в лаврівській школі о. Є. Ломницький у IV класі, о. Ю. Дацій⁶ у III кл.,

Žovkva 1905. 28; Catalogus defunctorum PP. et FF. Ordinis nostri ab anno 1886 ad 1908. [Žovkva 1908] 3), де й поховали його на личаківським цвинтарі. — Р. Л.

¹ Про нього див. низше, ст. 139, н. 7.

² о. Л. Осміловський ЧСВВ. * 30 X 1827, до Чина вступив 19 X 1850, священником зівстав 1857 р. Він уратував від пожару призбирані історичні матеріали о. Модеста Гнатевича ЧСВВ. († 2 III 1865 в Бучачі), автора історичних статей про Бучач («Слово». IV. Львівъ 1864. Ч. 47 і 48; V. Л. 1865. Ч. 65-75), про розвалини василіянського монастиря в бучацькій лісі («Голосъ Народный». III. Коломия 1868. Ч. 5), про василіянський монастир у Задарові (ibid. III. ч. 6-9) й ін. З приводу пожару василіянського монастиря в Бучачі й монастирської бібліотеки (29 й 30 VII 1865) один анонімний автор допису »Изъ Львова« в часописі »Вѣстникъ«. XVII. Вѣдень 1865. Ч. 58, ст. 229-230, між і. писав, що тамошня василіянська бібліотека мала тоді 10.000 »хорошихъ словесныхъ дѣлъ и досыть богатый запасъ старорускихъ рукописей, нинѣ вже невозвратно погибшихъ. О скѣлько намъ извѣстно, до тои поры никто подробно не розсмотрѣлъ рукописнихъ сокровищъ оной бібліотеки, и розумѣется, вже никто ани знати не буде, що въ нихъ хоронилося. Єдиноє наслѣдіє изъ запасѣвъ словесныхъ того монастиря состоитъ въ невеликой теѣфъ записокъ нашего незабвенного ревнителя, бл. п. О. Модеста Гнатевича, который съ неусыпнымъ прилѣжаніємъ за житья свого позбиралъ всякіи історично-статистычныи вѣдомости о городѣ Бучачи, его церквахъ и окрестностяхъ такъ зъ актѣвъ мѣйскихъ, якъ и зъ нѣкоторыхъ документѣвъ помянутоу монастирской бібліотеки. На счастье, ти записки бл. п. О. Гнатевича вивѣзъ зъ собою изъ монастиря учитель гмназіальный Пр. О. Леонтій Осмѣловскій, ѣдучи власне на кѣлька недѣлъ передъ тымъ пожаромъ на часть вакацій въ стороны родинныи, и онъ-же на своемъ переѣздѣ черезъ Львівъ передалъ ти записки редакторови нашего »Слова«, который не залишить се дорогое наслѣдіє изъ колишнего монастиря Бучацкого свѣту обнародовити«. О. Осміловський у 1860-их рр. був катехитом у василіянській бучацькій гмназії (напр. 1867). З листа його, з 1 вересня 1872, до протоігумена, о. М. Мацієвського (нині він у василіянським архіві у Львові), довідуємося, що він у 1870-их роках був директором у бучацькій гмназії, себто від 1871 до 1873 р. (див. Roczet uczniów gimnazjum OO. Bazylianów w Buczaczu, w g. szk. 1887. Buczacz 1887. 5; w g. szk. 1893. Buczacz 1893. 7). Вмер о. Осміловський 15 V 1911 р. в Гошеві. — Р. Л.

³ о. Ю. Оземкевич ЧСВВ. * 14 XI 1867, до Чина вступив 12 IX 1882. Священником зівстав 20 VIII 1893 р. Від 1888-1891 р. вчив математики й фізики в василіянським філософичнім відділі в Лаврові, а 1895/96 вчив тамки критики й метафізики. Опісля працював у Жовкві, Дрогобичі й Краснопуці, де від 12 X 1901 р. ігуменував. — Р. Л.

⁴ Про нього див. висше, ст. 127, н. 2.

⁵ Той »Записник« о. Ю. Дація ЧСВВ. сьогодні в руках о. М. Карівця ЧСВВ. Про вчителів у лаврівській школі 1887/88 шк. р. див. також о. Ю. Д. [ацій] ЧСВВ. Із моїх спогадів. »Альманах василіянських богословів«. І. Жовква 1933. 60. З того »Записника« беремо також вістку, подану вже висше, а саме, що о. В. Стех ЧСВВ. вчителював 1881/82 шк. р. в лаврівській школі, чого лаврівські шкільні акти не подають. Див. о. М. Каровець ЧСВВ. Велика реформа ЧСВВ. II. Львів. 1933. 196 і 197. — Р. Л.

⁶ о. Ю. Іван Дацій ЧСВВ. * 27 VI 1863 р. в Кореличах, к. Перемишлян. До Чина вступив 21 X 1882 р. в Добромилі, звичайні обіти зложив 26 VI 1884, професію 24 VI 1887, священником зівстав 18 VIII 1887. Філософичні студії покінчив 1886/87 в василіянським монастирі у Львові (див. літографований Catalogus Ordinis reformati sancti Basilii M. a. D. 1887. 6; о. Ю. Д. ЧСВВ. Із моїх спогадів. L. cit. I. 62). Від серпня 1888 р. працював у Кристинополі, в парохії. Опісля у Львові (1890). Ігуменував у Жовкві (від 1891 р.) й Львові (1894). Один рік (1895) був соцієм магістра василіянських новиків

богослов Володимир Стех⁷ у II кл., богослов Теодосій Куницький у I кл., релігії ж учив тоді о. Олександр Андрій Попик.⁸ Наступного шкільного року (1888/89) директором у лаврівській школі був о. Теодосій Куниць-

у Добромили, що ним тоді був теперішній митр. А. Шептицький. Опісля (від 1896 р.) знову працює в парохії в Кристинополі, де був також професором церковної історії та обрядів (1896/97-1897/98) й церк. права (1898/99) в тамошніх василіянських богословських студіях, катехитом у кристинопільських школах (1896/97), магістром новичок у тамошніх сс. служебниць ПрДМНЗ. (1898-1900), монастирським бібліотекарем та історіографом (1896-1900) і місіонарем. 1900 р. працював у Лаврові. Від 8 IX 1901 до 1904 р. ігуменував у Бучачі й був провідником Апост. Молитви в станиславівській єпархії. Опісля працює довгі роки (1905-1920) в парохії в Кристинополі, де вів також Апостольство Молитви й Товариство св. Онуфрія й був бібліотекарем у тамошній василіянській монастирі (напр. 1909). Під час свого побуту в Кристинополі о. Ю. Дацій ЧСВВ. заснував для тамошніх міщан кредит.-торговельну спілку «Руська Каса» (акти до історії кристинопільської «Руської Каси» зберігаються в василіянським архіві в Кристинополі), особливо ж великою заслугою його заснування Згромадження сс. мирносиць у Кристинополі 1910 р. (див. [о. Й. Скрутень ЧСВВ.] Огляд місійної праці ОО. Василіян. Християнський Календар Місіонаря на 1924 р. XXI. Жовквва 1923. 138; [о. Ю. Дацій ЧСВВ.] Спомини про сестру Анну Стадник. Жовквва 1928. 16; Statistica con cenni storici della Gerarchia e Dei fedeli di rito orientale. [Roma] 1932. 402). Від 6 VIII 1920 до вересня 1932 р. ігуменував у Підгірцях і був духовним провідником сс. мирносиць. Від листопада 1932 р. був ігуменом в Улашківцях, від 1933 р. працює в Лаврові, сповняючи уряд духовника. Писання о. Ю. Дація ЧСВВ. отсі: 1) Поучительне слово о набоженствѣ до Сладчайшого Серця Господа нашего Ісуса Христа и Молебный Трипѣснецъ Сладчайшому Серцю. Выдане Свящ.: Л. Бобровича. У Львовѣ... 1887. 3-33 і в другім виданні тої книжечки. Жовквва 1898. 3-33; 2) Трипѣснецъ въ честь Найсвятѣйшого Сердца Г. Н. Ісуса Христа. Для Братства Апостольства Молитвы и Архібратства Найсвятѣйшого Сердца Ісусового. (твореніє инока Чина св. Василя В.). Ibid. 1887. 65-78 і 1898. 65-78. Ті писання автор помітив без свого підпису, тому автор тих писань невідомий Ів. Ем. Левицькому (див. його Галицко-русская бібліографія за 1887 г. Львовъ 1888. 46 і Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887-1900. І. Львовъ 1909. 10). Про авторство о. Дація тих писань див. Альманах василіянських богословів. І. Жовквва 1933. 55. У новіших часах о. Ю. Дацій написав 3) Спомини про сестру Анну Стадник зі Згромадження сс. мирносиць. Жовквва 1928. 16:3 × 10:5, 83 + (1). Рецензії на ту книжечку помістили о. Г. Костельник. «Нива». XXIII. Львів 1928. 414-415 і о. В. Навроцький. З нашої сучасної аскетички. «Нова Зоря». IV. Львів 1929. Ч. 1-2 (204-5). ст. 10. В Альманаху василіянських богословів. І. Жовквва 1933. о. Ю. Дацій помітив 4) Из моїх спогадів (48-70). Се спогади з перших років добромильської реформи василіянського Чину. З рукописних писань о. Ю. Дація, крім згаданого «Записника», відомі нам 1) Бібліографія Отцѣвъ нашихъ вѣдъ найдавнѣйшихъ часѣвъ и що вѣ нашихъ друкарняхъ друковалося. 21:2 × 17:3, 5 + (7); 2) Дневникъ де важнѣйши находять ся вѣсти вѣдносячи ся до Чина. 21:2 × 17:3, 12 [на зміст того рукопису складаються відписи цінних листів о. Ю. Дація до а) патріярха в Дамаску, Григорія Iusef'a ЧСВВ. в справі відомостей про василіян у Азії (з Кристинополя, 1 IV 1896), б) до о. Г. Щепковського Т. І. в справі «Історіѣ Василянської вѣдъ часу реформи т. є вѣдъ р. 1882» (з Кристинополя, 18 III 1896) і в) відповідь о. Бабста Т. І. (з Станиславова, 2 IV 1896), г) до французських василіян у колегії св. Михайла в Торонто (в Канаді), куди вони переселилися з Анпау, в Франції (з Кристинополя, 17 XI 1896), г) до невідомого василіянина в Сицилії (з Кристинополя, 26 XI 1896); ті листи о. Дацій писав у латинській, французській і польській мовах); 3) Некрологія Отецѣ и Братей Чина нашего упокоѣвшихъ ся вѣдъ року 1882 аж до нинѣшного дня... 21:2 × 17:3, 16 + (4). Тут маємо короткі життєписи 23-ох умерлих реформованих василіян, від 1886 до 1896 р., а саме К. Свідерського, Ю. Кульчицького, М. Познанського, М. Вітика, о. Ю. Любовича, бр. Й. Сітницького, бр. І. Гориниці, о. А. Попика, В. Шпаковського, бр. І. Кихтана, бр. М. Мурія, І. Чуми, С. Телєпа, О. Лянґнера, Ю. Свідерського, В. Левицького, Є. Бояновського, о. І. Галана, о. Й. Мальчинського, о. Н. Шуха, о. П. Шиманського, І. Ковдрина та О. Меренчука. Життєписи двох останніх і Є. Бояновського записані рукою митр. А. Шептицького. 4-ий рукопис о. Ю. Дація, се піваркушевий папір, зложений удвоє, на ст. 1-ій маємо спис василіянських монастирів, що в них василіяни колись (вв. XVIII-XIX) утримували гімназії, на ст. 2 і 3-ій зладжений спис галицьких василіян і монастирів 1882 р., кількі їх було під час добро-

кий ЧСВВ.¹ Учили в ній того шк. року тодішній василіянський богослов, Діонісій Дмитро Ткачук,² теперішній архимандрит, і бр. Йосафат Іван Мицак ЧСВВ.³ За шк. р. 1889/90-1891/92 директор і вчителі в лаврівській школі нам невідомі з браку шк. документів із тих часів.⁴ Від 1892/93-1893/94 директором і вчителем у Лаврові був о. Маркіян Микола Шкірпан ЧСВВ., теперішній протоігумен у василіянській віцепровінції в Бразилії. 1893/94 учив о. Т. Куницький ЧСВВ. Того року (1893/94) також учив і був директором о. Д. Ткачук ЧСВВ.⁵ Релігії вчив тоді о. Аркадій Антін Мудрій ЧСВВ. († 2 XI 1908 в Бучачі). Від 1894/95-1897/98 директором і вчителем був відомий нам о. Т. Куницький. Із часів управи його в лаврівській школі збереглися клясифікаційні каталюги, вже в українській мові. Після о. Т. Куницького директором два роки

миської реформи (15 VI 1882). Ті повисші 4 рукописи підписаний найшов 1931 р. в кристинопільським архіві. Сьогодні вони в василіянським архіві у Львові. — Р. Л.

¹ о. В. Стех ЧСВВ. * 12 VII 1863, до Чина вступив 12 XI 1881, звичайні обіти зложив 12 IV 1884, професію 2 V 1887, священником зівстав 15 IX 1889. Фільософічні студії покінчив у василіянським монастирі у Львові 1886/87; один рік (1888/89) богословія вчився в Кристинополі. 1890 і 1891 р. працював у Львові, як проповідник і сповідник, опісля в Бучачі (напр. 1894), знов у Львові (1895). Бучачі, як префект у тамошнім конвікті (1896) й проповідник (1897), пізніше в Дрогобичі (1898), де був і директором у тамошній головній школі (1899), в Улашківцях, як історіограф і місіонар (1900), знов у Дрогобичі (1901), де вчив у тамошній гол. школі й вів Апост. Молитви (1902). Опісля працював у Краснопущі (1902-1904), Жовкві (1905-1906). Виїхавши до Злуч. Держав Півн. Америки, о. В. Стех працює тепер як місіонар у Passaic (див. *Catalogus Provinciae Americanae-Canadensis ss. Cordis Jesu Ordinis Basiliani s-ti Josaphat in. an. 1934. Žovkva 1934. 19*). Він відомий як автор церковних пісень, друкованих у різних виданнях, напр. у «Місіонарі», жовківським і філядельфійським, філядельфійським «Душпастирі», львівській «Правді» (1931), у збірках: Коляди (Жовква 1925) й Церковні пісні (Жовква 1926). Також вийшли особні збірки пісень і мелодій його, а саме: 1) Вѣнецъ набожныхъ пѣсней. Жовква 1900. 78 (рец. Ю. Г. «Богословскій Вѣстникъ». II. Львѣвъ 1901. 196-199), 2) Народно-церковни пѣсни. Жовква 1902. 27 + (5) і Вып. другій. Жовква 1904. 30 + (2), 3) Ангелскій Хоръ. Жовква 1909 і Вып. 2-ий. 1910. 13 + (3), 4) Літургічні мелодії. Жовква 1928. 8^о, 45 + (3). — Р. Л.

⁸ о. Ол. Попик * 11 XII 1862 в Бучачі, вчився в тамошній василіянській гімназії, до Чина вступив у серпні 1882, богословія вчився в Лаврові (напр. 1886/87), товариш учителя новиків (див. «Богословія» IV 28), † 1 VI 1889 в Добромилі. В рукописних «Некрологіяхъ Отець и Братей Чина нашего» о. Ю. Дація ЧСВВ. на ст. 7-ій про о. Ол. Попика читаємо таке: «Покойный О. Александръ бувъ однимъ зъ першихъ, котрый вступивъ до Чина по обнятію новиціату Добромильскаго черезъ ОО. Єзуитѣвъ. Майже въ очахъ рѣсь въ святости. Все тихій, покѣрний, законно-скромный, совѣстный въ точнѣмъ выконаню своихъ обовязкѣвъ». — Р. Л.

¹ о. Т. Куницький ЧСВВ. * 6 IV 1853, до Чина вступив 1 X 1880, священником зівстав 2 IX 1888. В лаврівській школі вчив 1881/82, 1885/86-1887/88 і 1893/94-1897/98. Також працював у парохії в Кристинополі (1890-93, 1898-1901), Улашківцях (1902), Бучачі (1903-04), Краснопущі (1905-06) й Підгірцях (1907). Вмер 17 I 1913 в Печеніжині. — Р. Л.

² З шк. р. 1888/89 зберігся в лаврівським архіві шкільний каталюг, що його вів о. Д. Ткачук ЧСВВ.

³ На основі устних відомостей від о. В. Градюка ЧСВВ. — Про бр. Й. Мицка див. низше, ст. 141, н. 1.

⁴ *Catalogus OSBM. Staraviesiae 1890. 8 і 1891. 6* подають, що в Лаврові були тоді три василіани, о. В. Будзилович, о. О. Мельницький і Ю. Оземкевич, виказуючи спис василіян студентів, що вчилися філософії, і спис братів, але не зазначивши, хто в лаврівській школі вчив. 1891/92 шк. р. в Лаврові були о. С. Кизима, адміністратор парохії, і о. Н. Боклашук, проповідник. Котрий із них учив у лаврівській школі, невідомо. — Р. Л.

⁵ Се відоме з шк. свідоцтва, що на нім підписався о. Д. Ткачук ЧСВВ., як учитель у III клясі, для Антона Федоряка, ученика в лаврівській школі, з 25 липня 1894 р., і відоме теж із спогадів о. А. Федоряка. — Р. Л.

(1898/99-1899/1900) був о. Григорій Ілля Залуцький ЧСВВ.,¹ пізніший ігумен у Підгірцях. Він був також катехитом один рік (1899/1900); попереднього ж шк. р. (1898/99) релігії в лаврівській школі вчив о. Микола Марко Головка ЧСВВ.¹ Шк. р. 1900/01, від 27 IX до початку грудня 1900 р., вчив у лаврівській школі о. Віталій Володимир Градюк ЧСВВ., теперішній ігумен у василіянським монастирі в Жовкві й протоконсультор василіянської Области св. Спаса. Директором, катехитом і вчителем у Лаврові від шк. 1900/01-1905/06 р. був о. Євген Степан Мальчинський ЧСВВ.² Після нього один рік (1906/07) управляв лаврівською школою й в ній учив о. Рафаїл Роман Криницький ЧСВВ., пізніший довголітній місіонар у Бразилії (1909-1931), редактор місячника «Місіонар в Бразилії» (I-VII. Прудентополіс 1911-1917), українського тижневика в Бразилії «Праця» (I-XI, XVII-XX. Прудентополіс 1912-1922, 1928-1931) й місячника «Місіонар» (XXXV-XXXVI. Жовква 1932-1933) та «Календаря Місіонаря» (XXX-XXXI, 1933-34). Шк. 1907/08 р. управляв школою о. Віталій Градюк ЧСВВ., опісля о. Константин Казимир Мрозовський ЧСВВ.,³ професор філософії, фізики й математики в василіянським Чині, дослідник фресків у лаврівській церкві й мощів

¹ о. М. Головка ЧСВВ. * 6 V 1870 р. в Лубяні, к. Щирця. До Чина вступив 1 IX 1889, обіти зложив 16 IV 1891, професію 17 VII 1894, священником зістав 4 IV 1897. Риторичні й філософічні студії відбув у Добромилі (1890-1895), богословія вчився в Крехові (1896), Кристинополі (1896/97) й Лаврові (1897/98), де того шк. року й наступного (1898/99) був також бібліотекарем і монастирським історіографом. У червні 1899 р., wraz із о. Романом Волинцем і пок. о. Аристархом Крижанівським ЧСВВ. († 1905 р. в Крехові), шукав у Лаврові мощів галицького князя Льва (див. ЛЛМ. V. к. 114 об. — к. 115 об. і М. Грушевський. Історія України-Руси. III. Львів 1900. 558; Вид. друге. Львів 1905. 521. Пор. також Ів. Кривецький. Могила кн. Льва. »Стара Україна«. I. Львів 1924. 82 і Д-р Б. Барвінський. Д-р Юліян Целевич. Львів 1927. 154). Від 1900-01 о. М. Головка був секретарем у станицлавівського єпископа, опісля в галицького митрополита, А. Шептицького. Пізніше працював у Крехові (1902-04), де вів Апостольство Молитви. Від 1905-07 був капеляном і прокуратором у сс. василіянск у Словіті. Відтак працював у Михайлівці (1908), Крехові (1909-11), де був соцієм магістра новиків і вів Апост. Мол., Кристинополі (1912), Лаврові (1913), Жовкві в В-ві книжок ЧСВВ. (1914) й Крехові (від 1915), де й вмер 16 I 1920 р. З писань його згадаємо історичну книжечку, Спомин з крехівського відпусту. Жовква 1911. 22:6×15, 32. Пок. о. М. Головка почав був перекладати на українську мову відому Szkoły Bazyliansk'у з польського видання (Вильня 1764). Переклав лише 107 сторін із того твору. Рукопис того перекладу, формату 17-1×21:2, має 169 стор. — Р. Л.

² о. Є. Мальчинський ЧСВВ. * 24 VI 1871 р. в Переселовичах, у холмській єпархії. До Чина вступив 22 IV 1890 в Добромилі, перші звич. обіти зложив 13 I 1892, професію 18 VIII 1895, священником зістав 23 VIII 1896 р. Відбувши новіціят у добромильським монастирі, вчився філософії в Лаврові (1893-95) й богословія в Кристинополі (1895-98), де був також помічником бібліотекаря й катехитом у кристинопільських школах. 1899/1900 шк. р. працював у Дрогобичі, опісля в Лаврові (1900-06), в лаврівській школі, де вів шкільні каталогії в українській мові. Від 1906 до 1920 р. працював у парохії в Жовкві, де був провідником Апост. Молитви й Братства Хр. Серця й вів жіноче милосерне товариство »Мироносиці« (останнє від 1912 р.). Друковані (в Жовкві) оповістки про другі загальні збори (19 XII 1913 в Жовкві) того товариства зберігаються в василіянських архівах у Жовкві й Львові, у збірці жовківських друків. Від 1920-26 р. працював о. Є. Мальчинський у парохії в Кристинополі, де між ін. вів братство св. Онуфрія. Від 1926 р. працював у Краснопущі, в парохії, де був також катехитом у тамошній школі, бібліотекарем у монастирі й провідником Апост. Молитви. Вмер 1 V 1934 в Краснопущі. Посмертні згадки про нього подали: »Діло«. LV. Львів 1934. ч. 115. ст. 7; »Нова Зоря«. IX. Львів 1934. ч. 32. ст. 8 і »Місіонар«. XXXVII. Жовква 1934. ч. 6. ст. 3 обг. — Р. Л.

³ Про нього див. М. Голубець. Лаврів. »Записки ЧСВВ.« II 335.

кн. Льва в Лаврові та монастирський хроніст. Учителювали ж того шк. року о. Віталій Градюк, бр. Йосафат Іван Мицак¹ і о. Методій Гаврило Сапрун,² усі три ЧСВВ. Шк. 1908/09 р. управляв школою й в ній учив василіянський богослов, Кирило Михайло Варениця.³ Після нього один рік (1909/10) вів лаврівську школу й вчив у ній інший богослов, Варлаам Володимир Білик ЧСВВ.⁴ Останнього року, себто 1910/11, управителем і учителем у лаврівській школі був Митрофан Михайло Гринкевич ЧСВВ,⁵ філософ II-го року, теперішній василіянський місіонар у Грабівці, к. Замостя.

Стан учнів у лаврівській школі від 1874/75-1910/11 шк. р. був такий:

1874/75 шк. р., під час управи лаврівською школою о. Маріяна Лотоцького ЧСВВ., в I кл. 10 учнів (Гелечак Іван, син Андрія, з Бандрова, Машак Микола, син Петра, з Смільниці, Пліш Осип із Туря, Турик Яким із Грозьови й ін.), в II кл. 5 учнів (Матишак Јасеґу, син Федора, з Грозьови, Ортинський Михайло,⁶ син Андрія, селянина в Ортиничах, к. Самбора й ін.), у III кл. 7, у IV кл. 7 учнів (Мицак Іван,⁷ Пйотровський Михайло, Вендзилович Осип, син Івана, священника в Тернавій і ін.). В З. К. (184) вписано за II піврік, але вже, знову, в польській мові, тих учнів у I кл.: Максимича Миколу, Турока-Якіма; в II кл.: Ортинського Михайла, Бурмича Миколу й Матишака Јасеґа; в III кл.: Беча Василя, Пйотровського Лева; в IV кл.: Сорохмана Івана. — Того шк. року (1874/75) останній раз вписали відзначених учнів у Золотій Книзі. Пізніше в ній їх уже не вписували.

1875/76 шк. р., під час управи нового директора, о. Якіма Березовського ЧСВВ., що був ним до 1884/85 шк. р., в I класі: 15 учнів (Грабовський Іван, син Михайла, з Лібухової, Горяк Матій, син Івана, з Лінини, Габак Кость, син Василя, з Граґіоу'и, Гірняк Іван, син Федора, з Бандрова, Потишняк Іван, син Олексі, з Головецького Дністрика, Віцівський Лука, син удови Матрони, з Wiciow'a, Живко Једрґеј, син Василя, селянина в Смільниці, Цибряк Једрґеј, син Матея в Wiciowie, Качмарський Антін,⁸ родом із Комарна й ін.). В II кл.: 9 (Брода Василь, син Івана,

¹ Бр. Й. Мицак ЧСВВ. * 23 I 1858 р. в селі Чернява, повіт Мостиська, як син Василя й Катрі з Козярів. Учився в лаврівській школі 1873/74 (III кл.) і 1874/75 (IV кл., про те див. висше, ст. 124). До василіянського Чину вступив у Добромилі, 14 VII 1882. Перші обіти зложив 29 II 1884, професію 5 VIII 1888. Се був монах-василіянин праведний, муж молитви, праці й покори. Працював у різних монастирях: у Крехові (1894-95, 1897), Михайлівці (1896, 1902, 1904-07), Добромилі (1900-01), Краснопуці (1903), та найбільше й найдовше в Лаврові (1886/87, 1890-91, 1898-99, 1908-33), де й вмер 23 серпня 1933 р. Посмертні згадки про нього подали Н. Федорович ЧСВВ. в «Новій Зорі». VIII. Львів 1933. Ч. 65. ст. 8 і о. Р. Криницький ЧСВВ. в «Місіонарі». XXXVI. Жовква 1933. 245 враз із зникною покійного. — Р. Л.

² Про о. М. Сапруна ЧСВВ. див. П. Бажанській. Руско-народна натураліст. мюзика. Перемышль 1913. 19.

³ о. К. Варениця ЧСВВ. * 11 XI 1885 р. в Чабарівці, пов. Гусятин. До Чина вступив 31 VII 1901, обіти зложив 15 III 1903, професію 22 VI 1906, священником зістав 5 I 1913. Покінчивши в Лаврові філософичні студії, вчив один рік (1907/08) у дрогицькій школі, опісля один рік у лаврівській школі. Богословя вчився в Кристинополі (1909/10-1910/11). Два роки (1911/12-1912/13) вчив у василіянським Місійнім Інституті в Бучачі. 1913/14 працював в Улашківцях. Умер у Лаврові, 17 XII 1914 р. — Р. Л.

⁴ З часів В. Білика ЧСВВ. полишився шк. каталог, що зберігається в архіві в нинішній лаврівській школі.

⁵ На основі устних відомостей від о. Є. Бобрецького ЧСВВ. Ні шкільні акти, ні літопис лаврівського монастиря, ні друкований Catalogus OSBM. in annex MCMXI. (Żovkva 1910) не подають, хто 1910/11 вчив у лаврівській школі. — Спис учителів у школі в Лаврові від 1874/75-1910/11 зладив Р. Лукань ЧСВВ.

⁶ М. Ортинський * 1865, священником зістав 1890 р. Був учителем релігії в державній муж. учит. семінарії в Самборі, де й вмер 27 XI 1923 р., як почесний крилошанин. — Р. Л.

⁷ Пізніший василіянин. Про нього див. висше, ст. 124, 139, 141, н. 1.

⁸ Д. Качмарський, родом із Комарна, пізніший учитель і шкільний управитель в Якубовій Волі, пов. Дрогобич. Тепер живе в Задністрі, к. Самбора. В лаврівській

селянина в Скороднім, Марунчак Микола, син Михайла, з Лінини, Турок Яким із Грозьови й ін.). В III кл.: 5, у IV кл.: 6 учнів (Карваш Іван із Лаврова, Маркевич Михайло з Терла, Фридель Карло, син Гната в Фельштині, Зарицький Дмитро, син Луки з Рипяни й ін.).

1876/77 шк. р. в I кл.: 18 учнів і 5 учениць (Гула Федір із Мшанця, Антін, Фелікс і Володимир Гринецькі, сини Андрія, з Туря, Грицак Федір, син Григора, з Лаврова, Яворський Іван, син Осипа, селянина в Росохах, Іван і Юстина Кіляновські, діти Атанаса, з Лаврова, Кіляновська Марія, донька Ананії, з Лаврова, Кіляновська Пелагія, донька Катрі, з Лаврова, Кухарська Катря, донька Дмитра, з Лаврова, Король Дмитро з Лаврова, Платок Степан, син Івана, селянина в Галівці, Швед Анна, донька Григора, з Лаврова, Швед Микола, син Олекси, з Лаврова, Терлецький Федір, син Івана, з Росох, Котик Михайло, син Григора, з Смеречки й ін.). В II кл.: 12, у III кл.: 6, у IV кл.: 3 учні (Есціг Іван, Маркевич Михайло й Матишак Јасеґу).

1877/78 шк. р. в I кл.: 17 учнів і 3 учениці (Дверницький Андрій із Дубового Дністрика, Кривецький Микола з Усціо́в'а, Нижник Анна з Лаврова, Стасюк Дмитро з Лаврова, Товарницький Іван із Волошинової, Удич Іван із Михнівця, Заяць Петро з Дол. Головецька й інші). В II кл.: 8, у III кл.: 9 (Качмарський Антін, Радецький Микола з Беріжка, Стецкевич Михайло, син Андрія, з Мшанця, Тирик Петро, син Степана, з Беріжка й інші). В IV кл.: 6 учнів (Геличак Іван, Кузьмак Осип, Максимч Михайло, Марунчак Микола, Мащак Микола, Турок Яким).

1878/79 шк. р. в I кл.: 11 учнів і 4 учениці (Ламанець Федір із Михнівця, Лило Іван із Усціо́в'а, Нестер Дмитро з Рипяни, Заяць Василь, син Луки, з Головецька й ін.). В II кл.: 11 учнів (Цюро Василь з Бистрого, Крись Семен із Михнівця, Лапінський Антін із Добромиля й ін.). В III кл.: 9, у IV кл.: 4 учні (Качмарський Антін, Геличак Іван, Живко Андрій і Стецкевич Мих.).

1879/80 шк. р. в I кл.: 10 учнів і 3 учениці (Бабич Федір із Лаврова, Герич Іван із Тисовиці, Копіо́в Юстина з Лаврова, Галькович Іван із Лаврова, Кухарик Іван із Лаврова, Савчук Василь з Тисовиці та ін.). В II кл.: 13 учеників (Грицак Іван із Лаврова, Кіляновський Федір із Лаврова, Копач Іван,¹ літ 10, з Грозьови,

школі вчився 1875/76-1878/79. З тих часів написав свої спогади. Друкуємо їх у Додатках. — Р. Л.

¹ І. Копач * 4 III 1870 р. в Грозьові, пов. Старе Місто (пізніше Старий Самбір; тепер Грозьова належить до повіту Турка). Батько його Симон, селянин із Грозьови (інвалід ще від війни з Кочутом у Мадярщині 1848 р.), умер у літі 1870 р., полишивши вдову Катерину з шістьма малолітніми дітьми, з котрих Іван мав ледви три місяці. Вдова вийшла знову заміж за парібка Федора Федоряка, батька пізнішого лаврівського ученика (див. низше 1892/93-1893/94), Антона Федоряка, теперішнього пароха в Лісковатім коло Добромиля. Мати їх обидвох, себто Івана Копача та Антона Федоряка, походила з села Пелні (між Сяноком і Римановом), де батько її, Михайло Скобельський, був дяком і виховав собі в Перемишлі двох синів на священників. Старший із них, Андрій, був капеляном у Грозьові від 1839 р., опісля парохом (і деканом) у Бандрові к. Устрік і в Губичах к. Дрогобича, де й вмер 1883 р. Молодший син Михайла Скобельського, Іван, був довгий час катехитом у народніх школах у Самборі, опісля парохом у Лішні, к. Дрогобича, де й вмер по 1893 р., як дрогобицький декан і поч. крилошанин. Обидва братя були дуже визначні душпастирі. Згадані на стор. 83 і 119 ученики в лаврівській школі під рр. 1849/50 і 1850/51, Іван і Теофіль Скобельські, се сини о. Андрея з Грозьови. Перший із них, Іван, у чернецтві Юліян, був ермонахом і учителем у василянській гімназії в Бучачі аж до своєї трагічної смерті († 16 I 1884, на безсонність зажив багато морфіни). Другий, Теофіль, що про нього висше (ст. 119, н. 3) підписаний подав лише деякі відомости, був парохом у Росохах, к. Хирова, опісля в Жукові к. Цішанова, врешті в Горуцьку к. Дрогобича, відки підчас війни Росіяни вивезли його до Сибірська, де він умер 1916 р. Крім Івана й Теофіля були ще два молодші братя: Петро, що покінчив богословські й філософічні студії й пізніше був професором історії в укр. академічній гімназії у Львові, опісля в Бродях, нарешті знов у Львові (в німецькій гімназії), де й вмер 1912 р., і Атанас, судовик у Тернополі, Богородчанах і Пененжині, врешті судовий радник у Золочеві († 7 I 1920). — Згаданий висше о. Юліян Скобельський ЧСВВ. забрав 11-літнього Івана Копача, сина своєї тітки Касі з Грозьови (наймолодшої сестри о. Андрея), в осени 1881 р. до I кл. у василянській гімназії в Бучачі по дволітній науці його в Лаврові, в II і III кл., від 1879/80 до 1880/81. Перші три роки І. Копач жив у василянськім конвікті в Бучачі, як добрий співак. Четвертого року жив уже на приватній станції, як

Топольницький Бронислав, родом із Страшевич, син Якова, учителя в Лініні Вел., Ковачик Освальд, релігії рим.-кат., син Антона, з Szumiń та ін.). В III кл.: 12 учеників (Цяпало Ілля з Дубровиці та ін.). В IV кл.: 7 учеників.

1880/81 шк. р. в I кл.: 10 учеників (Colta Василь з Тисовиці, Грило Дмитро з Смеречки, Вайдич Павло, син Луки, з Лініни Малої та ін.). В II кл.: 6 учеників і 1 учениця. В III кл.: 12 учеників (Янів Іван, син Якіма, з Стрільбич, Янів Петро, син Івана, з Стрільбич, Копач Іван, літ 11, з Грозьови, Курган Іван, син Семена, з Берендовичів і ін.). В IV кл.: 4 ученики (Кіляновський Іван, Котик Мих., Кривецький Микола, Товарницький Іван).

1881/82 шк. р. в I кл.: 6 учнів (Федір Яворський, син Андрія, з Лібухової, Степан Мельникович з Лаврова, Ілля Дубей, син Івана, з Лініни й ін.). В II кл.: 12 учеників (Іван Кіхтан, син Петра, з Галівки; Іван Кривецький, син Самуїла, селянина в Вицеві; Степан Кривецький, син Івана, з Вицева; Степан Лопушанський, син Симона, з Лаврова й ін.). В III кл.: 8 учеників. У IV кл.: 5 учеників (Максиміліян Брик, син коваля, з Фельштина й ін.).

1882/83 шк. р. в I кл.: 7 учеників і 1 учениця (Данилів Іван, Кухарик Степан, Максимович Петро, Мельникович Степан, Нижник Катря, Нижник Семен, Смеречинський Федір і Сим Петро (всі з Лаврова). В II кл.: 9 учнів (Фізер Тома з Липя й ін.). III і IV класи того шк. р. учеників не мали.

1883/84 шк. р. ученики невідомі з браку шкільних документів.

1884/85 шк. р. в I кл.: 13 учеників і 3 учениці. В II кл.: 7 учнів і 1 учениця. В III кл.: 4 ученики (Стажинський Осип, син Івана, механіка в Добромилі й ін.). В IV кл.: 5 учнів.

інструктор чужих дітей. Висші гімназійні студії покінчив опісля в Дрогобичі 1889 р., а університетські (філософічні) студії у Львові 1894 р. Зразу був гімназійним учителем у Тернополі й у Львові від 1896/97 до 1908/09 шк. р., опісля від 1909/10 шк. р. через повних 20 років був красивим шкільним інспектором у б. галицькій Раді Шкільній Красей і візитатором шкіл у Кураторії львівського шкільного округу. З днем 31 січня 1930 р. перейшов на емеритуру й живе у Львові, як діяльний член різних культурних українських установ. 1901 р. одержав титул «доктора філософії». — Мав навіть право до промоції »sub auspiciis Imperatoris«, бо від I-гімна. кл. аж до всіх ригорозів здавав усі іспити завсіди з відзначенням. Однак такої промоції (з дарунком від цесаря) не дістав, бо її отримав контркандидат (Поляк). Як красей шкільний інспектор (опісля в Польщі візитатор) пристарав своєю працею для українських гімназій всі потрібні шк. книжки, і то на висоті сучасної європейської науки. Як компетентний і відвічальний референт тих справ, він вищукував і приєднував до тої праці найвідповідніших авторів, редагував до друку їх рукописи, переводив точні коректи, врешті ж давав своє іmprimatur, беручи таким чином повну відповідальність на себе за друк перед владою й перед народом. — Із поміж численних друкованих праць д-ра І. Копача, крім багатьох рецензій і наукових оцінок, коротких і довгих, друкованих між ін. у »Записках НТШ«, почавши від тому II (Львів 1893. 169-172), згадаємо на сім місці в хронологічному порядку отсі важніші друковані праці його: 1) Омелян Партицкий (Некрольог). »Записки НТШ.« V. Miscell. 5-10; 2) Огляд поеми Т. Г. Шевченка п. з. »Сон« [з р. 1844]. »Зоря«. XVI 336-7, 357-8, 374-6, 396-8, 417-8, 435-7; 3) В справі правописній. »Дѣло«. Львів 1898. Ч. 240; 4) Оповідання Вячеслава Будзиновського. »Літературно-науковий Вістник«. II 96-110; 5) Кілька заміток про поділ історії руської літератури. »Привіт Д-ру Івану Франку«. Львів 1898. 218-222; 6) Quantum Andriae compositio ad Terentii artem comicam illustrandam conferre videatur. »Eos«. V 126-157 і окремо: Leopoli 1899. 32; 7) Die lateinischen Infinitive auf —ier. »Indogermanische Forschungen«. Leipzig 1900. 23-25 і окремо: Leipzig 1900. 23-25; 8) Фридрихъ Паульзенъ. »Дѣло«. XXI. Львѡвъ 1900. Ч. 123; 9) Будучність гімназій. (Уваги проф. Д-ра Фрідріха Паульзена). »Літературно-науковий Вістник«. XV 133-160; XVI 12-34 і окремо: Львів 1901. 50; 10) Д-р Фр. Паульзен. Партийна політика і мораль. Переклав Д-р Іван Копач. »Руслан«. V. Львів 1901 і окремо: Львів 1901. 60+ (4); 11) Kritische Analyse der sogenannten Thukydiden »Archäologie«. »Wiener Studien«. XXIII 185-208 і окремо: Wien 1901. 185-208; 12) Критична аналіза т. зв. Тукидидової Археології. »Записки НТШ.« XLII 1-20 і окремо: Львів 1901. 20; 13) Reforma nauki języka łacińskiego rozpoczęta przez H. Perthesa. »Sprawozdanie dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Tarnopolu za rok szkolny 1901«. Tarnopol 1901. 1-33 і окремо: W Tarnopolu 1901. 33+(1); 14) De Horatii rectae vitae praecipitis. »Eos«. VII 154-179 і окремо: Leopoli 1902. 26; 15) Досліди історичної давнини. »Діло«. XXIV. 1903. Ч. 1; 16) Що таке культура?

1885/86 шк. р. в I кл.: 19 учнів і 1 учениця (Шкодиц Оніфр з Мал. Лінини, Стажинська Марія з Лаврова, Струк Ілько з Вел. Нанчілки, Сухарі Петро й Михайло з Мал. Нанчілки й ін.). В II кл.: 6 учнів і 1 учениця (Лупань Михайло, син Миколи, з Волошинової, Смеречанський Олекса з Мал. Нанчілки, Стажинський Андрій, син Івана з Лаврова й ін.). В III кл.: 7, у IV кл.: 4 учні (Федір Яворський з Лібухової, Іван Кіхтан із Галівки, Осип Стажинський із Лаврова, Павло Вайдич із Мал. Лінини).

1886/87 шк. р. в I кл.: 14 учнів і 1 учениця. В II кл.: 7 учнів (Іван Степан, син Василя, з Стрільбич і ін.). В III кл.: 7 учнів і 1 учениця. В IV кл.: 8 учнів.

1887/88 шк. р. в I кл.: 11 учнів (Оніфр Сим, син Михайла, з Лаврова й ін.). В II кл.: 8 учнів (Микита Іван із Бистрого, Швед Іван, син Олекси, з Лаврова й ін.). В III кл.: 13 учнів (Малиновський Казимир із Торчинович, Паращак Андрій із Мшанця й ін.). В IV кл.: 5 учнів.¹

1888/89 шк. р. в I кл.: 12 учнів і 5 учениць (Михайло Добрянський, син Івана, з Лаврова, Пелагія Галькович, донька Панька, з Лаврова, Юстина Максимович із

Ibid. 1903. Ч. 176-179; 17) Родинне житє. (Гадки проф. д-ра Фрідріха Паульзена). »Руслан«. VII. Львів 1903. Ч. 119-148 і окремо: Львів 1903. 96; 18) Соціалізм, етика і політика. »Руслан«. VII. 1903. Ч. 125-139 і окремо: Львів 1903. V + 54; 19) Гадки на часі. »Діло«. XXV. 1904. Ч. 43; 20) В сто літ по смерті Канта. Ibid. 1904. Ч. 78-90; 21) Утраквізм у школах середних. »Учитель«. Львів 1904. 57-59; 22) В справі правосписній. Ibid. 1904. 121-124; 23) Промова... на вечерниці в 44 роковини смерті Тараса Шевченка в Станіславові дня 6 червня 1905 р. »Діло«. XXVI. 1905. Ч. 120; 24) О Platoniskim Fedonie. »Eos«. XI 19-29 і окремо: [Львів] 1905. 19-29 + (1); 25) Може епохальна книжка. »Діло«. XXVII. 1906. Ч. 131-141 (про »Очеркь історії укр. народа« Мих. Грушевського); 26) Село і сільська школа. Ibid. 1906. Ч. 147-148; 27) Сензаційне тверденє. Ibid. 1906. Ч. 160; 28) Дещо про вихованє. Ibid. 1906. Ч. 170-187; 29) Проф. Фрідріх Паульзен. Ibid. 1906. Ч. 178-184; 30) Політика і етика. Ibid. 1906; 31) Що то таке людське думанє? (Відбитка з »Учителя«). Львів 1906. (2) + 49 + (1); 32) Знанє філософії на Руси. »Діло«. XXIX. 1908. Ч. 84; 33) Бувшим і будучим абітурієнтам. Ibid. 1908. Ч. 201, 202, 205, 206, 209; 34) На переломі двох віків. Відбитка з ювілейного »Альманаха« віденської »Січи«. Львів 1908. 15 + (1); 35) Нові міністеріяльні приписи що-до способу питаня і клясифікованя в середних школах. Львів 1908. 12 (Передрук з »Учителя«); 36) Отже чим потішати себе? »Народне Слово«. I. Львів 1908. Ч. 127; 37) Новий австрійський Нормальний плян науки для гімназий. Львів 1909. (1 + (1) + 72 (Відбитка з »Нашої Школи«); 38) Роля письменства в розвитку народів. »Перший український Просьвітно-Економічний Конірес...« Львів 1910. 57-63; 39) Промова на ювілейній Академії в честь подвижника унії Іпатія Потія дня 8/12 1913. »Нива«. XI 61-62; 40) На отворенє храму штуки. Промова на Інавгураційнім Концерті Музичного Інститута ім. Лисенка у Львові дня 13 червня 1916. »Діло«. XXXVII. 1916. Ч. 147 (9046); 41) Промова на похороні дир. коломийської гімназії Софрона Недільського в Бялї. »Діло«. XXXIX. 1918; 42) Воскресенія день... »Громадська Думка«. I. Львів 1920. Ч. 87; 43) »Смертію смерть поправ...« »Діло«. XLI. 1923. Ч. 5 (9.886); 44) Над труною Олександра Мишуги у Львові 29/IX 1923, у книжці: А. Крушельницький — Д-р І. Копач, Українська Читанка. IV. Львів 1923. 261-3; 45) Слава во вишних Богу...! »Діло«. XLIII. 1925. Ч. 6 (10389); 46) Над могилою бл. п. Юліяна Левицького (в Тернополі, дня 11 лютого 1925). »Українська Школа« I (XXXII). Львів 1925. 38-40; 47) Мої спомини про Дмитра Бортнянського. »Мета«. IV. Львів 1934. Ч. 15-17; 48) З моїх сокільских споминів. Львів 1934. 16. — Відомості про д-ра І. Копача подаю на основі інформацій від самого п. І. Копача. Спис праць його зроблено на основі збірки праць в автора тих праць, у Бібліотеці НТШ. і в василіанській Бібліотеці у Львові. — Р. Л.

¹ Того шк. року (1887/88), в III кл. вчився в Лаврові Іван Скубиш (* 1875), теперішній парох у Селисках, пов. Яворів. — Р. Л. — До тих часів відносяться слова, що їх записав о. Ю. Дацій ЧСВВ. у своїм записнику (див. висше, ст. 120, н. 3): »Всіх учеників могло бути тоді до 60. Зі села Лаврова могло бути 10-15, а решта з поблизких сіл мешкали в селі і ходили до школи.« »Один з моїх учеників, Іван Скубиш, є священником, а другий, котрого не памятаю назвиська, був також священником, але давно помер«. — Й. Скр.

Знову ж у друкованих своїх спогадах о. Ю. Дацій ЧСВВ. пише про те так: »Мій ученик, о. Скубиш, є нині парохом коло Ярослава. Учеників у тій школі не було багато; може 50 у всіх клясах. З 12 могло бути з Лаврова, а решта з найблизшої околиці Лаврова«. Див. о. Ю. Д. ЧСВВ. Із моїх спогадів. Альманах василіанських богословів. I. Жовква 1933. 60. — Р. Л.

Лаврова, Сара Тайхер із Лаврова й ін.). В II кл.: 6 учнів і 2 учениці (Андрій Когут, син Григора, з Липя, Василь Цицик із Плоского й ін.). В III кл.: 6 учнів; у IV кл.: 10 учнів (Іван Кунцяк із Бистрого, Казимир Малиновський, Симон Нижник із Лаврова, Андрій Паращак із Мшанця, Федір Петричківич із Липя, Андрій Пізняк із Мшанця, Василь Скубиш із Липя, Федір Мицак із Мал. Лінини, Яків Стецьківич із Мшанця, Оніфр Шкодич із Мал. Лінини).

1889/90 й 1890/91 шк. рр. невідомі ученики з браку документів.

1891/92 шк. р. в I кл.: 7 учнів і 3 учениці. В II кл.: записано дві учениці (Юстину Нижник і Марію Швед). У III кл.: 2 ученики (Петро Конів та Іван Швед). У IV кл.: 1 учень (Микола Швед).

1892/93 шк. р. в I-а кл.: 5 учнів і 3 учениці (Теоділь Лігачевський, Володислав Медушевський, обидва з Лаврова й ін.). В I-б кл.: 7 учнів і 4 учениці. В II кл.: 9 учнів (Василь Бурмич із Головецька, Антін Федоряк,¹ із Грозьови; опікувався ним тамошній селянин, Федір Копац; Василь Гудз із Вицева, Оніфр Сим, син Михайла, з Лаврова й ін.). В III кл.: 3 учні (Петро Конів, Іван Швед, обидва з Лаврова, Іван Кузьмин із Головецька).

1893/94 шк. р. в I-а кл.: 7 учнів і 4 учениці. В I-б кл.: 5 учениць і 4 учні; в II кл.: 8 учнів і 5 учениць; у III кл.: 7 учнів (Василь Бурмич, Василь Гудз, Антін Федоряк, Іван Кузьмин, Іван Нижник, Оніфр Сим і Петро Конів).

1894/95 шк. р. в I кл.: 3 учні (Полянський Михайло, Ткач Антін і Зарицький Гаврило). В II кл.: 6 учнів (Глуханець Лука, Голюк Іван, Кравець Василь і ін.). В III кл.: Лисейки Павло й Федір, Нижник Іван і Цицик Микола.

1895/96 шк. р. в I кл.: 8 учнів і 1 учениця (Іван Канич, Михайло Карваш, Іван Стасюк, Федір Целень, Петро Янковський, Марія Грицак і ін.). В II кл.: два учні (Гаврило Зарицький і Михайло Полянський). В III кл.: 8 учнів (Клим Пахля й ін.).

1896/97 шк. р. в I кл.: 14 учнів і 3 учениці (Федір Бучкович, Мих. Кріль, родом із Липя, Павло Кубранич, Марія Лінинська, Мих. Малиновський, Осип і Франц Пехтери, родом із Перемишля). В II кл.: Степан Калиновський, родом із Ярослава та Антін Ткач. У III кл.: Гаврило Зарицький, Володислав Коваль, родом із Перемишля, Теоділь Ліхачевський, родом із Кракова, Михайло Полянський, Іван Нижник, Клим Пахля, Адам Руцінський, Роман Руцінський, Андрій Прокович Терлецький. Разом у III кл.: 9 учнів.

1897/98 шк. р. в I кл.: 7 учнів і 3 учениці. В II кл.: 9 учнів. У III кл.: 6 учнів.

1898/99 шк. р. в I кл.: 9 учнів і 2 учениці (Олекса Цицик із Плоского, Іван Лаврінок, Михайло Титар із Стрілок і ін.). В II кл.: 5 учнів і 2 учениці. В III кл.: Федір Бучкович, Григор Волощак і Осип Гула, син Михайла, з Мшанця. В IV кл.: 6 учнів (Василь Волошинський, Федір Волощак і ін.).

1899/1900 шк. р. в I кл.: 12 учениць у 9 учнів (Настя Гавриляк із Лаврова, Дмитро Карваш, Євфросина Смеречанська, Юстина Кілянська, Анна Целень, Анна Данилів, усі з Лаврова й ін.). В II кл.: 7 учнів і 2 учениці (Микола Головач із Стрілок і ін.). В III кл.: 6 учнів і 2 учениці (Франц Заремба з Гошівця, Кость Кухарський, родом із Тихої, син коваля в Вел. Нанчілі й ін.). В IV кл.: 2 учні (Грицько Волощак із Мшанця й Федір Бучкович із Лаврова).

1900/01 шк. р. в I класі (перший рік науки): 5 учнів і 6 учениць; в I кл. (другий рік науки): 12 учнів і 8 учениць. У II кл.: 11 учнів і 1 учениця (Іван Гурчак із Грозьови, Василь і Степан Котули, Максим Запотоцький і ін.). В III кл.: 7 учнів і 1 учениця (Рудольф Таборський, родом із Гучка, коло Добромилля й ін.).

1901/02 шк. р. в I і II кл. 12 учнів і 7 учениць (Олена Гарасимович, Марія Криницька й ін.). В III кл.: 17 учнів і 9 учениць (Людювка Багон, Микола Левицький, Роман Михайло Томків із Гошівчика й ін.).

1902/03 шк. р. в I кл. (I відділ): 3 учні й 9 учениць; в I кл. (II відділ): 6 учнів і 3 учениці. В II класі: 6 учнів і 7 учениць. У III класі: 11 учнів.

1903/04 шк. р. учні невідомі.

1904/05 шк. р. в I кл.: 14 учнів і 9 учениць. У II класі: 6 учнів і 3 учениці відомі нам, але було їх більше.

1905/06 р. учні нам невідомі.

1906/07 шк. р. в I класі: 22 учні й 9 учениць (Кирило Бучкович, Василь Стасюк, Микола Криницький, Юстина Король, Марія Смеречанська, Текля Мельникович, Іван Полянський, Андрій Король, Семен Коргут (усі з Лаврова), Василь Половчак, Іван Дудик (обидва з Волошинової), Василь Полянський, Микола Грицак

¹ А. Федоряк (* 1880), теперішній парох у Лісковатім, пов. Добромилль, учився в Лаврові в II і III кл. (1892/93-1893/94). Про ті часи написав свої спогади. Їх друкуємо в Додатках. — Р. Л.

(обидва з Лаврова), Микола Матій із Волошинової, Ілько Швед, Василь Швед, Василь Бабич, син Миколи, Василь Бабич, син Михайла, Юстина Бучкович, Марія Струк, Марія Полянська, Дмитро Стасюк, Антін Карваш, Микола Карваш, Катря Стасюк, Оніфро Коргут, Василь Смеречанський, Петро Карваш (усі з Лаврова), Петро й Оліян, Катря й Анна Лінинські, сини Іллі, писаря в Малій Лінині й дяка в Лаврові).

1907/08 шк. р. в I кл.: 9 учнів і 1 учениця (Василь Нижник, Петро Криницький, Олекса Грицак, Катря Грицак, Олекса Струк, Матій Кіляновський, Михайло Бучкович (усі з Лаврова), Володислава Новицька, родом із Кристинополя, дочка Людовика, що жив тоді в Лаврові, Оніфро Бабич і Федір Стасюк (обидва з Лаврова). В II класі: 8 учнів і 3 учениці (Кирило Бучкович, Микола Криницький, Андрій Король, Василь Стасюк, Семен Коргут (усі з Лаврова), Ілля Павлечко з Вицева, Іван Король з Вицева, Марія Смеречанська з Лаврова, Анна Лінинська з Мал. Лінини, Текля Мельникович із Лаврова). В III кл.: 9 учнів і 3 учениці (Василь Полянський, Іван Полянський, Микола Грицак (усі з Лаврова), Юліян Лінинський з Мал. Лінини, Василь Смеречанський, Ілля Швед, Марія Полянська (всі з Лаврова), Катря Лінинська з Мал. Лінини, Марія Струк, Василь Швед (обидвоє з Лаврова), Петро Лінинський із Мал. Лінини й Ілля Канич із Лаврова).

1908/09 шк. р. учні нам невідомі.

З 1909/10 шк. р. заховався шкільний клясифікаційний катальог у архіві в нижній однокласовій школі в Лаврові, що його зладив учитель у лавр. школі, В. Білик ЧСВВ. З того катальогу знаємо, що того шк. року лаврівська школа мала 47 учнів і 12 учениць (Іван Полянський, син Гриця, з Лаврова, Марія Смеречанська, Анна Лінинська, Марія Драган, Євфросина Полянська й ін.).

З 1910/11 і 1-го півр. 1911/12 учні нам невідомі.¹

XXI

За 123 роки лаврівська головна школа видала з своїх мурів багато мужеської й жіночої молоді без різниці віри, обряду й національності. Нікому вона не відмовила науки, хто лише по неї зголошувався. Вчилися в ній Українці, вчилися Поляки, вчилися Німці, Чехи й Жиди. Для всіх шкільні двері були однаково широко відчинені. Тут ушановано кожду віру, обряд і націю. Тут майже всі вчителі й священники були добрі й гарні педагоги. Вони любили шкільну молодь, хоч нераз по тодішнім звичаю вживали різги, яка тоді панувала у всіх школах у цілім культурнім світі, і без котрої школи не можна було собі тоді уявити, хоч притім усі вчителі, з дуже малими виїмками, були для молоді вітцями. Учням вони заступали батьків, самі зголошувалися до влади світської і духовної, заявляючи нераз, що хочуть бути вчителями, що хочуть добровільно, безплатно, взяти на себе цей тяжкий учительський труд, щоб сповнити один із Христових обов'язків. Вони не вчили за гроші, але для ідеї, з любови і «Христа ради».

За весь час свого існування лаврівська головна школа була осередком освіти в цілій Бойківщині й Лемківщині. Нині нема села в західній Бойківщині, щоб хтось з нього не вчився в лаврівській школі. В селі Лаврові нема ні одного анальфабета.² Старі ж люди, що вчилися в лаврівській (німецькій) школі, уміють сьогодні плавно по німецьки говорити.³

З головної школи в Лаврові вийшли пізніші визначні мужі, напр. І. Товарницький, о. Н. Цихольський ЧСВВ., Г. Курчицький, о. А. Тар-

¹ Список учнів від 1874/75 до 1910/11 шк. р. подав Р. Лукань ЧСВВ.

² Див. І. Филипчак. Село без анальфabetів. »Діло«. ЛП. Львів 1931. Ч. 175.

³ Kronika szkoły ludowej w Ławrowie od r. 1911/12. 2. — В лаврівській школі вчилися в 1830 і 1840-их рр. діти зі Львова, Золочева, Коломиї, Солукова к. Долини, Калуша, навіть з Підкарпатської України. — Р. Л.

чанин ЧСВВ., С. Дубравський, о. В. Калужняцький, о. О. Калужняцький, О. Калужняцький, о. Ю. Скобельський ЧСВВ., о. Т. Скобельський, О. Кречковський, о. І. Козаневич, о. О. Козаневич, П. Лінинський, Л. Максимович, о. М. Подолинський, о. М. Боберський, З. Павлюх, В. Стояловський, І. Малиновський, В. Прушинський, о. І. Гмитрик, В. Яворський, о. І. Стояловський, Д. Ольховий, о. К. Федорович, Й. Мицак-ЧСВВ., о. М. Ортинський, А. Качмарський, д-р І. Копач, о. І. Скубиш, о. А. Федоряк,¹ і багато інших.

Всі ці мужі, що вийшли з лаврівської школи, горді були з цього, що вчилися в Лаврові, і все своє життя високо несли прапор цих ідей, які впоїла в них лаврівська школа, що не раз з думою згадували й ніколи не змінили їх на інші. Ідеям, якими накармлено їх в Лаврові, зістали вірні, а також своїй вірі, обрядові й нації. Однак, і між найгарнішою пшеницею трапиться кукіль... Так і з лаврівської школи вийшла одна людина, така родом із самого Лаврова, Василь К..., котру ченці приголубили в своїй школі, приоділи, накармили й вивчили; опісля ж, тому що була наділена гарним голосом, післали її на дальші науки аж до Львова й примістили в бурсі в Ставропигійськiм Інституті, де скінчила гімназію, врешті й права. Людина ця з часом зістала суддею, пізніше радником окружного суду, а по спенсіонуванні займалась адвокатурою. Будучи правником, не смакував Василеві бурсацький харч, зачав впахатися в чужі панські дома, де подобалася йому панна Фридерика, з котрою оженився й під її впливом виховав діти в чужій нам нації й обряді. Вплив жінки був до цього ступіня сильний, що людина ця, вже на старості літ, як незалежній чоловік, адвокат, сам змінив обряд і його ховали священики не нашого обряду, чого лаврівські мужики-бойки дуже стидалися. — »Шкода нашого Василя, що пустився на пана«, говорили не раз його свояки. »Якщо був би лишився між нами на ґрунті, була б душа не пропала«...

XXII

При кінці своєї розвідки згадаємо й те, що лаврівська школа переходила різні фази свого розвою і в двох напрямках виховувала повірену собі молодь.

До 1848 року вихованки її не мали національної свідомости, бо її не було в самих учителів-виховників, а була лише обрядова свідомість, котра, на щастя, була така глибока, що всі вихованки цієї школи, коли в них збудилася національна свідомість, зістали в ній до смерти й свої діти тою дорогою повели, крім одного осібняка, котрий скривив своєю душею і пішов до чужих (В. К.). По 1848 році стало й в лаврівській школі розяснюватись, почала й тут прозябати національна свідомість, зразу нескристалізована, опісля хилилась за часів о. Панковича до об'єднательного напрямку, відтак у 1890-их рр., як у цілій культурі нашого народу в Галичині, так і в лаврівській школі між учителями й учениками зачав перемагати чистий народний напрямок, що бачимо дуже виразно по писанню катальогів. Реформовані василіяни станули до праці в школі на чистім народнім українськiм ґрунті і таку чисту національну свідомість і такого духа внесли до школи.

¹ Цей список подав Р. Л. Про тих людей була мова вище, на своїм місці.

За часів німецької гегемонії в Галичині, бачимо в усіх актах лаврівської школи незвичайний порядок, чистоту, педантерію, а на верх усього вибивається гарне каліграфічне письмо, витримане до послідної точки. Це слідне ще в перших роках введення Краєвої Шкільної Ради, за часів старих учителів, що до цієї педантерії привикли. В 1880-х рр. наступає зміна на гірше. Останній учитель, що лишив дуже старанно писані катальоги, був братчик ЧСВВ., Михайло Скорик.¹ По нім ступнево йде до гіршого.

Школа в Лаврові за часів автономічного устрою краю й влади над нею Краєвої Шкільної Ради, тратить щораз більше на вартости, а по відібранні їй прав прилюдної школи й титулу »к. к. Hauptschule«, сходить на щораз низшого роду сільську приватну школу, з котрою ніхто не числився, фреквенція в ній паде, ліпші доми шукають собі інших шкіл, Поляки заложили для своїх Хирів, а до Лаврова приходять вчитися околична біднота, ради кусника монастирського хліба. З цієї молоді малий хосен. Це була переважно, як казав о. архимандрит Д. Ткачук ЧСВВ., колишній учитель у лаврівській школі, якась тупа, нерозвинена молодіж, з котрою переходилося тортури, поки чого вона навчилася. Найбільше користи нашому народові принесла лаврівська школа ще за часів германізаційного уряду в нашім краю й в першім десятку літ автономічного правління. Тоді вийшли з стін її найсвітліші одиниці, які заняли високі становища в суспільности.

Фреквенція учеників і учениць у лаврівській школі була ріжна. Як придивимося добре статистичній (фреквентажній) таблиці, що її з великим вкладом праці зладив о. Роман Лукань ЧСВВ., побачимо, що фреквенція раз зростала, то знов падала. Залежало це передусім від добору вчительського персоналу, особливо ж від управителя школи. Розслідивши всі лаврівські шкільні акти якнайточніше, прийшли ми до переконання, що добір вчительського персоналу, з малими виїмками, стояв на висоті завдання. В своїй великій більшості були це люди з висшою освітою, котрі під кожним оглядом перевищали тодішнє світське вчительство.

І особа директора школи впливала на зріст та спадок фреквенції. Про згаданих нами директорів лаврівської школи, на підставі сумлінного перегляду цілого архіву й посторонних відомостей, не можемо нічого злого сказати. Кожний з них був на своїм місці. Кожного вибирали три влади: протоігумен, консисторія й світська влада. Тому вибраний був завсіди найдостойніший. Однак між ними всіма дві особи вибиваються на перший плян, якби два великі стовпи і дороговкази. Це о. Максимович і о. Панкович. Вони обидва хотіли піднести лаврівську школу на висший щабель, передусім о. Максимович, котрий з готовим проєктом пішов до висших властей і просив помочі й попертя, але, на жаль, там дізнав розчарування. Хто знає, на яку височінь ця людина поставила б була лаврівську школу, якби не сучасні обставини. В гіршім положенні знайшовся о. Панкович, котрому ворожі сили грунт з під ніг усували. За цих двох директорів фреквенція учеників і добір учительських сил були найліпші. Їхні імена записані будуть золотими буквами, не лише в історії лаврівської школи, але й в історії нашого

¹ Виступив із Чина, зложив кваліфікаційний іспит і був довгі роки народним учителем в Самбірщині (Лука) і виховав дуже гарно четверо дітей, між ін. сина, Михайла, д-ра філософії.

шкільництва взагалі, а василіянського зосібна. Фреквенція в школі в тих часах, у котрих не було шкільного примусу, до котрої діти приходили з подальших сторін, як охотники до науки, залежала також у багатьох случаях від заможности родичів, особливо від урожаю в гірських околицях. Переглядаючи каталоги, ми спостерегли, що велике було число таких дітей, які походили рік-два до школи й переставали, найчастіше з браку матеріальних засобів,¹ а на їх місце приходили інші діти, котрі знову за рік-два зникали. З цього бачимо, що наша тодішня суспільність часто не розуміла ваги школи. Маючи такі організаторські таланти, як о. Максимович і о. Панкович, громадянство не підперло як слід їх праць, щоби відігнати темноту і вдержати високий та достойний рівень своєї школи.

А лаврівська школа повільною ходою стала ступати на шлях, що попровадив її до занепаду.

ДОПОВНЕННЯ

Подав: Р. Л.

Ст. 1:

В Березвечі оо. василіяни вели 6-класову школу від 1782 р.; крім неї також риторичні студії для василіян при кінці XVIII і на початку XIX в. (див. о. Р. Лукань ЧСВВ., Василіянський монастир у Березвечі. Календар Місіонаря на 1936 р. XXXIII. Жовква 1935. 76 і «Правда». Х. Львів 1936. Ч. 1, ст. 4).

В Вильні богословські студії для василіян були вже 1765 р. Про це довідуємося з напечатаних того року у василіянській друкарні в Вильні Propositiones theologicae de Maria Virgine Dei Matre, що їх видало Studium Basilianum Vilnense cum privato sui ipsius, tum publico totius Provinciae Basilianae Lituae nomine. Ці згадані Propositiones (формату 31·5×20, 14), присвячені Божій Матері в Холмі, містять 22 цікаві тези про Божу Матір з численними науковими примітками. Один примірник їх має Василіянська Бібліотека у Львові.

В Жировичах філософічні студії видали друком 85 своїх тез п. н. Philosophia Peripatetica ex Mente D. Joannis Damasceni Basiliani, Sabaitici Caenobij Abbatis, Doctoris Ecclesiae Publicae Luci restituta... In Collegio Basiliano Zyrovicensi promulgata. Anno MDCCXLIX. Typis Basilianis Suprasliensibus. 34×20·4, к. 34. Марійська Дружина в василіянських жировицьких школах напечатала книжечку п. н. Hymnus Acathistus in Sanctissimam Dei Genetricem Mariam... Vilnae Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum. Anno MDCCXLIII. 16·7×10, XVI+32. Докладніше про ту книжечку див. о. Р. Лукань ЧСВВ., Марійські Дружини на українських землях у XVII-XIX стол. «Вістник Марійських Товариств». І. Львів-Жовква 1936, ч. 2, ст. 13.

Ст. 2:

Василіянські школи в Барі видали друком 1802 р. на 4 картках: Do... Justa Husakowskiego Proto-Archimandryty Zakonu Bazylikańskiego Kongregacyi Ruskiej..., формату 19·6×10·3.

До історії василіянських шкіл у Володимирі Волинським відносяться 3 рідкі друки, а саме: 1) Do... Jozefa Hrabí z Tęczyna Ossolinskiego... Wiersz powinszowny Od... Klasztoru i Szkół Włodzimierskich. Dnia 23 Czerwca, Roku 1774. 20·3×16·9, к. 7; 2) Przemowa Mianá przy Szkół Otwarcu przez X. Aleksandra Zurawskiego Z. S. B. W. Nauczyciela Wymowy u Szkolach Włodzimierskich. Roku 1782. Dnia 30. Września. W Poczajowie w Drukarni... u WW. OO. Bazylianów. 20·2×15·5, к. 5; 3) X. Julian Antonowicz ZSBW., Powitanie... Stanisława Augusta... Przeieżdzającego przez Włodzimierz do Kaniowa od szkół tamecznych pod dozorem Bazylianow Prowincyi Litewskiej Roku 1787. Докладніше про це Powitanie див. ks. Józefat Skruteń, Antonowicz Juljan. Polski Słownik Biograficzny. I. Kraków 1935. 142 і Р. Лукань ЧСВВ. Polski Słownik Biograficzny. »Записки ЧСВВ.« VI 424.

В Гощі на Волині оо. василіяни вели також риторичні студії, напр. 1748/49 шк. р. З тих часів полишився рукопис із риторичними викладами й зберігається

¹ АЛМ Verzeichniss'i з усіх давніх літ.

сьогодні в Василянській Бібліотеці у Львові. Школи в Гощі видали друком у честь луцького та острозького єпископа С. Рудницького ЧСВВ. *Cursus astrogrum & armo-grum... A Dioecesano Collegio Hoscensi Ordinis S. Basilii Magni... observatus. Anno 1752. Typis... Monasterii Poczajoviensis O. S. Basilii Magni. 30×19,5, к. 12.*

Відомості про василянське богослов'є в Добромилі доповнюємо тим, що Василянська Бібліотека у Львові має 28 великих рукописних книг, що в них містяться богословські виклади в Добромилі від 1758/59 до 1770/71 шк. р. Один примірник рукописних добромільських викладів із 1766/67 шк. р. зберігається в Василянській Бібліотеці в Крехові. А. С. Петрушевич (Сводная Галичско-русская Лѣтопись съ 1700 до конца Августа 1772 г. І. Львовъ 1887. 324-325) бачив ці 14 примірників рукописних добромільських викладів із 1758-1771 рр. у Василянській Бібліотеці в Улашківцях.

Василянські школи в Дрогобичі видали друком свої іспитові тези п. н. *Ma-teria tentaminis publici. Anno Domini MDCCLXXXIII. Leopoli, 21,5×16,6, к. 14.*

В Замості василяни вели філософічні студії напр. 1768/69, 1769/70, 1774/75, 1775/76 шк. рр. З тих часів маємо рукописні виклади, що сьогодні знаходяться в Василянській Бібліотеці у Львові. Також в пізніших роках у Замості був філософічний курс. Про це свідчать нам напечатані: 1) *Experimentum Scholasticum... Anno... MDCCLXXIX. Mense Decembri. Typis Universitatis Zamoscensis. 15,2×9, к. 8 і 2) Assertiones Philosophicae Physicae per R F Meletium [Modestum] Hryniewiecki O. S. Basilii M... Anno Domini MDCCLXXI. Zamoscii Typis Academicis. 19×16, к. 12.*

В Камянці Подільській догматичне богослов'є викладав о. Адріян Шубович ЧСВВ. 1778/79, 1779/80 і 1780/81 шк. рр., про що свідчать рукописні богословські виклади з тих часів (у Василянській Бібліотеці у Львові).

В Луцьку на Волині були філософічні студії в другій половині XVIII в. З рідних років (1756, 1775, 1777, 1779) маємо василянські філософічні тези, печатані у Львові (1756 і 1779) й Почаєві (1775). Крім цього, Василянська Бібліотека у Львові має також рукописні філософічні виклади в Луцьку з 1756/57 шк. р.

У Львові в св.-юрській монастирі оо. василяни вели свою богословську Колегію вже в 1750-их рр. З тих часів (1752/53-1759/60) маємо 18 рукописних книг із богословськими викладами (в Василянській Бібліотеці у Львові). Крім цього, відомі нам також друковані св.-юрські богословські тези з 1760 (подвійне видання, одне присвячене І. Білинському, протоархимандритові ЧСВВ. і іншим василянським достойникам; інше видання присвячене А. Шептицькому, канівському архимандритові й також іншим василянським достойникам) і 1783 р., печатані у Львові.

Василянські прилюдні школи в Острозі видали 1779 р. в Почаєві напечатані *Assertiones ex universa philosophia... 22,7×18,3, к. 16.* Крім цього, також Василянська Бібліотека у Львові має острозькі філософічні виклади з 1777/78 і 1778/79 шк. років.

В Підгірцях к. Золочева була філософія ще 1763/64 шк. р. З того року зберігаються рукописні підгорецькі філософічні виклади в Василянській Бібліотеці у Львові. Крім філософії, в Підгірцях були також богословські студії, напр. з 1764/65 шк. р. полишилися богословські виклади професора о. Г. Козіцького ЧСВВ.

Ст. 3:

В Уневі були також філософічні студії для василян, напр. 1778/79 шк. р. З того року полишилися рукописні виклади о. І. Филиповича ЧСВВ., тодішнього професора філософії. Виклади писані власною його рукою й зберігаються сьогодні в Василянській Бібліотеці у Львові.

В Шаргороді була також риторика 1753 р. З того часу маємо риторичні виклади професора вимови о. Плятона Gutz'a ЧСВВ.

На цім місці ще згадаємо, що василянські школи в Володимирі Вол., Острозі й Любарі напечатали вірші від себе в спільній книжечці в честь Адама Чарториського п. н. *Wdzięcznosć Przez Powinszowanie dogocznym Imienin... od Szkół Wojewodztwa Wołyńskiego* (Почаїв 1777, 21,3×16,2, к. 14). Крім цього, василянські школи, так монаші, як світські, видали 1782 р. в Почаєві книжечку в честь протоархимандрита ЧСВВ. о. Йосифа Моргульця п. н. *Sua Vota, 20,2×15,8, к. 28.* На цю книжечку складаються вірші шкіл у Камянці Под., Барі (2 школи), Піддубцях (філософія), Шаргороді, Острозі (2), Любарі (4), Каневі, Білпільві, Загайцях; крім цього від *Szkoły Ostrogskiej* Zakopney маємо статейку про *Geometry'ю.*

Ст. 4:

Василянські філософічні студії в Лаврові були також 1745/46, 1754/55 шк. р. З тих років маємо в Василянській Бібліотеці 4 рукописні книги викладів із філо-

софії та й філософічні виклади професора Трифона Павловича ЧСВВ. з 1763/64 шк. р. Також 1756/57 шк. р. була філософія в Лаврові. Про це свідчить один рукопис із шкільними викладами, що зберігається сьогодні в Василянській Бібліотеці в Жовкві.

Ст. 7:

До історії початків Головної Школи в Лаврові відноситься один лист василянського протоігумена В. Старожинського ЧСВВ. до самбірського старости de Onchet. Автор листа в імені всього Чина дякує самбірському старості за його прихильність заснувати школу в Лаврові. Чорновик письма о. Старожинського з датою 9 XII 1788 р. зберігається в Василянським Архіві у Львові.

Ст. 48:

о. Іларіон Соханович ЧСВВ. учив у школі в Лаврові також 1824/25 шк. р. Про це свідчить одне письмо його з Лаврова з 27 II 1825 р. до Повітового Шкільного Уряду. Те письмо сьогодні в Василянським Архіві у Львові.

Ст. 49, н. 7:

о. Т. Бубес ЧСВВ., колишній учитель в лаврівській школі, пізніший львівський ігумен, полишив по собі маленьку рукописну нотатку-записник, формату 15·8 × 10·4, 17 + (11). На зміст того записника складаються: 1) Pisan o Swiatom Onufryi; 2) Pisan ku Pr. Bohorodycy; 3) Powinszowanie; 4) Rlg. ac Rds. Ch. Or. S. B. M. Provinciali in laudem tempore Visitationis; 5) Oratio salutatoria In honorem Rmi ac Rlmi Dni Provincialis habita; 6) Oratio alia.

Ст. 58:

В Василянським Архіві у Львові зберігаються 3 Verzeichniss'i der Schulamts-Candidaten, welche im Schuljahre 1835 (1836, 1838) an der k. k. Laugower Hauptschule die Prüfung aus der Mutsodig und Pädagogig gemacht. З тих виказів довідуємося, що 1835 р. 6 кандидатів у віці 20-26 років з добрим успіхом поздавали свої вчительські іспити, а саме: Яким Ангелович ЧСВВ. з Романова, Єрасм Домбровицький ЧСВВ. з Утишкова в Золочівщині, Донат Коцюба з Дрогобича, Марко Лонкевич ЧСВВ. з Хрустова, о. Ісаак Тарчановський ЧСВВ. з Якубової Волі в Самбірщині й Михайло Завалкевич з Ясениці в Самбірщині. 1836 р.: Юстин Фенич (років 25) з Олешкова, Тит Grygássy ЧСВВ. (22) з Верецьків на Мараморощині, о. Доротей Карпінський ЧСВВ. (25) з Ходорова, Ілля Кукура (16) з Нижанкович і Микола Сидор (17) з Старої Соли. 1838 р.: Андрій Хомчинський (років 22) з Седліськ, Федір Дубравський (19) з Топільниці, Микола Сидор (21) з Старої Соли, Сильвестер Северин Лятошинський ЧСВВ. (19) з Михалевич, Михайло Завалкевич (28) з Ясениці й Павло Желеховський (26) з Лаврова. При цих усіх кандидатах подана релігія греко-католицька. Verzeichniss із 1835 р. має підписи о. Григора Літинського, греко-католицького пароха в Старім Місті (Самборі) і о. М. Максимовича ЧСВВ. На Verzeichniss'ax із 1836 і 1838 р. підписалися о. Г. Кушикевич як Schul-Distr. Aufseher і о. М. Максимович ЧСВВ. як Hauptschuldirektor und Lehrer der Schulamts-Candidaten. — Докладніше про деяких кандидатів-василян, див. висше, ст. 78 і 79.

Ст. 61:

Для історії лаврівської школи в половині XIX в. являється цінною рукописна книга, тзв. Протокол шкільних розпорядків і єпископських куренд від 31 VII 1845 до 13 X 1858 р. до Головної Школи в Лаврові. З браку місця з тієї книги не подасмо навіть важніших розпорядків шкільних властей, лише зазначимо, що ту книгу ми найшли в Василянським Архіві у Львові вже по написанні цієї монографії.

Ст. 116:

В липні 1875 р., на прилюднім шкільнім іспиті в лаврівській школі був також Paslawski, Delegat Rady Szkolnej Okręg.

Ст. 117, н. 1:

о. П. Пеленський ЧСВВ. в 1890-их рр. ігуменував у Золочеві.

Ст. 118, н. 10:

о. А. Тарчанин ЧСВВ. вчителював у василянській Головній Школі в Бучачі (1859), як катехит. В 1880-их рр. ігуменував у Жовкві, опісля в Підгірцях.

— В 1860-их рр. в лаврівській школі в IV класі німецької мови вчив о. Н. Панкович ЧСВВ. Див. Спогади о. Іл. Гмитрика, низше; ст. 168.

Ст. 121, п. 1:

Життєписні відомості про Лева Максимовича, учня в лаврівській школі (1854/55-1859/60) доповнюємо описом його життя, одержаним 11 VII 1934 р. на нашу просьбу від д-ра Івана Максимчука, адвоката в Старім Самборі:

»Лев Максимович, емер. радник Апеляційного Суду та адвокат в Старому Самборі, побачив світ дня 1 червня 1849 р. в селі Лаврові, бувшого старосамбірського, тепер турчанського повіту, в 3 місяці по смерті свого батька, котрий був завідателем при монастирі ЧСВВ. По смерті батька мати осталася в нужді разом з 4 дрібними, незаосмотреними дітьми. Початкову науку побирав бл. п. Лев Максимович в лаврівській тзв. »Окружній Головній Школі« (Kreishauptschule), основаній монастирем ще 1788 р., в котрій вчили монастирські духовники й монахи. Школа ця відіграла на Бойківщині визначну роль, поширюючи в тодішніх часах освіту на західних мережах Бойківщини й на Лемківщині. Рікрічно численні кадри освічених Бойків і Лемків кінчили науку в тій школі й одні з них вертали назад під рідну стріху, а другі добували різні становища в урядах. Зі школи тої вийшов між ін. бл. п. Стефан Сас Дубравський, учитель реальної гімназії в Стрию й добродій Тов. »Просвіти« у Львові. По скінченні лаврівської школи переїхав Лев Максимович до Самбора, де покінчив 4 низші гімназійні класи, удержуючися з уділювання науки заможнішим ученикам. До 5-тої гімназійної класи Лев Максимович переїхав до Львова, однак вже в 6-ій класі асентеровано його 1869 р. до війська, як рядового жовніра. Цей неприємний випадок не зломив однак його сильної волі, він вчиться пильно в хвилинах вільних від військового зайняття, а осягнувши ступінь старшого десятника (фельдфебля) здав як приватист 1871 р. гімназійну матуру в самбірській гімназії. По скінченні військової служби 1872 р. вписується в львівський університеті, де студіює правничі науки й узискує 1876 р. абсолюторію. В часі університетських студій удержується з лекцій і зі стипендій в квоті 105 злр. річно, яку надав йому тодішній намісник Галичини гр. Голуховський. — Дня 31 липня 1876 вступає він на практику до львівського Суду, де дня 20 грудня 1877 дістав номінацію на судового авскультанта. Дальшу безплатну 3-річну судову практику відбув Лев Максимович в Старому Самборі й в Золочеві. Судейський іспит здав дня 4 VIII 1880 р. Першу посаду самостійного судді одержав в Гусятині номінаційним декретом з дня 2 V 1885 р. В часі свого побуту в Гусятині кандидував бл. п. Лев Максимович на посла до союму, однак при виборах перепав, бо бракувало йому всього 8 голосів до узискання посольського мандату. Декретом з дня 8 VIII 1896 р. іменовано його начальником повітового Суду в Риманові, а по двох роках перенесено його в ранзі радника Окружного Суду до Стрия, де він дня 18 червня 1898 р. приступив во виконування своїх обовязків. Через 10 років побуту-в-стрийськїм Суді провадив цивільні справи, а понадто довгі літа провадив правничі курси з цивільного і карного права для авскультантів. Декретом з дня 26 VII 1908 іменовано його надрадником Вищого Суду Краєвого у Львові (Апеляційного Суду), де позістав аж до 1916 р., бо в тім році на власне прохання перейшов на емеритуру, одержавши притім титул радника двору. В часі побуту у Львові був членом екзамінаційної Комісії при іспитах для судейських і адвокатських кандидатів і членом »Правничої Секції Краєвої Комісії опіки над воєнними інвалідами«. Будучи вже на емеритурі, переїхав бл. п. Лев Максимович до Кракова, де перебув кілька років, працюючи в бюрах тзв. »Воєнної Централі«. В родинні свої сторони повернувся 1923 і в тім році відкрив адвокатську канцелярію в Старому Самборі, яку провадив аж до своєї смерті. Вмер 3 VIII 1927 р. Поховали його на старосамбірському цвинтарі«.

Ст. 122:

По 1858 р. вчився в лаврівській школі також Петрикович, товариш Василя Стояловського, пізніший священник, жонатий з сестрою перемиського єпископа Чеховича. Див. Спогади В. Стояловського, низше, ст. 164.

Ст. 122, п. 5:

Василь Яворський, учень в лаврівській школі в 1860-их рр., як посол до австрійського парламенту, видав цікаву брошуру п. н. Українська справа в європейськїм освітленню. (Збірка статей європейських учених і політиків про русько-українське питання). Впорядкував і видав Василь Яворський, посол до австрійського парламенту. Половина цілого доходу призначена на видавництво »Проміня«, органу українського учительства Галичини й Буковини — а половина на українську бурсу в Новім Санчи. Відень, 1905. Коштом і заходом Василя Яворського. Ціна 30 сотиків. 22·8 × 15·2, 31 + (1). — Зі друкерні тов. »Руска Рада« в Чернівцях під зарядом Івана Захарка. — На зміст цієї брошури складаються: 1) Василь Яворський, Слово

до Братів Українців; 2) Заборона української мови в Россії; 3) Чужинці про українське питання в Россії; 4) Василь Яворський, Для чого перед форум Європи?

Ст. 123:

1863/64 шк. р. вчився в лаврівській школі в IV клясі також Григорій Павляк. Ось відомості про нього, що їх нам подав Теофіль Коструба:

»Григорій Павляк, син Павла й Катерини Коблик, родився 1 лютого 1847 р. в Гусакові, пов. Мостиська. Ходив до василянської школи в Лаврові, як свідчить Schulzeugniss, видане 15 липня 1864 року в Лаврові за підписом о. Наркиса Панковича як Hauptschuldirektor'a й о. Павла Пілінського як катехита. Був він тоді учеником IV кляси. На свідоцтві зазначено, що учився пильно всіх предметів, заохувався морально, був здібний і з вісьмох предметів дістав оцінку »добре«, а зі співу »дуже добре« й тому, як зазначено на свідоцтві, заслугує на першу льокацію (»in die erste Fortgangsklasse gesetzt zu werden«). До гімназії ходив спершу в Дрогобичі, де 1865/66 шк. р. скінчив I клясу; там само скінчив II клясу 1866/67 р. До III кляси перейшов до Академічної Гімназії у Львові й скінчив її 1867/68, і тут IV клясу в 1868/69, V клясу 1870/71 і перше півріччя VI кляси в 1871/72. Дня 2 лютого 1872 року опустив мури гімназії. Пізніше був поштовим урядовцем у Язлівці, а від 1 I 1876 до 24 X 1918 р. був учителем і управителем народньої школи в Полівцях, чортківського повіту. Помер 17 III 1922 р.«

Ст. 132:

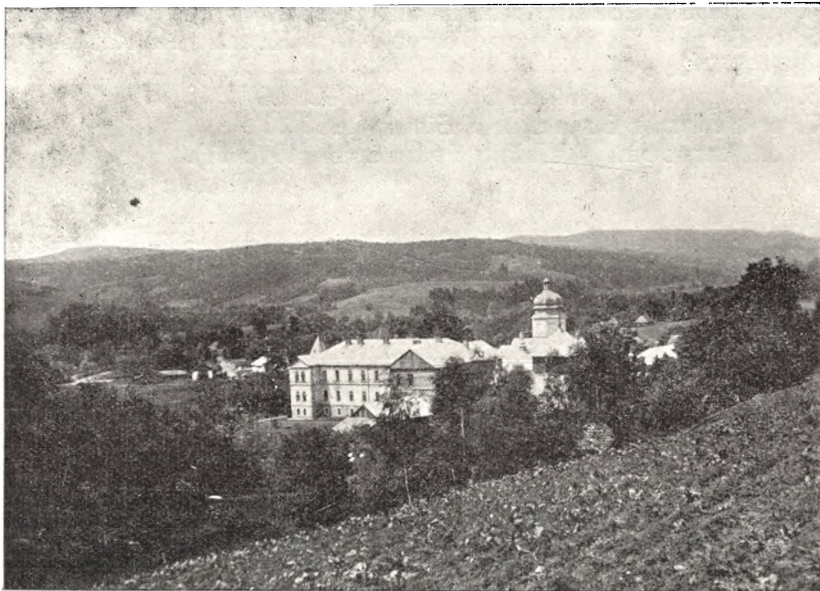
Дня 28 II 1895 р. відвідав лаврівську школу Олександр Духович, ц. к. інспектор шк. окр.

Ст. 133, в. 1:

1921/22 шк. р. релігії в лаврівській школі крім о. Й. Пеленського ЧСВВ. вчив також о. Августин Жарський ЧСВВ.

о. Рафаїл Лотоцький ЧСВВ. вчив релігії в школі в Лаврові також 1934/35 і 1935/36 шк. р.

В Василянським Архіві у Львові маємо багато документів до історії вчителів-василян у лаврівській школі. З браку місця не використовуємо їх у цій монографії. На своїм місці ми подавали відомості про лаврівських учителів на основі інших архівних документів.

Церква і монастир оо. василян у Лаврові

ДОДАТКИ

I. СПИС ДИРЕКТОРІВ-ВАСИЛІЯН У ЛАВРІВСЬКІЙ ШКОЛІ ВІД 1788/89 ДО 1910/11

1. о. Амвросій Гутковський (1788/89-1789/90).
2. о. Маріян Мартин Говинський (1790/91-1810/11).
3. о. Данило Дмитро Мединський (1811/12-1813/14).
4. о. Наркис Сидорович (1814/15-1822/23).
5. о. Сидір Мехович (1823/24-1832/33).
6. о. Маріян Модест Максимович (1833/34-1837/38).
7. о. Наркис Проскурницький (1838/39-1840/41).
8. о. Теофан Теофіль Білецький (1841/42).
9. о. Маріян Модест Максимович (1842/43-1849/50).
10. о. Омелян Крайківський (1850/51-1852/53).
11. о. Юстин Ганкевич (1853/54).
12. о. Наркис Микола Панкович (1854/55-1873/74).
13. о. Маріян Михайло Лотоцький (1874/75).
14. о. Яким Іван Березовський (1875/76-1883/84).
15. о. Діонісій Дмитро Жуковський (від 25 IV 1884 до 1885/86).
16. о. Єремія Іван Ломницький (1886/87-1887/88).
17. о. Теодосій Тит Куницький (1888/89).
18. Невідомий директор (1889/90-1891/92).
19. о. Маркіян Микола Шкірпан (1892/93).
20. о. Діонісій Дмитро Ткачук (1893/94).
21. о. Теодосій Тит Куницький (1894/95-1897/98).
22. о. Григорій Ілля Залуцький (1898/99-1899/1900).
23. о. Євген Степан Мальчинський (1900/01-1905/06).
24. о. Рафаїл Роман Криницький (1906/07).
25. о. Віталій Володимир Градюк і о. Костянтин Казимир Мрозовський (1907/08).
26. о. Кирило Михайло Варениця (1908/09).
27. о. Варлаам Володимир Білик (1909/10).
28. о. Митрофан Михайло Гринкевич (1910/11).

Подав: Р. Л.

II. СТАТИСТИКА УЧНІВ У ЛАВРІВСЬКІЙ ШКОЛІ ВІД 1788/89-1910/11 ШК. РОКІВ

П. ч.	Шк. рік	Елем. кл.	I кляса	II кляса	III кляса	IV кляса
1	1788/89	—	37 учнів	—		
2	1789/90		57	12		
3	1790/91	3*	14*	12*		
4	1791/92	11*	7*	7*		
5	1792/93	—	11*	10*	9*	
6	1793/94	—	41	18	25	

* Зірка вказує, що те число учнів відоме з «Золотої Книги», що в ній вписувано лише відзначених учнів. — Р. Л.

П. ч.	Шк. рік	Елем. кл.	I кляса	II кляса	III кляса	IV кляса
7	1794/95	—	7*	6*	8*	
8	1795/96	42	36	24	19	
9	1796/97	32	23	27	23	
10	1797/98	6*	12*	12*	9*	
11	1798/99	16	30	19	26	
12	1799/1800	14	12	27	18	
13	1800/01	8*	5*	10	11*	
14	1801/02	5*	8*	5*	28	
15	1802/03	11*	7*	9	10*	
16	1803/04	14*	10*	8*	8*	
17	1804/05	12*	17*	8*	10*	
18	1805/06	6*	14*	10*	10*	
19	1806/07	20* + 1 ¹	12*	12*	12*	
20	1807/08	10*	8*	11*	10*	
21	1808/09	13*	10*	7*	16*	
22	1809/10	20	13	9	5	
23	1810/11	17	14	12	10	
24	1811/12	13 + 2	11	20	12	
25	1812/13	19	15	13	13	
26	1813/14	23 + 3	18	10	12	
27	1814/15	18	22 + 1	15	8	
28	1815/16	21 + 4	19 + 2	23	9	
29	1816/17	27	19 + 1	27	25	
30	1817/18	36 + 4	15 + 4	17	23	
31	1818/19	37 + 3	16 + 4	17	14	
32	1819/20	47 + 3	31 + 4	14 + 4	17	
33	1820/21	32 + 2	41 + 4	22 + 2	13 + 2	
34	1821/22	22 + 3	34	29	21	
35	1822/23	24 + 3	28 + 1	28	37	
36	1823/24	30 + 1	24 + 1	27	22	
37	1824/25	22 + 1	19 + 2	21	23	
38	1825/26	15	22	16	18	
39	1826/27	14	18	15	14	

¹ Перше число в сій таблиці вказує на кількість учеників, друге число на кількість учениць в поодиноких клясах. — Р. Л.

П. ч.	Шк. рік	Елем. кл.	I кляса	II кляса	III кляса	IV кляса
40	1827/28	21 + 1	19	15	20	
41	1828/29	9 + 1	18	11	12	
42	1829/30	24	16	16	11	
43	1830/31	19 + 2	25	14	20	
44	1831/32	18 + 2	12 + 1	9	13	
45	1832/33	21 + 7	19 + 2	9	12	
46	1833/34	29 + 2	11 + 6	16	13	
47	1834/35	27 + 4	18 + 1	11 + 5	21	
48	1835/36	21 + 2	21 + 1	17	14	
49	1836/37	26 + 1	23	16	17	
50	1837/38	30	21	18	17	
51	1838/39	35 + 1	15	15	16	
52	1839/40	15	11	14	13	
53	1840/41	27 + 1	13	14	17	
54	1841/42	34	29	15 + 2	26	
55	1842/43	47 + 2	23	23	22	
56	1843/44	37 + 4	26 + 1	21	26	
57	1844/45	46 + 6	21 + 3	20 + 1	19	
58	1845/46	34 + 2	30 + 2	18 + 3	26	
59	1846/47	24	17	20	14	
60	1847/48	24 + 1	18	13	18	
61	1848/49	30 + 3	13	18	12	
62	1849/50	22	12	14	13	
63	1850/51	33 + 13	8	5	4	
64	1851/52	21 + 3	9 + 1	4	8	
65	1852/53	13 + 1	8 + 1	8	3	
66	1853/54	11	10 + 1	6	7	
67	1854/55	6 + 2	5	9	10	
68	1855/56		11	3	5	5
69	1856/57		16	7 + 2	6	7
70	1857/58		13	7	7	3
71	1858/59		9	10	6	5
72	1859/60		10	11	11	9
73	1860/61		10	1*	2*	1*
74	1861/62			1*	1*	3*

П. ч.	Шк. рік	Елем. кл.	I кляса	II кляса	III кляса	IV кляса
75	1862/63		12	13	16	14
76	1863/64		9	22	9	15
77	1864/65		10	7	17	12
78	1865/66		11	13	6	12
79	1866/67		?	?	?	?
80	1867/68		14	12	9	16
81	1868/69		13	15	9	6
82	1869/70		10	14	10	17+1
83	1870/71		6	8	14	6
84	1871/72		7	6	11	9
85	1872/73		9	5	8	8
86	1873/74		5	7	7	9
87	1874/75		10	5	7	7
88	1875/76		15	9	5	6
89	1876/77		18+5	12	6	3
90	1877/78		17+3	8	9	6
91	1878/79		11+4	11	9	4
92	1879/80		10+3	13	12	7
93	1880/81		10	6+1	12	4
94	1881/82		6	12	8	5
95	1882/83		7	9		
96	1883/84		?	?	?	?
97	1884/85		13+3	7+1	4	5
98	1885/86		19+1	6+1	7	4
99	1886/87		14+1	7	7+1	8
100	1887/88		11	8	13	5
101	1888/89		12+5	6+2	6	10
102	1889/90		?	?	?	?
103	1890/91		?	?	?	?
104	1891/92		7+3	2 учениці	2	1
105	1892/93		5+3 ¹ 7+4 ²	9	3	
106	1893/94		7+4 ¹ 4+5 ²	8+5	7	
107	1894/95		3	6	4	

¹ Це ученики та учениці в Iа клясі.

² Це ученики та учениці в Iб клясі.

П. ч.	Шк. рік	Елем. кл.	I класа	II класа	III класа	IV класа	
108	1895/96		8+1	2	8		
109	1896/97		14+3	2	9		
110	1897/98		7+3	9	6		
111	1898/99		9+2	5+2	3	6	
112	1899/1900		9+12	7+2	6+2	2	
113	1900/01		5+6 ¹ 12+8 ²	11+1	7+1		
114	1901/02		12+7		17+9		
115	1902/03		3+9 ¹ 6+3 ²	6+7	11		
116	1903/04		?	?	?		
117	1904/05		14+9	6+3			
118	1905/06		?	?	?		
119	1906/07		22+9				
120	1907/08		9+1	8+3	9+3		
121	1908/09		?	?	?		
122	1909/10		Усіх учеників: 47, учениць: 12				
123	1910/11		?	?	?		
Разом:		1384+91	1660+156	1328+46	1332+18	241+1	

Усіх учеників у лаврівській школі від 1788/89-1910/11 шк. р. було: $1384 + 1660 + 1328 + 1332 + 241 = 5945 + 57$ учеників (із 1789/90) + 12 (з 1901/01) + 47 (з 1909/10) = 6.061 (шість тисяч шістьдесять один). Учениць: $91 + 156 + 146 + 18 + 1 = 312 + 7$ (з 1901/02) + 12 (з 1909/10) = 331 (триста трицять одна) учениця. — Та їх, як учнів, так і учениць було багато, багато більше. З браку шкільних документів і списів учнів із багатьох років невідома нам повна кількість їх.

Подав: Р. Л.

III. СПОГАДИ ПРО ЛАВРІВСЬКУ ШКОЛУ

1. Хто під ким яму копає, сам у неї впаде

Написав: Захар Павлюх ^{†3}

Високоповажаний Пане Професоре!

На цінне Ваше візванє пишу оце спомини мої, хотя они сумні і болючі для мене і за шкільні літа приходить ся ще і на старість па-леніти. Не дурно я в лаврівській чорній книзі на вічну ганьбу запи-саний. Хоть кров буриться на їх згадку, та годі, правди не де діти і не затаїти. А Ви може саме із-за того лише і звертаєтесь до мене за споминами, що мене в чорній книзі найшли. Так оно чи ні, я читав

¹ Це ученики та учениці в I класі на першій році науки.

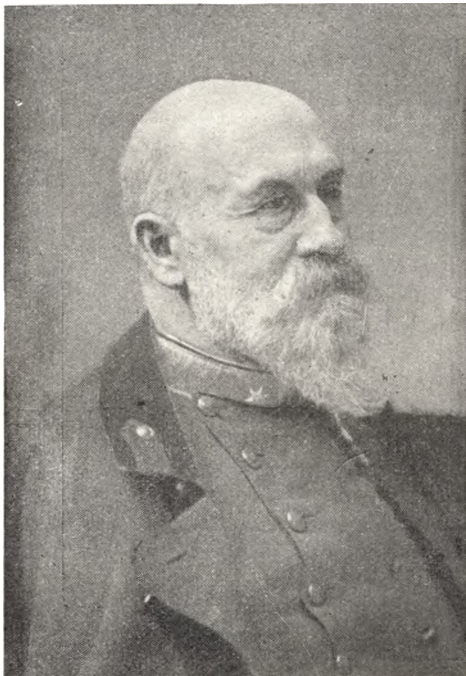
² Це ученики та учениці в I класі на другій році науки.

³ Учився в Лаврові 1856/57-1859/60, див висше, ст. 121, н. 3.

у »Ділі« Вашу статтю про Лаврів і вволю Вашому бажанню, посилаю Вам замовлену світлину мою і спомини для перестороги братам моїм бойкам. Про музей і »Літопис Бойківщини« читав я також свого часу у »Ділі«; з гори дякую Вам за намірене прислане Літопису і прошу zarazом прийняти мене як родовитого бойка до Вашого товариства.

До речі: За моїх часів, себто при кінці 50 років тамтого столітя, був ігуменом монастиря, а zarazом і директором школи, о. Панкович, людина енергійна, остра і дбайлива. Він причинився був много до піднесеня підупалої господарки і майна монастиря. Умів він також здобути собі повагу і послух так у монахів, учителів, як і у учеників і у селян. Єго всі боялися. Катехитою був тогди о. Пеленський, чесний, богобойний, правдивий монах з покліканя; учив нас катехизму, релігії (святого письма) та співу церковного з любовю і посвятою. Він то впоював в молоді душі засади богобойности, чесноти і моралі так наукою як при мірнім житю своїм. З монахів був там ще О. Коссак чи Косонога,¹ учив нас рахунків, нюхав заедно табаку і запивався. Він і братчик, ляїк Турок,² були найстарші віком і оба скоро померли. Турок учив нас красно писати. Був добрий чоловік, радо застругував нам пера гусячі до писаня; сталевих тогди ще у Лаврові не було. Він завідував кухнею й домашнім господарством. Ходив у заязозенім старім габіті монашім і мав звичку все діравий зуб поцмокувати. Крім цих були там ще два клирики: Фльоріянський і Войнаровський,³ оба молоді веселі люди, любили і мали при собі під габітом у кишені у spodнях горівку, котру ми їм з коршми достарчали. Часом і при нас попивали тільки перед »старшим«, себто ігуменом, дуже ховались. Они учили нас на переміну німецької мови.

З учеників ходили до тої самої кляси зі мною Боберський, Максимович,⁴ Галькович, Хоркавий і Махнік та жидок з коршми. В четвертій клясі прилучився до нас старший вже віком Кречковський.⁵ Всіх учеників на всіх чотирох роках могло нас більше менше коло двацять

Захар Павлюк

¹ У 1850-их рр. учив у Лаврові о. Л. Косонога ЧСВВ. (див. висше, ст. 117) — Р. Л.

² Про бр. Й. Турка ЧСВВ. див. висше, ст. 79 і 117. — Р. Л.

³ Про них обидвох див. висше, ст. 117.

⁴ Див. висше, ст. 121.

⁵ Див. висше, ст. 119 і 122.

бути. З Лаврівців мало хто ходив до школи; я не знаю крім Гальковича та Кіляновського¹ більше нікого.

Монахи уважали школу тягарем своїм, і нарікали, що їм школу накинено, але науку вели совістно і остро, а іменно остро. Від 2 кляси вже зачинали по німецьки учити. Задавали нам уступи, пів сторони читати, хоть ми ані слова з читаного не розуміли і горе тому, хто би при читаню замявся. Зараз ішла різка в рух.

Одного разу зимою прибігає Войнаровський на годину німецького в 2. клясі, видно спішно му чогось було, казав нам скоро одному по

о. Наркис Микола Панкович ЧСВВ.

другім заданий уступ читати, прийшла черга на мене, я зі самого страху замявся і неминуча кара зібралася надімною. До того казав мені Войнаровський серед кляси на одній нозі стояти, решті ученикам тихо сидіти і неворухнутись, а сам вибіг з кляси.

Я стою на одній нозі, нога зболіла, а товариші жалують мене, радять спустити підкорчену ногу і не боятись; я став на обі ноги і всі ми надслушуємо тихо, як мак сіяв, чи не надходить хто коритарем. Не було нічого чути. Аж по якимсь часі здалека затупотіли чийсь кроки, ступають ближше, нараз отвиряються двері, а в дверях з'являється директор. Видивився на мене на одній нозі серед кляси, питається, що я роблю і де Войнаровський, ми оповіли як було, він казав мені іти на місце, тріснув дверми і зник. Зараз потому Войнаровського віддалили чи до іншого монастиря перенесли. Він недовго у Лаврові був.

Від третьої кляси невільно нам було поміж собою інакше говорити як по німецьки і то не тільки в школі, але і поза школою. Для контролю був заведений так званий »Шпрахцайхен«. Була то табличка деревяна, на котрій записувалося імя і час, у кого і як довго табличка зіставала. Хто довше як один день задержав у себе, не зловив другого товариша на німецькім, хоть тільки на однім слові, і не передав му таблички, той був караний. Кождої суботи була ревізія таблички і виміра кари. Добряга Галькович жертвував був раз за нас всіх, не давав нікому таблички, як повинен був, щоб нам тим кари заощадити. Іменно мені повинен був кинути »Шпрахцайхен«, бо я кілька разів заговорив був до нього не по німецьки, але він не кидав, за що я йому був дуже вдячний. Прийшла субота, учитель, тогди катехит Пеленський, ствердив небувалу річ, що таблиця цілий тиждень була в одних руках Гальковича, і без пардону каже йому кластися на крісло, а той бідака відпрошується плачучи. Чим більше катехит напирає на нього, тим

¹ Див. висше, ст. 121 і 122.

жалісніше він відпрошується. Те торочення довший час тревало; нам усім стало жаль за Гальковичем, всі ми обступили катехита і стали просити його за Гальковича. Катехит звернувся до мене, що найбільше просив, тай каже: Ду езель (вся розмова велася по німецьки), як смієш ти за другого вставляти, хочеш, то положися ти за нього. Я не довго надумуючись, кладуся і кажу, бийте мене, не бийте каліку; він мене жалував, не передав мені таблички, хоч она мені належалася. Але катехит не захотів уже нікого карати, нагнав нас на місце, заоструючи наказ додержувати припис. Треба знати, що Галькович мав зовсім повикривлювані ноги »х«, але при тім так зручно ними чепільгикав, що ми чудовалися його вивертасам, але ніхто не посмів сміятися з нього, бо він був дуже добрязний, приносив нам часом сушених овочів то-що, і ми всі його дуже любили. Був він тихий, смирний, лагідний і, як бойки кажуть, »леський« та гідний, не робив нікому ніяких пакостей і не вибрикував, як ми всі другі, здорові та жваві бойчики, для котрих не було ні такого високого плоту або тину, ні дерева з вороняним гніздом, ні дебри або скали, де би ми не були.

Я мешкав з Боберським у вдови Леонихи; на околі перед хатою стояв високий оборіг на чотирох стовпах, зі солом'яним чотирикутним стіжковим покривом і з чубком на вершку. Той чубок від давна колов

Лев Максимович — Захар Павлюх — Василь Яворський
(від лівої руки до правої)

мене в очи і дуже мене кортіло вилізти на нього; з часом опанувала мене непереможна хіть таки добутися на чубок. Але як? Нераз я закрадався, пробував, та все не вдавалося; не довіряю моїм рукам і небезпечно, впаду забюся. Стовпи гладкі, долоні і ноги зховзуються... Аж раз дістав я меду з дому; мід липкий став мені в пригоді. Я не міг дочекатися відповідної хвилі. Нагода найшлася. Одного погідного пополудня усі порозходилися з дому, навкруги не було нікого, я намазав долоні і підшви медом, зібрав усі сили і лізу, драпаюсь по стовпі все висше і висше, мід робить свої услуги, і по великій напрузі я дістався до стіжка. На краю, на розі стіжка я відпочав і далі по соломі, по стіжку як кіт виліз на самий вершок і чубок, та застряг на нім винесену за пазухою білу паперяну фану. Та насолоду мою розторощив нагло страшний зойк і вереск газдині; я мало не впав з оборогу з переляку. Вона увиділа мене на стіжку здалека, з горба, наробила великого крику і галасу на ціле село і, заки я зліз, прибігла запінена зі злости, накинулася на мене лайкою: ти пакоснику, збиточнику, шкіднику, псотнику, ти шибенику, ти мені стіжок подер, подіравив, тепер все замокне, пропаде, зараз іду до »старшого« на скаргу, і хоч як я її просив, перепрошував, молив, блавав, не далася ублагати, пішла. Кожному ясно, які наслідки ся скарга у острого директора для моєї скіри мала, дарма, що ніякої шкоди і на зламану стебелину не було. Дістав я, що мені належалося. Але всі ті побої, на тодішні часи самозрозумілі кари, скоро забувались, минались і сліду по собі на душі не лишали; а як коли і згадувались, то насмішками, правда часом удаваними збувались, гибли, никли і зникали, як баньки на дощі без сліду. Інша річ — чорна книга. Чорна книга, то вічна ганьба, а ганьба така і честь, то непереливки.

Було то так: У середопісну поклонну середу під вечір вертав я з товаришами зі школи до дому. Стежка вела луками через ровок, викопаний для відводнення луки. В зимі засипали сніги той ровок так, що його зовсім не було видно. Ідучи туди, застряг я ногою у таючий сніг над ровом, затримався трохи на тім місці, тупав ногою для забави у сніг, вибив більшу діру і тоді збудилася у мені злорадна, садистична гадка: як будуть, кажу я до товаришів, люди в ночі вертати з поклонів, то будуть у ту яму падати. Так воно і було. Між іншими вертав з поклонів швець Кілярський, підкnuвся на яму, упав і повалив собі святочні сподні. Належав він до гонораціорів у селі і заскаржив мене директорови. На другий день пополудні приходить директор в незвичкім товаристві кухаря чи дячка, з якоюсь великою, досі невиданою чорною книгою і новою різкою до кляси. Про-пригоду шевця і його скаргу я тоді ще нічого не знав. При вході кинув директор гнівним оком, на вид його сурового лица і всю ту незвичку обстанову у мене дух завмер і всі товариші остовпіли. Незгадуючи нічого про мій прогріх, велить мені директор більше маханням руки як словами вийти на середину, розібратися і кластись на крісло, як ягнятко на заріз. На смерть застрашений, виконую я все сліпо, а й кухар повинується також острим його наказам. Я затерп, ні слова не писну і болю не чую, на підлозі кров виджу, але ані ворухнуся і не тямлю, чому, як і коли бити перестали. Пригадую собі ще, що я на диктат директора до чорної книжки писав, але що саме, не знаю, і тоді не знав, що я писав; роздраженне і переляк та сором відібрали мені свідомість.

Як Ви, Вельми-шановний Пане Добродію, в чорній книжці се чита-

ли, то будьте ласкаві мій опис доповнити. Такий був тоді систем виховання. Я не смію нікого обвинувачувати. Ясна річ, що я заслужив був на кару і що директор тільки свій обов'язок виконував в найліпшій вірі для мого добра. Се кожний знає і я се знаю також, але які се наслідки мало для мене, для моєї молодості і гордої душі, сього ніхто, тільки я сам один знаю. Грім той, що є таким страхіттям, так нагло і несподівано з ясною неба у мене вдарив, убив раз на все моє радісне довіря до себе самого; з веселого самопевного хлопця лишився в своїй людській гідності сповіряний, до життя і до себе зневірений скептик, каліка зі зломаною душею, у котрого ще у старости кров у жилах буриться над дізнаною ганьбою, чорною книгою.¹ Словом: я впав у яму, котру я сам викопав. Хто під ким яму копає, сам у неї впадає.

Відень, 25 вересня 1931. З глибоким поважанням
Захар Павлюх.

2. Мої спогади про лаврівську школу

Написав: Василь Стояловський †²

Я народився 1848 р. в Старім (Місті) Самборі, де отець мій був кравцем. Там я зачав ходити до шкуби, а вчив мене Адам Корніцкі. Як дім моїх родичів спалився, ми зачали скитатися по світі, накінець мій отець дістав стале місце монастирського кравця в Лаврові. Нам вже ліпше поводилося. Перед приїздом родичів до Лаврова, мій отець відпродав мене в зимі 1858 р. до тамошньої школи і умістив мене на станції у вдови по монастирським економі, Максимовичевої, куди родичі доносили мені їсти, а вдова, у котрої були й другі ученики, варила нам їсти. Для учеників був при монастирі конвікт, але там платилося тоді вже 100 злр. річно, на що моїх родичів не було стати. За якийсь час спровадилися до Лаврова мої родичі й я вже мешкав дома. Мої родичі жили в гарнім двірку, в котрім давніше мешкав мандатор і платили за це монастиреви 10 ринських річно, за цілий великий і красний дім.

Василь Стояловський

Директором школи був тоді о. Наркис Панкович, чоловік острый, все тримав у залізних руках. Його шанували всі, але й боялися трохи, був він завзятий господар; кодова у нього мала »більшу вагу«, як клирик...

О. директор Панкович вчив нас у IV класі: Sprachlehre, учив добре, з темпераментом; научив нас багато, і з під його руки виходили хлопці, биті в німецькій мові, так, що нам в гімназії німецька мова не робила труднощі. Катехитом був о. Пеленський, родом з Комарна, людина лагідної вдачі, чоловік він був боязливий, боявся директора, а нам

¹ Підписаний повідомив п. генерала-авдитора, що »Чорної Книги« в лаврівським архіві нема, але є »Золота Книга«, що в ній записали З. Павлюха (див. висше, ст. 90, н. 3). — І. Ф.

² У лаврівській школі почав учитися 1858 р. Див. висше, ст. 122, н. 2.

завсіди темперував ножиком гусячі пера й умів красно темперувати так, що ми вздыхали, щоби так красно научитися пера темперувати, це було наше бажання.

Вчили нас також два клирики. Дуже острим чоловіком був Войнаровський. Він бив дуже учеників за найменшу граматичну ошибку.

o. Микола Боберський

Пригадую собі, як я раз помилив третій падеж при »der«. Войнаровський казав мені принести прута і ним мене бив на кріслі. На мій крик прибіг клирик Скалецький,¹ і оба посварилися (при учениках) за побиття мене. За ховзання на леді карали страшно, як кого зловили на гарячій учинку, цього називали лямпартом і мусів бути укараний. Але нас, хлопців, кортіло все, щоби бодай вечером, як світло всюди погашено, вибігти на двір, щоби бодай трохи поховзатися. Це часто робив товариш Петрикович, родом з Липя; він був пізніше священиком, жонатий з сестрою єпископа Чеховича. Рівнож аматор ховзанки на леді був другий товариш, Микола Боберський,² родом з гір, селянський син, що був опісля священиком у Ваневичах. Він

мешкав у курній хлопській хаті, дуже часто до мене приходив, я давав йому питльованого хліба, а він приносив мені разового; ми дуже любилися. Також добрим товаришем був Іван Малиновський,³ родом з Липя, якого ми прозивали Кубай. Раз приїхав по вакаціях до Лаврова до школи і мав коротшу ногу, — щось йому сталося, хорів через ва-

¹ Див. висше, ст. 117, н. 11.

³ Див. висше, ст. 122, н. 3.

² Див. висше, ст. 121, н. 2.

кації, — опісля по скінченню шкіл був гімназійним професором у Перемишлі, ми часто здібувалися. Мав я також товариша Прушинського,¹ Поляка, котрому раз притрафилося велике нещастя. Було то 1860 р. На латинське Благовіщення нам подарували науку. Ми пішли на прогулку, далеко за монастир у лісну поляну. Там грали ми в пилку. Товариш Нановський бив палестрою пилку й нехотячи замахнувся з цілої сили палестрою на пилку, щоби її добре підбити, але в цій хвилі навинувся неосторожно Прушинський, котрого Нановський з цілої сили, замість в пилку, ударив в лице й вибив йому всі передні зуби. Прушинський упав на землю, його обляла кров. Ми, побачивши кров і товариша на землі, настрашилися дуже і почали втікати. Котрийсь з товаришів задержав нас і сказав, що так не можна. Ми вернулися, обмили товариша, але боялися дуже, щоби професори про це не довідалися й все ми затаїли. Прушинський до нічого не признався. За місяць ми з Лаврова розійшлися і, як то часто буває, забули про себе. Коли я був вже учителем у Дрогобичі, мій директор зістав шкільним інспектором в Мельцу на Мазурах. Тому, що був це чесний чоловік, я з кількома товаришами поїхав до цього Мельца відвідати його. Там я довідався, що Прушинський служить у Мельцу як комісар староства, де я відвідав його й таки застав беззубого. Ми привиталися сердечно й згадували про ті давні часи й діточі вибрики без сліду жалю й завсіди мило згадували добрі давні часи, в котрих карали нас ще так званим »Sprachzeichen«. — Sprachzeichen була це маленька дощинка, з грушкового дерева, котру зробив монастирський столяр — і професор давав цей знак тому ученикові, котрого прилапано на горячій учинку, що виразився не в німецькій мові. Товариш, обдарений цим знаком, мусів підслухувати своїх товаришів, щоби зловити котрого на таким горячій учинку, що не говорить по німецьки, але по нашому, або по польськи. Тоді закидував деліквентові цей спрахцайхен, а сам серед великих радощів аж підскакував, що позбувся біди, бо в суботу, у кого знайшли Sprachzeichen, діставав різги.

Все таки лаврівській школі завдячую я багато, щось мене завсіди до Лаврова тягнуло й я його часто в життю відвідував, а своїх професорів згадую завсіди дуже мило, бо вони вчили нас любови до рідного слова, до нашої Церкви й віри. Одного товариша ми не любили, Кречковського з Ільника. Він був підлизайком директора. Раз Кречковський скинув мене серед дороги з фіри, як ми розїздилися на вакації.²

3. Мои воспомини про монастыр, церков, школу и науку в Лавровѣ

Написав: о. Ильяріон Гмитрык³

Моя подорожь до школы в Лавровѣ.

По домашной науцѣ задумали Тато вѣддати мене до доброй школы, а такою мала бути монастирска школа в Лавровѣ. Хотя были ближе Загочевя, где мои родичи проживали, школы в городах, як: Лѣско (1^{1/2}

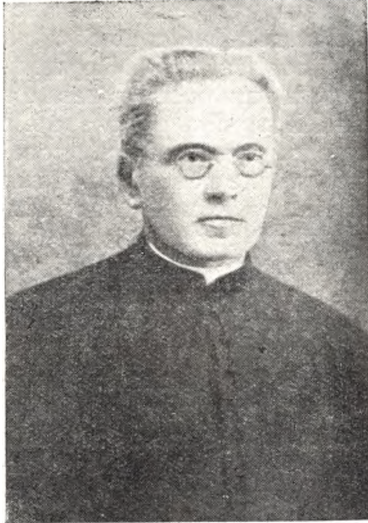
¹ Див. *ibidem*.

² Тому, що п. Василь Стояловський, 84-літний старець, не міг сам цих споминів написати, списав їх, за його диктандом, І. Филипчак.

³ Вчився в Лаврові 1860/61-1862/63 шк. р. Про нього див. висше, ст. 123, н. 2.

милѣ), Сяндк (3 $\frac{1}{2}$ милѣ), то однак выбѣр выпав на школу в Лавровѣ, около 12 милѣ вѣддалену, бо слава той школы рознеслася далеко.

Коли вже все було приготоване до подорожи, Тато взяли мене до церкви на Службу Б., послѣ которой я укланувши перед престолом, приняв з рук вѣтцѣвских благословенє Б. на мои дальшіи науки.

о. Іляріон Гмитрик

Приѣхавши до Лѣска, родичи закупили менѣ гдеякіи поменьшіи рѣчи потребнии, послѣ чого Мама повернули до дому, а я з Татом поѣхалисьмо дальше гостиньцем до Устрѣк, потѣм пустилися на приватну дорогу через Бандрѣв и слѣдуючого дня селами Тиха, Нанчѣлка заѣхалисьмо до Лаврова, а там через велику браму монастырську на подвѣрє коло церкви.

Тато желали мене вписати до 3-ой клясы, а заразом на конвикторя монастыря. Послѣ короткого испита заявив О. Игумен Наркис Панкович,¹ що може мене принять тѣлько до 2-ой клясы, бо в 3-ой клясѣ було бы менѣ за тяжко. Мои деклямаціи, якіи я в дома добре выучився и красно умѣв виголосити, дуже подобалися О. Игуменови, а також О. катихитѣ Павлови Пеленьскому, котрый натотчас прійшов до О. Игумена, а результат був такий, що мене з особлившой ласки приняв О. Пеленьскій

пѣд свою опѣку, до своєй келіи, — а кажу »з особлившой ласки«, бо ОО. іеромонахи николи не мешкали з учениками, выхованками монастыря; тиі були пѣд надзором монахѣв-братчикѣв.

Монастыр і церков в Лавровѣ.

На рѣвнинѣ, при рѣцѣ званой »Нанчѣлка« з одной стороны, а ланьцухом гѣр покрытых лѣсами з другой стороны, — був частево з каменей, частево з цегол збудований монастыр ОО. Василіян пѣд простым кутом, на поверх высокій. Пѣдвѣрє було обведене высоким муром, в котрѣм знаходилося 2 брамы: одна вѣздова, друга выѣздова на фольварок, якіи находився повысьше монастыря, близь лѣса, съ господарскими збудованями, а троха понизше була стайня з прекрасною тирольской расы худобою. Стайня на конѣ була при той другой брамѣ монастырской и выходила челом на подвѣрє монастыря.

Посеред подвѣрєя вносилися величава, крестообразна, мурована церков св. Онуфрїя з 6 копулами, а 7-а копула була на вежи церковной, окремо з боку церкви построєннѣй, з 3-ма великими дзвонами и годинником, якіи однак мало коли порушався. При входѣ до правого рамени церкви була велика плыта камѣнна на пѣдмурованю, якобы стѣл, а на бѣчнѣй стѣнѣ церкви годинникѣ солнечный.

Напротив церкви була колись мужеска школа о 4 мурованых ком-

¹ Про нього див. висше, ст. 87, н. 3.

натах, але по причинѣ великой волхкости стояла порожно. При ней була кузня монастырска, а верху той школы и кузнѣ знаходився шпихлир з дерева. За моих часѣв школа мѣстилася в самѣм монастырѣ, в 4 комнатах на партерѣ; обѣд мешкав кухар, а прочіи убикаціи яко заволхченныи ужито на склады рѣжных старых рѣчей.

Монахѣв було всего 6, а то: 3 священникѣв або іеромонахѣв и 3 братчикѣв. Ученикѣв, вихованцѣв монастыря, було в 1-ѣм роцѣ моеї науки 10, в 2-ѣм 7, а в 3-ѣм 5; платилося 10-12 фльоренѣв мѣсячно. Монахи мали свои келіи на поверсѣ монастыря. Обѣд сходѣв на долѣ було Распятіе Хр. бѣльших розмѣрѣв; в половинѣ сходѣв на плятформѣ був високо прикрѣпленный дзвѣнок, якій взывав монахѣв рано и вечером до церкви, також до школы, на обѣд и вечеру.

На поверсѣ занимав игумен 2 комнаты, прочіи монахи по одной комнатѣ; 3 комнаты служили на склады. Ту вѣд стороны подвѣря була велика сая з меньшою смежною комнатою (на спальню), а служили на принятѣе приѣзджающих гостей и на бѣльшии торжества, як на св. вечеру Рѣздвяну, на Пасху и обѣды в дни вѣдпустовыи. Кухня и рефектар були на долѣ, на самѣм кѣнци корытаря. Рефектар служив в зимѣ за церков; ту був великій олтар и 2 лавки хоральныи; також 2 столы напротивѣ себе, один для монахѣв, а другій для питомцѣв монаст. Еще примѣтити слѣдує, що монастырь був полученый з церквою окремым корытарем, якій провадив вѣд сходѣв монастыря аж до закрыстіи. В тѣм корытаріи були 2 широкии напротивѣ себе брамы, которыи отворялися лише в часѣ процесійных походѣв воколо церкви. На верху того корытаря була спижарня всяких продуктѣв потребных для кухаря и стола; ключ мав игумен и всѣ сам выдѣляв.

Церков представлялася внутр слѣдуючо: При входѣ був притвор, в котрѣм було кѣлька сповѣдальницѣ, уживаных в часѣ вѣдпустѣв, якій были на Благовѣщенє, Вознесенє, св. Онуфрія, Рождество св. Іоанна и на Воздвиженє Чест. Креста. На верху притвора була комнатка з бібліотекою монастырскою, а входилося до ней з хору церковного. — Олтарѣв було 7: Великій з иконою Матери Б., взятою з давной монастырской церкви в Билинѣ Малой. В правѣм рамени церкви один престол був посвященный Матери Б. (хорошой пласкорѣзьбы), а другій Воздвиженія Чест. Креста, розложеный на цѣлу стѣну. В лѣвѣм рамени церкви був один престол св. Онуфрія, а другій Благовѣщеня Богород. на цѣлу стѣну. Близше притвора были 2 престолы: один св. О. Николая, а другій св. Василія.

Иконостас представлявся незвычайно, бо повыше намѣстных образѣв были 3 иконы представляющіи подѣѣ з мук и страстей Христовых. Понизше иконостаса був хор, т. е. 2 пѣвкруглыи лавки, в котрых спѣвали монахи щоденно утреню, час первый и вечерню, а хлопцѣ Службу Б. — Амвон був при стѣнѣ, як звычайно. — Середина церкви выходила в високу копулу, вѣ котрой мѣстилися в горѣ портреты якихсь архиіереѣв, чи архимандритѣв.

В правѣм бѣчнѣм рамени церкви были в пѣдлозѣ дверцѣ, а пѣд ними сходы до пивницѣ, в котрой (як менѣ оповѣдали очевидцѣ) были 2 домовины, полныи костей и черепѣв людских. В церкви Лавровской мали колись почивати мощи князя Льва Галицкого (портрет его був в великой сали монастырской умѣщенный) и епископа Шумлянского (? — Ред.). Одного року, кажется, була велика злива; воды наповнили цѣ-

лу пивницю церковну, внесли и опровергли домовины так, що мощи покойників розлетѣлись, — и по вычерпаню воды були збрании в 2 домовины. З того слѣдовало бы, що там колись було бѣльше число домовин.

За великим престолом була просторонна закрыстія. Межи чашами знаходився старый забыток: шклянна чаша з шклянним дискосом. В шафах знаходилися попри инну утвар церковну також старинныи фелоны з шовковой матеріи, з золотыми, срѣбными и барвными ручными гафтами. Тіи фелоны були малого формата, а уживалося их лише на великіи торжества або процессіи; тогда то услугуючіи коло олтаря школярѣ надѣвали на себе латинскіи комешки.

З полудневой стороны вѣд брамы монастыря знаходився огород овочевый, а за ним яринный. Той огород зачавши вѣд брамы ку рѣцѣ вѣддѣляв мур з пѣддашом, пѣд котрым в часѣ вѣдпустѣв вѣдбувався базар. На против пѣддаша знаходився розложистый дуб, а при нѣм великій деревянный крест придорожный. При брамѣ монастыря був пѣд дашком дзвѣнок, котрым дзвонено рано и пополудню на ученикѣв, що мешкали на селѣ. Понизше монастыря була корчма, а обѣк ней домок, в котрѣм проживав кравец монастыря Стояловскій; в серединѣ села була хата шевця Киярского. В обох тых домках мешкали гдеякіи школярѣ, а прочіи ученики, переважно селянскіи сыны, пріютились по селянских хатах.

В сторонѣ всхѣднѣй монастыря була на право кругольня, а на лѣво пасѣка; дальше тягнулися луки, а за ними 2 стависка запущеныи, без рыб. Понизше их, на потоцѣ з лѣса плынучѣм, був устроєный тартак на одну пилу. — Гора з пѣвнѣчной стороны була покрыта лѣсом частево яловым, частево буковым. В лѣсѣ буковѣм була мурована церковця св. Іоанна Крестителя — и кладбище. Ту первоначально знаходився монастыр Лаврѣвскій; ту що-року на Рождество св. Іоанна Кр., в день вѣдпустовой, вѣдправляю Службу Б., а по ней вѣдосвятіє в керници пѣд горою и тою церквою.

Школа и наука в Лавровѣ.

Школа мѣстилася в 4 комнатах монастыря в партерѣ. В 1 и 2 клясѣ учили братчики-монахи; в 3-ѣй клясѣ учив іеромонах О. Базилевич,¹ а в 4-ѣй клясѣ сам игумен о. Панкович нѣмецкого языка; прочих же предметѣв учили братчики; О. іеромонах Пеленьскій був катихитом во всѣх 4 клясах. Ученикѣв в поодиноких клясах бувало 16-20. Науки було рано 3 годин, а пополудни 2 години.

В 2-ѣй клясѣ училисьмося передовсѣм нѣмецкой граматики: вѣдмѣняти имена существительныи, прилагательныи, числительныи, заименники и глаголы. До упражнень в нѣмецкій мовѣ служив »Коменюш«, где знаходились легкіи нѣмецкіи розговоры. — З рахункѣв учено всѣ операціи до 1000. — З руского и польского языка: читати, оповѣдати и розбирати на часты мовы; також були 2 години назначеныи на писанє диктатѣв — и 2 години на религію. Здѣбнѣйшіи ученики мали порученє перед наукою перепытати заданыи лекціи одного або двох з своих слабших товаришѣв и на выказѣ званѣм »Errathe« написати их успѣх словами: gut, schwach, schlecht.

¹ Про нього див. висше, ст. 118, н. 2.

В суботу на послѣдній годинѣ собиралися всѣ ученики на »Evangelium« т. е. на поясненє прочитаного через О. Катихиту Євангелія и моральныи поученя; так само перед днями праздничными, — а в саму недѣлю або свято всѣ ученики собиралися в своих клясах и потѣм ишли парами до церкви на Службу Б. — В мѣсяцях май, червень, вересень и половину жовтня ходилисьмо щодня рано перед наукою в парах з школы до церкви на Службу Б. тиху, а часами спѣвану.

В памяти позбѣстав менѣ один епизод: Було то в великомъ Постѣ; перед Поклонами выкопали ученики, мешкаючи на селѣ, глубокий рѣв недалеко монастыря, щобы люди идучи того вечера на поклоны, падали в рѣв и там поклоны били. За тую сваволю було 3 ученикѣв порядочно укараныи рѣзгами в II-й клясѣ в присутности самого игумена. То була кара надзвычайна.

Головнымъ учителемъ 2-ой клясы був братчик-монах: Ѡма Шумило,¹ поважный, умный, учив добре; по 2 лѣтахъ выступив з монастыря, стався свѣтскимъ священникомъ и помер яко декан в Курылѣвцѣ коло Лежайска.

В III-ѣй клясѣ головнымъ предметомъ був языкъ нѣмецкій. Повторено матеріял з II-ой клясы, выучилисьмо добре всѣ неправильныи глаголы, почавши вѣд »backen, buck, gebacken«; потѣмъ нарѣчїя, предлоги и союзы, а вѣдповѣдныи упражненя практичныи ведено в школѣ з польского на нѣмецке. Кромѣ того малисьмо в дома и в школѣ послуговатися лишь нѣмецкою мовою, а если незналося якого выраженя по нѣмецки, то треба було вперед сказати: »Wie heißt man deutsch«, а так доперва назвати рѣч по руски. Щобы тымъ бѣльше побудити до розмов по нѣмецки, був заведений: »Sprachzeichen«. То була книжочка з дерева здѣлана, котру получив той, кто запѣмнувся и вмѣсто по нѣмецки заговорив по руски. Той, що получив клятїй »Sprachzeichen« уважав, щобы ухопити когось з товаришѣв за руске слово и тотчас передавав єму тую книжочку. И так щодня переходила она з рук до рук. — Ученики, мешкаючи в монастыри старалися передати »Sprachzeichen« якому ученикови мешкающему на селѣ, а ти знов в монастыр, щобы сами могли свѣбѣдно говорити по руски. Що субботы був обрахунок; всѣ ти, що получили »Sprachzeichen« в тїждню, мусѣли остатися в клясѣ по науцѣ и приучитися якийсь поменьшїй уступ нѣмецкій.

До правильного писаня в нѣмецкомъ языкѣ набиралось вправы на особныхъ годинах, якіи звано »Rechtschreiben«, но вперед мусѣлисьмо добре выучитися всѣ слѣвця, якіи писати слѣдує через ä, ö, ü, h, th.

Кромѣ того О. іеромонахъ Базилевич, учитель нѣмецкого языка в тѣй клясѣ, удѣляв менѣ и моимъ 2 товаришамъ, выхованкамъ монастыря, у себе в келїи кѣлька разѣв в тїждню вечерами упражненя в толкованю речень з польского на нѣмецкій языкъ. То були в повномъ значеню коррепетиції свѣжо взятого матеріялу наукового и дуже много причинилося до лекшого а основного опанованя и присвоєня собѣ нѣмецкого языка.

З рахункѣв училисьмо всякіи операції числами повысше 1000; такожъ звичайными дробами.

З руского и польского языка училисьмося читати, оповѣдати, гдейкіи деклямації и систематично граматики.

Що субботы ученики 3 и 4-ой клясы училися спѣву церковного,

¹ Про нього див. висше, ст. 118, н. 3.

якій удѣляв один спѣволюбивый братчик-монах и часто поясняв текст пѣсней. Училисьмося спѣвати: Службу Б., тропари воскресныи, самогласны, коляды, воскресну Утреню, парастас и церковныи пѣсни.

При кѣнци мая купався я раз в потоцѣ, до тартака плынуцѣм, на глубшѣм мѣстци. В водѣ пльвали якѣи-то волосѣня, вѣд котрых моя скѣра на цѣлѣм тѣлѣ спухла и я мусѣв цѣлый тыждень лежати в кровати, ним опухоль роздѣшлася.

Два разы за часѣв мого побуту в монастыри звиджував протоигумен (провинціал) Модест Мацѣвскій¹ монастыр в Лавровѣ. Був вѣн высокій взростом и мав прекрасныи голос. Позѣстало менѣ в памяти, як вѣн на Утрени в недѣлю по великѣм Славословію выступив на середину перед иконостасом и чудесно проспѣвав тропар: »Днесь спасеніе міру бысть«. Я служив єму до Службы Б. и за то дѣстав я на памятку образец св. Іоанна Милостивого.

Також 2 разы приѣздив до Лаврова з Угор іеромонах О. Ипполит Андреев Терлецкій,² з вусами и бородою, чим нас школярѣв немало заинтересовав. Службу Б. вѣдправляв поважно, спѣвав добре и красно проповѣдав. — На вѣдпусты приѣзджали сусѣдныи священники, а раз на св. Онуфрія був молодой доктор теольогіи Іосиф Делькевич, якій звернув на себе увагу тѣм, що мав синій пояс.

В IV клясѣ з нѣмецкого языка повторилисьмо цѣлый матеріал з 3 клясы, потѣм училисьмося »Syntax«, та укладати и выголосити періоды. Осѣбный предмет становила »Stilistick«; ту училисьмося писати по нѣмецки листы до родичей, до пріятеля, листы и рахунки купеческіи, прошеня до властей, квиты, записы и т. п.

З рахункѣв училисьмося розвязовати сами труднѣйшіи задачи, операціи дробами звычайными и десятичными; також о стосунках, пропорціях и регулѣ трех; о мѣрах и вагах.

З руского и польского языка читалось и оповѣдалось труднѣйшіи уступы и систематично училисьмося дальше граматикки. — Пригадую собѣ, що в руской читанцѣ приходив уступ: »Галичина и єй мешканцѣ«. Братчик-монах, наш учитель, принѣс до клясы мапу Европы; наперед дав нам понятє, як то на мапѣ представляєся поодинокіи державы и краѣ в стотысячнѣм або миліоннѣм розмѣрѣ поменьшенѣм, потѣм перейшов на Галичину, казав читати уступ о єй величинѣ, о числѣ єй мешканцѣв, скѣлько Русинѣв, скѣлько Полякѣв, скѣлько Жидѣв, та додав: »Не думайте собѣ, що нас Рисинѣв єсть лише стѣлько, що в Галичинѣ, — Русь єсть велика (и потягнув рукою по цѣлѣй Россіи); она дѣлится на 4 части: Велику Русь, Малу Русь, Бѣлу Русь и Галицку або Червону Русь; запамятайте то собѣ добре.«³

¹ Про нього див. висше, ст. 88, н. 2.

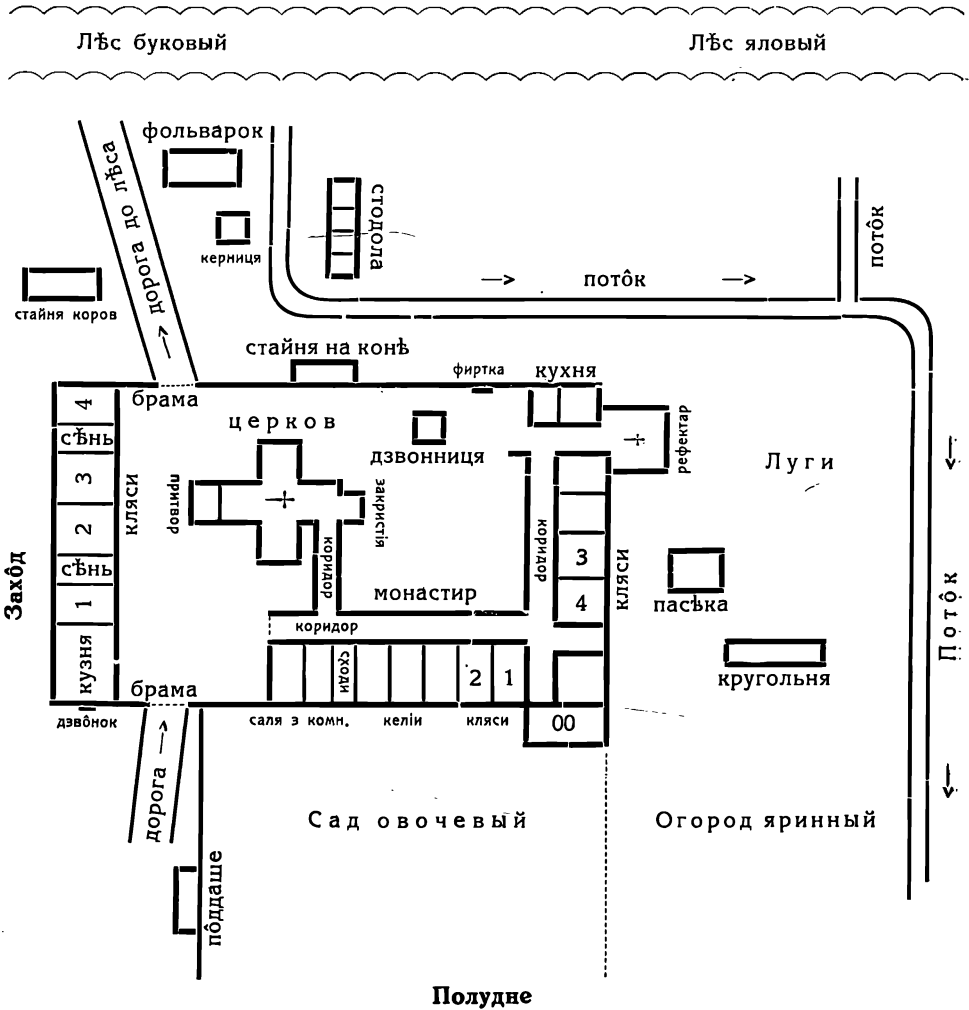
² о. Володимир Ипполит А. Терлецкій ЧСВВ. * 1807 в староконстантиновскім повіті на Волині, † 3 І ст. ст. 1888 р. в Одесі, як апостат від католицької Церкви. Полишив багато надрукованих праць. З писань про життя й діяльність його пор. між ін. статтю: І. Кривецький, Від апостольства до апостазії. Як ми »обѣднували« Схід з Римом? »Нова Зоря«. IV. Львів 1929. Ч. 45 (248), ст. 3-5. — Р. Л.

³ Придалось менѣ тоє в I кл. гимназ. в Самборѣ. Було раз, що межѣ годинами на павзѣ знайшовся я перед мапою з моим товаришом поляком Гицкевичом и той всказуючи на мапу, гордо каже до мене: »Дивись, як велика наша Польша!« А я єму на тоє: »Русь далеко бѣльша, дивись: она майже половину Европы занимає«, тай потягнув я рукою аж по Ураль. — »То не Русь«, каже Гицкевич — »то москалѣ«. А я єму на тоє вѣдповѣв так, як я научився в Лавровѣ: »Знай, що Русь єсть величезна; она дѣлится на Велику Русь, або як ты называєш москалѣв, на

В маю 1863 р. помер всѣми высокопочитаный, люблений, щирѣй-
шій наш патріот: Митрополит Григорій Яхимович. Великій жаль и сму-
ток був у монахѣв; величаве було заупокойне богослуженє.

Ситуація монастыря и церкви в Лавровѣ

Пѣвнѣч

В тѣм роцѣ так само, як и в попереднѣм, мешкав я разом з моим
тѣтечным братом Василюм Устыановским, а настоятелями нашими були
в 3-ой клясѣ братчик-монах: Ѡома Шумило, в 4-ой кл. братчик-монах:

Малу Русь або Украину, на Бѣлу Русь и Галицку Русь, до котрой мы Русины на-
лежим«. Втѣм задзвонено на слѣдуючу годину и мы поспѣшили до лавок.

Йордан Турок.¹ Той Турок займався в монастири годовлею овец, видѣлюю брындзѣ, — а в школѣ учив во всѣх клясах »Schönschreiben« по 2 годин тыжднево.

Наука писана вѣдбувалася в той спосѣб, що каждый ученик получав окрему табличку з литографованым текстом и мав туюже кѣлька разы помалу и точно вѣдписати. Если котрый ученик дармовав, або розмавляв, а не писав, то несподѣвано дѣстав по плечах прутом, який звичайно братчик держав под плащом. З моих товаришѣв найкрасше писав Головачок,² даже красно наслѣдовав друк. — Набувалося також велику вправу в писаню через то, що при кѣнци кожного пѣвроча треба було всѣ зошиты задач старанно и безошибочно переписати на чисто (auf Reines).

Кождо пѣвроча вѣдбувався пописовый испыт поочередно каждой клясы в присутности О. Турчмановича, декана и пароха з Стрѣльбич, яко надзирателя школьного (Schulaufseher). Вѣдличныи ученики получали похвалу и були до золотой книги вписаны. Я учився через 3 лѣта (1860/61-1863/64) постепенно щораз лучше, а в IV клясѣ на 2-е пѣвроче получив я на свѣдоцтвѣ з всѣх предметѣв: sehr gut.

Кѣлька дней ждав я на фѣру до вѣдѣзду на феріи разом з сыном начальника Суда в Балигородѣ (Турок). Мы ходили всюду, пращалися з всѣма закутками, а на памятку взяли собѣ цвѣты и листки з огорода, та и малыи обломки з мурѣв монастырских. З правдивим жальом розставалися мы вдячныи ученики з Лавровом, церквою, монастырем и его монахами, а нашими настоятелями. Они мене любили от самого початку; один братчик-монах, котрого имя вже не помню, — той сам, що нас учив спѣву, а в 4-ой клясѣ руского языка, особлившу оказовав ку мнѣ любов. Так само игумен О. Панкович любив мене за хорошии отвѣты з нѣмецкого языка в 4-ой клясѣ, а О. Скалецкій,³ який прійшов на мѣстце О. Базилевича, за спѣв при Службѣ Б.

З правдивою вдячностію вспоминаю я всегда тогдашних моих учителѣв и настоятелѣв монашѣв, бо они положили твердыи основы до моих дальших успѣшных наук.

В Самборѣ, в день Преображенія Г. І. Хр. 1931 р.

О. Иляріон Гмитрык, ем. професор гимназ.

4. Мої спогади про лаврівську школу

Написав: о. Іван Штернберг Стояловський,⁴ парох у Яворі к. Турки

Діставши свѣдоцтво III кл. з триклясової школи в Старій Солі в 1869 році, я поїхав до Лаврова й записався тут до IV кляси до школи, котра звалася к. к. Kreishauptschule. Я жив на станції в свогого кривного, Стояловського, котрий як кравець робив все потрібне для оо. василіян у Лаврові. На тій станції був наказ говорити лише по німецьки. Той наказ походив від оо. василіян. Тому, що не всім приходило легко висказати свою думку по німецьки, царила примусова тишина на тій станції. Хоч не одному з наших товаришѣв захотілося щось заговорити,

¹ Про нього див. висше, ст. 79, н. 13 і ст. 117.

² Про нього див. висше, ст. 123.

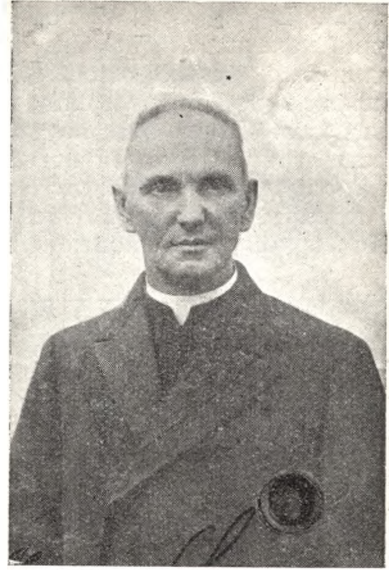
³ Про нього див. висше, ст. 117, н. 11.

⁴ Вчився в Лаврові 1869/70 шк. р. Про нього див. висше, ст. 124, н. 1.

мусів мовчати з страху, щоби не заговорити по українськи. Коли хто заговорив по українськи, того вписували до книжечки й його ждала кара карцеру кілька годин або кара тілесна. А карали оо. василяни дуже строго, бо хотіли, щоб їх ученики вивчилися добре німецької мови.

В тих часах директором був о. Наркис Панкович, котрий підписувався на свідоцтвах к. к. Kreishauptschuldirektor. Польської мови вчив о. А. Тарчанин.¹ Інші ж монахи інших предметів, між і. учив також бр. П. Надрага.² Релігії вчив о. Павло Пеленський. Пригадую собі, що на цій станції я вчив своїх двох товаришів. Один з них платив мені 1 ренський і 20 крейцарів, другий 80 крейцарів на рік.

Скінчивши 1870 р. IV клясу в Лаврові й діставши свідоцтво з добрим поступом, я записався до гімназії в Самборі.

о. Іван рицар Штернберг Стояловський

5. Мій побут в лаврівськiм монастирi

Написав: Антiн Качмарський³

Я родився 30 сiчня 1864 в Комарнi, де батько був дякоучителем при руськiй парохiяльнiй школi через 16 лiт. В роцi 1866 батько переїсся до сусiдного села Грiмна i там виконував службу дякоучителя. Маючи дохiд шкiльнiй i церковнiй, велося батькови добре i тому то будучи хлопчиною не вiдчував я нi горя, нi бракiв. Життя плинуло в радостi i достатку. Маючи 6 лiт, зiстав я сиротою, позаяк батько забрався до зимноi могили. Першу клясу школи укiнчив я в польськiй школi в Комарнi, а в р. 1875 вiддано мене до Монастиря ОО. Василян в Лавровi, де перебув я на науцi 4 роки. В тiм то монастири були 4 монахи-священики. Найстаршiй з них був iгумен, о. Н. Панкович, шк. директор о. Я. Березовський,⁴ катехит о. П. Пеленський, учителi о. С. Турчинський, питомцi учителi І. Глiбовицький, М. Скорик i О. Бабiй.⁶ Крiм iгумена, всi удiляли науку в школi. До того монастиря приймав iгумен сироти й убогi дiти, котрi фiзично також працювати мусiли дещо крiм науки, яку побирали. Кождий зi згаданих монахiв (священикiв) мав до послуги бiдного ученика, а крiм тої послуги, виконували ми по черзi так званi седмицi на перемiну, а iменно — один тиждень в печах палили, котрi такi були великi, що з коритаря цiлi полiна вла-

¹ Про нього див. висше, ст. 118, н. 10.

² Про нього див. висше, ст. 118, н. 16.

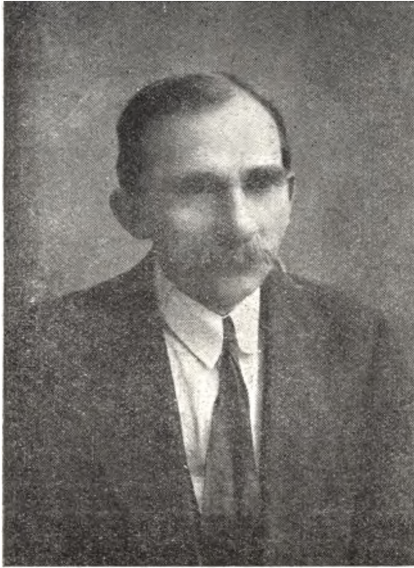
³ Вчився в Лавровi 1875/76-1878/79 шк. р. Про нього див. висше, ст. 141, н. 8.

⁴ Про нього див. висше, ст. 125, н. 2.

⁵ Про нього див. висше, ст. 118 i 136.

⁶ Про них див. ст. 136.

зили. Другий замітав коритарі, третій услуговував до стола й мив начиння, четвертий замітав церкву й робив порядки. Кожний з нас служив своєму священникови до Служби Божої рано, а перед нею всі зі священниками й питомцями відправляли утрєню в 6 год., а в 5 год. попол. вечірню. Одна лише наука в школі переривала нашу працю, а вечерами треба було учитися. Мене записали до другої класи і призначено на службу катехитови о. Пеленському. Був то чоловік дуже побожний і моральний, но рівночасно строгий у виконуванні своїх обов'язків. Хоч ігумен о. Панкович був дуже добрий господар, розумів кермувати

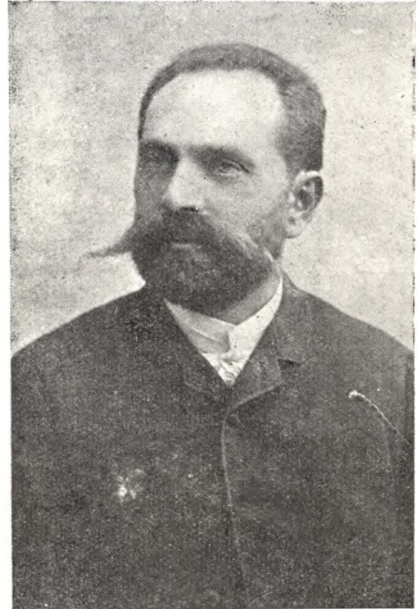
Антін Качмарський

майном до непонятної ощадности. Він потрапив добра монастирські з довгів видвинути й до могутости довести. Бідні ученики по ранішній роботі від 5 до 1/2 8 діставали аскетичний монаший вікт: кавалок чорного разового хліба і молоко на сніданє, а на обід каша з ячмінних круп, з молоком і бульба або які там клюски або стиранка. Єсли же котрий з учеників мав свого священника доброго серця: як пр. о. директора Березовського, о. Турчинського, то тоті звичайно лишали на своїх тарелях страву і давали нам деякі смаколики, но я попався на чоловіка боязливого, котрий старався уникнути погляду ігумена, щоб за се не зробив йому закиду, що набирає більше страви на таріль, котру би міг я по крупах закусити. Поводилось мені добре. Мав я надзвичайний дар до науки т. зв. пінія церковного. Скоро навчився я співати утрєню, вечерню, Службу Божу, а навіть »Ірмологіон«.

Позаяк я був хлопчина трудолюбивий, провідніє Боже зарядило, що по році дістався я на услуги о. ігумена, котрий повіряв мені нераз ключі від спіжарні. Я видавав нераз кухареві і кухарці на так званий фільварок для челяди, котра працювала коло господарства. Одного дня, було се в липни підчас вакацій, ми як оден, пішли громадити сіно. Но десь коло пів до п'ятої години захмарилось — хлопці звиваючись перед дощем, помучились, зайшли до кухні по п'ятій годині, бо були голодні — я побачивши клюски зі сиром до стола для священників, закликав товаришів, взяв чисту стирку, висипав всі клюски на стирку, загнав всіх до рефектаря (в котрім монахи молились та обід і вечеру їли), казав їсти клюски, а сам спустив пси, а поставивши рондель на землю, з котрого пси решту клюсок доїдали, побіг до кухаря та почав кричати: Дмитре! Дмитре! пси клюски зіли. Прибігає кухар, зі злости хоче пси окропом парити та я розігнав. Кухар розсердився, бо знав, що »куля« (палиця) о. ректора буде в роботі, та давай робити нові клюски... — Одного дня відправлялась соборова Служба Божа, підчас котрої я проводив співом. Один з товаришів не співав, я крикнув до

товариша: Ну! чому не співаєш? Обернувся катехит від вітваря, при котрім відправляв, та подивився на мене. Знав я, що мене чекає. Була се п'ятниця. Катехит о. Пеленський натяв березових прутів, зробив кілька різок, а в суботу, прийшовши до кляси на релігію, питав мене: Ті знаєш, где ти кричав? Ти знаєш, що то місце святе! Щоб ти попам'ятав, дістанеш тепер научку. Знявши штанята, бив по голім тілі до крові, хоч був моїм свояком по матері.

Услугуючи о. ігуменови, було мені під взглядом поживи ліпше, але виконати всі обовязки було дуже тяжко. О. ігумен Панкович був дуже вимагаючий, але справедливий. За всякі провини карав строго. От нехай послужить слідуєчий примір. Було то підчас вакацій, після покінчення моїх наук у Лаврові. Ми бідні хлопці лишились у монастирі і виконували різні роботи. Раз казав мені о. ігумен списати всіх косарів і громадільників. Було їх до 60 осіб. Вечером робітники ті діставали, крім заплати, по келішку горівки і по скрутки тютюну до файки. Я роздавав скрутки по черзі як підступали, а котрийсь з братчиків наливав горівку. Трафився один робітник, як то кажуть, злодійської жили, підступив другий раз і взяв скруток тютюну, а послідному вже не стало, за що о. ігумен казав мене покарати, а робітникам з Нанчілки більше не приходити. Косарі з Нанчілки, боячись утрати зарібку, знайшли у злодія два скрутки, за що добре його побили, а мене жалували, що скупий о. ігумен мене невинно покарав. Така-то в давних часах була педагогія, що в школах били різгами нераз до крові. Але ми повиходили на людей, бо бачили, що наші учителі-монахи були нашими батьками, виховували нас в страсі Божім, тримали остро; молодіж не розпускали і добре вчили. Я вийшовши з лаврівської школи чувся добре підготований до гімназії й до учительського семинара. Мені наука в семинарі ішла легко, бо я вийшов з твердої школи о. Панковича, він научив мене працювати на кусник хліба при сільськім господарстві, цінити кожду працю і щадити.

Михайло Скорик

6. Мій Лаврів

Написав: д-р Іван Копач¹

Тільки два роки (1879/80 і 1880/81) я вчив ся »під Лавровом«. Але ті два роки рішили про цілу дальшу мою долю. Тому й хочу дещо розповісти про онту мою першу школу на знак великої і трівної моєї вдячності для неї. Та наперед мушу згадати про те, як я дістав ся до неї.

¹ Вчився в Лаврові 1879/80-1880/81 шк. р. Про нього див. висше ст. 142, н. 1.

д-р Іван Копач

Отже я родив ся дня 4 марта 1870 року в селі Грозьові того самого, що Лаврів, повіту — тоді старомійського, названого відтак старосамбірским, а тепер уже турчаньского. А Грозьова лежить недалеко жерел Дністра під горою Магурою т. зв. лімняньскою,¹ що своїм хребтом творить полудневу єї границу. Довгий на кілька кільометрів хребет

¹ Лімна — то підмагурське село, а радше містечко над Дністром, на полудне від Грозьови.

Магури, якого вершок має 1024 метрів понад позем моря, підноситься понад Грозьовою мовби якась величезна скісна стіна на яких 400 до 500 метрів так, що коло Різдва навіть не допускає до села сонця, бо оно в той час цілими днями ховаєсь десь »поза Магурами«. А село йде собі рядком від сходу на захід хата за хатою рівнобіжно до хребта Магури майже в самій половині піль, яких північну границю творить знов »ріка«, що впливає зпоза западного кінця Магури, а перепливши села Бистре і Мшанець та північну границю Грозьови, впадає в селі Головецьку до Дністра як перший поважніший єго доплив з лівого боку. Грозівські поля тягнуться від Магури по »ріку« мов стрічки різної ширини: як пруди, чверти (4 пруди), півчверти, третини і т. д. відповідно до заможности господарів. А хати села ділять ті поля на дві »ровени«: горішну під Магуру і долішну над ріку.

Якже тепер перейти грозівску ріку і вийти горі селом Вицьвовом на рівнобіжний до Магури, але на яких 300 метрів низший від неї хребет Оревий, а відтак зійти з него в долину до села Лінинки, то недалеко за нею лежить уже й онтой наш славний Лаврів яких 12 до 13 кілометрів просто на північ від Грозьови. Тою дорогою ішов і я перший раз ще малим хлопчиком з мою бл. п. небіжкою матерю »на святок під Лаврів« у день Вознесенія Христового в р. 1877. І я пригадую собі ще й нині дуже добре, з яким величезним зворушенєм я побачив тоді вже здалека з Лінинки блискучі від сонця, білі і бляхою криті будинки монастиря мовби якесь велике диво. Неодно ще потім у моім житю я видів на широкім Божім світі, але такого вражіння, як тоді, я вже не мав ніколи у моїй душі. І зовсім природно. Бо чимже був тоді онтой Лаврів для людей із кітловини, що лежить між Магурою а Оревим? У моїй кількалітній хлопячій уяві з курної грозівської »хыжі« він був малощо не всім найвисшим і найціннішим поза насушним хлібом. Бо що тільки було тоді по тих селах хоч трохи »вченого« поза »попівством«, як от: дяки, писарі і т. д., те все майже без виїмку виводило ту свою науку безпосередно або посередно саме »зпід Лаврова«. А щодо свят то вже хйба одна Кальварія раз на рік десь аж коло Перемішля рахувалася величнійшою і важнійшою від нашого Лаврова. Одним словом: для людей зпід тої Магури Лаврів був тоді першим і найблизшим осередком висшої культури. І майже кождий сільський хлопець, що йшов тоді звідтам у ширший і висший світ, переходив насамперед через свій Лаврів.

Перейшов свій Лаврів і я. А було то так: В марті 1839 року прийшов до Грозьови молоденький священник Андрей Скобельський, син дякоучителя із села Пелні коло Сянока. На няньку для своїх дітей він взяв собі із Пелні свою наймолодшу сестру Касю, яку віддав відтак у Грозьові за інваліда (з війни з Кошутом) Симона Копача. Я був шестою і послідною дитиною із того подружа. При смерті вітця в р. 1870 я мав щойно 15 неділь, а найстарший мій брат, Федьо, тільки 14 літ житя. Небіжка мати віддалася другий раз за парібка Федя Федоряка і вже тільки єго я знав як нашого »вітця«. Ми сиділи на чверти, але в нашій хаті все було якось бідно і тісно. Нераз, памятаю, бракувало на переднівку навіть вівсяного »ощипка«. Та якось жили ми при запопадливій праці на своїм поли і при надії на Божу поміч посеред всяких злиднів і недостач. Малим я мав, як кажуть, прекрасний голос і, навчивши ся від других якось скоро читати, співав що неділі

о. Теофіль Скобельський
† 1916; див. ст. 119 н. 3, 142 н. 2.

і свята у церкві разом з дяками на славу Божу і людську втіху. Так я пережив перших дев'ять літ мого життя у Грозьові і так могло йти там і далі. Та в осени 1879 року десь «межи Матками» згоріла нам наша хата, і то таки в білий день по полудни, як ми всі були в поли при роботі під Магурою. То сусід наш, податковий пияк, підпалив п'яний свою хату і повісився, а від того огню занялася й наша хата. Треба нам було йти зимувати десь у комірне. А що нас було «челяди» досить, то й порішено віддати мене «під Лаврів» до школи, а то тим більше, що й тодішній наш священник, правдивий душпастир, бл. п. о. Т. Дорик, нераз говорив до нашої матери: «Ей, Касю, Касю, будете мати гріх, як свого Івана не дасте вчити до школи». А небіжка тільки й мріяла про те, якбито свого Івана вивести якось на «ксендза», що був єї найвисшим ідеалом тут на землі.

Отже десь коло Воздвиження того року відвів мене небіщик вітчим

Федоряк до Лаврова, а тодішній директор лаврівської школи, о. еромонах Я. Березовский, прийняв мене відразу до другої класи. Школа була «нормальна» т. зн. чотирикласова і вчила в III і IV класі також по німецьки так, як по містах. Фреквенцію єї становили побіч місцевої молодіжки також хлопці із околичних сіл, що мешкали по лаврівських хатах. Мене умістив небіщик вітчим «на станції» у господаря Лінинського, батька звісного потім судового радника і посла, Петра Лінинського. А «вікт» доносили мені з Грозьови що неділі на перемену вітчим і найстарший мій брат Федьо — оба через те мої найбільші добродії, бо без тої їх посвяти тоді для мене я ніколи не бувби тим, чим я є нині. Наука йшла мені дуже легко. І тому в третій класі другі хлопці вже прозивали мене жартом по німецьки «Erzbischof».

В літі 1881 року, як я вже скінчив

о. Юліян Іван Скобельський ЧСВВ.
† 1884; див. ст. 83, 119, 142 н. 2.

трету класу в Лаврові, небіжка мати поїхала зі мною до Губич коло Дрогобича у відвідини до свого брата, священика Андрея, того самого, що колись був у Грозьові. Там у своїх родичів на феріях був також найстарший вуйків син, монах Іван з Бучача, котрого моя мати малою дівчинкою колись няньчила у Грозьові. І от стала она тепер дуже просити того «єгомосця» Івана, чи не помігби він їй тепер вивести мене якось «у люди». А був він якраз учителем у василіяньській гімназії в Бучачи. Тоді він казав мені на пробу зараз написати і перевести німецьке реченє: »Die Sonne beleuchtet und erwärmt die Erde« (сонце освічує й огріває землю). Я написав і перевів без жадної похибки. А він здивований сказав до мене: »Ти підеш до першої класи гімназії в Бучачи«. Так і стало ся. І се рішило про цілий дальший хід мого життя. Та завдячую се якраз онтим двом першим рокам моєї науки у Лаврові. Честь єму за те!¹

7. Мої спомини зперед 40 літ

Написав: о. Антін Федоряк²

Спонуканий Вп. проф. Ів. Филипчаком списати спомини з свого побуту в славній лаврівській школі, я зробив се дуже радо, щоб у 50-ліття віднови Чина св. Василя В. бодай в сей спосіб виявити свою вдячність для тих своїх добродіїв, що перші вказували мені, своему маленькому ученикови, дорогу у світ та положили основу під мою будучність.

Маючи 8 літ зістав я круглим сиротою без батька і матери та ховався під опікою мого найстаршого по матери брата бл. п. Федя, який не позволяв мені дармо хліба їсти і пустувати, а заправляв до роботи, на яку мої сили вистарчали. В літі я пас звичайно гуси, яких бувало по 20-30 або й більше штук. А що з пастуха гусей я став пастирем людських душ, то у тім не моя заслуга, а лише велика Божа ласка. Бог у своїй незглубимій доброті вибрав мене негідного з тисяч і припустив так близько Себе!... А в своїй непонятій мудрости виконав Він свій плян не якимсь чудом, а звичайним природним способом. Місто батька-матери Бог дав мені опікуна по свому Серцю в особі рідного по матери брата Івана Копача, який будучи щойно академиком, що удержувався тяжким трудом з лекцій — мав відвагу потягнути і мене у світ до школи і так довго не перестав мною опікуватися, аж доки не вивів мене в люди...

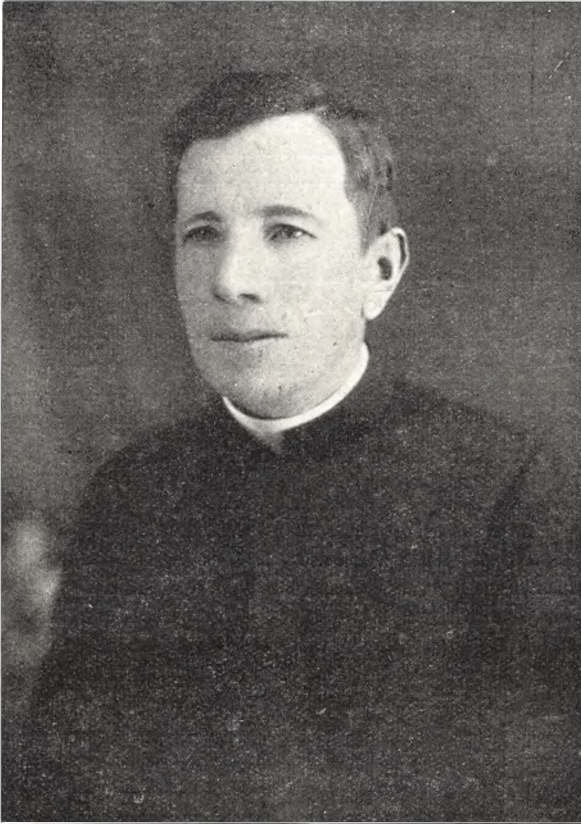
* * *

Було то в 1891 р. підчас ферій. Одного гарного літного дня брат Іван сидів у саду висше нашої курної хати в Грозьові і читав собі газету, а я недалеко него бавився. Нараз брат прикликав мене ближше, показав мені видрукований великими буквами наголовок газети і казав прочитати. Я вже вмів тоді цілу друковану азбуку і потрафив зложити букви »Д-Ъ-Л-О«. Се був мій перший іспит у життю. Відїзджаючи з ферій, брат наказав, щоби я ліпше привчився читати і писати, а він возьме мене до школи.

¹ На просьбу автора друкуємо його спомини без жадної зміни. — Ред.

² Вчився в Лаврові 1892/93-1893/94 шк. р. Див. висше, ст. 134 н. 1, 139 н. 5, 145, н. 1.

Слідуючого року прийшов брат Іван знов на ферії (тоді вже у військовому мундурі), пішов до Лаврова і там записав мене до народної 3-клясової школи ОО. Василяні. Станцію з харчем винаймив мені у Ілька Лінинського, громадського писаря і дяка у василянській церкві (бо у Лаврові ОО. Василяни провадять також парохію).

о. Антін Федоряк

За цілорічне моє удержання заплатив брат мабуть всього 30 злр. а. в. У тогож Ілька Лінинського мешкали зі мною Олекса Матішак¹ з Грозьови і Василь Гудз² з Вицьова, з тою ріжницею, що вони були на своїм харчі, який їм час до часу привозили згл. приносили з дому. До лаврівської школи ходили тоді крім нас трьох ще два хлопці з Головецька долішно-го, а то Василь Бурмич³ і Микулич.

Хоч я вмів лише українське друковане письмо, про польську мову не мав поняття, а з рахунків вмів заледво числа, яких я сам вивчився після сторін букваря — всеж таки тодішній о. парох і учитель школи Впр. о. Маркіян Шкірпан⁴ прийняв мене до II кляси, а то певно на просьбу брата Івана з огляду на мій вік (я мав тоді вже 12 літ!). Та при Божій помочи і вмілім провадженню шкільної науки я робив щораз

красші поступи і до кінця року я доповнив всі браки та зрівнявся під оглядом знання з моїми товаришами. ОО. Василяни вчили дуже добре. Вони трималися при науці засади »non multa, sed multum«. Вже в II клясі ученики писали диктати і тому набирали великої вправи. В тих часах не легко було навчитися поправно писати, бо у нашій школі обовязувала

¹ Тепер поважний і примірний господар, дяк і коваль у Бистрім (парохія Михновець).

² Скінчив гімназію в Перемишлі й права у Львові і був комісарем скарбовим у Бялій, а тепер живе в Перемишлі.

³ Є поважним господарем, дяком і гром. писарем в Терці повіт Лісько. У парохії є правою рукою священика.

⁴ Про нього див. висше, ст. 139.

ще етимологічна правопись, в якій приходили аж чотири знаки на звук »і« (і, ѣ, й, ѓ), дві букви на звук »и« (и і ы) та кінцеві букви »ъ« і »ь«, твердий і м'який знак (йор, їр). У III класі ми учились початків німецької мови, української граматики (частини мови, відміни іменників, прикметників ітд.), а з рахунків 4 ділання і дробу.

Лаврівський монастир, положений в гарній кітловині між горами, покритими буковим та смерековим лісом, гарна мурована церква з високою середною куполою, на якій здалека блищить у проміннях сонця золочена куля під хрестом, перед церквою гарна статуя св. Василя В. в горідці повнім чудових цвітів, а дальше Отці Монахи та гарно, поважно і побожно відправлявані ними богослуження, читання псалмів і співання стихир на два крилоси, до того церковний сільський хор, у яким співав басом мій господар — те все робило на мене, молоденького гірського хлопчину, дуже велике і миле вражіння. До смерти не забуду, яке велике вражіння робила на мене поважна церковна пісня »Свѣте тихій«, яку монахи співали з відкритими головами серед церкви (бо підчас псалмів і стихир мали голови накриті каптурами). Та над усе найбільше подобалось мені, а так само і моїм товаришам, величаве богослуження в часі відпустів, які в лаврівській церкві відбуваються кілька разів до року. Бо деж і коли до сеї пори міг я бачити Службу Божу з діяконами? До нині пригадую собі, як дуже мені подобалось, коли я бачив, як молоденькі тоді монахи оо. Филипів, Михняк або Давида гарно, складно, поважно та побожно діяконували! Целебрував підчас такого відпусту звичайно бл. п. о. Д. Лепкий зі Старого Самбора. Тому ніщо дивне, що ми оба з Василем Гудзом потім самі старалися наслідувати гарний спів монахів. Вернувши зі школи, ми оба ішли собі нераз десь над потік в лози і там пописувалися своїм співом. На переміну ми співали єктенії або один другому піддавав словом: »Премудрость« голос на Апостола, або знов наслідували ми діяконів при читанню св. Євангелія.

Під оглядом морально-релігійного виховання лаврівська школа ОО. Василян стояла високо. Що неділі і свята ми були на Службі Божій і Вечірні. У будні ходили ученики (звичайно по два) перед наукою до церкви і вчилися послугувати до Служби Божої. По науці вступали ми громадою до церкви, заохочені нашим добрим о. учителем, і тут клякали перед престолом Матери Божої та співали стихиру: »Радуйся Царице«. У неділі перед вечірнею була завсіди катехизація для старшої молоді; однак і ми — хоч вчилися релігії в школі — з найбільшою втіхою бігли на катехизацію, де одержували в нагороду за пильність образочки, якими ми незвичайно тішилися. А як гарно вміли Отці Василіяни катехизувати! До нині пригадую собі, як о. А. Мурій¹ оповідав нам про Каїна та Авеля, про Авраама й про жертвування Ісаака, про спалення Содоми. Його оповідання було дуже займаюче, цікаве, живе, а притім незвичайно популярне й тому легко вбивалося в пам'ять.

При церкві вже за моїх часів було Братство Христового Серця й Апостольство Молитви. Між іменами членів, там вписаних, правдоподібно² можнаб і моє ім'я віднайти, з чого я нині, на старість, гордий.

¹ о. Аркадій Антін Мурій ЧСВВ. * 17 VI 1867, † 2 XI 1908 в Бучачі. — Р. Л.

² Те слово просив автор подати, листом з 1 XII 1932, бо напевно не знає, чи він записався до Апостольства Молитви в Лаврові 1894 р., чи рік пізніше в Бучачі. — Ред.

О.О. Василяни займалися також справою народної просвіти. Над входовими дверми до нашої школи красувалась велика чорна таблиця, а на ній здалека видно було білими буквами напис: »ЧИТАЛЬНЯ«. Чи се була Читальня »Просвіти« чи парохіяльна, сього я в тім часі не міг знати. Я тоді перший раз чув те слово, а його значіння я не розумів. Такий вузенький світогляд я виніс з рідного села, а з того легко зміркувати, якто тяжко приходить ся селянській дитині йти впарі з міськими дітьми. Щастя лише у тім, що селянська дитина сю недо-стачу понять надроблює звичайно пильністю.¹ У тій читальні відбува-лися нераз під проводом О.О. Василян сходини старших громадян. Там відбувалися також проби селянського хору, а навіть один з монахів (о. Методій Сапрун) викладав дуже приступно в формі катехизму теорію співу. Я також користав із тої науки і той катехизм переписав собі. Ся наука мені опісля дуже придалася, бо, коли по укінченню школи в Лаврові я пішов до Бучача, то там взяв мене Пр. о. Володимир В. Стех ЧСВВ.² до свого церковного хору, щоби я, як знавець нот, підтримував альт; а часом давав мені переписувати деякі пісні зі Служби Божої для хору.

За мого побуту в Лаврові був навіть уладжений у Читальні кон-церт чи вечерок. В програму входили співи пісень: »Боже великий, Тебе ми просим«, »Щасть нам, Боже, щасть нам, щасть«, »Ми в луг підем всі з косами«,³ та деклямації й коротка комедія про жида-арен-даря, якого ролю знаменито грав мій господар. О. Шкірпан призначив був також мені деклямацію вірш-сміховинку Ст. Руданського: »Чи го-лосна церков?« На проби з деклямаціями я ходив з другими хлопцями до монастирської розмовниці, де молоденький тоді бл. п. о. Плятонід Філяс⁴ учив нас виголошування. Як я вийшов на сцену й як деклямував перед битком наповненою салею, того не памятаю, мабуть я говорив як у горячці; одне пригадую собі докладно, що моя деклямація спри-чинила була загальну веселість. Можливо, що не так подобалось моє виголошення, як радше сам декляматор: маленький, румяний бойко, з довгим ясним волоссям, до того у народнім гірським строю.

На великий жаль, коли я був у III кл., наш добрий і загально люблений о. парох М. Шкірпан зівстав перенесений з Лаврова до яко-гось іншого монастиря.⁵ Ми всі дуже його жалували, а то тим більше,

¹ Також слово »отець духовний« було тоді для мене незрозумілою новістю. Я його почув перший раз у Лаврові і думав, що то лише монахів так називають, бо вони своїм поведінням справді вітцівським з людьми на се заслугоють, а на селі не називали священика інакше як лише: »єгомость«.

² Про нього див. висше, ст. 139 н. 7.

³ о. А. Федоряк, автор сих спогадів, у своїм листі з Лісковатого, з 22 X 1934, звідомляє підписаного, що згад. хором у Лаврові проводив тоді о. Єфрем Чаплин-ський ЧСВВ. — Р. Л.

⁴ о. Пл. Філяс ЧСВВ. * 27 IX 1864 р. в Добрачині, пов. Сокаль, † 16 V 1930 р. в Дрогобичі. У василіянським Чині був професором філософії в Лаврові й бого-словія в Кристинополі. Ігуменував у Львові й Жовкві. Був перший редактор жовків-ського »Місіонаря« (1897-1900; опісля редагував його також 1921-26 р.). Відзначився, як місіонар і проповідник, письменник і патріот. Від 1904-1920 р. був протоігуменом у василіянським Чині. В часі світової війни був апостольським адміністратором у Відні для галицьких українсько-католицьких єпархій. 1919 р. працював в україн-ським парламенті в Станиславові. Огляд численних письменних праць його по-дамо в бібліографії писань реформованих василіянів, що її приладжуємо до друку. — Р. Л.

⁵ До монастиря в Буковій. Див. Catalogus OSBM. Cracoviae 1895. 3. — Р. Л.

що ми дістали за учителя о. Теодосія Куницького,¹ вже старшого монаха, якого ми дуже боялися. Директором нашої школи був тоді теперішній Архимандрит, Всесв. о. Діонісій Ткачук, який часом приходив на госпітацію до школи.

По укінченню школи в Лаврові я вернувся до рідного села й через ферії помагав братови в господарстві. З початком ферій (1894 р.) приїхав брат Іван (вже укінчений студент філософії) і вистарався для мене про панське білля та убрання, бо досі я ходив завсіди ще в селянськiм одiнню. Спорядженням сеї першої моєї виправи занялася Вп. п. Флюнтова, жена нашого тодішнього о. пароха. З братом Іваном ми пішли пішки до Лаврова по шкільне свідоцтво,² яке я до нині переховую як найціннішу пам'ятку з моїх хлопячих літ. Дата виставлення свідоцтва 25. липня 1894. Ч. З., кляса III.; підписані на нім о. Т. Куницький і о. Д. Ткачук. В Лаврові подякували ми Отцям Василиянам за науку і вітцівську опіку, вступили ще до моїх господарів Лiнинських відклонитися і так я розійшовся з лаврівською школою, а лишилися лише гарні спомини, з якими я поділився з Ш. Читачами, та вдячність у душі для моїх перших учителів.

Лісковате, дня 25 жовтня 1932.

¹ Про нього див. висше, ст. 139, н. 1.

² Те свідоцтво, формату 34×21³, о. А. Федоряк прислав Редакції «Записок ЧСВВ.» Текст його такий:

Кляса III

СВѢДОЦТВО ШКОЛЬНЕ.

Число 3

Федорякъ Антоній уроджений дня 1880 року въ Гронзѣвой обряду гр. катъ ходивъ въ шкльнѣмъ роцѣ 1894 до 3-тои клясы народной парохіальной школы въ Лавровѣ. Провадивъ ся пѣдъ взглядомъ обичаѣвъ в зорово прикладавъ ся до наукъ съ пильностию вытревалою зробивъ въ нихъ поступъ наступаючій именно

Въ науцѣ	религіѣ	дуже добрій
»	»	языка руского	дуже добрій
»	»	» польского	дуже добрій
»	»	» нѣмецкого	добрій
»	»	рахункѣвъ	дуже добрій
»	»	географіи и исторіи	дуже добрій
»	»	исторіи природи	дуже добрій
»	»	писаня	дуже добрій
»	»	рисункѣвъ і геометріи	дуже добрій
»	»	спѣву	дуже добрій
»	»	гимнастики	дуже добрій
»	»	ручныхъ робѣтъ	—

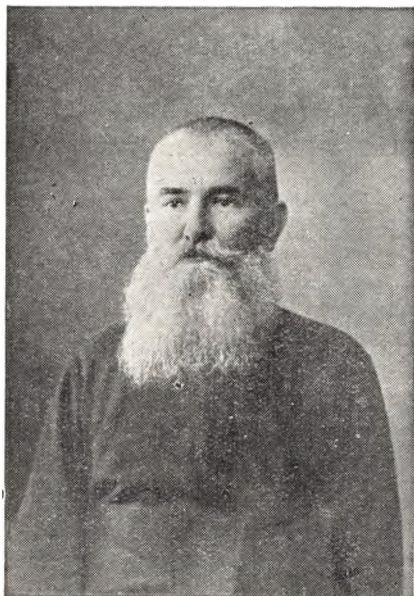
Занедбавъ школьныхъ годинъ 0 а зъ тыхъ 0 оправдавъ

На пѣдставѣ тыхъ поступѣвъ узнае ся єго за зрѣлого до переходу в IV клясу.

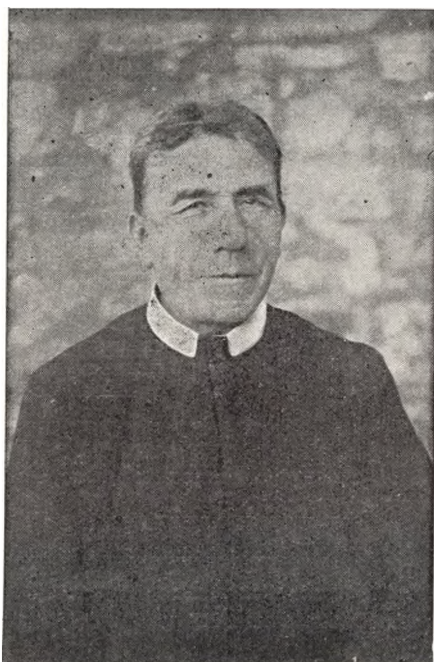
Школа народна три клясова въ Лавровѣ дня 25 Липця 1894

Управляючій учитель:
О. Т. Куницькій

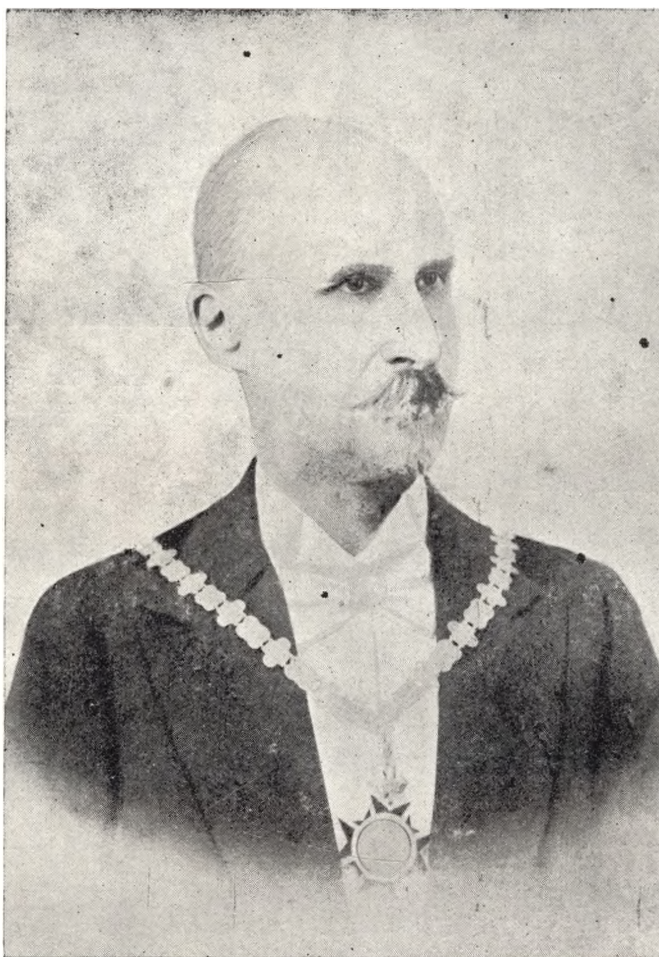
Учитель клясы:
О. Діонісій Ткачукъ Ч. С. В. В.

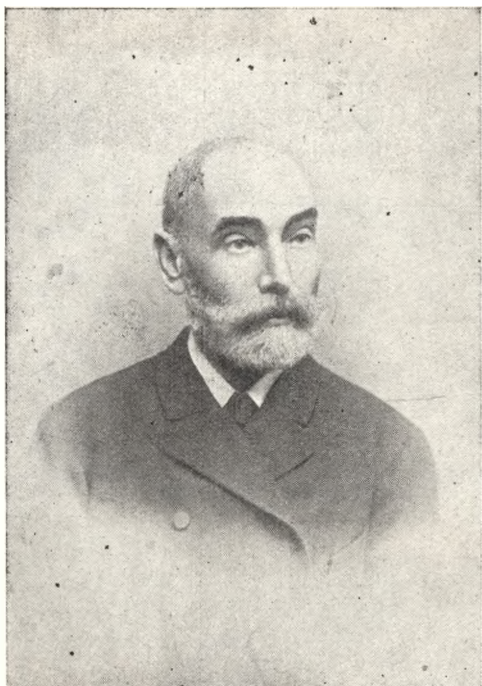
о. Єремія Ломницький ЧСВВ.
Директор у лаврівській школі † 1916; див. ст.
127, н. 2. Світлив: А. Ф. Горбунов, Сибірськ.

бр. Йосафат Іван Мицак ЧСВВ.
Учень, опісля учитель у лаврівській школі
† 1933; див. ст. 124, 141, н. 1.

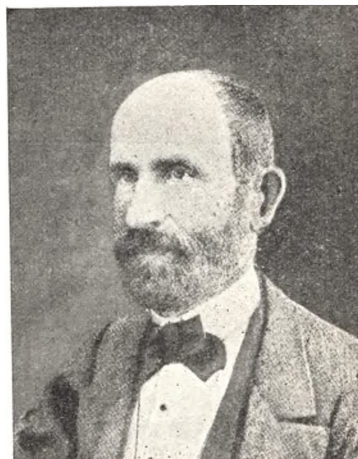

Омелян Калужняцький
Див. ст. 82, н. 1.

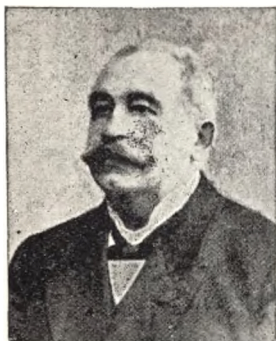
Осип Кречковський
† 1914; див. ст. 90 н. 3, 119 н. 2.

о. Мирон Подолинський
† 1919; див. ст. 122, н. 1.

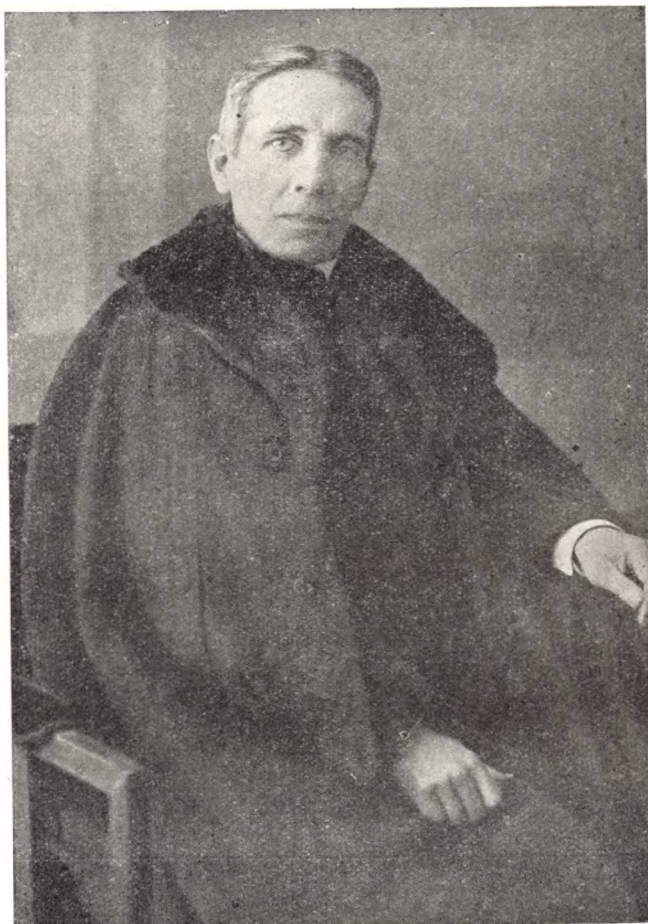

Степан Сас Дубравський
Ученик у лаврівській школі;
див. ст. 81, н. 2.

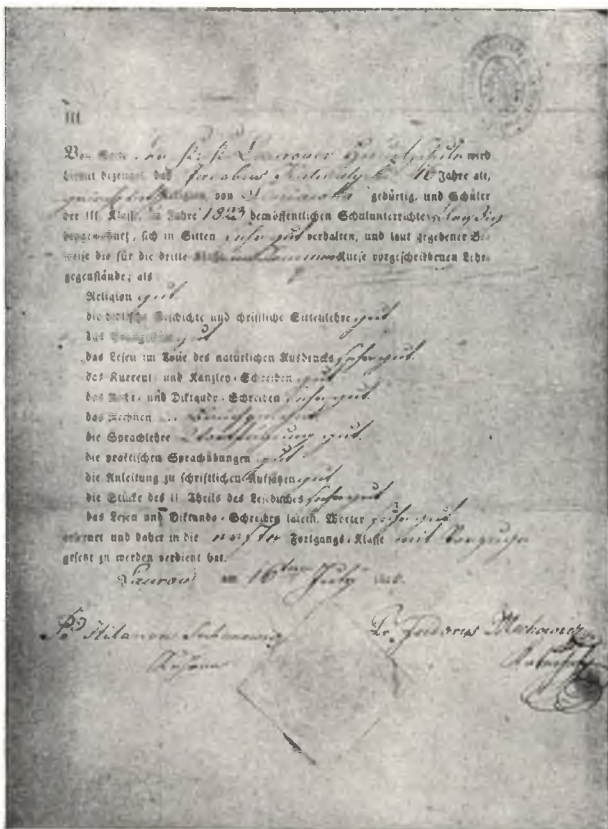

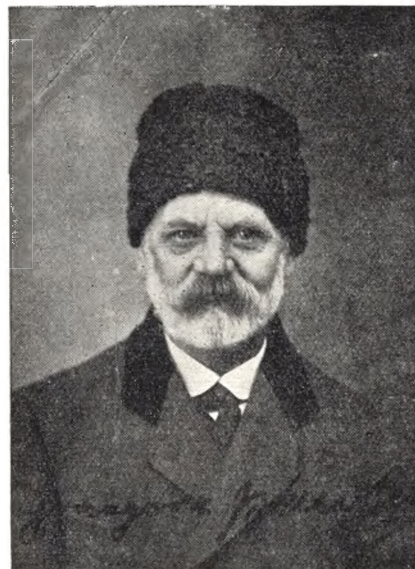
Василь Яворський
† 1926; див. ст. 122 н. 5 і 152.

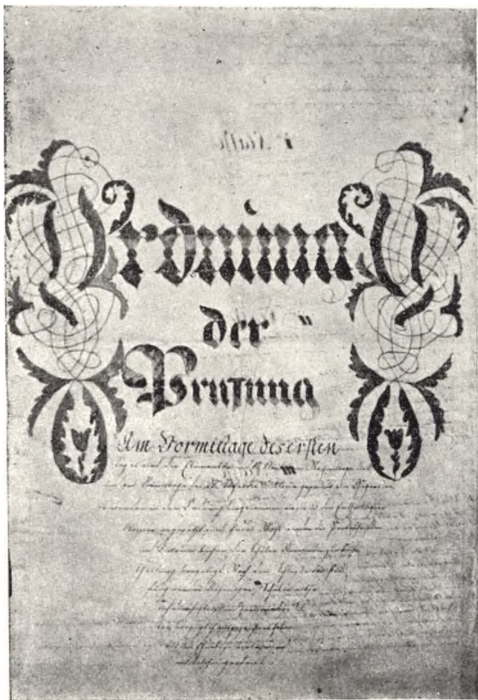
о. Михайло Ортинський
† 1923; див. ст. 141, н. 6.

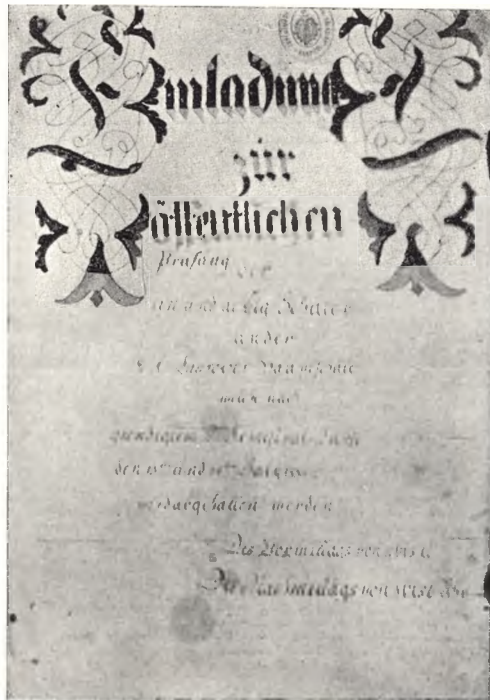
Перше друковане шкільне свідоцтво в школі в Лаврові з 1823 р.

Григорій Павляк
 † 1922; див. ст. 153.

Четверта сторінка в тім самім з 1835 р.

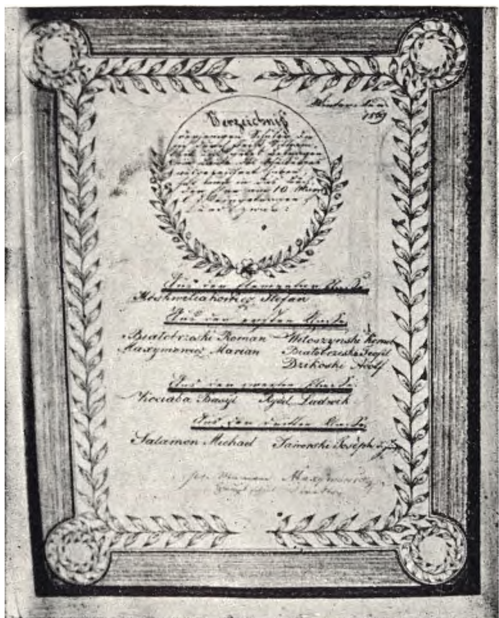
Перша сторінка в Einladung zur öffentlichen Prüfung у школі в Лаврові з 1835 р.

Перша сторінка в тім самім з 1838 р.

Перша сторінка в тім самім з 1836 р.

160 сторінка в «Золотій Книзі». Тут вписані відзначені учні за I піврік 1848/49 шк. р.

159 сторінка в «Золотій Книзі». Тут вписані відзначені учні за II піврік 1847/48 шк. р.

Володимир СІЧИНСЬКИЙ / Прага

АРХІТЕКТУРА ЛАВРОВА

I. Заснування Лаврова

Архітектура Лаврова, зокрема головна церква св. Онуфрія, давно звернула на себе увагу дослідників своєю старовиною та до певної міри загадковою формою. Однак брак документальних історичних відомостей про закладення церкви та віддаленість Лаврова від більших міських центрів та залізниці, робили цю цінну пам'ятку української архітектури мало доступною та давали притоку до різних, часто фантастичних, гіпотез і тверджень про час і походження будови.

Лаврів — село і монастир Чину св. Василя В. на бойківському Підгір'ї, сьогодні турчанського повіту, у віддалі 12 кілометрів на південний захід від міста Старий Самбір, — лежить над річкою Ліниною, що є допливом Дністра, випливаючого в цій околиці.

Література про Лаврів є досить обмежена, а фахова історично-мистецька література, за виключенням статей К. Мокловського і М. Соколовського, майже не існує. Не зважаючи на це Лаврів постійно фігурує у різних оглядах і підручниках, як один з найстарших монастирів Перемиської Землі. Спеціально лаврівська церква св. Онуфрія займає поважне місце у всіх оглядах з історії українського мистецтва, хоч іноді з невідповідним освітленням стилю і доби повстання.

Так, наприклад, у підручниках історії українського мистецтва М. Голубця¹ і Д. Антоновича, слідом за Мокловським і Соколовським, дається церква кінцем XIII ст., як будову перехідного стилю від романського до готики. Д. Антонович думає навіть, що в «основі лаврівська церква ще зовсім романська».² В першому виданні свого підручника історії всесвітнього мистецтва (Прага 1925, ст. 217-218) підписаний висловив сумнів щодо дати кінця XIII ст., тому і сам огляд будови приділив до доби XIV-XV ст., вважаючи будову у стилістичному відношенні зразком византийського типу.

На цьому місці не будемо спинятися над критичним розбором літератури предмету та подавати в ширшому розмірі історії монастиря. Одне і друге виконав майже вичерпуюче М. Голубець у «Записках ЧСВВ.» II 30-69, 317-335. Зрештою, наприкінці подаємо можливо повну бібліографію, а нижче спиняємося на головніших моментах з історії монастиря для освітлення питання про час закладення нашої будови.

Положення Лаврова у впливу Дністра, себто в кінцевому пункті єдино можливих у старі часи засобів сполучення, мимохіть наводить думку про стародавність самої оселі. І хоч тепер Лаврів є в глухомо закуті Бойківщини, але, скажимо, у княжі часи, завдяки системі річок, які служили одночасно просікою серед віковичних лісів — Лаврів міг бути порівнюючи не таким уже недоступним, тим більше, що Підгір'я тут лише починається. Тому нічого дивного, що лаврівська обитель уже з давніх часів вважалася одною з найбільших на Галицькій Україні, а ще до кінця XVIII ст. звала себе «княжою» (*monasterium ducale*).

Фундатором монастиря вважали кн. Льва Даниловича на підставі

¹ М. Голубець. Начерк історії українського мистецтва. Львів 1922. 135.

² Д. Антонович. Скорочений курс історії українського мистецтва. Прага 1923. 32.

грамоти цього князя, виданої в Перемишлі 1292 р. Тепер доказали, що ця грамота Льва повстала в перших роках XVI ст., як фальсифікат і що взагалі всі відомі грамоти кн. Льва підроблені.¹ Однак цей факт все таки ще не виключає можливості заснування монастиря в княжу добу і навіть фальсифікат грамоти має деяке значення, як місцевий устний переказ, записаний у перших роках XVI ст. Можемо, наприклад, звернути увагу на подібний випадок з фальсифікатом грамоти 1360 р. кн. Федора Коріятовича про заснування мукачівського монастиря. Однак інші історичні звістки стверджують велику будівельну чинність цього князя, як на Поділлі (замки Смотрич, Кам'янець, Бар, Чернокозинці, Вінниця, Калюс), так і на Закарпатті в 1393-1414 рр., коли він заснував там замки, монастирі і парохії.

Менше значення має легенда про заснування лаврівського монастиря ближче незнаним «кн. Лавром» або «Лаврком», що записана в тій же грамоті кн. Льва і в «Хроніці» монастиря. Правдоподібно маємо тут діло зі спробою пояснити назву місцевості від однозвучного імени князя. Подібні пояснення існували у старшій літературі постійно і не диво, що така легенда записана в хроніці Лаврова. Хоч з питанням генези географічних назв треба бути завжди дуже обережним, все таки ми схилиємося до думки, висловленої ще Лобеським і К. Мокловським, що назва «Лаврів» походить від слова «Лавра», як звичайна, а в даному випадку природня і вповні оправдана назва більшого монастиря східнього типу.

Перша документально-історична звістка про лаврівський монастир появляється в перших роках XV ст., в грамоті кор. Ягайла, виданій у Сандомірі, в другій половині серпня 1407 р., де серед маєностей перемиського владитства згадується монастир св. Онуфрія в Лаврові (Lawgow Monaster sancti Onuwrzego).² Вдруге згадується Лаврів у грамоті самбірського старости, Сташка з Давидова, 21 січня 1422 р., з приводу суперечки між перемиським єпископом Іллею і селянами с. Стрілковець. Серед різних свідків тут згадується «намѣстникъ лавровьскый Ефтимій и старци лавровьсци».³

В XVI ст. Лаврів згадується вже постійно в різних грамотах і привілеях. В 1523 і 1549 рр. конфірмується згадана грамота кн. Льва 1292 р. 1535 і 1539 рр. королева Бона призначає спеціальну комісію для означення меж монастирських земель. Про подібні справи з посілостями монастиря знаємо з документів 1549 і 1550 років, при чім під цією останньою датою легалізується королівським привілеєм оселю коло монастиря, утворену з працюючих для монастиря слуг і ремісників та вперше згадується церква св. Онуфрія.⁴

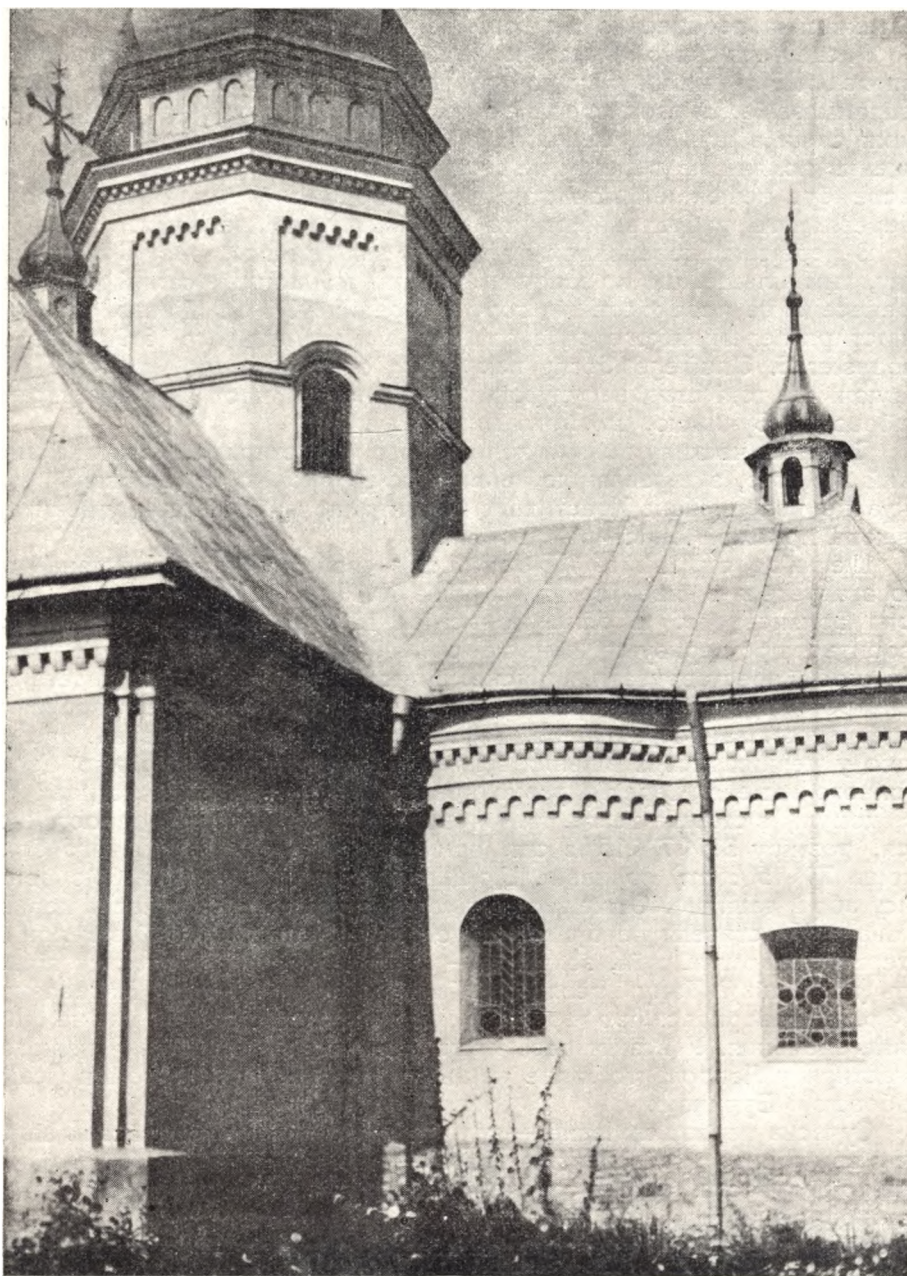
1553 р. королева Бона записує монастиреві село Нанчілку з парохією тамки. Коло цього часу, як впевняє лаврівська хроніка, а за нею такі автори, як Коссак, Площанський та ін., «перенесено монастир» з гори, поміж лісами Грабовою і Бучиною, де нині цвинтар і каплиця св. Івана, на видніше місце під горою, де стоїть монастир і до сьогодні. Але ще 1549 р. напад татар на Лаврів застав оселю притулену до мо-

¹ М. Грушевський. Чи маємо автентичні грамоти кн. Льва? »Записки Наукового Товариства ім. Шевченка«. XLV 1-22.

² Akta grodzkie i ziemskie VII, ч. XXVII, 50-51.

³ Акты Западной России I, N. 31, с. 45.

⁴ »Записки ЧСВВ.« II 40-42, 318.

1. Лаврів. Головна церква св. Онуфрія з південного сходу.

настирських мурів, а в слідуючому році, як вище зазначено, цю оселю затверджує королівський привілей. Звідси можна зробити висновок, що монастир перенесено під гору раніше середини XVI ст.

Місце первісного монастиря на горі, в сучасному нам вигляді, представляє собою прямокутну поляну, оточену з чотирьох боків фосою і слідами валів. З двох протилежних боків прямокутника залишилися також сліди в'їздів від колишніх брам. Всі ці прикмети і саме розположення поляни на вершці не стрімкої гори, говорять про те, що тут власне був невеликий монастирський оборонний замок чи «город», з деревляними забудованнями та земляними укріпленнями.

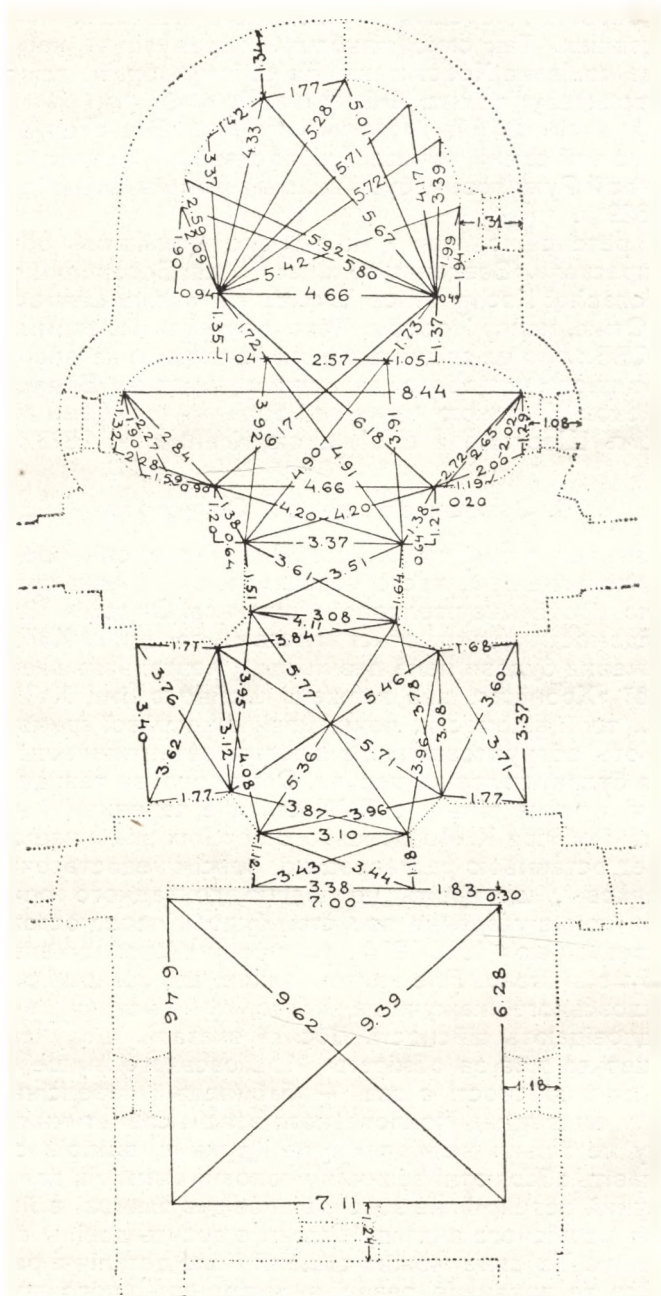
З первісних деревляних будов не залишилося, розуміється, ані сліду, тим більше, що по запискам хроніки монастиря, самий монастир перенесено на нове місце під гору в середині XVI ст. Цікаво, що опис монастиря перемиського єпископа Антона Винницького 1659 р. згадує «monaster S. Onufrego Górny nazwany»; очевидно, що йде мова про існуючі ще тоді старі забудовання первісного монастиря поміж лісами Грабовою і Бучиною, що його ми описуємо.

Середню частину поляни колишнього монастиря займає монастирський цвинтар, з деревляною капличкою-трупарнею та мурована невеличка церква св. Івана Хрестителя, в центрі поляни. На цьому цвинтарі ховають монахів монастиря і до нині.

Церква св. Івана Хрестителя спочатку була деревляна і такою згадується в інвентарі 60-их років XVIII ст. за часів ігумена Полікарпа Волянського.¹ В описі монастиря 1801 р. і «Візитації» 1804 р. говориться про церкву св. Івана на горі, як сильно занедбану, з порученням, щоб її зреставрувати. І дійсно, в листі настоятеля о. Т. Голдаєвича до митрополита в 1814 р. проситься дозволу посвятити «зреставровану» (I) церкву св. Івана Хрестителя. Тепер ціла будова потинкована, але, як видно у деяких місцях вільних від тинку, вона зложена з різної цегли і різного каменя. Серед виразно новішої цегли в східних частинах мурів (цоколі) є старша цегла, малинового кольору і міцної, одностайної маси, розміру $31 \times 7 \times 15 \frac{1}{2}$ см, при чім деякі цегли з вужчого боку (площа $7 \times 15 \frac{1}{2}$ см) поливані. Цю цеглу можна датувати добою ренесансу або й давніше. Отже заходить важне питання: чи сучасна церква св. Івана Хрестителя не була побудована з решток, або й загалом із матеріялу старших руїн, зокрема — з мурованих склепінчастих підземель (гробівців)? Тому і реляція о. Голдаєвича до митроп. Ангеловича 1814 р., де говориться про «зреставровану» церкву св. Івана, має немаловажне значення. У всякім разі, якщо десь і шукати слідов «княжого» монастиря у Лаврові, то лише на цьому давньому місці, поміж лісами Грабовою і Бучиною.

Сучасна церква св. Івана — у пляні однонавна, з гранчастим вівтарем і звичайним двоспадистим дахом — не уявляє собою більшої мистецької вартости. Зате в середині будови — досить інтересні різьби і мальовила народнього характеру, у виконанні місцевих майстрів. Особливо інтересний ажурово різьблений з дерева іконостас і передовсім св. ворота (гл. рис. 8). Хоч основа композиції тут ще барокова, але орнаментальні мотиви скомпоновані досить вольодно і легко, з ужи-

¹ Див. *Actorum Monasterii Lawroviensis Liber II*, ст. 40-44: *Fundatio et Status Monasterii Lawroviensis*. За описом З. Стржетельської ця церква була побудована 1707 р. (Staromiejskie, 285).

2. Схема обмірів головної церкви.

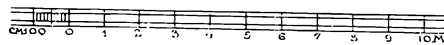
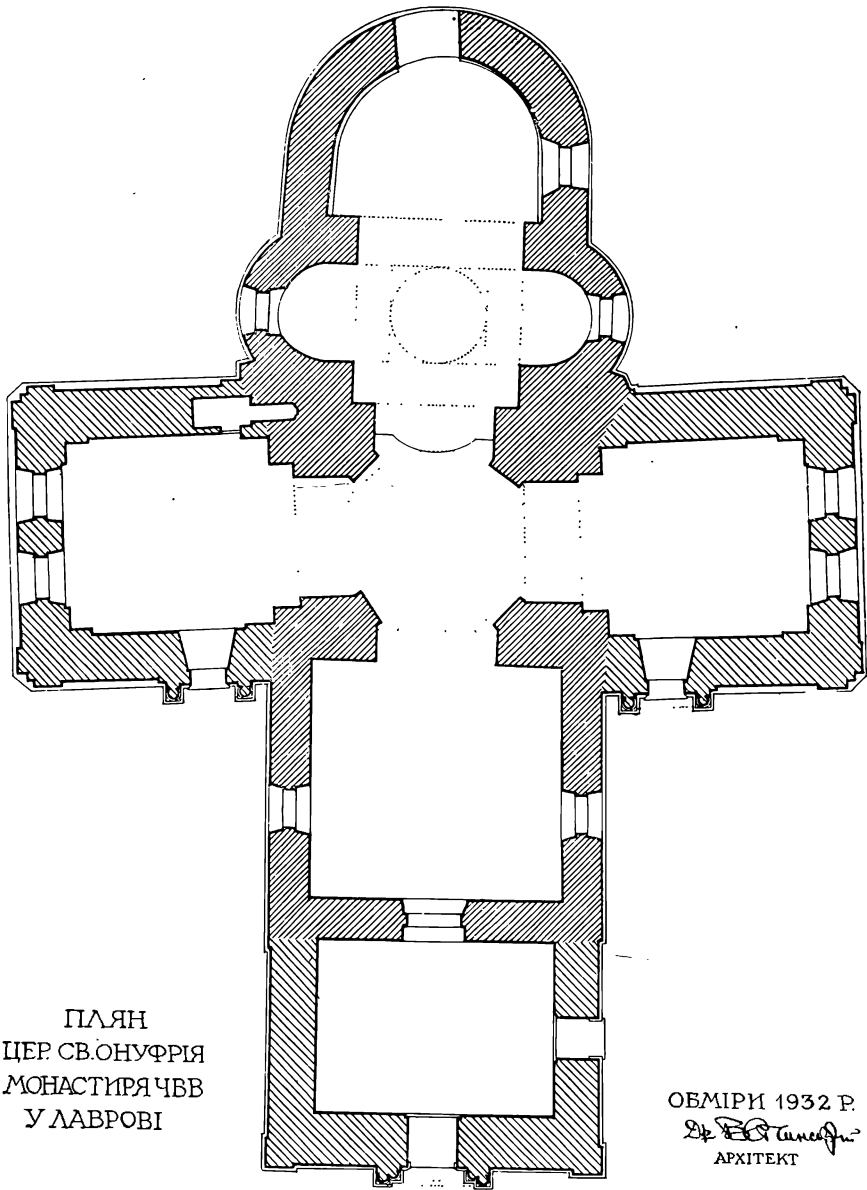
ванням типово-українських рослин і цвітів, з якими, але гармонійно підібраними барвами, переважно у землисто-жовтавих і помаранчово-червоних відтінках. Так само різьблене обрамування напрестольного образу Різдва св. Івана Хрестителя. На самому образі, теж народнього (людового) характеру, підпис: *Мѣдѣ Мартѣ Днѣ кѣ. Рокѣ Бѣжѣо ѣавкѣ. Идѣнаси Рѣжиловѣчѣ сѣчець ѣѣконопѣсець вселенски...* З цього підпису можна заключити, що той самий »січець (себто різьбар) і іконописець вселенський«, Атанасій Ружилевич, був і виконавцем різьбленої рами і цілого іконостасу 1829 р.

Більш претенсійно, хоч і не так зле виконаний образ бічного (північного) престола »Введення во храм Пресв. Богородиці« з підписом: *Malował X. Jozaphat Kochanowicz Z. S. B. W. Wikary Ławrowski R. 1815. Marca D. 24.* Отже, маляр Йосафат Коханович був монахом лаврівського монастиря ЧСВВ.; про це свідчить також його метрика, збережена в монастирі. Крім цього, на образі зазначено ще таке: *Вѣдновивѣ Грыць Шведѣ съ женою Юстиною ѣавни сей образѣ Прч. Дѣвы Марѣи оправленый Иваномѣ Шведомѣ и ѣго женою Ксенѣєю Р. 1813.*

II. Опис церкви св. Онуфрія

Як ми бачимо з повищого, історичні відомості про заснування монастиря дуже обмежені, часто неvistарчаючі і навіть суперечні. Ще менше знаємо про будову головної церкви св. Онуфрія. Властиво такі автентичні відомості починаються заледви з середини XVI ст., тоді, як про час заложення будови нема певних документальних вказівок. Щодо монастирської »Хроніки«, яка зложена щойно в кінці XVIII або на початку XIX ст., то її відомості, починаючи з неправої грамоти кн. Льва, також не дають обґрунтованих на підставі автентичних документів відомостей про будову головної церкви. Описи будови теж дуже загальні, неvistарчаючі і то не тільки з XVIII ст., але середини і кінця XIX ст. Навіть досліди і обміри К. Мокловського перших років нашого століття, виконані перед останньою реставрацією, зовсім недостаточні. Вони настільки поверховні, що навіть не подано докладного опису будови, який давав би точне уявлення про стан будови перед останньою ґрунтовною »реставрацією« 1910-1914 рр.; тому неясно, що власне при цій реставрації було змінено. Але найголовніше, що обміри і рисунки архітекта К. Мокловського, кажучи делікатно, дуже неточні, а деякі навіть зовсім не відповідають дійсності. Досить вказати, що у пляні з західного боку церква має за обмірами Мокловського лише одне приміщення, тоді як у дійсності є два — бабинець і передсіння. Загалом плян будови у виконанні Мокловського зовсім схематичний і приблизний. В ньому не тільки не міряні кути і різниці вимірів симетричних частин, але навіть абсолютні величини головних вимірів далеко неточні. Далі, поперечний перекий не зовсім відповідає плянові в його вимірах. Реконструкція первісного вигляду будови є досить довільна і неоперта на точних даних. Те саме можна сказати і про деталічні рисунки Мокловського. Все те викликає певне недовіря до цілого досліду цього автора, що був, як зрештою більшість дослідників кінця XIX і поч. XX ст., під пресією романтизму, »реставраторства«, користуючись більше власною інтуїцією, як точною науковою методою.

При наших дослідах будови у вересні 1932 р. підписаний, не покла-

3. План головної церкви.

даючись ані на історичному матеріалі, ані на попередніх дослідях, перевів наново точні і докладні обміри пляну та дослідив матеріал і конструкцію цілої будови, щоб на підставі чисто архітектурної аналізи відповісти на складне питання часу повстання будови та історії перебудов. Обміри переведені системою просторового мірення (себто мірення просторового об'єму, а не лише мірення стін), при допомозі трикутних площ, що дає зовсім точну репродукцію ортогональних проєкцій будови зі всіми неправильностями і хибами, які повставали під час будування. На рис. 2 (див. ст. 197) подаємо схему обмірів найстаршої частини церкви, де показані способи обмірів і головніші розміри, з точністю до одного сантиметра.

Загальні маси будови в сучасному вигляді (рис. 1-5) представляються ось як. Центральна частина є в формі досить неправильного і нерівнораменого восьмигранника, де чотири взаємнопротилежні вужчі боки мають виступи в вигляді пілястрів. Чотири інші ширші боки восьмигранника творять півкольні луки, оперті на грубі пільони. Ця центральна частина завершується банею, з високим підбанником, теж восьмигранної форми, з чотирма вікнами. Підбанник (вісімку) вінчає глуха бароккова восьмикутна баня і така ж маківка.

Зі сходу центральної частини будови маємо складну форму пляну вітваря і кліросів, — так званий триконх або трилист (рис. 3). Півкольні заокруглення цих трьох конх або апсид перекриті сферичними (банястими) склепіннями у формі чвертькулі. Крім того, середня частина поміж бічними конхами — так званий трансепт, має ще одну глуху баню у формі півкулі чи власне пів яйця; ця баня спирається на квадрат, котрий утворюється з двох луків (зі сходу і заходу), що відділяють центральну і вітварну частину церкви і двома парами лучковатих склепінь (перемурків), що перекинуті через трансепт. Вітварна апсида має зі сходу прорубаний вхід з боку монастирських забудовань і одне вікно з півдня (рис. 1, див. ст. 195). Бічні конхи мають по одному вікну з півкольним завершенням.

З заходу центральної частини припирає бабинець майже квадратної форми і передсіння прямокутної форми. Бабинець перекритий звичайним кошиковим плескатим склепінням і має два вікна з півдня і півночі та двері з заходу. У передсінні є двоє дверей на захід і південь і півкольне вікно над південними дверима.

З півдня і півночі центральної частини є симетричні крила-притвори прямокутної форми. Кожне крило має пару вікон і двері з заходу, назовні з порталом (рис. 4). Притвори перекриті сферичними, досить низькими (мало випнутими), банястими склепіннями.

Таким чином, ціла будова хрещатої форми, з трьома прямокутними раменами і одним (східним) у формі триконхи. Всі рамена перекриті звичайним хатним, досить стрімким дахом (вітварний дах — заокруглений, рис. 5), з невеликими «фаціятами» (обрізами даху) і 4 маківками на гребені даху над фронтончиками, себто по одному над кожним раменем (крилом) будови.

Точні обміри пляну дали ясну відповідь про хронологію забудовань і стилістичні особливості кожної частини. А саме, центральна частина, вітвар і бабинець виказують великі неправильності повздовжньої осі будови, прямокутних кутів і півкольних апсид. Ті неправильності є типові для майстрів византійської школи або византійського

4. Головна церква св. Онуфрія з південного заходу.

способу будовання. Залежать вони від особливої техніки пляніровки (розмічання) будови і способів виведення мурів, склепінь, луків і т. ін., що їх східньо-византійська школа пристосовувала відмінно від школи західньо-європейської. Тому власне всі апсиди лаврівської церкви не дають геометрично-точної півкольної форми.

Центральна частина з чотирма концентрично розставленими пілястрами, що виступають від пільонів (стовпів), не мають ані відповідних закінчень у формі капітелів ані площових переходів, тому, правдоподібно, сама баня була побудована пізніше від нижчих частин мурів цієї середньої частини будови.

Натомість північне й південне крило будови (притвори) і передсіння, з досить точними простими кутами і симетричними частинами, вказують на новішу техніку будовання, що може походити з XVII-XVIII ст. Правда, у бічних притворах є також деякі неточности у розмірах, але вони пояснюються тим, що притвори мусіли бути добудовані до центральної частини церкви дуже неправильної форми і щоб замаскувати оці неправильности, архітект XVII-XVIII ст. повинен був »розбити« ці неточности на прямокутні частини добудов.

Висновки, що їх ми робимо на підставі точних обмірів, підтвержуються також дослідами матеріялу будови, які підписаному пощастило перевести у горішніх частинах мурів, під дахом (на горищі) церкви.

Отже, головна вівтарна апсида зложена з ломаного або »пільного« каменя, уложеного досить неправильно, з дуже негладкою поверхнею стіни з середини будови. Склепіння апсиди починаються (п'ята склепіння) у значному віддаленні від верхніх кінців мурів, а зложені вони з сучасної цегли, розміру $28 \times 15 \times 6\frac{1}{2}$ см.

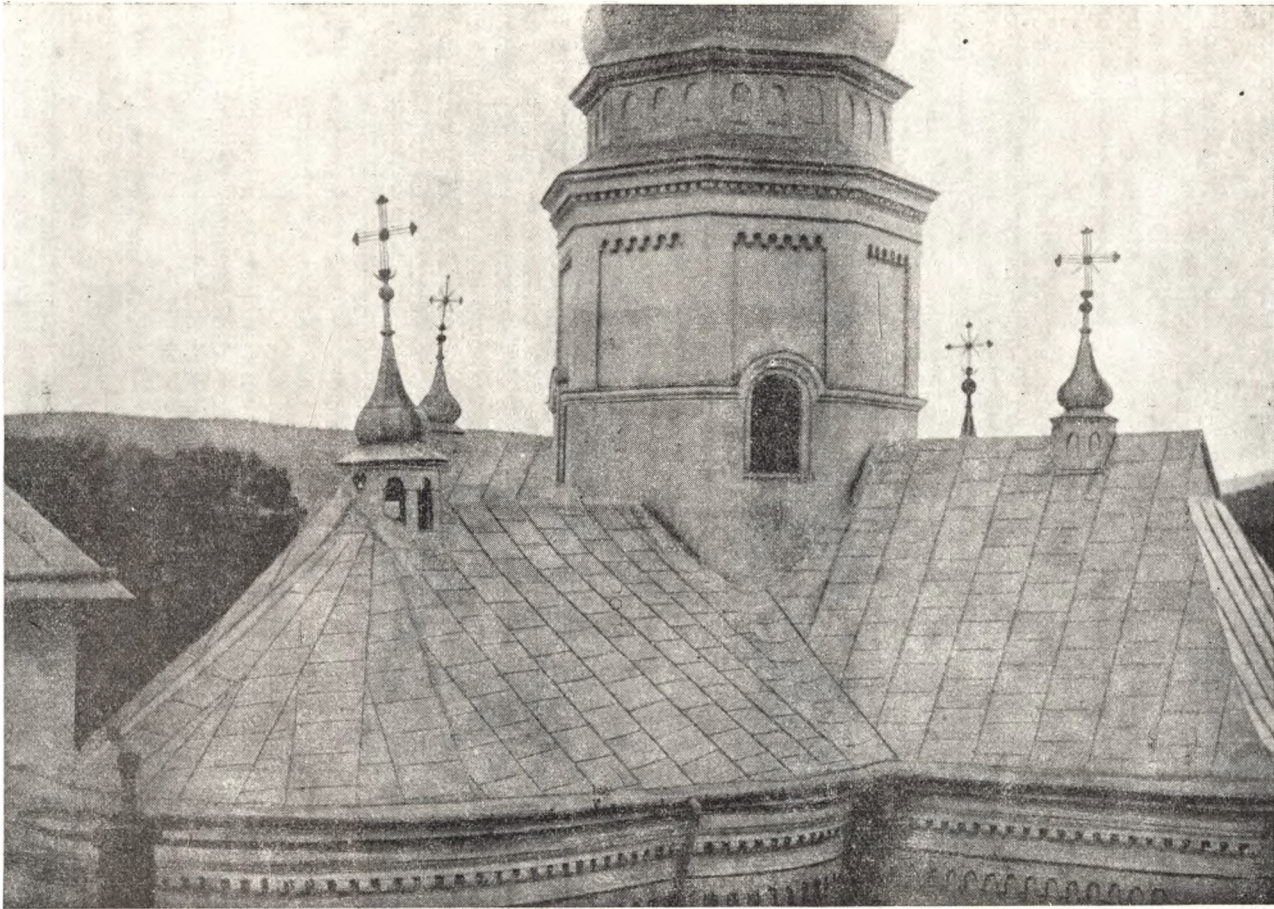
Бічні конхи (апсиди) зложені почасти з ломаного каменя, почасти з цегли, а ужили її, очевидно, для зрівнання неправильних шарів каменя. Ця цегла досить суцільна, щільна, великого розміру: $30\frac{1}{2} \times 16 \times 8\frac{1}{2}$ см. Таку саму цеглу зустрічається в мурі над луком, що переділяє вівтар від решти церкви, але тут цегла переважно найновіша, розміру $28 \times 15 \times 6\frac{1}{2}$ см. Видно, що цей мур над луком повстав недавно, бо шви цегли не заходять до мурів і дають тут при стику з муром — щілину. В малій »сліпій« бані трансепту (перед вівтарем) і ближчих мурах цегла розміру $30 \times 14 \times 6\frac{1}{2}$ см, теж досить міцна і суцільна.

Головна баня з підбанником зложена з цегли кольору цинобри, цегли досить м'якої і рихлої, розміру $28 \times 14 \times 6\frac{1}{2}$ см. Така сама цегла в мурах і банях бічних прибудов-крил (з півночі і півдня) і на мурі, що переділяє бабінець від передсіння.

Якість, характер і головно формат цегол дозволяють розподілити їх хронологічно в такому порядку: Найстарша цегла, розміру $30\frac{1}{2} \times 16 \times 8\frac{1}{2}$ см, може походити щонайменше з XVI ст. і давніш. Цегла, розміру $30 \times 14 \times 6\frac{1}{2}$ см. теж досить давня, коло XVI-XVII ст. Цегла $28 \times 14 \times 6\frac{1}{2}$ см. новіша, XVII-XVIII ст. Нарешті, сучасна цегла, розміру $28 \times 15 \times 6\frac{1}{2}$ см.

Мальовила і різьблені іконостаси церкви походять з різних часів. Передовсім відріжимо глуху відомість анонімного автора, що описуючи лаврівську церкву в 30-х роках XIX ст., занотував у правій »каплиці« вівтар »з іконою Богородиці з XIV віку, яку малював Русин Іван Потаток.«¹

¹ Pierwsza przejazdka po Galicyi. Рукопис Бібліотеки Оссолінських у Львові, ч. 2865, ст. 59. (За М. Голубцем).

5. Деталь головної церкви з північного сходу.

Деякі старіші ікони XVI-XVIII ст., що раніше були в церкві, тепер переходять в архіві-бібліотеці монастиря. Старий іконостас головного вівтаря зберігся лише частинно і походить з 1750 р. В бабинці є образи кінця XVIII ст. в двох вівтарях св. Миколая і св. Василя В.

Незвичайно цінні фрагменти фресок на стінах бабинця церкви. Ці фрески були почасти знищені, почасти посічені для нового тинку під час нової безвартісної поліхромії маляра Яблонського 1872 року. Вперше ці мальовила відкрив архітект о. Казимир Морозовський ЧСВВ. 1910 р. під час реставрації цілої будови. Один фрагмент фресок відчистив був М. Голубець 1925 р.

Про час повстання фресок досі висловлювалися самі ріжнومانітні припущення. К. Морозовський і митроп. Андрій Шептицький датували їх кінцем XV або початком XVI ст., записки про реставрацію будови у лаврівській хроніці — кінцем XVI ст., консерватор Й. Пйотровський — кінцем XVII чи навіть початком XVIII ст., М. Голубець — XV ст.

Фрески збереглися на трьох стінах бабинця, при чім найбільші фрагменти — на північній стінці і найменші — з заходу. На цій останній залишилися два фрагменти мальовил. Один, розміром коло $2 \times 1\frac{1}{2}$ м, з постатями, що йдуть з півдня на північ та пас з драперією, що правдоподібно колись обігав навколо цілого бабинця. Другий фрагмент, коло 50×75 см, змальовує сидячу постать, можливо — постать Богородиці.

На північній стороні відкрито досить велику частину образу, правдоподібно «Собор Пресв. Богородиці», з трьома, досить добре збереженими постатями Святителів, у довгих, білих ризах. Коло «Собору Богородиці» дуже понижені фрагменти «Розпяття» і ще якогось образу. В горі — орнамент з рослинними мотивами (див. рис. 7).

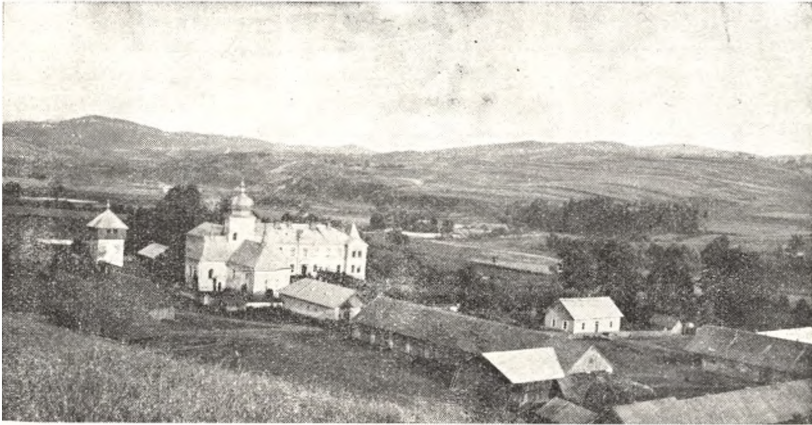
На південній стіні — дуже фрагментарні рештки образу Пресв. Богородиці і св. Йосифа і якийсь образ, що представляє три коні з їздцями. На тій самій стіні є кілька зле розбірних дат. Одначе можна сумніватися щодо їх автентичности. Не є це частини якогось дедикаційного або фундаційного надпису, також сумнівно, щоб були це підписи малярів. Найбільш певности має дата: Anno D. 1586, тепер заледве помітна, занотована також під час відкриття фресок 1913 р. («Хроніка», серпень 1913 р.). Інший надпис: A. D. 1696. Цей рік інтересний для нас тим, що ним датують перебудову чи власне розбудову церкви, при чім досі не знали звідки повстала ця відомість. Чи не була ця дата «A. D. 1696» на стіні бабинця — джерелом для «Хроніки» монастиря і для ріжних авторів старої літератури XIX ст?

М. Голубець подає, що привезену ним заправу поліхромії хемічно аналізував у Львові знавець старої іконописної техніки, архітект В. Пещанський, на думку котрого заправа фресок є «типова для того рода пам'ятників XV, навіть раньших віків».¹

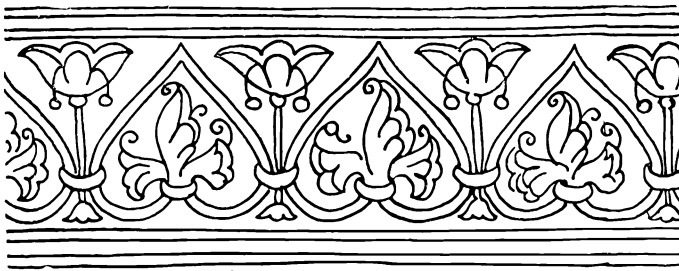
Стилістичні особливости стінопису — спосіб малювання, композиційні засоби, рисунок, кольористика — все те говорить зовсім ясно про византійську іконописну школу. Зокрема, тло образу «Собор Богородиці», з «ідеальних» архітектурних мотивів і декоративною драперією (рушником поміж архітектурними мотивами) вказують, що тут ще не були такі помітні західньо-європейські впливи. Тому мальовила можна датувати першою половиною XVI ст. або й давніше. Знову ж тип

¹ «Стара Україна». Львів 1925, ч. XI-XII, ст. 191.

фігур і обличчя та рисункова маніра наближає наші фрески до буковинських і атонських: дуже видовжені фігури і обличчя, з великою, верхньою частиною голови. Всі ці прикмети, а також деяка штивність і сухість лінії говорили б, що мальовила роблені в традиційних византійських формах, але з деяким запізненням, як деякий архаїзм. Тому щодо часу лаврівські фрески дають пізніший етап творчості, порів-

6. Загальний вигляд монастиря оо. Василиян у Лаврові.
Знімка д-ра А. Княжинського 1931 р.

7. Деталь орнаменту фресок головної церкви в Лаврові.

нюючи їх, наприклад, з українськими фресками в Люблині 1418 р. або в Кракові. З цієї причини не можна лаврівських фресок датувати давніш як серединою XV ст. Найбільш правдоподібно, що вони повстали в кінці XV або на початку чи в середині XVI ст.

III. Провенієнція заложення

Дуже характеристична в плані церкви св. Онуфрія є східня, вівтарна частина, т. зв. триконх. Перший Брокгаус звернув належну увагу на цей тип будов, а генезу його розвитку намітив Й. Стржиговський.¹

¹ J. Strzygowski. Kleinasiens, ein Neuland der Kunstgeschichte. Leipzig 1903. 26, 233-234.

Триконхова форма, як будівельна ідея, була відома ще в римському мистецтві (напр. віллія Адріана, палата Діоклетіяна в Спліті). Найстарші християнські храми у формі триконха з'являються в Єгипті, коло Теб. В IV-V ст. їх зустрічається на римських цвинтарях, у східних церквах і т. зв. меморіях у Малій Азії і Сирії, в церкві Різдва Христового у Вифлеємі, в Теодосіївському монастирі коло Єрусалиму IV-VII ст.¹ Пізніше стрічаємо її на Заході, в будовах каролінгської доби — в Італії, в Німеччині над Райном, Франції, Еспанії, далі в Греції і Македонії.² Відомий був цей тип також у Херсонесі з VI ст.³ і Далмації (Придразі, Ніна).⁴ Цей первісний тип триконха пізніше розвивався в різних напрямках. Він дав, між ін., зовсім центральну форму і тип т. зв. ротонд з конхами.

У византійському мистецтві триконх розвинувся в добу византійського ренесансу в напрямку видовження нави і навіть вівтарної апсиди. Найбільш усталився цей тип у монастирських будовах на Атоні, — цьому колись визначному осередку християнства східного обряду.

Атонські церкви тринавні, з трьома апсидами зі сходу і бічними конхами з півдня і півночі. Кожна з апсид, як відомо, мала в монастирських богослуженнях своє літургічне призначення. Середня, велика нава приміщувала вівтар, ліва, східня нава чи конха, т. зв. протезіс (*πρόθεσις*, *prothesis*), із жертівником, а третя з правого боку — діаконік (*διακονικόν*, *diakonikon*). У бічних конхах мали своє місце співаки і читачі, для чого попри півкольні стіни конхів уставляли відповідні лавки для сидіння, т. зв. стасидії, а посередині стояли півкружляки-аналої (рис. 12).

Замітна річ, що першим дослідником Атону і богослужбового обряду атонського монастиря був українець, київський монах, Василь Григорович-Барський, рідний брат відомого київського архітекта Івана Григоровича-Барського (1713-1785). Василь Гр.-Барський, що мав великі малярські здібности та залишив різні рисунки і шкци з натури,⁵ мандрував по різних краях, був на Атоні і там власне зарисував плян головної триконхової церкви (коло 1723-1747 р.), з зазначенням цілого богослужбового обряду.⁶

Н. Кондаков у своїй більшій праці про Атон пише: »Книга В. Барського очевидячки є найбільш точним описом атонської обителі, старовини Атону... точність їх (описів) така, що ними можна користуватися навіть з метою стилістичних определень«.⁷ Тому Кондаков залюбки подає описи Барського, тоді як сам обмежується лише до самих загальних характеристик без докладніших і точних описів. Зрештою, Кондакова мало цікавить архітектура, більше іконопис, різьба і прикладне мистецтво.

Найстарші атонські триконхові будови, як подає Брокгаус, походять з XIII-XIV ст.⁸ Кондаков вказує, що головний собор монастиря

¹ E. Weigend. Das Theodosioskloster. »Byzantinische Zeitschrift« XX (1920) 167.

² Ibidem, 170-189.

³ В. Січинський. Ротонди на Україні. Київ 1929.

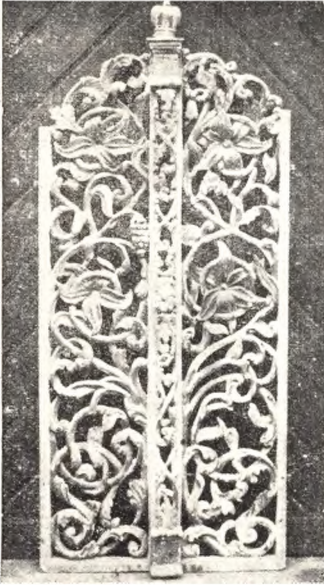
⁴ М. М. Васи́. Архитектура и скульптура у Далмацији од почетка IX до почетка XV века. Београд 1922. 13-15, 83-85.

⁵ Странствованіе Васи́лія Григоровичъ-Барскаго по святымъ мѣстамъ Востока, 1723-1747. Спб. 1885-1887.

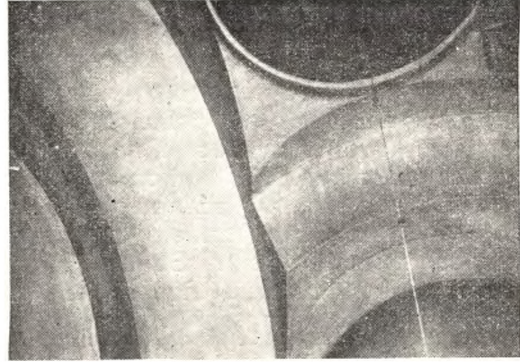
⁶ Е. Голубинскій. Археологическій Атласъ, таб. XXI.

⁷ Н. П. Кондаковъ. Памятники христіанскаго искусства на Аѳонѣ. Спб. 1902. 4, 36.

⁸ Н. Brockhaus. Die Kunst in den Athos-Klöstern. Leipzig 1891. 24-26; В. Sajzew. Athon. Paris 1928.

8. Св. двері церкви св. Івана Хрестителя.

9. Система склепінь трансепту головної церкви св. Онуфрія.

10. Рисунок церкви св. Онуфрія; літографія 1842 р.

11. Заголовний лист рукописного лаврівського «Помянника» 1661 р.

«Хіладар» побудований сербським королем Милутином 1293 р.¹ Зіставлення плянів семи триконхових церков на Атоні є вміщене в статті румунського архітекта Valș'a.² Кондаков характеризує атонські церкви як «присадкуваті, тяжкі, з низькими банями, без ніяких зовнішніх прикрас, з яскравими і безладними мальовилами в середині по всіх стінах і склепіннях і назовні, в передсіннях і відкритих папертях.»³

¹ Кондаковъ, О. с., 38.

² Buletinul comisiei monumentelor istorice. București 1912. VI, 21, ст. 42-43.

³ Кондаковъ, 29.

Звичайно вважають, що з Атону триконхова церква поширилася в усіх тих краях, де переважали византійські впливи — Греції, Болгарії, Македонії, Сербії, Боснії, Альбанії і Молдаво-Валахії. Однак ці припущення ще й досі не зовсім доказані. Річ в тому, що на Атоні більшість церков фундавали різні володарі і то не тільки грецькі, але також сербські королі, молдавські, валаські і мадяро-валаські господарі, котрі привозили сюди своїх майстрів, свій смак та різні впливи західного мистецтва, зокрема південно-італійського, венецького тощо.

Коли на Атоні триконх виробляється у досить великих тринавних будовах (рис. 12), то на Балкані значно упрощується, так що замість трьох нав залишається лиш одна і тому вівтарна апсида займає цілу ширину нави. Загалом балканський триконх досліджений дуже мало і тепер ще передчасно зясовувати еволюцію його розвитку. В Болгарії найстарші триконхові церкви відомі в монастирі Поганово (рис. 15) і Велюса, що походять з XIV-XV ст., а будували їх також і в новіших часах.¹ У Сербії є вони в Семедрії, Крушевачі, Раваниці (рис. 13) та ін.²

Від південних слов'ян і можливо безпосередньо з Атону триконхові будови прийшли на Буковину і звідси на Поділля. Ромсторфер припускає, що найстаршою триконховою церквою на Буковині може бути невелика церква в монастирі Путна початку XIV або кінця XIII ст.³

Однак, більш усталену дату мають дві триконхові церкви в українській частині Буковини, в місті Сереті (рис. 16), побудовані безпосередньо перед 1400 р.⁴ і велика монастирська церква в Путні (рис. 14), фундована господарем Степаном Великим у середині XV ст. З пізніших часів, а то переважно кінця XV ст., мають триконхові церкви такі місцевості в румунській частині Буковини: Петрівці (Pătrăuți) 1487 р., Милешівці (Milișăji) 1487 р., Воронець (Voroneț) 1488 р., Бакив (Bacău) 1491 р., Драгомирна (Dragomirna), Молдавиця; в Молдавії: Пятра Нямц (Piatra Neamț) 1497-1498, Дорогой (Dorohoiu) 1495 р. та ін.⁵

Треба підкреслити, що більшість триконхових церков у Буковині і Молдавії побудована з ломаного каменя та мають не тільки різні готичні деталі (форма гостролучних склепінь, вікон, дверей, контрфорси), але навіть романські архаїзми у вигляді аркатурного фризу, тощо.

Переходячи до нашої будови в Лаврові зазначимо, що ще не так давно М. Соколовський твердив, що плян церкви в Лаврові »зовсім винятковий серед церков руських і навіть російських«.⁶ Однак останні дослідження виявили, що такі триконхові муровані і навіть дерев'яні церкви існують на Поділлі, в Галичині і Закарпатті.

¹ A. Protitch. L'architecture religieuse bulgare. Sofia 1924. 45, 51, 54; Б. Д. Филлов. Старобългарското изкуство. София 1924. 65-69.

² П. Покръшкинъ. Правосл. церковная архитектура XII-XVIII вв. въ нынѣшнемъ Сербскомъ Королевствѣ. Спб. 1906.

³ Romstorfer. Typus der Kloster-Kirchen in der Bukowina. »Mitteilungen der k. k. Zentralkommission«. Wien 1890. XVI 52.

⁴ Romstorfer. Die Kirchenbauten in der Bukowina. »Mitteilungen der k. k. Zentralkommission« 1895. 251, Fig. 18; 1896. 72, Fig. 47-48, 252, Fig. 19.

⁵ Romstorfer. Das alte griechisch-orth. Kloster Putna. »Allgemeine Bauzeitung« 1903; Труды І археолог. съѣзда, Москва 1871. I 231; M. Jorga et G. Balș. Histoire de l'art roumain ancien. Paris 1922. 46, 125; G. Balș. Bisericile moldovenești din veacul al. XV lea. București 1928; G. Balș. L'architecture religieuse moldave. Paris 1922. 316-317, 323, 332, 334-346, 361-362.

⁶ Sprawozdanie, VII 538.

Найстарші триконхові церкви Поділля залишилися в Кам'янці Подільському: церква св. Тройці початку XVI ст., »Стара« катедрa св. Івана Хрестителя XVI ст. (рис. 17) і церква св. Петра і Павла другої половини XVI ст. Всі ті будови мали готичні деталі, при чім найліпше вони збережені у Старій катедрі: контрфорси, склепіння з нервюрами, форма вікон, тощо.

Значно упростилася форма триконха в подільських церквах у Зінькові 1521 р. і Межибожі 1669 р., бо тут бічні конхи зроблені у вигляді ніш, неvistупаючих назовні будови. Нарешті, останнім відгуком византійсько-атонського типу церков є катедральна церква в Могилеві-Подільському, побудована вже 1754 р.¹

Пізної дати є також триконхові муровані церкви на Закарпатській Україні: в Біловезі коло Бардієва 1778 р., в Порожкові коло Перечина 1762 р. та ін.²

В деревляному церковному будівництві триконх виявлявся в той спосіб, що бічні конхи (кліроси) були не півокруглі, але прямокутні чи гранчасті. Як на приклад вкажемо церкву св. Юра в Дрогобичі XVII ст., б. монастирську церкву в Топільниці (недалеко Лаврова) 1738 р.,³ на Закарпатті в селах коло Ясиня: Стебна 1856 р. і Лазещина 1835 р.⁴

Культурні і церковні зносини поміж Україною і Молдаво-Валахією відомі з найдавніших часів, але особливо вони були інтенсивні в XV-XVI століттях. Важніший торговельний шлях вів із Львова і Галича на Коломию, Снятин, Чернівці, Серет, Сучаву й Яси; другий шлях — з Кам'янця на Поділлі через Хотин до Сучави.

Від половини XII ст. Молдавія, чи так звана Русо-Валахія, підлягала в церковних справах галицькій митрополії, а коли польський король на початку XV ст. скасував цю митрополію, Галичина узалежнюється від сучавського митрополита аж до 1539 р.

Загально відомо про взаємини поміж молдавськими господарями і львівською ставропигією через ціле XVI і початок XVII ст. Політичні зносини з Молдавією були особливо інтенсивні за часів гетьмана Б. Хмельницького, коли Молдавія ввійшла в сферу політичних впливів гетьмана.

Спеціально у мистецтві дуже помітні впливи української різьби по дереву, друкарства і граверства на відповідне молдавське виробництво. До Молдавії йшли друкарські матеріали і друкарські майстри головню зі Львова і Києва. Друкарні в Довгім Полі і Ясах заложили українці — Тимофій Вербицький, Софроній Почаський та ін. Гравюри молдавських видань дуже часто копіювали українські зразки, для молдавських видань працювали українські гравери — Ілля, Стрельбицькі та інші.

Маємо деякі відомості і про звязки лаврівського монастиря з Молдавією. Серед численних »ктиторів і благодітелів« Лаврова були і молдавські господарі.⁵ В Хроніці лаврівського монастиря згадується господар Константин Басараб,⁶ той самий, що був фундатором ротонди

¹ Е. Січинський. Муровані церкви на Поділлі. Львів 1925.

² Fl. Zapletal. Beloveža. Olomouc 1925. 6-8.

³ В. Січинський. Деревляні дзвіниці і церкви Галицької України. Львів 1925.

⁴ Fl. Zapletal, 7-8.

⁵ Див. І. Луб. Лаврівський Помяник XVII-XIX вв. »Записки ЧСВВ.« VI 314-315.

⁶ Z. Grynberg-Strzetelska. Staromiejskie. Lwów 1899. 208.

монастиря ЧСВВ. в Мукачеві на «Чернечій Горі», побудованої 1661 р. львівським архітектором Степаном Піяменсом,¹ 1672 р. в Лаврові перебував господар Степан Петричайко, ктитор також інших монастирів і церков у Галичині (Воскресенської церкви в Станиславові, с. Сокола в Золочівщині, угорницького та добромильського монастиря). За лаврівською хронікою, його з жінкою поховали в монастирі 1675 р. в підземеллях церкви св. Онуфрія.

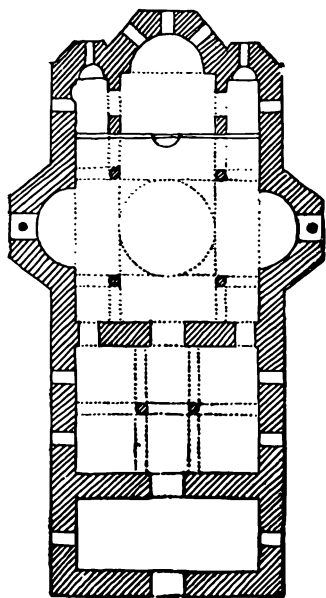
IV. Історія будови головної церкви

Час заложення головної церкви св. Онуфрія майже у всіх авторів датується роком 1298, себто автори приймають дату заложення монастиря за час закладин самої церкви. Вище ми зясували, що ця дата лаврівської «Хроніки» основана на неправій грамоті кн. Льва і не має певних історичних підстав. Але, коли навіть припустити, що монастир був заснований в кінці XIII ст., то він спочатку був на тзв. св.-Іванській горі, що поміж лісами Грабовою і Бучиною. Побудований там з дерева як «город», він міг вповні задовольняти тогочасним вимогам оборонності і zarazом служити за мешкання через яких 200 років. З хвилиною перенесення монастиря під гору, на сьогоднішнє місце, певно й повстала теперішня мурована церква св. Онуфрія.

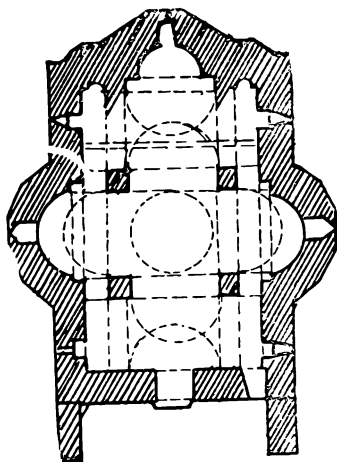
Цікаво, що навіть такі дослідники, як Мокловський і М. Соколовський, безкритично приймаючи дату 1298 р. і будучи під романтичною пресією «реставраторства», дошукувалися в будові «романських» ознак. Такими вважали: півкольную форму вікон і т. зв. лучковатий фриз під гзимсом апсид. Щодо півкольного закінчення вікон, то такі уживалися буквально у всіх відомих стилях. Щодо лучковатого фризу, то Мокловський, на жаль, не подає, чи він був зроблений з каменя чи з тинку. Натомість відомо, що під час останньої реставрації 1910-1914 рр. цей лучковатий фриз зробили навколо цілої будови і навколо головної бані (рис. 1, 4-5). В сучасному вигляді цей фриз, так само і гзимс навколо будови, зроблений з тинку і зовсім однакової форми, як на конхах так і в інших частинах. Одначе цей лучковатий фриз у натурі значно відмінний від рисунку Мокловського (Sprawozdania VII 535). Коли в Мокловського він вирисований дійсно як романський, то в натурі (в сучасному вигляді) залишає дуже великі сумніви, чи справді він походить з романської доби XIII ст. Передовсім він займає по висоті занадто велику частину цілої стінки. Самі луки зовсім не служать за підпори гзимсу, як це бачимо у романських будовах, але вони більше декоративні, неприродно видовжені, дрібні і загалом zdeгенераовані. Правда, можна ще припустити, що «первісний» лучковатий фриз десь захований під тинком вівтарної частини, але це дуже сумнівне. Ріжницькі форми захованого лучковатого фризу і рисунку Мокловського походять просто від неточности Мокловського, так само, як і в його обмірах будови.

Таким чином приходимо до висновку, що цей фриз походить з новіших часів. Знаємо, що ріжних романських архаїзмів уживали також у південно-словянських і буковинських триконхових будовах XV і навіть

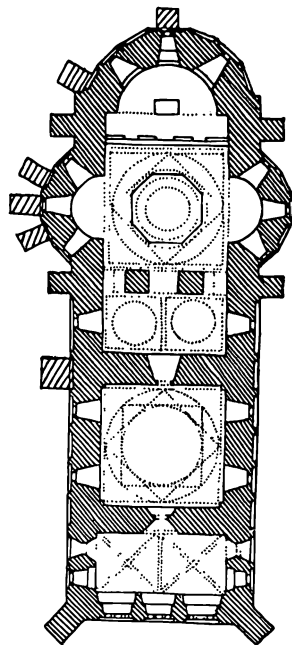
¹ В. Січинський. Ротонди на Україні. Київ 1929. 28-30. Пор. «Записки ЧСВВ.» III 758.

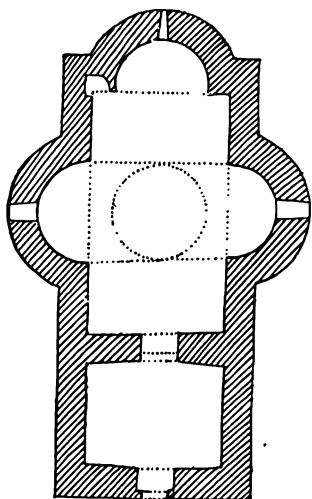
12

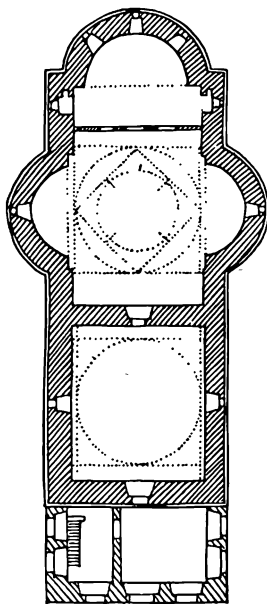
13

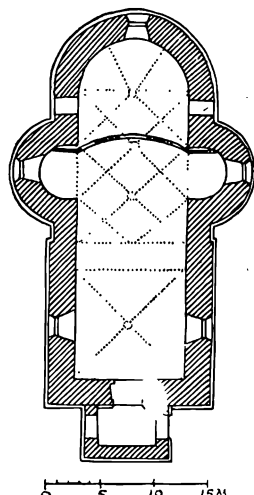
14

15

16

17

Типи триконхових церков: 12. Атон XIII-XIV ст. — 13. Равниця в Сербії. — 14. Путна на Буковині, сер. XV ст. — 15. Поганово в Болгарії, XIV ст. — 16. Серет на Буковині б. 1400 р. — 17. Камянець Подільський, XVI ст.

XVI ст. Зокрема, лучковатий фриз бачимо у буковинських і молдавських церквах, наприклад у Neamț 1502 р.¹ і Драгомірні.²

Зрештою, цей лучковатий фриз є лише невеликим деталем будови і не може вирішати питання в цілому про час заложення церкви. Для цього користуємося значно важнішими і основнішими факторами, а саме: матеріалом, конструкцією і формою цілої будови, які дають відповідь на поставлене питання.

При описі будови ми вже ствердили, що найстарший матеріал є в конхах, центральній частині і бабинці з фресками, при чім спосіб будування стін з ломаного каменя тотожний з відповідними будовами буковинськими і румунськими. Конструкція склепінь і перекрить рівнож нагадують ці будови. На жаль, майже всі первісні склепіння знищені при «реставрації» 1910-1914 рр., все таки ми маємо рисунки Мокловського з перших років XX ст. і записки в монастирській «Хроніці» під час реставрації (1912-1913 рр.).³ З цих даних виходить, що склепіння над вівтарною апсидою було гостролучне, готичне, таку ж форму мав лук, що відділяв вівтар від решти церкви і нарешті пару гостролукув мав трансепт поміж бічними конхами.⁴ Знаємо, що готичні гостролуки зустрічаються в триконхових будовах буковинських і навіть подільських XVI ст.

Нарешті, форма будови у вигляді триконха ясно вказує на тип византійського «ренесансу». При чім неправильности прямих кутів будови і півкольних форм конхів ясно промовляють, що будівничими церкви були майстри византійської будівельної вмилости.⁵ Натомість зовсім безпідставне припущення Соколовського, що лаврівську церкву «мусіли будувати мулярі західньої школи», від яких монахи лише вимагали триконхової форми пляну. Цьому заперечує техніка кладки стін і згадані неправильности форм пляну.

В датуванні будови ми досі навмисне оминали чисто історичні звістки вже тому, що не всі вони певні і що нічого не подають про час заложення церкви св. Онуфрія. Все таки на одну обставину мусимо звернути подвійну увагу, а саме — найбільше історичних звісток припадає на початок XV ст. (1407, 1422 рр.) і особливо на першу половину XVI ст. (1523, 1535, 1539, 1549-1550 рр.). Нарешті, велике значення має 1553 рік, коли то королева Бона записує монастиреві с. Нанчілку з парохією, що могло бути великою матеріальною допомогою для будови самої церкви. Коло цього часу, як подає «Хроніка», монастир перенесено з гори на теперішнє місце.

Зважаючи на те, що в будові нема і не було жадних ренесансових стилістичних рис і деталей, які могли б повстати найраніше в другій половині XVI ст., приходимо до висновку, що 1553 рік є неначе граничним часом, коли могла повстати церква св. Онуфрія. Шукаючи за другим граничним часом в глибину віків, мусимо передовсім звернути увагу на топографічне і хронологічне розподілення триконху На Атоні,

¹ N. Jorga - G. Balș. L'art romain. Paris 1922. 67.

² G. Balș. L'architecture religieuse moldave, 361.

³ Літопис монастиря ЧСВВ. в Лаврові, ч. VI, pp. 1902-1919.

⁴ Sprawozdania, VII. Поперечний і поздовжний перекрій будови, ст. 533-534, рис. 4-5.

⁵ Pop. N. Mavrodinov. L'apparition et le développement de l'église cruciforme dans l'architecture byzantine. (V Congresso Internazionale di Studi Bizantini. Sunti delle comunicazioni per ordine alfabetico degli autori. Roma 1936. 58-59).

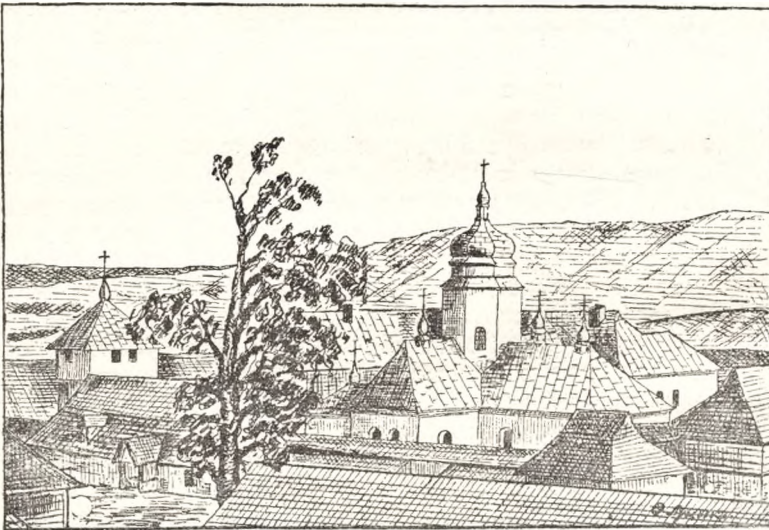
як вже знаємо, найдавніша триконхова церква походить, правдоподібно, з 1293 р., в Болгарії з XIV ст., на Буковині найбільш певну дату мають дві церкви на українській етнографічній території — в м. Сереті, коло 1400 р. і нарешті на Поділлі — в Кам'янці, найдавніша триконхова церква походить з початку XVI ст. Таким чином, початок XV ст. є другим граничним часовим пунктом для датування лаврівської церкви. Якраз XV ст. припадає на часи найбільшого розквіту і сили Молдавії під владою господаря Степана Великого (1457-1504) і деякої політичної експансії на галицькі землі. Тоді саме зусилюються культурні взаємини і відбувається обмін культурними цінностями.

Первісний вигляд будови дасться відтворити на підставі наших точних обмірів і дослідів, деяких описів будови XVIII-XIX ст. і записок під час відбудови 1910-1914 рр.

Безсумнівно, до найстарших частин будови належать конхи, виключаючи їх перекриття. Центральна частина будови також первісна у своїй основі, але пільони в середині були трохи перероблені, чи, як каже записка 1912 р., «обрубані». Не виключене, що первісне перекриття було також банясте, але баня мусіла бути значно нижча і під-

18. Лаврівська церква перед реставрацією 60-их рр. XIX ст. Рис. А. Пилиховського.

19. Лаврівська церква в 1890-их рр.
Рис. Є. Луцка.

банник у пляні округлої форми. Під час перебудови у вересні 1912 р., як свідчить монастирська «Хроніка», знайдено саме «стару аркаду з під колишньої бані. Однак мусіли її підмурувати для безпеки, бо була потріскана і в ключу цегли рухалися.» Сучасні бічні квадратні крила

будови повстали, розуміється, в новіші часи, найскоріше в початку XVIII ст., як це свідчить форма заложення, перекриття і матеріал. Однак можливо, що і в первісній будові були якісь крила-прибудівки. Отже в «Хроніці» під м. вереснем 1912 р. читаємо: «По відбиттю тинку в бічній каплиці Серця Іс. Хр. знайшлись також остатки мальовила того самого, що в головній наві — лиш куснички при бічнім мурі, де суть тепер двері. Мальовила сі заходять під мур, відай ставляючи бічну каплицю, примурували без вязання» (підчеркнення наше). Далі «Хроніка» записує, хоч і не зовсім ясно, що по відбитті тинку «цегла показує, що церква давніше ще мала вид півокруглих рамен хреста». Тут же в «Хроціні» долучено схематичний плян, де північна і південна прибудови (крила) мають півокруглу форму.

Перевірити твердження «Хроніки» в сучасному затинкованому стані мурів, розуміється, не можна, але ця нотатка дуже цікава і знаходить деяке пояснення в слідуючій прикметі будови. Поміж східньою стінкою південного квадратного крила церкви і південною боковою конхою є виступ; такий самий симетричний також із півночі (рис. 1, 3). Тепер ці два виступи перекриті дашками (бляхою), як контрфорси (підпори) будови. Про них Мокловський так і висловлюється, що це готичні контрфорси. Однак ці виступи зрізані зі сходу скісно і остілки мало виступаючі, що трудно припустити, щоб це були дійсно контрфорси, тим більше, що інших жадних контрфорсів у цілій будові нема. Чи не є це рештки (початок) півкольних закінчень південного і північного крила первісної церкви? Коли в дійсності середня частина будови мала півкольні рамена з півночі і півдня, то форма пляну була дуже оригінальна.

Щодо «загадкового» рисунку лаврівської церкви з 30-их років XIX ст., репродукованого в «Lwowianin'i» 1842 р., де будова виображена ніби як ротонда, то загалом кажучи цей рисунок не заслуговує на довір'я: є тут значні хиби в композиції, лінійній перспективі і деталях. Видно, що рисунок був виконуваний більше з памяти, як з натури (рис. 10). Те саме можна сказати про твердження Лобеського («Rozmaitości», 1859), який говорить про «виступаючу назовні ротонду». Опис Лобеського дуже поверховний і неточний і скорше всього роблений «заочно», по рисунку 1842 р.

Сама внутрішня елевация будови і стан мурів у верхніх частинах на горищу не дає поважного приводу до припущення, що центральна частина будови була в формі ротонди, як це робить М. Голубець.¹

Не можна погодитися також з іншим твердженням шановного автора, що ніби то бабинець з фресками є найстаршою частиною церкви.² На це нема достаточних доказів. Ніяк не можна собі уявити, щоб цілу середню частину і конхи добудовувано до якогось квадратного приміщення; скоріше вже навпаки, — цей бабинець був прибудований до триконхової церкви, на що вказувала б грубість мурів бабинця трохи менша від мурів головної апсиди (1.18 і 1.31 см). Все таки більше даних промовляє за тим, що конхова і центральна частина будови по-

¹ «Стара Україна», Львів 1925, ч. XI-XII, ст. 188. Автор цих рядків, використовуючи статтю М. Голубця про Лаврів, долучив до типу ротонд також церкву в Лаврові (див. Ротонди на Україні. К. 1926. 26). Однак тепер показується, що плян М. Голубця, опублікований 1925 р., дуже схематичний і гіпотетичний..., не оснований на точних обмірах.

² «Діло», Львів 1925, ч. 222.

20. Головна церква св. Онуфрія перед реставрацією 1910 р.

встали рівночасно з бабинцем, а передсіння і два квадратів крила, з півдня і півночі, походять з новіших часів.

Коли маємо немало труднощів для визначення часу завершення і первісного вигляду будови, то не менше перешкод є для встановлення дальшої історії будови і різних реставрацій. І знов такі історичні дані навіть для XVII-XVIII ст. або неясні або не мають документальних підстав.

Так, наприклад, з «Абрелунціяції» єп. Антона Винницького 1659 р., в якій змальовано упадок і запустіння монастиря, про саму будову не довідуємося нічого.

Важна є дата 1675 р. коли, по словам монастирської «Хроніки», «будовано» церкву св. Онуфрія. Цілий ряд авторів датує цим роком прибудови південного і північного крила церкви. Від 1678 р. датуються також значні пощертви на монастир родини Устрицьких (див. «Записки ЧСВВ.» VI 316). Не менше важна є умова 1705 р. монастиря ЧСВВ. в Добромилі з ярославським будівничим Яковом Мамровичем щодо будови монастирської церкви в Добромилі. З цього контракту дізнаємося, що церква мусить бути «хрестова, модою і мірою як в Лаврові, крім середньої копули, котра має бути нижча на 6 локтів, знову ж гзімси вколо такі, як в Лаврові, висота муру одинадцять і пів локтя».¹ І в дійсности, сучасний вигляд навхрестної церкви в Добромилі, що була закінчена 1710 р., зовсім нагадує лаврівську, з такими самими квадратними крилами з півдня і півночі.

Згодом, візитація монастиря 1858 р. говорить, хоч і не зовсім ясно, про 1705 р., як рік будови церкви св. Онуфрія. Деяке значення має й факт, що єп. Юрій Винницький 1703 р. записав лаврівському монастиреві 24 тисячі з.² Форма пляну і головні матеріал квадратних крил церкви і головної бані також говорять про XVII-XVIII ст. Таким чином, дату перебудови церкви можна цілком певно встановити в межах 1675-1705 рр. Ця перебудова була досить ґрунтовна, так що церква зовсім змінила свій зовнішній вигляд. Отже, тоді повстали сучасні квадратні крила з півдня і півночі, змінено центральну частину церкви і над нею побудовано високу восьмигранну барокову баню. Тоді ж повстало прямокутне передсіння з заходу, про що свідчив бароковий портал, який зберігався до останньої реставрації 1910-1914 рр. (рис. 20). Значно змінено також перекриття даху, прикрашаючи його 6 деревляними декоративними банями. Ці бані були, очевидно, над вівтарною апсидою, над перекриттям трансепту (прохід поміж бічними конхами), над квадратними крилами будови з півдня і півночі і нарешті над бабинцем.

1707 р. була пожежа цілого монастиря, однак на головній церкві св. Онуфрія погоріли лише дахи і бані, які незабаром направили. Наскільки великі були ушкодження — нам невідомо. У всякім разі, докладна інвентаризація лаврівської обителі 1767 р., під заголовком: *Fundatio et Status Monasterii Lawroviensis*, описує головну церкву з 6 деревляними банями: «*kopuł drzewem wywiedzionych 5, nad zachrystą szusta*».³ Крім того довідуємося, що всі бані мали ще маківки з «шийками» (підбанниками) без вікон. Бані були побиті гонтою, а маківки бляхою. На маківках — бляшані галки, з залізними хрестами, колісць позолоченими. Золочення тоді зберіглося лише на хресті середньої (головної) бані.

¹ «Записки ЧСВВ.» II 326.

² З записки Ю. Винницького. «Записки ЧСВВ.» IV 181.

³ *Actorum Mon. Lawr. Liber II, 40-44.*

Дальший опис церкви в середині цілком відповідає сучасному виглядові (поминаючи склепіння, про які інвентар, розуміється, не згадує).

При вході до церкви, каже о. П. Волянський, автор інвентарійного опису, була «крихта» (передсіння), а в ній двоє дверей та дві «столярські» сповідальниці. З «крихти» до властивої церкви вели подвійні лякеровані двері на залізних завісах. При дверях були новопоставлені сходи на хори і відтіля до «скарбця», що був над хорами. В самій церкві при вході стояла сповідальниця та пара потрійних лавок. Тут же були два вівтарі — св. Миколая зправа і св. Василя В. зліва — різьблені, без оздоб. У бокових каплицях (квадратових крилах будови) стояло по два вівтарі. Під цими каплицями були крипти-гробівці, до яких входилося з середини церкви. Середня баня «w górę murem wywiedziona», а на підбаннику висіли портрети Винницьких та інших добродіїв монастиря. До лівого пильону («підбанного стовба») був притулений «нікчемний амбон». У бокових конхах стояли чотири пульти і хорові лавки. Іконостас — з образами Страстей Господніх та з намісними іконами Ісуса Христа і Богородиці. З пресвітерії вели одні деревляні двері з решіткою до захристії, другі з півдня служили для комунікації з монастирем.

Останню відомість про південні двері вівтаря підтвердила також реставрація 1912 р., коли при відбиванні тинку знайдено ці замуrowані двері під голудневим вікном вівтарної апсиди. Тоді ж знайшли інші « замуrowані двері до церкви, де перше кадило висіло в малій закамарці від полудня коло філяру».¹ Хоч таке «топографічне» означення: «де перше кадило висіло» — дуже неясне, все таки можна вважати, що тут іде мова про колишні двері у південній боковій консі.

В згаданій інвентаризації середини XVIII ст. не менше цікава відомість і про підземелля під двома квадратовими крилами церкви. Тепер таке підземелля є лише під південним крилом, причім вхід до нього з середини церкви замуrowаний.

Відріжнимо ще надпис XVIII ст., що хоч не має відношення до історії будови церкви, але до певної міри говорить про настрої сучасників. У бібліотеці лаврівського монастиря зберігається чернігівський стародрук 1708 р. І. Максимовича: **СВЯТРОНЬ** или **Позоръ нравоччителный**. На першій сторінці цієї книжки бачимо надпис, зроблений рукою, переходового шрифту від півуставу до українського скоропису: **Он хто шхошетъ зъбачить протертти вчи заплачетъ за Дорошенка гетьмана пѣста країна изостала. Стефанъскъ Спрински.**

З 1759 р. зберіглася печатка монастиря з рисунком головної церкви св. Онуфрія, але обриси будови дуже невиразні і схематичні.

Велике значення має опис 1767 р. о. Полікарпа Волянського ЧСВВ. всіх забудовань монастиря, тим більше, що до наших днів з цих забудовань не залишилося ні сліду.

Коротко переповідаючи цей опис згадаємо, що цілий монастир був з чотирьох боків обведений парканом і муром, з оборонно-сторожевими вежами на рогах. Вежі склалися з муrowаних пивниць, деревляних келій з алькирами і деревляними вежечками. Мури були покриті гонтою, так «що від брами до брами, можна пройти». (Очевидно тут іде мова про деревляне підсіння чи галерійки, попри горішні частини мурів, що їх звичайно построювали для оборонних цілей). Відз

¹ Літопис монастиря ЧСВВ. в Лаврові, VI, р. 1912.

до монастиря був з заходу, з брамою і вежею. Брама була на двох стовбах, з «гзимсованою фациятою» (себто з фронтоном) і трьома маківками, закінченими хрестиком. По обох боках брами стояли деревляні «краниці», криті гонтою та драницями. Далі стояла мурована брама зі склепіннями і подвійними дубовими кованими дверима. Над склепіннями брам була поверхова «резиденція» (приміщення), зі стелею і гонтовим дахом. Над брамою був завішаний дзвінок, зовні монастирського муру. Біля брами, в мурі — фірточка, з дубовими, теж кованими дверима.

Виходячи з брами, на право, стояла мурована кузня і корито на воду, «що біла з нор угорі». З південної сторони стояла «диспенса», пекарня, кухня і рефектар з каплицею — усе муроване. Далі від сходу була в мурі фіртка до саду. Кілька кроків від фіртки тулилися до себе дві чернечі келії і в кожній по два алькіри і сіни по-середині. Ще далі на схід стояла мурована каплиця Успення Богородиці, а над каплицею — деревляна келія. На горі цієї ж келії були ще дві старші келії, одна з двома алькірами, друга «сама по собі велика саля». З півночі стояло «особливе законне приміщення» з алькиром і деревляною коміркою на долині. При ній була мурована вежа на дзвони і годинник. Від заходу стояли дві муровані злучені келії, в кожній по два алькіри. При тих келіях і при брамі були муровані льохи.

Окремо інвентар описує фільварок з господарськими забудованнями (бровар зі солодівнею, волівня, олійня, шпихлір, стайня, возівня, мурований «дворик» з кімнатою і деревляним приміщенням, пивниці, пекарня, сливник, гумно зі стайнями, стодолами та оборогами).

В такому стані, типовому для монастиря XVII-XVIII ст., оборонного характеру, з деревляними забудовами, перебувала обитель до 1767 р., коли повсталала велика пожежа, що понищила, як каже «Хроніка», деревляні забудовання і також різні монастирські документи. Це й змусило ігумена обителі приступити до будови нового монастирського будинку. А будова ця тривала дуже довго. 1771 р. почали випалювати вапно і цеглу. 1775 р. заложено угольний камінь. До 1781 р. будівничим був архітект Іван Оберлендер з Самбора, пізніше архітект зі Львова, Іван Шнайдер. 1776 р. збурено «митрополичу» та ще іншу вежу, які «перешкоджали» новому будинкові, та інакше зпляновано дорогу і в'їзд до монастиря. Більше-менше закінчено будову 1781 р., хоч візитації 1801, 1803 і 1804 рр. описують монастирський будинок і цілий монастир у досить поганому стані. Однак і той будинок не заховався до наших днів. На місце старого побудовано 1909 р. новий поверховий дім (рис. 6).

З самого кінця XVIII ст. маємо ще один рисунок головної церкви на псевдо-портреті кн. Льва Даниловича, що переходиться в монастирі. Церкву виображено хрестового заложення, з восьмигранною високою банею по-середині і меншими, теж восьмигранними, банями на крилах будови, але назагал рисунок зроблений «теоретично», а не з натури.

Опис Лаврова 1803 р. і візитації 1804 і 1858 рр. не дають ніяких нових даних про стан головної церкви; мала вона як і раніш 6 деревляних бань, побитих, так само як і дах, гонтою. Крім того була окремо стояча мурована вежа з дзвонами і годинником, котра доховалася до наших днів. Залишені візитаційні інвентарі 1804, 1806, 1812, 1816 і 1863 рр. або не згадують про церкву і дзвіницю або переповідають реєстраційно тільки те, про що в загальному знаємо відки інде.

Також стаття Ф. Лобеського 1859 р. і «Шематизм ЧСВВ.» того ж

21. Лаврів перед реставрацією 1910 р.

року описують церкву як шостибанну. Ніби такою 6-ти банною представлена церква на рисунку в книжці Т. Білоуса 1877 р.¹ Одначе сам рисунок дуже безграмотний і в деяких частинах, особливо горішньої кондигнації, безсумнівно фантастичний. Отже, ціла будова зарисована ніби в ортогональних проєкціях з західної фасади. Мури мають пілястри і три входи (до бабинця і двох квадратних крил будови) з порталами, які закінчені трикутними фронтончиками — все відповідає дійсності. Але горішні частини стін мають дивовижні восьмикутні вікна чи ніші — по 4 в бабинці (чи передсінку), бічних крилах і головній середній бані. Ще більш фантастичні бані (на фасаді видно чотири), округлі в заложенні, цибулясті, якогось московського взірця. Треба завважити, що ціла книжка Білоуса написана з метою виказати «крайне нерадѣние малорусское» і натамість «величественное волшебство...» «бѣлокаменной матушки Москвы». Тому не диво, що фантастичний рисунок лаврівської церкви пересякнутий таким сумнівним «волшебством». Несправність рисунка полягає між ін. в тому, що округлі в пляні бані «сидять» безпосередньо на поземній площі квадратової форми, без ніяких переходових площ, що було б в натурі архітектурною нісенітницею. Отже, залишається безсумнівним, що рисунок зроблено більше з пам'яті і людиною нефаховою.

Відомий же рисунок лаврівської головної церкви арт.-малюва Антона Пилиховського (рис. 18) на образі Іс. Христа, що переходується в збірках бібліотеки оо. Василіян у Львові. Рисунок Пилиховського близько стоїть до рисунку церкви на портреті кн. Льва Даниловича кінця XVIII ст. і рисунку в книжці Білоуса, виданої 1877 р. У всякім разі рисунок Пилиховського є копією з іншого рисунку (А. Пилиховський народився 1860 р.), але порівнюючи його з двома вище згаданими виображеннями, він виглядає більш правдоподібний і дає нам схематичний вигляд церкви з 6 деревляними банями (двох бань не видно за головною банею) кінця XVII століття.

Десь у 60-их роках XIX ст., за ігумена о. Н. Панковича (1854-1874), переведено ґрунтовну зміну в зовнішньому вигляді будови, принаймні вже «Шематизм» 1867 р. описує її в такому стані, в якому будова достояла до 1910 року. Тоді знесено 5 деревляних бань, перекрито будову звичайним хатнім дахом з невеликими обрїзами (фронтончиками), над якими уміщено невеликі маківки з хрестами. Тоді ж зовсім перероблено старий іконостас, що за відомостями В. Площанського був виконаний 1750 р. різником Андрієм Берниковичем зі Судової Вишні. Крім того, 1865 р. побито головну баню бляхою коштом 700 гульденів.

І коли ця перебудова значно знищила зовнішній вигляд церкви, що походив з кінця XVII ст., то ще грізнішою була «реставрація» 1910-1914 рр. Тоді раз назавжди знищено первісні склепіння і деталі, які значно характеризували найстарші стилістичні особливості будови і давали чимало матеріалу до встановлення часу заложення церкви.

Як ми вище завважили, досліди Мокловського і Соколовського, переведені перед цією реставрацією, недостаточні, так що за відсутністю усунених частин ми тепер позбавлені дуже цінного матеріалу для встановлення первісного вигляду будови. Фотографії церкви зперед реставрації, опубліковані в Ілюстрованій історії України М. Грушев-

¹ Т. И. Бѣлоусъ. Церкви русскіе въ Галиціи и на Буковинѣ. Коломия 1877. 113.

ського 1912 р. і в книжці В. Лозінського *Prawem i Lewem* також не вистарчаючі, так само, як і долучені тут фотографії (рис. 20 і 21).

Реасумуючи всі ці дані, всі цінні записки в «Хроніці» і беручи на увагу сучасний стан, можемо відтворити такий образ реставрації 1910-1914 рр. Передовсім звалено кам'яне склепіння над вівтарною апсидою і бабинцем, бо, як каже «Хроніка», «старі були страшно попукані». Натомість над головною апсидою побудовано нові склепіння, «трохи підвисшені, однак заховано конструкцію стару». Можна сумніватися, що старі склепіння були дійсно в такому безнадійному стані, що їх треба було аж розібрати. Принаймні самі стіни грубі 1.31 м заховалися в зовсім доброму стані, а старе склепіння можна було зреставрувати, але не нищити. Далі, усунено гостролучний лук, що відділяв вівтарну апсиду від решти церкви і заступлено його звичайним півкольным «романським» луком. Бабинець перекрито звичайною стелею на бальках. Ще більші зміни зроблено назовні: облуплено старий тинк і знищено всі ознаки барокового стилю. І так усі гзимси навколо церкви і навколо головної бані заступлено псевдо-романським лучковатим фризом і зубчастим гзимсом, знищено бароковий портал з заходу і заступлено його псевдо-романським. Такі ж «романські» портали побудовано в дверях на захід, що ведуть до південного і північного крила церкви (рис. 3, 4 і 20). Над порталом головних дверей із заходу м. ін. знищено деревляну плоскорізьбу св. Онуфрія. С. Гринберг-Стржетельська при своєму побуті в Лаврові в 90-х роках ХІХ ст. пише, що плоскорізьба виобразала св. Онуфрія голого, навколішках, з довгою бородою. Мимохіть це нагадує ритину св. Онуфрія у виконанні відомого українського гравера Івана Інокентія Щирського (Київ 1682-1714).¹ Також відома різьба св. Онуфрія навколішках, голого, з довгою бородою, висічена в скелі у с. Кашперівці біля річки Серету.² Загалом, деревляні різьби св. Онуфрія були колись у великій пошані в Галичині.

V. Висновки

Переведена нами аналіза матеріалу, конструкції і форми будови приводить нас до висновку, що головна церква св. Онуфрія в Лаврові походить з кінця ХV або першої половини ХVІ ст. Спочатку вона була трьохдільна, з триконховою східньою частиною. Цей триконх являється у нас, як один з небагатьох зразків мистецьких впливів так зв. византийського ренесансу, що йшов до нас від південних слов'ян через Молдавію і Буковину. При тім наша будова не уявляє собою звичайної копії чужого зразку. Що більше, в ній можна знайти деяку оригінальність загальної архітектурної концепції і своєрідність окремих форм.

Разом з триконхом у Лаврові ясно зазначена трьохдільність, — поділ на три частини, як своєрідна риса українського церковного будівництва. Коли на Атоні і в Греції триконх був у формі тринавної будови (рис. 12, 13), в Болгарії і Молдавії ясно виступають лише дві камери (рис. 15), а на Буковині ціла будова надто витягнена зі сходу на захід (рис. 14, 16), — то в Лаврові домінує трьохдільність: вівтар, середня частина і бабинець. Крім того, архітектонічний центр зосереджується не в трансепті, як в інших триконхових будовах, але в середній частині з головною банею. Натомість баня в трансепті значно

¹ П. Попов. Матеріали до словника українських граверів. Київ 1926. 135.

² Д. Щербаківський. Українське мистецтво. II. Прага 1926. с. XXVIII, 128.

менша і має другорядне значення. В цій особливості лаврівської церкви також можна добачати характеристичну ознаку українського будівництва, де середня баня завжди має домінуюче, першенствуюче значення.

Таким чином, просторовий об'єм будови строго сцентралізований з одною повисною віссю симетрії в головній бані, і хоч вітarna триконхова частина досить розвинена, все таки квадратний бабинець великого розміру значно зрівноважує західну частину. Поза тим у найстаршій частині нашої будови вражає особлива м'яккість і заокругленість форм. Це бачимо не тільки в конхах, котрі в середині мають досить розвинену, сильно випнуту форму, але також у центральній, восьмикутній формі і навіть у бабинці, що колись мав склепінчасте, можливо й навхрестне, перекриття випуклої форми. Коли до того добавимо фресковий розпис церкви в м'яких, теплих і гармонійно-сполучених барвах, типових для XV-XVI ст., то будемо мати той загальний ансамбль будови, що чарував особливою суцільністю і звязаністю окремих частин.

Скромні розміри будови, сувора, але вишукано-проста композиція загальних мас, брак прикрас і оздоб (останнє, як характерна ознака візантійського стилю), розуміється, не задовольняли практичних і естетичних вимог великого монастиря в добу пишного і показного барокко. Тому в кінці XVII ст., а може в перших роках XVIII ст., переведено значну розбудову церкви. Прибудовано квадратні крила з півдня і півночі, передсіння з заходу, надбудовано головну вежу і побудовано 5 інших декоративних барокових бань. При цій репарації узискали не тільки велику площу, але при тім досягнуто нового мистецького вислову в характері барокової оздобности. Та і цим разом плян будови придержувався традиції українського будівництва у формі хрещатих пятибанних церков. На жаль, не маємо графічного матеріалу, який давав би нам певне уявлення про зовнішній вигляд будови після перебудови XVII-XVIII ст., крім дуже схематичних рисунків на портреті кн. Льва кінця XVIII ст. і А. Пилиховського (рис. 18). Але нема сумніву, що тих 5 барокових бань мусли достойно репрезентувати цілу будову та давати потрібну компактну силуетку зовнішніх форм.

На зміну торжественного, мальовничого барокко прийшов вік утилітаризму й ощадности: в 60-их рр. XIX ст. зняли всі 5 деревляних бань, залишаючи лиш одну середню (рис. 20). Тому тепер вона виглядає порожнею, непомірно високою, одинокою серед оголених дахів хрещатої будови. Не меншої шкоди заподіяла оцій бані — реставрація 1910-1914 рр., коли непотрібним гзимсуванням безпосередньо над вікнами, видовжену масу підбанника поділено поземною лінією на дві частини і тим роз'єднано і знівечено вертикалізм окремих площ, що колись надавали бані динамічного вислову — прагнення до гори, у височінь...

Ламаючи гостролучні форми, знищивши первісні склепіння в середині будови, ця »реставрація« затерла також ясну і льогічну концепцію загальних форм і просторового об'єму. Усуваючи барокові портали назовні — дала непотрібні, зовсім неоправдані псевдо-романські прикраси, що не вяжуться з цілістю. Порівн. рис. 4 і 20.

А проте, не вважаючи на всі ці зміни і постійні наверхствування, ще і тепер будова робить глибоке вражіння в середині — своєю сконцентрованістю, суцільністю та затишністю. Інакше назовні: легко, сміливо випнята баня, на тлі синіх суворих гір і темних віковичних лісів, дає могутнє вражіння ясної, отвертої і бадьорої думки та вічного руху-життя.

ЛІТЕРАТУРА

- Aetorum Monasterii Lauroviensis Liber I et II. Рукописи кін. XVIII- поч. XIX ст. у лаврівському монастирі. (Це ті самі книги, що Літопис василянського монастиря в Лаврові, ч. II і III. М. Голубець (Лаврів. »Записки ЧСВВ.« II 33-34) вважав Книгу I Aetorum. себто частину II Літопису, за пропалу, хоч її використовує й цитує (ibid. II 66).
- Антонович Д., Скорочений курс історії українського мистецтва. Прага 1923. 32-33.
- Бялоусь Ф. И., Церкви русские въ Галиции и на Буковинѣ. Коломия 1877. Ри-
сунок на с. 113.
- »Галицкій Историческій Сборникъ« I. Львовъ 1853. 98; II (1854) 81, 145, 161-162, 168, 183. (М. Коссак цитує цю позицію недокладно — раз: Сборникъ отечествен-
ный изд. Антоніємъ Петрушевичемъ. Львовъ 1867 (с. 6 н), другий раз: Сборн. оте-
чест. Львовъ. I, 98... (с. 23 н). Відси плутанина в авторів, що не провіривши дже-
рела, повторяють насліпо помилковий відсилач за Коссаковим Шематизмом ЧСВВ.
1867 р. Надто, подані сторінки не містять відомостей про лаврівську церкву, але
про смерть князя Льва Даниловича і про грамоти його).
- Harasiewicz M., Annales Ecclesiae Ruthenae. Leopoli 1862. 146-147.
- Historya Monasteru Ławrowskiego Z. S. B. W. Хроніка лаврівського монастиря,
кн. I. Рукопис кінця XVIII ст. в Архіві монастиря св. Онуфрія у Львові.
- Голубець М., Лаврів (замість комунікату). »Діло«, Львів 4-9 жовтня 1925.
чч. 221-225.
- Голубець М., Лаврів (Історично-археологічна студія). »Записки ЧСВВ.«, Львів
1926, т. II, в. 1-2, с. 30-69; 1927, в. 3-4, с. 317-335.
- Голубець М., Лаврівська поліхромія. »Стара Україна«, Львів 1925, ч. XI-XII,
с. 187-192, з 4 ілюстраціями і окремо в книжці: Галицьке малярство. Львів 1926. 77-88.
- Голубець М., Начерк історії українського мистецтва. Львів 1922. 135-137, 146-147.
- Голубець М., Українське мистецтво. »Життя і Знання«. IV. Львів 1930/31. 336.
- Грушевський М., Історія України-Руси. Львів 1905². II 463; III 431, 554; V 263.
- »Gazeta Lwowska«. Додаток, Львів 1868, ч. 47.
- Grynberg-Strzetelska Z., Staromiejskie. Lwów 1899.
- Зубрицкій Д., Критико-историческая повѣсть временныхъ лѣтъ Червоной или
Галицкой Руси. Москва 1845. 63-64, н. 36.
- Inwentarz Klasztoru Ławrowskiego Z. S. B. W. spisyany Roku 1804. Sierpnia 21.
Dnia. Рукопис в Архіві монастиря св. Онуфрія у Львові. (Цей інвентар затвердже-
ний також, із дрібними додатками, при ревізії 1806, 1808 і 1809 pp.).
- Inwentarz Rzeczy Klasztoru Ławrowskiego Zakonu S. Bazylego W. w Augustcie
1816 Roku zrobiony. Рукопис в Архіві монастиря св. Онуфрія у Львові. (На с. 8-ій
зайнвентаризовані річи, що їх має Kaplica S-o Iana Chrzciiciela na gorze, powo wy-
tugowana. Інвентар затверджений і підчас канонічної візити 1819 р.).
- Inventarium des im Dorfe Ławrów, Samborer Kreises gelegenen zur Przemysler
gr. kth: bischflichen Diözese gehörigen Basilianer Klosters, welches im Grunde der
h. Gubernial-Verordnung vom 9-ten Juli 1863 Z. 27822 nach Verifizierung des Inventeas
vom Jahre 1833 rektifizirt worden ist. Zu Laurów am 17 Juni 1864. Рукопис в Архіві
монастиря св. Онуфрія у Львові. (Після коротких звісток про заснування монастиря,
є тут розділ: A. Kirche, Kapelle und Sakristey. В ньому читаємо: Die Kirche unter dem
Titel des heil. Onuphrius wurde (durch wen und wann konnte nicht erinnert werden) von
harten Materialien erbaut befindet sich unter einem Schindeldache und enthält in der
Länge 20¹/₆ in der Breite 7¹/₆ Klafter, ist durch 17 Glasfenstern erleuchtet, hat beim
Eingange eine zweigeflügelte Haupt- und darneben rechts und links zwei kleine Thüren,
auf eisernen Bändern, Kögeln, ohne Schloß und werden von inwendig mit hölzernen
Querstangen vermachet. Über dem Dache besteht ein kleiner Signaturthurm. Links und
rechts vom Eingange befinden sich zwei Seiten-Kapellen vom gleichen Materiale er-
baut,... Hinter dem Hochaltar ist die Sakristey, mit einer vom Klostergebäude führen-
der Eingangsthür auf Bändern und Kögeln versehen mit Ringeschloß samt Schlüssel.
Auf dem 6 Kuppeln förmirenden Schindeldache befinden sich 6 eiserne Kreuze... In
einiger Entfernung von dieser Kloster Kirche befindet sich außer dem Kirchhofe auf
einer Anhöhe am Rande des Waldes, eine kleine Kirche unter dem Titel des heil. Jo-
hannes, wurde durch den verstorbenen Klostervorsteher Pr. Marianus Howiński im
Jahre 1780 von harten Materialien erbaut, befindet sich unter einem guten Schindel-
dache und enthält in der Länge 7¹/₆, in der Breite 4¹/₆ Klaftern; ist durch 7 mit eisernen
Gütern versehenen Glasfenstern erleuchtet; hat beim Eingange eine zweigeflügelte
Haupt- und darneben auch eine kleine Thür auf eisernen Bändern und Kögeln... Дали

є розділ: V. Glockenthurm. Врешті зазначимо, що є ще цінний розділ: V. Beschreibung der zum Kloster gehörigen Urkunden und hierauf Bezug habenden Akten).

(Каровець М. ЧСВВ.), Важні річниці лаврівського монастиря. Календар «Місіонаря» на 1935 р. ХХХІІ. Жовква 1934. 118-123, з знимкою.

Коссаць М., Шематизмъ ЧСВВ., Львовъ 1867. 23-24: Монастырь св. Онуфрейской въ Лавровѣ.

Крипякевич І., Середньовічні монастирі в Галичині. »Записки ЧСВВ.«, Львів 1926, т. II, в. 1-2, с. 100: Лаврів.

Kuczera A., Samborszczyzna. I. Sambor 1935. 92, 426.

Літопис василіяньського монастиря в Лаврові. Ч. II, III, IV, V, VI. Рукопис в Архіві в Лаврові. Див. позицію: Actorum ітд.

»Lwowianin«, Львів 1842, зощ. VI. Літографія церкви св. Онуфрія.

Łobeski F., Monaster OO. Bazylianów nad Dobromilem w obwodzie Sanockim. »Rozmaitości«. Lwów, dnia 17 listopada 1858. N. 46, с. 361-363, 369-371.

Łobeski F., Monaster OO. Bazylianów w Ławrowie. »Rozmaitości«. (Додаток до »Gazeta Lwowska«). Lwów 5 stycznia 1859. N. 1, с. 1-4.

Łoziński Wł., Prawem i Lewem. Львів 1913. Фото церкви св. Онуфрія.

Луб І. ЧСВВ., Лаврівський Помяник XVII-XIX вв. »Записки ЧСВВ.« VI 313-317 і окремо: Жовква 1934.

Лукань Р. ЧСВВ., Самбірський архитект Іван Оберлендер. »Літопис Бойківщини«. II. Самбір 1933. 77.

Mokłowski K. i Sokołowski M., Do dziejów architektury cerkiewnej na Rusi Czerwonej. I. Cerkiew Ławry w Ławrowie, zabytek romańszczyzny na Rusi halickiej, napisał Kazimierz Mokłowski. »Sprawozdania komisji do badania historii sztuki«, V Kraków 1905. 528-538. II. Uwagi nad architekturą cerkwi w Ławrowie, przez M. Sokołowskiego. Ibidem, с. 538-558, з ілюстраціями. — Рец.: М. Грушевська. »ЗНТШ«. LXVIII 13-14.

Монастир св. Онуфрія в Лаврові. »Правда«. ХХІІ. Львів 1897. 239.

Никорович Іуліанъ. Схиматизмъ всего клира руского-католического Богомъ спасемой епархii перемышльской на годъ отъ рожд. Хр. 1879. Въ Перемышли 1879. 349-350.

Объ сѣмъ, якъ муровалась лаврівська дзвоніця. (Казка). Зоря. Читаночка для сельських людей. Уложивъ членъ »Просвѣты«, Володимиръ Шашкевич. Книжка пята. У Львовѣ 1871. с. 79-82. (Ця цитована нераз статейка не відноситься до Лаврова, але до дзвіниці печерської Лаври в Києві, на що тут звертаємо увагу майбутніх дослідників).

»Перемышлянинъ«. Мѣсяцесловъ на рр. 1853, 1854, 1857.

Pierwsza przejazdka po Galicyi. Рукопис Бібліотеки Оссолинських у Львові, 30-их рр. ХІХ ст., ч. 2865, с. 59-61.

Площанскій В., Лавровъ село и монастырь. »Науковий Сборникъ« II. Львовъ 1866, с. 318-339.

Площанскій В. М., Добромилъ. »Науковий Сборникъ«. III. Львовъ 1867. 211-254, і окрема відбитка: Добромилъ. Львовъ 1867.

Protocollum Gestorum in mon. Ławrow. Pars I et II. Хроніка Лаврова. Рукопис кін. ХVІІІ- поч. ХІХ ст. у лаврівському монастирі.

»Rocznik Przemyski« 1912, с. 216. (Комунікат Археол. Стації перемиського Т-ва Прихильників Наук про відкриття фресок у бабинці лаврівської церкви).

Свенціцкий І., Іконопись Галицької України XV-XVI віків. Львів 1928.

Swęzizkyj I., Die Ikonenmalerei der Galizischen Ukraine d. XV-XVI Jhd. Lwów 1928. (Siarczyński F.?), Rys historyczny o początkach klasztorów Bazylikańskich. Рукопис Бібліотеки Оссолинських у Львові, поч. ХІХ ст., ч. 1087, с. 244.

Січинський В., Конспект історії всевітнього мистецтва, Прага 1925, с. 217-218, 234. II-ге видання, Прага 1928, с. 266, 280-281.

(Скрутень І. ЧСВВ.), Коротенький огляд василіяньських монастирів в Галичині. Християнський календар »Місіонаря« на 1923 р. Жовква 1922. 106-107: IV. Монастир св. Онуфрія в Лаврові.

»Słownik Geograficzny«. V. Warszawa 1884. 613-614.

Українська Загальна Енциклопедія. II 432; III 453.

Филиппак І. і Лукань Р., Ц. к. Окружна Головна Школа в Лаврові (1788/89-1910/11). Історична монографія. »Записки ЧСВВ.« V 1-192 і окремо: Львів 1936.

Чернецкій В., Монастырь OO. Василіянь въ Лавровѣ. »Книжочка Мисійна«. Перемышль 1895. Ч. 7, с. 12-16, з рисунком Є. Луцика на с. 13-ій.

(538-541). *Іларіон Свенціцький/Львів*, Найдавніший чин вибору ігумена й заповіт монахам Києво-Печерської Лаври (542-546). *М. О. Гайворонський/У. С. А.*, Страдецька Мати Божа (Почаївська мелодія). Мужеський хор (546-548). *Цей сам*, Те саме. Мішаний хор (548-549). *Цей сам*, О, Богородице. Мішаний хор (550). — **МАТЕРІЯЛИ.** *Іван Огієнко/Варшава*, Словник наголосів Чудівського Нового Завіту 1355 року (551-650). *Михайло Возняк/Львів*, В обороні Дрогобицьких ченців у 1851 р. (650-656). *д-р Володимир Розов/Загреб*, Цгаїпіса в бібліотеці Фрушкогорського монастиря Гергетега (656-666). *Домет Олянчин/Stuttgart*, Памятка з минулого українського духово-культурного життя в Німеччині (667-669). *Бронислав Уссас/Варшава*, Заслання і смерть єпископа-номіната Холмської дієцезії Івана Калінського в світлі тайних актів російських властей (670-677). *Теофіл Коструба/Львів*, Василіянські монастирі в Белзі (677-698). *Теодосій Галуциньський ЧСВВ./Рим*, Василіянські документи в Архіві Віденської Апостольської Нунціятури від 1764 до 1783 р. (698-752...).

Цей том теж небаром появиться 2-им скороченим виданням.

Бібліотека „Записок Чину св. Василя В.“

Ч. 1.	† Д-р В. Шурат, Довкола намогильного каменя Івана Федорова. Ж. 1925, 11 (I 132-140)	RM —.60
Ч. 2.	† М. Возняк, З поля української духовної вірші. Ж. 1925, 58 (I 177-232)	» 2.—
Ч. 3.	† І. Огієнко, Український наголос на початку XVII-го віку. Ж. 1926, 31 (II 1-29)	» 1.—
Ч. 4.	Д-р О. Макарушка, Слова Климента Костецького, Ж. 1927, 80 (I 489-568)	» 5.—
Ч. 5.	Д-р Я. Гордияньський, Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія ЧСВВ. у Львові. Випуск I. Ж. 1927, 2+214 (I 233-272, 417-488)	» 10.—
Ч. 6.	Д-р А. Петровъ, К. Fejérváry, De moribus et ritibus Ruthenogum и аналогичныя свѣдѣнія М. Беля и А. Сирмаи. Ж. 1929, 27 (III 320-344)	» 2.—
Ч. 7.	Свящ. Е. Майковський, Причинки до життя і справи м. Мокрини Мечиславської, ЧСВВ. Л. 1929, 52 (III 76-96, 467-495)	» 2.50
Ч. 8.	Д-р Б. Крупницький, Гетьман Мазепа в освітленню німецької літератури його часу. Л. 1932, 27 (IV 292-316)	» 2.—
Ч. 9.	† Я. Г. [ординський], З діяльності Івана Мартинова в 1859-1864 рр. Ж. 1932, 30 (IV 264-291)	» 2.50
Ч. 10.	Ks. d-g A. Borowski, Etyka św. Bazylego W. o własności prywatnej. Ж. 1933, 40 (IV 489-526)	» 1.25
Ч. 11.	* Д-р М. Андрусак, Боротьба за єпископську катедру. Ж. 1933-1941, 120 (VI 85 200)	
Ч. 12.	Д-р І. Огієнко, Нови Cyrillo-Methodiana. Ж. 1933, 44 (IV 527-568)	» 1.—
Ч. 13.	о. М. Когут ЧСВВ., Бесіда св. Василя Великого до молодців про клясичну літературу. Ж. 1934, 29 (IV 569-596)	» 1.—
Ч. 14.	Д-р І. Огієнко, Розмежування пам'яток українських від білоруських. Ж. 1934, 32 (VI 258-287)	» 1.50
Ч. 15.	Проф. І. Филипчак і о. Р. Лукань ЧСВВ., Ц. к. Округна Головна школа в Лаврові 1788/89-1910/11. Л.-Ж. 1936, 4+192 (V 1-192)	» 10.—
Ч. 16.	Д-р В. Січянський, Архітектура Лаврова. Л.-Ж. 1936, 32 (V 193-224)	» 3.—
Ч. 17.	Д-р В. Січянський, Історія українського граверства XVI-XVIII стол. Зміст у французькій мові. Л.-Ж. 1937, 4+71+I-XLIV (VI 481-537+I-XLIV)	» 6.—
Ч. 18.	Д-р І. Огієнко, Словник наголосів Чудівського Нового Завіту 1355 р. Л.-Ж. 1937, 104 (VI 551-650)	» 5.—
Ч. 19.	Р. Лукань ЧСВВ., Причинки до історії буцацьких шкіл ЧСВВ. Л.-Ж. 1939 і 1941, 18 (IV 755-772)	» 3.—
Ч. 20.	Р. Лукань ЧСВВ., Бібліографія писань Wolyniak'a про ЧСВВ. Л.-Ж. 1941 (друкується)	
Ч. 21.	Д-р І. Крип'якевич, Василіянська архимандрія в Жовкві (друкується)	

Крім цього:

- † **С. Томашівський**, Предтеча Ісидора. Петро Акеревич, незнаний митрополит руський (1241-1245) і **В. Пешанський** †, Київський Спас на Берестовім. Ж. 1926, 221-313 і 314-316 (II 221-313 і 314-316) RM. 10.—
- М. Голубець**, Лаврів. Історично-археологічна студія. Л.-Ж. 1926-27 і 1941, 58 (II 30-69, 317-335) » 10.—
- * **В. Заїкня**, Християнство на Україні за часів князя Ярополка I (969-999). Л.-Ж. 1928-1930, 64 (III 1-39, 377-402)
- † **С. Томашівський**, Боярин чи ігумен? (Причинск до питання про особу митрополита Петра Акеревича). Ж. 1928, 171-178 (III 171-178)
- † **С. Томашівський**, До історії Перемишля і його єпископської катедри. Критичні замітки. Ж. 1928, 179-190 (III 179-190).
- † **В. Заїкня**, З історії католицької ідеї в Східній Україні в середині XIX в. Ж. 1928, 224-243 (III 224-243)
- † **Д-р В. Р. Залозецький**, Софійський Собор у Києві і його відношення до візантійської архітектури. Л.-Ж. 1929, 305-319 (III 305-319) » —.50
- * **С. Томашівський** †, Історія Церкви на Україні. Вступ. Л.-Ж. 1930 31, 160 (IV 1-160) (видання не збереглося)
- † **Д-р В. Гаджега**, Йосиф Волошиновський єпископ мукачівський і Іван Малаховський єпископ перемиський, як єпископ мукачівський. Ж. 1931, 12 (IV 161-170) » —.50
- † **Т. Коструба**, Неістнуий монастир ОО. Василіян у Чорткові. Л.-Ж. 1931, 171-179 (IV 171-179) » —.50
- † **В. Пешанський** і **І. Свенціцький**, Іконописна техніка та її джерела. Л.-Ж. 1932, 32 (IV 237-264) » 1.—
- † **Д-р С. Федоров**, Боротьба за межі в степовій епархії XIII-XIV ст. Ж. 1932, 17 (VI 1-15) » —.50
- Д-р Д. Оляничин**, До історії торгівлі Руси-України з Балтикою, зокрема ж Стародуба з Кенігсбергом, на прикінці XVII й поч. XVIII ст. Ж. 1932, 27 (VI 16-40) » —.50
- † **о. М. М. Когут ЧСВВ.**, Св. Василя Великого слово до молоді про клясичну літературу. Л.-Ж. 1934, 29 (IV 569-596) » 2.—
- † **І. Огієнко**, Варшавська збірка про Орлика. Ж. 1934, 201-213 (VI 201-213) » —.50
- А. Годянка**, Переписка єпископа нашого бл. п. Михаила Мануила Ольшавського († 1767) з тогдешніми ігуменами: Гедеономъ з Пазиномъ и Йоанникіємъ з Скрипкомъ Ж. 1934, 38 (VI 223-257) » 2.50
- Д-р І. Мірчук**, Християн Вольф та його школа на Україні Ж. 1934, 12 (VI 287-296) » —.50
- Д-р Б. Крупицький**, Теофан Прокопович і шведи. Ж. 1934, 14 (VI 296-307) » —.50
- о. І. Луб ЧСВВ.**, Лаврівський Помяник XVII-XIX вв. Ж. 1934, 7 (VI 313-317) » —.50
- Д-р І. Копац** і **о. А. Федоряк**, Спогади про Лаврів. Л. 1936, 11 (V 175 183) » —.30
- І. Огієнко**, **Д-р Свенціцький**, Опис рукописів. Л.-Ж. 1936, 7 (VI 405-409) » —.30
- С. Ліхарева**, а) О Софії Премудрости Божіей, б) А. Еск, Le Moyen âge russe. Л.-Ж. 1936, 11 (VI 427-430, 436-441) » —.50
- о. Гл. Киях ЧСВВ.**, Переписка А. Духновича з Василіянами. Л.-Ж. 1937, 30 (IV 643-670) » 1.—
- Т. Коструба**, Василіянські монастирі в Белзі. Ж. 1938, 23 (VI 677-698) » 2.—
- * **А. Генсьорський**, Праця А. Петрушевича про давню архимандрію ЧСВВ. в Уневі. Л.-Ж. 1937-39 і 1941, 671-718 (IV 671 718) (друкується) » 3.—
- * **М-р О. Прицак**, Бібліографія про гетьмана І. Мазепу (друкується)
- † **R. Łukań ZSBW**, і **J. Czernecki**, Bibliografia Krystynopola i Potockich. Kraków 1939, 16 » 5.—
- о. R. Łukań ZSBW**, Autor Dziejopisu Monasteru Krystynopolskiego o. K. Sroczyński ZSBW. Kraków 1939, 16 » 5.—

ЗАВВАГА: Видання, зазначені зіркою * — ще не появились; зазначені хрестиком † вичерпані; цифри в дужках, це томи та сторінки »Записок ЧСВВ.«

Цей том V-ий зберігся й появляється в 15 примірниках. Призначений тільки науковим бібліотекам.

Друковано за дозволом доховної влади та властей ЧСВВ.

Видавництво й друкарня оо. Василіян у Жовкві 1932-36 і 1941

